[illegible]

[illegible] S. thomae de Aquino Ante Studium

Creator ineffabilis, qui de thesauris sapientiae
tuae angelorum hierarchias annotasti, et miro
ordine eas super caelum empyreum collocasti,
atq: elegantissime partes universi distribu=
isti: Tu inquam qui verus fons luminis, et
sapientiae diceris, atq: supereminens princi=
pium infundere digneris super intellectus
mei tenebras, peccatum scilicet et ignoran=
tiam. tuae radium claritatis; duplices
in quas natus sum a me removens tenebras.
Tu qui linguas infantium facis esse disertas
linguam meam erudias, atq: in labiis meis
gratiam tuae benedictionis infundas. Da
mihi intelligendi acumen, retinendi ca=
pacitatem, interpretandi subtilitatem
addiscendi facilitatem, loquendi gratiam
copiosam: ingressum instruas, progressum
dirigas, egressum compleas. Per Christum
Dominum nostrum. Amen

JO: BAPT. BURSERII

INSTITUTIONUM MEDICINÆ PRACTICÆ

EDITIO NOVA

Octo voluminibus comprehensa.

Borsieri, Giovanni Battista

INSTITUTIONUM
MEDICINÆ PRACTICÆ

QUAS

AUDITORIBUS SUIS PRÆLEGEBAT

JO. BAPT. BURSERIUS

DE KANILFELD

VOL. PRIMUM

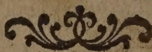
PARTEM I. DE FEBRIBUS

volo.

COMPLECTENS.

Præmittitur Commentariolum DE INFLAMMATIONE.

Editio prima neapolitana ceteris emendatior, cui nunc primum accedunt bina ejusdem Auctoris Opuscula medici argumenti.

NEAPOLI MDCCXC.

Typis IOSEPH MARIÆ PORCELLI Bibliopolæ & Typographi Reg. Acad. Militaris.

Superiorum permissu.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

LECTORI BENEVOLO

JOSEPH MARIA PORCELLI.

QUas tibi nunc sisto celeberrimi BURSERII Medicinæ practicæ Institutiones, *meo non indigent præconio: pluribus enim nominibus adeo se commendant, ut, ex Cll. Virorum sententia, ceteros omnes hujus argumenti libros quam longissime antecellere videantur.* Quare, *ne nimius videar, tantummodo, quid in hac nova editione procuranda præstiterim, brevibus commonefactum te volo. Ac primo quidem, editionem mediolanensem alteram (anni scilicet 1785.), tamquam absolutissimum exemplar, mihi proposui, in qua suis locis inserta reperiuntur, quæ Auctor primæ editioni addenda existimavit. Deinde, antequam operi manum admoverem, præclarissimo Auctori, qui tunc temporis adhuc in vivis erat, propositum meum per epistolas significavi, ut, si quæ haberet addenda aut emendanda, pro ea qua erat hnmanitate, mihi communicaret, quo hæc editio ornatior prodiret auctiorque. Verum nihil horum propter adversam nimis valetudinem se præstare posse humanissime respondit, nonnulla tamen monuit, quæ adcuratiorem hanc editionem quadantenus redderent, et in quibus exsequendis non inutilem prorsus me operam posuisse experientia comperi. Neque in hoc tantum, quod quidem leve fuisset, industria mea* con-

conquievit. *Quum enim auctiorem emitti hanc meam editionem omnino vellem, bina ejusdem Auctoris opuscula rara satis atque utilia, non sine labore mihi comparavi, quorum alterum* de lactis analysi chemica *quarto, alterum* de anthelminthica argenti vivi facultate *postremo volumini adnexum reperietur. Denique, nonnulla Auctorum loca, quæ in VII., et VIII. volumine posthumis desiderabantur, quoad fieri potuit, magna ex parte supplenda curavi. Tu interim, B. L., hisce meis laboribus utere, meque tuæ utilitatis studiosissimum ama. Vale.*

LE-

LECTORI.

NOn temere, nec inconsulto Medicina diducta est in *Theoreticam*, & *Practicam*, quarum prior ea omnia, quæ præsciri debent, opportunissime docet, totiusque disciplinæ veluti fundamenta jacit; altera universam prope artem complectitur, & quodammodo ædificii ipsius molem extruit, & complet. Etenim Theoretica penitus tota versatur in anatome, physiologia, pathologia, semeiotica, hygiene, & therapeutice generali tradenda, atque explicanda, non omissa medicamentorum omnium, quæ e tribus Naturæ regnis promuntur, ordinata, diligentique recensione. Quia vero prima artis rudimenta ipsa pertractat, & Tironibus, antequam ad Practicam evehantur, in quavis bene constituta studiorum universitate exponi solet, *Institutionum* etiam *Medicarum* nomen apud plerosque obtinuit. Hæc præcedat, ut patet, necesse omnino est; sequatur vero altera. Quis enim morbum, ejus caussas, effectusque mente assequi poterit, aut opportunis adjumentis corpus integrum servare, aut labefactatum restituere, de quibus omnibus in Practica proprie agitur, nisi fabricam, & constructionem hominis viventis, & sani, facultates, vires, actiones, functionesque naturales prius cognoverit; nisi salubria, & insalubria distinxerit, & demum, quibus signis secunda, atque adversa valetudo internoscatur, quibusque auxiliis utraque egeat, probe didicerit? His enim rite præcognitis, planior, certiorque patet aditus ad utiliorem, potioremque Medicinæ partem, quæ Practica audit, quæque singu-

lorum morborum historiam, & naturam ob oculos ponit, multiplicem eorum originem expendit, signa peculiaria, & propria cujusque cum diagnostica, tum prognostica commemorat, singulares elicit, quas vocant, indicationes, & quæ unicuique convenientior curatio sit, ratione, atque experientia duce perquirit, & prudenter decernit, ut sic duplici officio tuendæ scilicet, & restituendæ valetudinis, quoad fieri potest, accuratissime satis fiat. Hæc dein ad ægrotos ipsos translata, quando suam iis adhibet opem, clinica tum appellatur, cui tres aliæ quasi administræ subserviunt, Diætetice nimirum, Chirurgice, & Pharmaceutice, prout victu, aut manu, aut medicamentis utendum ei est. Ex duabus itaque illis Medicinæ partibus cum posteriorem tradere mihi constitutum sit, exordiar a Febribus, communissimo videlicet morbi genere, & maxime obvio, quod non modo per se homines sæpissime corripit, verum cum aliis etiam malis bene multis consociari consuevit. Rem equidem magnam, & perdifficilem mihi sumo, fortasse inconsiderate nimis, nec satis prospiciens, *nostri quid valeant humeri, quid ferre recusent*; cum in tota hac Medicinæ Practicæ amplissima provincia nulla ferme alia res extet, quæ plane aut obscurior, aut implicatior ista sit; quod jam ab eo tempore, quo primum adhuc adolescens medicinam exercere cœpi, non modo sensi, sed ex usu etiam ipso comprobavi. Nam quo plures auctores, qui de febribus scripserant, consulebam, eo majoribus, densioribusque tenebris pene involvebar; adeo discordes, pugnantesque in statuendis plerumque earum notis, caussis, & curationibus mihi videbantur. Nec deerant præterea, qui omnes, easque permultas febres, quales reapse existunt, ad pauca quædam genera contrahere nitebantur, dum contra alii ad multo plura extendebant,

bant, multifariam eas dividentes, & subdividentes, ita ut non leve negotium tot partitionibus mihi facesserent. Nam si primos sequi volebam, illud maxime obstabat, quod experientia jam compereram, paucis omnino generibus febres omnes, quas Clinicis in dies videre contingit, comprehendi non posse, cum revera non paucæ mihi occurrerent, quas, etsi natura, & symptomatibus discretæ essent, confundi una oporteret, si hujusmodi divisionibus ex solo arbitratu profectis standum fuisset. Quare consequebatur, ut ad alteros me converterem, eorumque amplecterer partes; sed, ne quid prætermittam, subverebar tamen, ne non divisiones ab iis excogitatæ, & traditæ plures essent, quam naturæ consonum foret, aut plus subtilitatis, quam veri haberent. Hinc vehementer ambigebam, quo mihi consistendum esset. Accidebat etiam non raro, ut uno, eodemque nomine descriptas invenirem febres, quæ inter se conlatæ, comparatæque ita discreparent, quam quæ maxime; & contra unam, ipsissimamque febrim, ut ex descriptione, symptomatibusque liquebat, diversis sæpe, & variis nominibus a scriptoribus insignitam. Hæc, atque alia ejusmodi profecto faciebant, ut quotidie novæ mihi caussæ essent, quo minus e dubiis, incertisque hujusmodi vadis emergere possem. Non tamen hic animo cecidi. Spem enim omnem, quæ mihi supererat, in eo locavi, & posui, ut libros omnes de febribus agentes, qui subinde a doctissimis viris ederentur, quotquot possem, undique conquirerem, legerem, & perlegerem; & quibus in rebus consentirent, quibusque nequaquam, assidue adnotarem, caussasque pervestigarem, cur, ubi discordes videbantur, in contrarias ivissent sententias. Continuato ad annos aliquot improbo, pene dixerim, hujusmodi labore, mecum deinde constitui singula

aliorum de febribus cogitata, & commenta ad lydium quasi lapidem experientiæ revocare, atque expendere, ut quænam earum propius vero accederent, quænam ab eodem longius aberrarent, lucuelenter appareret. Quidquid igitur multorum annorum studio, meditatione, atque usu mihi constitit, aut rectius his de rebus visum est, id omne, qualecumque demum sit, hoc volumine comprehenditur, in Tironum, dicerem, commodum, nisi arrogantius id dictum existimarem. Neque pluribus verbis utar, ut quid ego in eo præstiterim, significem. Cuicumque liberum esto judicare, postquam totum legerit. Cur enim aliis id non liceat, quod mihi licere ubique arbitratus sum? Non patiar tamen, pauca quædam, quibus apud lectores de nonnullis me purgem, desiderari, ne prorsus mei oblitus videar. Itaque nolim mihi vitio vertatur, quod præcipuas febrium divisiones, & differentias a veteribus mutuatus sim, etsi non ab omnibus hodie probentur; nam si ab illis medicinæ proceribus procul discessissem, mihi sane a natura ipsa, quam illi proximius sequuti sunt, desciscere visus essem. Quod ad nomina attinet, ea plerumque retinui, quæ jamdiu usu recepta sunt, atque in ore plerorumque medicorum a multis jam seculis versantur; nec novis locum dedi, nisi uti synonymis, aut ad novas res, novosve morbos indicandos necessariis, & quidem eo consilio, ut quæ inter nos, & majores illos conjunctio, & affinitas intercedere debet, nominum mutatione nequaquam dissolveretur. Synonyma autem ubique, quando aliqua febris nominibus variis nuncupari visa est, adjicere optimum duxi, ne diversa denominatio auctores legentibus errandi caussa esset: sed in eorum delectu, & recensione malui meo, quam aliorum judicio uti, quia sæpenumero perspexi, aut perfunctorie, aut perpe-

ram

ram a plerisque quæsita, & posita. Potuissem, fateor, quædam febrium genera missa facere, tamquam ad aliquod aliud genus specierum instar facile revocanda, sed satius mihi visum est aliquid consuetudini dare, quam nimio genera reformandi studio molestiam tironibus, aut difficultatem augere. Quoties tamen sine ullo eorum tædio, aut ulla rerum perturbatione licuit sub unum veluti caput febres aliquas, quasi ejusdem stipitis ramos, redigere, libentissime id quidem feci, aut saltem, quo modo, & quando fieri posset, subindicavi. Nullius porro me sectæ tradidi in potestatem, nec unquam valde solicitus fui, doctrinæ, aut dogmata unde essent; sed quænam essent, & qua probabilitate fulcirentur. Cumque discipulorum præsertim institutio, atque exercitatio curanda mihi fuerit, nemo, ut spero, mirabitur, me quandoque paullo minutius quædam persecutum esse, quæ theoreticis studiis perfunctos non ignorare oporteret; nam etsi eos, antequam ad medicinam practicam aggrediantur, egregie illis institutos, & præmunitos (quod legibus prudentissime cautum est) & velim, & reputem; tamen nonnulla esse veri, & doctrinæ quasi semina sum ratus, quæ iterato, in mentem revocari, atque altius animo defigi nunquam inutile videatur. Fortasse quibusdam ipse videbor plus temporis, verborumque, quam par erat, in ætiologiis exponendis, aut dijudicandis quæstionibus impendisse, aut paullo liberius, quam doceat, in sententiis ferendis me gessisse; sed aliquid dandum, concedendumque est loco, tempori, & consuetudini, & prælegentis professorio muneri, a quo, quid sentiat ipse, quid statuat, quid judicet, auditores jure prope suo non modo petunt, sed etiam efflagitant; quamquam id raro, & parce factum a nobis sit, & tum solum, cum res obscuræ, & diffi-

 cilis

cilis indaginis se se obtulerunt, de quibus exercitationis caussa aliquando disceptare nec inutile, nec injucundum adolescentibus existimavimus, ut scilicet, qua ratione, & ordine incedendum, quibusque argumentationibus utendum sit ad caussas ab effectibus deducendas, divinandasque, aut nodos quæstionum solvendos, exemplo aliquo edoceantur. Medicamenta ubique quam plurima in singulis curationibus tam simplicia, quam composita commemoravimus, ne in summa auxiliorum, quibus hodie medendi ars abundat, ubertate egeni atque inopes videremur, aut necessariis adjumentis, sive armis destituti, quibus hostes transfoderentur. Monitos tamen tirones velim, ne sibi persuadeant, me in illis enumerandis, & proponendis aliquanto longiorem fuisse, ut cuncta semper, aut promiscue adhiberi debeant, quasi ex eorum numero ego essem, qui ita ægros remediorum copia, & frequentia assidue onerant, ut nullam pene ipsis, nec naturæ quietem relinquant. Hanc enim pharmacorum cujusque generis sive profusionem, sive abusum semper reprobare, & vitare consuevi, paucis, sed lectissimis contentus, naturæque viribus maxime confisus. Scio equidem æque vitiosum esse tam penuria auxiliorum, ubi in primis cum morbo decertandum valide est, laborare, quam nimia eorum copia, atque excessu delinquere, quasi natura, cui major curationum pars debetur, nihil per se efficere posset; quorum vitiorum alterutrum persæpe in juvenes medicos cadit. Quamobrem cum veri, & peritissimi medici ab empiricis, & circulatoribus distinguantur morborum, & caussarum diagnosi, & pro earum varietate, indicationumque ratione modo isto, modo illo remedii genere indigeant, opportuneque uti norint, ideo præstantiora, tironibus in promptu esse volui, quæ vel ab auctoribus probatis-

tissimis ad quamlibet febrim, & singula ejusdem symptomata sunt, aut a me opportuniora reputantur. Sic quisque inito morbi, ejusque caussarum examine poterit ex multis pauca quædam seligere in suos usus, aut ab omnibus temperare, atque abstinere, & quodammodo conquiescere, ubi vitæ vires morbo subigendo pares esse deprehenderit. Formulas; sive compositiones medicamentorum, quod alias multi faciunt, non addidi multis de caussis, sed præcipue, ne Juvenes medicinæ studiosi plus operæ formulis exscribendis, & memoriæ mandandis adhibeant, quam cognoscendis morbis; eruendisque singularibus indicationibus, sine quibus empiricorum more, quod turpissimum, & summopere noxium judico, medicinam facerent. Verum enim, rationalemque medicum oportet indicationibus mature, & scire præfinitis simplicia medicamenta prudenter accommodare, aut, si compositis opus est sit, talia conjungere, & commiscere, quæ non solum peculiari morbo, ejusque caussis, verum etiam ætati, temperamento, sexui, regioni, anni tempori, aliisque ciscumstantiis conveniant; neque istud difficillimum erit ipsis, si medicamentorum naturas, & vires, atque formulas conscribendi, formandique præcepta, quæ omnia in therapeutice generali, aut pharmaceutice tradi solent, aut certe deberent, probe memoria teneant. Quod si exemplis aliorum velint etiam instrui, atque adjuvari, aut suas formulas ad eorum exempla conficere, non deerunt apud doctissimos scriptores tam veteres, quam recentiores, qui de hisce rebus præcepta tulerunt, aut suis operibus proprias formulas adjunxerunt, elegantissimæ compositiones, quas consulant, atque imitentur. Nonnullas tamen ex aliorum libris desumptas interdum, fateor, protuli, adjecique, at tum præcipue, cum mentio alicujus medicamenti universim laudati

 fa-

facta a nobis est, ne tirones eas aliunde magno incommodo sibi conquirere cogantur. Stilum, si quæras, planum, facilem, perspicuum ubique prætuli sublimi, diserto, & figurato, quem semper ab adolescentium institutione alienissimum putavi. Hinc sententiarum ornamenta, quæ ad aures tantummodo oblectandas facta videntur, oratoribus sine invidia prorsus reliqui; quoniam plerumque, ubi artes, & disciplinæ expetuntur, *ornari res ipsa negat, contenta doceri*. Illud vero dumtaxat cordi mihi fuit, ut barbara illa vetus, & communis loquendi licentia, quæ in scholasticis disceptationibus olim locum habebat, quoad a nobis fieri potuit, exularet. Non tamen a vocibus quibusdam, aut dicendi formulis, quæ universim jam probantur, aut artis ipsius propriæ sunt, etsi minus latinis abstinui, nec a novis omnino, quamvis barbaris unquam abhorrui, cum de rebus novis, aut recens inventis loqui necesse fuit. Nolui enim, ut purioris sermonis studiosissimus viderer, illos imitari, qui, ne Latii fines transcendant, plerumque obscuri admodum fiunt, aut verborum ambagibus sic evagantur, ut auditoribus stomachum moveant. Hæc habebam, quæ benevolum lectorem admonerem. Unum superest, ut studia nostra, quæcumque fuerint, æqui, obsecro, bonique faciat, & consulat.

DE

DE INFLAMMATIONE

COMMENTARIOLUM.

I. NOn paucos equidem fore prævideo, qui, cum primum ex iis, quæ præfatus sum, non obscure compererint, nemini umquam licere ad Medicinæ Practicæ disciplinam se applicare, nisi prius in *Institutionibus medicis* multum operæ, & studii collocaverit, continuo dicturi sint, supervacaneum omnino, si non inutilem, dum de Inflammatione disserere instituo, a me suscipi laborem; quod in ea Institutionum parte, cui nomen Pathologia est, ut aliorum morborum, & symptomatum, sic Inflammationis etiam natura, caussæ, effectus, & differentiæ jam satis & exponi, & describi soleant.

II. Quæ res etsi a me neque ignorari, neque ullo negari modo queat: illi tamen animadvertant velim, de his quidem cunctis Pathologos agere consuevisse, sed brevi adeo, pressoque sermone, ut non modo multa, quæ ceteroquin sunt Clinico scitu necessaria, silentio prætereant, sed etiam universam curationis rationem omittant. Neque vitio id vertendum Pathologiæ, ipsi profecto intelligent, si ea suos intra limites se continere debeat, & nihil sibi arroget, quod ad Medicinam Practicam æquissimo jure (*) tantum pertineat.

III.

(*) Pathologia proprie dicta differt non parum a Medicina Practica, sive Praxi, ut ajunt, Medica. Nam *Praxis medica* tam a BOERHAAVIO (*De cogn. & curand. morb. Prolegom.* §. 2.), quam ab HAENIO ejus discipulo (*Proleg. Prælect. Haen. in Herm. Boerhaav. Patho-*

III. Ne igitur Tirones, quorum caussa hæc scribo, audito Inflammationis verbo, cujus sæpe in febribus, aliisque morbis pertractandis mentio mihi facienda est, novitate quasi perculsi hæreant, non satis gnari, quam late ea pateat; quantum discriminis afferat, quorsum inclinet; quos exitus habeat, & qua demum ratione imminens præcaveri, aut præsens tolli possit; non modo utile, sed necessarium duxi, antequam ad febrium recensionem descendam; generatim de *Inflammatione*, quemadmodum Medicum Practicum decet, aliquanto plenius, fusiusque disputare. Sic enim nulla illis occasio, qua confundantur, supererit; mihi vero nulla caussa, cur deinceps hac super re molestissimis repetitionibus conterere tempus debeam.

IV. Itaque eo ipso servato ordine, quo singuli morbi a Clinicis explicantur, initium faciam a nomine, & natura inflammationis; prolatisque breviter tam veterum, quam recentium scriptorum præcipuis de ea cogitationibus, consistam in illa sententia, quæ mihi probabilior videbitur. Hinc evolutis, quantum per me licet, ejus effectis, indicatisque caussis remotioribus, & antecedentibus, utpote minus controversis, ad multiplices differentias constituendas progrediar; nec prætermittam, prout res

tholog. pag. 7. §. 2. Vienn. 1779.) est *ea Disciplinæ Medicæ pars, quæ docet morbum in ipso ægroto præsentem detegere, curareque detectum*. Contra Pathologia etiam peculiaris, & ne illa quidem diffusior, amplior-que FERNELII, septem nimirum libris comprehensa, quanquam singularium morborum persequatur naturam, nullum tamen verbum facit de eorumdem curatione. Non igitur satis assequor, cur nonnulli Boerhaaviani hodie Pathologiam cum Praxi Medica unam, eamdemque rem putent, atque habeant.

res postulabit, significare, quos exitus sive bonos, sive malos habeat, quibusque notis omnia internosci possint. Postremo indicationes quas vocant, adjiciam, quarum ductu curatio institui, atque instrumenta ad id apta opportune, & rite adhiberi queant.

V. Quando aliqua corporis pars præter naturam intensius calet, rubet, tenditur, tumet, dolet; & molesta quadam pulsatione intus quasi pertunditur; ea tum *inflammari*, sive incendi dicitur; quod similia ferme patiatur iis, quæ ab igne gignuntur. Quare, ubi omnia hæc, aut pleraque conveniunt, morbum plane efficiunt, quem *Inflammationem* nostri, Græci vero Φλεγμονην (*Phlegmonen*) (*) vocant. Cujus caussam proximam obscuram admodum, & pene reconditam esse, argumento non levi erit vel ipsa inter scriptores opinionum dissensio.

VI. Atque ut ab antiquissimis exordiar Medicinæ Proceribus, pauca omnino apud HIPPOCRATEM invenio, quæ ad inflammationem, ejusque genesim respiciant. Locus autem, in quo paullo clarius, si ullibi unquam, de inflammationis ortu, & ratione loquitur, est in libro *de Capitis vulneribus* (a), ubi ait: *partes ulcus ambientes inflammantur, ac intumescunt propter sanguinis influxionem*. Discipuli vero ejus ab institutore suo paullulum recedentes, quasi *sanguinis influxionem*, quam ille assumserat, obliti essent, aut non satis eam esse crederent, inflammationem gigni docuere, *si fluxio multa, & acris* aliquam partem invaserit, *manseritque acris, & glu-*

(*) Φλεγμονη ducitur a verbo φλεγμαινειν, id est *inflammari*.

(a) *N. 18. ed. Marinell.*

glutinosa (*b*), itemque, si *pituitosa & multa*, *ac lenta* etiam *fuerit fluxio* (*c*). Denique de iis, quæ ruptam venam intra pectus, si febris supervenerit, aut peccatum in potu, aut venere aliquo modo fuerit; subsequuntur; alibi (*d*) disserentes, aliam explicandæ inflammationis rationem iniverunt, quæ est hujusmodi: *Caro sauciata subresiccatur, & subcalescit, & humiditatem in se ipsam a vicinis tum venis, tum carnibus trahit. Ubi autem attraxerit, intumescit, & inflammatur, & dolorem exhibet &c.* Ex quibus plane liquere arbitror, non modo sanguinis ipsius, verum etiam cujusque humoris acris, & glutinosi; aut pituitosi, & lenti copiosiorem influxum, imo attractionem quoque humiditatis e vicinis partibus caussam inflammationis priscis illis temporibus habitam fuisse.

VII. Sed alia omnino fuit opinio ERASISTRATO cum antiquitate, quoniam certe vixit Seleuci Nicanoris ævo, tum medicinæ scientia percelebri. Is inflammationem oriri existimavit; motumque per eam cieri, qualis in febre est, quando *sanguis in eas venas, quæ spiritui accommodatæ sunt*, transfunderetur (*e*). Spiritus autem contineri olim credebatur in iis venis, quas nos arterias vocamus. Cum enim hæ in cadaveribus plerumque vacuæ deprehendantur, pronum fuit eas spiritui continendo dicatas existimare; & si quando sanguine scatere inventæ sunt, protinus conclusum est, sanguinem in alienas vias irruisse, ideoque inflammationem excitasse, qualem Boer-

(b) *Libr. de gland.* *n.* 5.
(c) *Ib. n.* 6.
(d) *Lib.* 1. *de morb. n.* 11.
(e) C. CELS. *de Med.* *l.* 1. *in præfat. p.* 5. *ed. Cominian.*

Boerhaaviani hodie *per errorem loci* fieri dicerent.

VIII. Post hos GALENUS (*f*), ORIBASIUS (*g*), AETIUS (*h*), PAULUS ÆGINETA (*i*), & cum his reliqui principes Galenicorum (*l*), inflammationem paullo altius rimati, eam constituendam duxerunt in sanguine calidiore copiosius ad aliquam partem confluente, & vasa ita opplente, ut roris instar gut-

(f) *Method. med. l. X. cap. VI.* ubi ita scriptum reliquit; „ cujusmodi autem sit phlegmones affectus, tum „ in libro de inæquali intemperie, tum vero in eo, qui „ de tumoribus præter naturam est inscriptus, docuimus. „ Admonuisse tamen & nunc te non sit inutile. Cum san- „ guis calidus copiosior in aliquam animalis partem pro- „ cubuit, majora ejus vasa protinus extenduntur, utpote „ abundantiæ continendæ non sufficientia, ab his deinceps, „ quæ minora sunt. Mox ubi nec in iis satis continetur, „ exsudat foras in ea ampla spatia, quæ inter vasa sunt „ sic ut etiam omnia, quæ in composita carne habentur, „ loca occupet. Atque hæc quidem est phlegmones affe- „ ctio.

Et *lib. XIV. cap.2. ubi* ita subjicit: „ cum sanguis „ copiosius in aliquam partem procubuit, sic ut ab ejus „ particulæ vasis nequeat contineri, exilitque aliquid in- „ star roris ex ipsis vasis in ea musculorum spatia, quæ „ similaribus corporibus, ex quibus componuntur, inter- „ veniunt, utique tumor ex plenitudine oritur; cui succe- „ dit cutis tensio, & in alta carne cum pulsu dolor, & „ tangenti renixus quidam, & rubor, & calor, ipsa nimirum „ cute ea, quæ subjecta sibi caro patitur, sentiente. Si- „ milis jam dicto & in visceribus affectus &c. Et *ad Glaucon. l. 2. cap. 1.*

(g) *Synops. l. VIII. c. 24.*

(h) *Tetrabibl. IV. serm. 2. c. 31.*

(i) *De re med. l. IV. c. 17.*

(l) FERNEL. *Pathol. l. VII. cap. 3.* RIVER. *Prax. med. l. 1. cap. XI.* SENNERT. *Med. Pract. lib. V. P. I. cap. V. & reliqui.*

guttatim ex iis exsudet, atque hinc in vacua spatia vehementer illapsus omnia loca, quæ in circumposita carne sunt, occupet, urgeatque. Imo non nemo addidit (*m*), morbum invalescere, & incrementa accipere, quando *id*, *quod est in loco affecto*, *incipit putrescere*, *caloremque præter naturam invehit*. Hinc facile sibi persuadebant, assequi posse, unde calor, rubor, dolor, tumor, aliaque phænomena orirentur. Illud tamen, ni fallor, non satis intellexerunt, quam ob rem sanguis in affectum locum uberius influeret; vel si intellexerint, non satis perspicue, & distincte ab iis propositum, descriptumque fuisse, dixerim.

IX. Præterea cum animadvertissent, inflammationem modo repente, & cito, modo sensim, & lente enasci: alterum *per fluxionem*, alterum *per congestionem* fieri reputarunt. Deinde prout sanguis vel purus, vel sincerus, vel aliis admixtus humoribus esset, varias etiam inflammationis differentias constituerunt. Ideo a sanguine puro *phlegmonen exquisitam*, ab eodem cum bile, aut pituita, aut melancholia conjuncto *phlegmonem erysipelatódem*, *ædematódem*, *aut scirrhódem* dimanare rati sunt: contra vero, si bilis, aut pituita, aut melancholia sanguinem, sive cruorem proprie dictum excederet, eoque modo, quem exposuimus, inflammationem faceret, *erysipelas*, vel *oedéma*, vel *schirrhum phlegmonodia*, sive *inflammatoria*, non phlégmonen, procreari.

X. At succedente Chimicorum secta, WILLISIUS (*n*), qui, cum illa inclaresceret, floruit, aliter explicationem inflammationis aggressus est. Si tamen ejus

(m) ORIBAS *l. c.*
(n) *Pharmacop. Ration. P. 2. sect. 1. cap. VIII.*

ejus opinio recte perpendatur, continuo apparet, eum vix, ac ne vix quidem a GALENICORUM documentis dissentire. Ipse enim sanguinem assumit *febriliter* ita *effervescentem* ut ægre ob ὀργασμὸν (*orgasmon*) partis alicujus minora vascula trajiciant, imo in iis hærens obstructionem primo, deinde aggestus, atque e vasis effusus phlegmonen pariat. Monet autem, duo requiri ad efficiendam inflammationem, sanguinis nempe fervorem, & vasorum minorum obstructionem una concurrentem; si alterutrum deficiat, neutrum sufficere ad eam inducendam, idque opportunis, accommodatisque exemplis illustrat.

XI. A Galenicis paullo longius discessit WILLISII æqualis, eidemque sectæ addictus SYLVIUS DE LE BOE, qui etsi sanguinem non solum in vasis capillaribus, verum etiam cum GALENO in adjacentium partium spatiis inclusum stagnantemque, aut etiam extra proprias vias effusum ponat; *sponte* tamen, & *mox* eum *excandescere & caloris sensum molestum in parte sensili*, & proinde inflammationem ciere autumat, *quatenus ex ipso sanguine in vasis suis valde distentis, partibusve quibusvis aliis subsistente, hoc est, stagnante mox incipiunt evanescere partes spirituosæ, magisque volatiles, ac subtiles tum acidas, tum salinas* (alkalinas nimirum) *temperare solitæ; unde utræque acriores factæ acrius in se mutuo insurgunt, effervescentiamque ob partes sanguinis oleosas præsentes* (utpote phlogisto scatentes) *calidam excitant* (o). Hinc patet, *stasim* sanguinis, ejusque fervorem a SYLVIO quidem exigi, ut inflammatio fiat, sed simul exposci, ut *stasis* antecedat, non vero subsequatur; contra profecto quam GALENICIS, & WILLISIO ipsi visum est. Propius ta-

(o) *Prax. Med. L.* 1. *cap.* 40. §. *XIV.* & *XV.*

tamen ad Galenicos accedit, quando ab effervescente sanguine calorem, atque inflammationem proficisci contendit: nam illi, dum ab eo calidiore inflammationem, & ab eodem deinde stagnante, & putrescente caloris augmentum repetunt, non re, sed verbis, atque explicationis modo a SYLVIO discrepare videntur.

XII. Nunc vero nullo modo reticendum est, quid de inflammatione senserit ETTMULLERUS, ratione temporis, & celebritate doctrinæ prioribus illis proximus, & chymica scientia æque conspicuus. Etenim duas de ejus natura sententias diversis, ut arbitror, temporibus protulit, utrasque dignas, quæ a nobis paullo accuratius, diffusiusque referantur. In priore calor auctus, veluti præcipuus inflammationis effectus, proponitur: sed ut ejusmodi caloris incrementum quale sit, undeque excitetur, comprehendi possit; disquirit primo, undenam sit calor naturalis corporis vivi, & animati, eumque esse affirmat ab *acido volatili spirituoso temperato*, dum existit in suo *statu naturali*, *seu oleoso*, *& concitatiori motu* agit in *compar suum Alcali*. Ex mutua igitur eorum inter se actione statuit calorem naturalem profluere. At intensioris illius caloris, qui præter naturam in inflammationibus evolvitur, aliam omnino rationem esse. Spiritui enim *influo*, aut *insito* vehementius in motum actis, sive ambobus veluti congredientibus acceptum refert. Atque ut rem clarius proponat, exemplo utitur vulgatissimo, quod ab HELMONTIO mutuatur. *Ponamus* inquit, *Spinam digito infixam, cujus occasione excitatur dolor; hinc æstus, rubor, & denique sequitur tumor. Spina non est calida: igitur ne supervenientis intemperiei erit caussa efficiens formalis, sed saltem occasionalis, & ratione læsionis tantum intemperiem calidam post se trahit; ratione doloris concitatius movendo spiritum influum*

influum ad partem affectam tam per nervos, quam per vasa; ex cuius cum insito (spiritu) *motu concitari, & quasi collisione tam aciditas antea occulta, fit manifesta, quam calor ante temperatus, fit intensior, & præternaturalis. Talem autem spinam in omni calore aucto, & inflammatione partium deprehendimus: talis spina est, e. g., in grumo lactis in mammis coagulati; talis spina est acidum istud in pleuritide, quod pungit pleuram, & pulmonum alteram partem affligit, cujus vellicationis occasione inflammatio, & suppuratio earum partium supervenit. Talis spina est in ictu apum &c.* in pulvisculo in oculos illapso, in acido varioloso ophthalmiam excitante, atque in multis aliis ejusmodi *(p)*.

XIII. Quare non dubitat decernere, *sanguinis coacervationem* in tumore phlegmonode accipiendam esse, ut *Symptoma superveniens*, non ut *caussam ardoris*. Nam, inquit, *propter dolorem stringuntur fibræ, arctantur venæ, impeditur reditus humorum, unde stagnatio, & sic tandem supervenit tumor sanguineus, & inflammatio. Hinc evulsa spina cessat omnis inflammatio, & dolor*. Et paullo post subjicit: *ergo caussa tumoris non est sanguis, sed irritatio dolorosa, seu spina, quæ in caussa interna semper est acidum partibus corporis extra ventriculum hostile, & quod in spiritu insito motum concitatiorem facit, quo ipso spiritus ante temperati, fiunt intemperati, & aciditas antea quoque temperata, fit intemperata, & manifesta*.

XIV. Quam igitur alii sanguinis congestionem, aut stasim, vasorumque obstructionem, veluti proximam inflammationis caussam habent, ETTMULLERUS

(p) *Inst. Med. Therap. sect.* III. *oper. omn. T.* I. P. I. *p.* 413.

Bursier T.I.

RUS in sua hac prima de inflammationis origine, & natura disquisitione, tamquam effectum caussæ inflammationis, atque adeo inflammationi supervenientem tantummodo considerandam esse censet. Caussam vero omnem, &, uti ajunt, proximam in *spina infixa*, id est, in acri quodam principio, quod sensibilitatem alicujus partis afficiat, sitam esse statuit. Nam excitato doloris sensu, *spiritus influus*, nempe, ut ego interpretor, nerveus, atque ipsemet sanguis undique illuc allicitur, & confluit. Sed simul *spiritus insitus*, sive ut sermone utar hodiernis auribus magis accommodato, *vis irritabilitatis* vasorum, fibrarumque omnium *elasticitas* ad motum, actionemque adiguntur. Ex mutuo ejusmodi nisu, & renisu, sive conflictu, & *collisione* calor, æstusque consequitur. Præterea nervis dolore affectis, & fibris muscularibus vehementer irritatis spasmi, sive contractiones insolitæ, & tonicæ in parte laborante oriuntur, quibus sanguinis cursus, & præsertim reditus per venas non modo difficilior redditur, verum etiam interdum penitus intercipitur. Hinc ejus mora, congestio, tumor, tensio, ruborque partis inflammatæ facile deducuntur. Atque hæc est summa, ut mihi videtur, primæ cl. auctoris de inflammatione sententiæ.

XV. Nunc ad alteram progredior. In hac vero, contra ac supra censuit, omnino opinatur, tumores, *qui vocantur inflammationes*, a congestione, & coacervatione sanguinis *in vasis capillaribus venosis, & partium spatiolis* hærentis, ibique mox excandescentis & *molestum doloris sensum in parte quadam sensili excitantis* esse (q) derivandos. Congeri autem

(q) *Oper. med. T. 2. P. 1. Colleg. practic. sect. XVIII. p. 595.*

tem, & coacervari sanguinem ex eo putat; quod sanguinis plus influat per arterias, quam per venas recipi, revehique possit. *Caussa* igitur *materialis proxima* inflammationis hoc loco ab eodem dicitur *sanguis collectus, & stagnans in parte quadam ob impeditum suum ex arteriis in venas refluxum ita, ut plus influat, quam refluere valeat per venas.* Quot modis porro refluxus iste per venas retardari, inhiberique soleat, diligentissime ipse inquirit, & explanat. Deinde ad præcipua, & propria inflammationis phænomena, calorem videlicet, ruborem, tumorem, & dolorem se convertit, eaque sic explicare conatur: *Cum sanguis, qui dat inflammationem, sit materia rubra spirituosa, & calida, ergo calefaciet partes, & pars necessario exinde rubet; quia vero plus influit sanguinis, quam refluit, dum ita stagnat, & in parte hæret, necessario pars intumescit, & cum a tumore distendantur partes fibrosæ, & hinc necessario excitabitur dolor, & consequenter inflammatio.* Demum in suppurationem, sive abscessum inflammationem verti tum dicit, cum stagnans sanguis corruptionem subeat; quemadmodum paullatim id fieri consuevit. Quod si *in parte inflammata nihil omnino refluere queat, adeoque reciprocus spiritus influi fiat motus, a quo sustentetur insitus, necessario* supervenire *tandem gangrænam, dum sanguis spiritu vitali influo privatus corrumpitur, & putrescit, indeque pars suppresso spiritu insito, emoritur*, acute, & subtiliter pro sui temporis physiologicis doctrinis commentatur.

XVI. Inter hæc SYDENHAMIUS (r), qui rarissime theoreticis aliorum speculationibus utitur, sed suas sibi

(r) Speciatim, *sect.* II. *cap.* 2. *pag.* 122. *&* *sect.* *VI. cap.* 3. *pag.* 305. *oper. ed. Patav.*

sibi ipse confingit ætiologias, prout assidua observatio, & magister usus ei indicare videntur, peculiarem humorum diathesim in inflammationibus sibi visus est reperisse, cum eam in ipsa sanguinis accensione, effrenique fervore consistere passim tradat. Neque sollicitus est, motusne in aliqua parte, aut pluribus retardetur, an augeatur. Sanguine tamen sic inflammato, atque effervescente, motuque febrili circumquaque acto, quasdam ejus partes accensas, aut præcalidas putat modo ad cerebrum, modo ad pleuram, modo ad pulmonem, modo ad exteriora, & cutim transferri, ibique deponi, & sic phrenitidem, pleuritidem, peripneumoniam, atque erysipelas enasci. Quod quidem etsi non raro eveniat in febribus acutis, & quandoque etiam evenire posse non negem in singularibus quibusdam inflammationibus, quæ sine ullo morbo antecedente oriuntur; tamen si rem penitius intueamur, non eamdem in omnibus originis esse, comperiemus. Nam sæpe nulla eas antecedit inflammatoria diathesis sanguinis, sed tantummodo consequitur.

XVII. Jam vero quærendum est, quid illi, qui omnia ad mechanicas, hydraulicasque leges exigere solent, excogitarint. In his BELLINIUS (*s*) primas propemodum tenens, ubi inflammationis meminit, auctum quidem sanguinis calorem cum veteribus assumit, sed una cum eodem capillarium vasorum obstructionem conjungit. Hæc autem obstructio tanti facta est a PITCARNIO (*t*), ut non aliunde inflammationem, quam a sanguine in *arteriis capilla-*

(s) *De Febrib. Proposit. XXI. pag.* 237. *De morb. pector. de Peripn. p.* 403. & alibi passim.

(t) *Element. med. Physic. mathemat. lib.* 2. *cap. IX. & XIV.*

laribus stagnante, atque hærente manare crediderit. FRIDERICUS vero HOFFMANNUS ejusmodi obstructionem non modo in arteriis rubris agnovit, verum ab his ad laterales serosas, & lymphaticas arterias, imo ad venas etiam produxit. Nam inflammationem ipse definivit (u) *stasim non tam in tubulis arteriosis, & venosis, qui sanguinem ordinario vehunt, quam potius in lateralibus, qui ob angustiam diametri non rubicundos sanguinis globulos, sed tantum tenuem lymphaticum humorem secundum naturam admittunt*.

XVIII. Hinc non arduum ei videtur mente assequi, cur *rubore* pars inflammata suffundatur. Neque difficilius intellectu reputat, quam ob rem *ardor*, & *flammæ* sensus in ea percipiatur. Nam *partim*, inquit, *affluens jugiter sanguis per canales semiobstructos, vel constrictos, majori celeritate fertur; partim etiam libero transitu exclusus, ad ramos ampliores regurgitat, ibique crebriorem diastolen facit; ac systolen; unde magna accidit partium sulphurearum attritio mutua, & calor maximus, qui eo sensibilior, quo magis exquisito sensu pars est, in qua malum consistit*. Dolorem demum tribuit *pressioni* nervorum, quam hi patiuntur a *minimis* æque, ac *majoribus vasis nimium distentis*; lentorem vero, & crassitiem sanguinis, quo vasa obstruuntur, aut minimorum vasculorum spasticam constrictionem, qua transitus humoribus denegatur, uti caussam accipit, cur *liber & æquabilis sanguinis cursus per minima arteriarum, & venarum intercipiatur, isque in exiliora aquosi tenuis humoris receptacula præter naturam impingatur*. Quibus in rebus quid veri, quid

(u) *Medicin. systemat. T. IV. P. I. sect. 2. cap. 3. §. V.*

quid falsi deprehenderint viri medica scientia præstantissimi, infra patebit.

XIX. Hinc tamen universim illud profluxit, & potissimum apud reliquos mechanicis disciplinis addictos obtinuit, ut crederent, caussam cujusque inflammationis proximam esse arteriolarum rubrarum, aut rubris propiorum obstructionem, utcunque natam, sive a mole, aut lentore sanguineorum globulorum auctis, sive ab imminuta canalium capacitate, & diámetro: atque ab hujusmodi obstructione necessario sanguinis motum, impetumque increscere in obstructa, tanto videlicet vehementiorem, quanto majus se se eidem objiciat obstaculum superandum; augerique simul in vasis liberis ejusdem velocitatem, ideoque ad cor etiam reditum, quo in celeriores, validioresque systoles adigatur; indeque præcipua inflammationis phænomena, calorem puta, dolorem, tumorem, febrimque facile explicari, intelligique posse.

XX. Hanc ipsam inflammationis explicationem probavit etiam, amplexusque est Cl. HERMANNUS BOERHAAVIUS, a ceteris nihil, aut parum discedens (x). Quæ enim habet de inflammatione *per errorem loci*, & de seriebus descrescentium vasculorum, in quæ aut globulus sanguineus, aut quicunque alius mole majori, quam vasis amplitudo capere naturaliter possit, irrepserit, ita hypothetica videntur, atque anatomiæ, & physiologiæ veriori magnam partem contraria, ut, postquam HALLERUS (y), SENACIUS (z), CALDANIUS (z*), & AZZO-

(x) *Aphorism. de cognosc. & cur. morb.* §.370.371.

(y) *Element. Physiolog. T.* 2. *l.VI. sect.* 2. §. *XIV. ed. venet. p.* 176.

(z) *Del cuore T.* 2. *nel supplim. cap.VIII. p.* 342. *& segg.*

(z*) *Institut. Patholog. cap. IX. n.* 112.

ZOGUIDIUS (z**), quibuscum vetus me necessitudo conjunxit, in ea animadversiones suas ediderunt, pluribus non opus sit, ut refellantur. Ceterum sensit vir summus, quantis premeretur difficultatibus, si vellet a sola arteriolarum obstructione inflammationem deducere. Videbat enim nec inde peculiaria inflammationis symptomata oriri, nec intelligi posse, nec a simplici eam obstructione satis bene distingui. Quas ob res addidit obstructioni attritum, quo se commode tueretur; & inflammationem dixit esse *cruoris rubri arteriosi in minimis canalibus stagnantis attritum a motu reliqui cruoris moti, & per febrim fortius acti*.

XXI. Verum non animadvertit perspicacissimus alioquin naturæ scrutator, minimas arterias rubras, quas perfecte ubique conicas, & convergentes assumpsit, tales nequaquam esse, cum magna ex parte cylindricæ anatomicis examinibus inventæ sint, nec idcirco in earum finibus ob angustiorem diametrum globulos sanguineos, ubi semel in eos penetraverint, substituros, inhæsurosque esse, uti falso sibi persuaserat. Neque aperte significavit, aut significare potuit, qua ratione *attritus* in stagnante sanguine fieret a *motu reliqui cruoris*, cum nullam indicet caussam, qua cruor a tergo impellatur in vas obstructum, neque ad id satis valeat cordis impellens vis, ut capta in vivis animalibus experimenta ostendunt; neque ipsa febris, quam in auxilium hic vocat, supplementum ullum suppeditare possit, quia sæpe ipsa ab inflammatione abesse visa est. Hæc tamen Boerhaaviana inflammationis illustratio, quam fuse in *aphorismis de cognoscendis*,

(z**) *Institut. medic. vol. 2. §. 511. & seq.*

& curandis morbis persecutus est (*a*), ita plerisque sui temporis Medicis placuit, ut non alia in publicis scholis majori cum plausu excepta, & multos annos exculta fuerit.

XXII. At primus, qui contra eam caput extulerit, fuit certe Jo. GORTERIUS, BOERHAAVII ipsius olim auditor, fama deinde excellentis medici clarus, & multorum voluminum scriptor illustris. Is phænomena inflammationis diligentius excutiens, cognovit primum, pulsationem arteriarum, in quibus antea vel nulla, vel certe multo minor percipiebatur, sensibilem in inflammatione, majoremque reddi, idque, ut plane manifestum est, contingere non posse, nisi aucta arteriarum actione. *Hanc autem* (*b*) *pulsationem fieri non posse ex uno, alterove ramo arteriæ* obstructo, ostendere conatus est experimentis hydraulicis, *ex quibus*, inquit, *constat, liquorem fluentem per canalem ramosum a trunco per ramos, ut fit in arteriis ab obstructo uno ramo, vel orificio, quod non plus, quam centesimam partem liquoris trasmittit, in reliquis ramis, vel orificiis velocitatem non ultra centesimam partem augere, atque non plus urgere in hoc orificium clausum, quam in reliqua latera omnium ramorum, & trunci, quæ exigua mutatio percipi non potest, ut fieret in minimæ partis inflammatæ obstructione. Imo experimentis anatomicis* demonstrari, *si comprimatur ramusculus minor arteriæ, sanguinem antea per apertum ramum fluentem derivari per anastomoses, quæ inter minimas arterias sunt copiosissimæ*, compertumque esse, *ex obstructo, vel compresso ramo parvæ arteriæ partem non rubere vel tu-*

(a) §. 371. *usque ad* §. 386.
(b) *Chirurg. Repurgat. lib.* III. *cap.* 3. *& compend. Med. Tract.* 47.

tumere, *sed sequi sanguinem suam viam per alias anastomoses*.

XXIII. Quapropter induci ipse non potuit, ut crederet *pulsationem*, & *inflammationem fieri ab obstructione arteriarum*. Neque valde permotus est objectatione, quod *ligata arteria major pulset vehementius super ligaturam*, *nam inflammationis obstructio*, ut recte respondet, constituitur in *arteriis minimis*; non in truncis earum, in quibus experimentum habet quidem alium, quam in ramulis, eventum. In his enim, cum longissime a corde, ejusque impulsu absint, & multis anastomosibus inter se communicent, sanguis si obstaculum offendat, post leves quasdam, ut ita dicam, oscillationes refluit versus truncum, & per alios ramos apertos, & liberos suum iter prosequitur, vasculo, in quo obstructio est, tamquam pleno, & solido derelicto. Contra in illis ob vehementem proximi cordis impulsum, copiamque majorem sanguinis ab eo projecti, quam in paucos, & laterales ramos divertere possit, necesse est, ut *ligata arteria major pulset vehementius supra ligaturam*, id quod nemo non facile largietur. Quo enim se recipiat, divergatque tanta sanguinis copia magna vi projecta, in truncis majoribus locus est nullus. Calorem porro adurentem, qui inflammationem sequitur, procul dubio evincere putat, *motum vitalem auctum* in peculiari loco, *esse inflammationis caussam*, *cum* contra *obstructio ex sua natura inferat frigus*. Nam *motus vitalis in nobis* videtur ei esse *naturalis caloris caussa*. Hinc a Praeceptoris opinione desciscens inflammationis cujusque *particularis ab interna caussa natae proximam caussam* profitetur esse *motum vitalem validiorem in quodam ramo arteriae*, *quo urgetur sanguis ruber in arterias lymphaticas*, *sanguisque compingitur reliquus in lentorem*: generalem vero inflammationem, sive

fe-

febrem *inflammatoriam*, quæ *ardens* dici solet, exsuscitari, cum non in uno ramo, sed in universo arteriarum systemate fiat concitatior.

XXIV. Ex his igitur colligit, omnia ea, quæ ad motum majorem compellunt arterias, inflammationem pro majore, vel minore locorum spatio cum *generalem*, tum *particularem* inferre posse; exemplisque adductis, quæ apud ipsum legi merentur, rem illustrare voluit. Ergo ex GORTERII sententia inflammatio ea est sanguinis rubri in arterias lymphaticas, sive serosas violenta introductio, quam efficit motus vitalis alicujus arteriæ, aut alicujus ejus rami validior, & concitatior. Per motum autem vitalem hic intelligit actionem illam tantummodo, quam, dum vivit animal, edunt vasa arteriosa alternatim se contrahendo, & dilatando, ut sanguinis circuitum, vitamque ipsam sustineant. Cum hoc *motu vitali validiore* GORTERII magnam habet affinitatem *auctus tonicus vasorum motus*, quem ad inflammationem efficiendam necessarium prædicant STAHLIANI (*c*), præter notissimam illam animæ vim, sive providentiam, qua volunt principium vitale, sive cordis actionem incitari, atque adeo sanguinis motum augeri, & in obstructos canales dirigi, exercerique.

XXV. At contra HOFFMANNUM, reliquosque omnes, qui, posita arteriolarum rubrarum obstructione, docent, celeriorem per vasa semiobstructa, aut coarctata, aut per reliqua aperta, & libera sanguinis motum evadere; atque in obstructos canales sanguinem a trunco decurrentem vehementius impingi; multo acrius, & confidentius invehitur SAUVA-

(c) STAHL. *de Inflam. Patholog.* & JUNCHER *Tab. XX.*

VAGESIUS (*d*), contendens mechanicis, hydraulicisque legibus omnino repugnare, celeritatem, aut moventes vires pro aucta obstaculorum potestate intendi, ut vulgo credebatur. Etenim apud quosque hydraulicarum rerum peritissimos certissimum, inquit, theoréma est, si media ramorum ex aliquo singulari tubo prodeuntium pars obstruatur, velocitatem, qua liquor in trunco excurrebat, dimidio minorem reddi, nisi vis impellens ita augeatur, ut quadrupla evadat; ac, si duæ tertiæ ramorum partes occludantur, vis eadem ad octuplum, aut nonuplum augeatur oportere, ut liquor ea celeritate, qua antea pollebat, omnino moveatur. Non ergo ex obstructione minimorum canalium celeritas in reliquis liberis, aut vis movens in truncis increscit, ut passim sibi finxerant non pauci medicorum mechanicis disciplinis non satis instituti. Neque quis objiciat, vasa obstructa *elastica* esse, ideoque quo magis distenduntur, eo validius se se restituere: nam tunicæ eorum, etiamsi vera, & perfecta *elastra* essent, & ejusmodi humorum infarctu distraherentur, urgerenturque, non tamen possent se se restituere, quandiu stagnans, aggestusque humor in easdem vim faceret. Quod si humor recederet, minusque urgeret; non tamen se se restituerent, nisi tantum, quantum fuissent distentæ; neque possent, quod summum est, contento liquori, nisi eam celeritatem impertire, quam ab eo accepissent. Id autem nequaquam sufficeret ad augendam celeritatem humorum fluentium, ut petebatur. Atqui in quavis graviore inflammatione sanguinis motum, celeritatemque (quando cum febre est) augeri, intendique,

(d) *Dissert. sur l' inflammation* §. 43. 44. & *Nosolog. method. class. III. N.* 71. *ad* 102.

que, non modo ex una omnium observatione constat, verum etiam ultro fatetur ipsemet SAUVAGESIUS. Quare ut aliquam aucti hujusce motus caussam adducat, quoniam neque ab hydraulicis legibus, neque ab elasticitate derivandus erat, ad animæ confugit potestatem, cujus voluntate, & jussu cum STAHLIANIS putat, cor ad se se vehementius movendum impelli, sicque aucto humorum motu eniti, ut opposita obstacula superentur, & tollantur.

XXVI. Hæc a SAUVAGESIO subtiliter disputata quanquam vero proxima sint, consentiantque prorsus cum observationibus, quæ a cl. viris in vivis animalibus habitæ fuerunt; non tamen ejusmodi nobis videntur, quæ cogere eum debuissent ad amplectendam STAHLIANORUM sententiam de anima scilicet omnium, & præcipue cordis, motuum effectrice, quo commodius auctum sanguinis ad partem inflammatam appulsum tueretur. Debuerunt potius eum ad suspicandum compellere obstructionem, cui inflammatio tribuebatur, commentitiam esse, utpote phænomenis inflammationis præstandis ineptam; vel rectius interdum pro inflammationis effectu habendam, vel si quando caussæ proximæ loco esse possit, aliquid aliud obstructioni adjungi, quod motum vitalem in ea parte, quæ obstructione laborat, concitatiorem faciat. Hæc unice consequi videbantur recte cogitanti, neque opus ei erat ad STAHLII deflectere opinionem, quæ non solum apud cordatos viros jam eviluit, verum etiam vel uno HALLERI experimento (*), ut figmentum, & somnium exploditur facile.

XXVII.

(*) Experimentum est hujusmodi. In Rana, cui caput amputatum, & medulla spinalis excisa sit, si aorta vin-

XXVII. Sed posita etiam obstructione, ut caussa inflammationis, quamvis ex ea augmentum motus concipi non posset, non tamen isto animæ adjumento eguisset doctissimus SAUVAGESIUS, si præter *elasticitatem*, quam quidem per se augendo motui non satis valere noverat, vim illam vasis insitam, quam *vitalem* alii appellant, alii *organicam*, animalium potissimum propriam, quamque verisimillimum est ab *irritabilitate* fibrarum *Halleriana*, aut nervorum *sensibilitate*, aut ab utriusque simul junctis proficisci, si, inquam, hujusmodi illam vim, ut par erat, æstimasset. Nam hac aliqua in parte excitata, valentiusque agente, quod facile usuvenit, arteriæ crebrius, fortiusque alternatim subsilientes sanguinis motum ibidem intendunt, incitantque manifestissime, quin cordis actio ne hilum quidem increverit, aut increscat. Testantur id clinici, qui sine ulla motus cordis mutatione sæpissime in aliqua parte arteriarum micatus sic auctos repererunt, ut febrem topicam imitari viderentur: imo experientia edocti asseverant, varium in diversis corporis partibus esse posse sanguinis motum, atque adeo velocitatem, frequentiamque pulsus in morbis pro partium affectarum ratione (*a*) variari. Concitatior in primis arteriarum motus deprehendi solet nedum in partibus inflammatione correptis, verum in

vinculo intercipiatur, aut cor ipsum cum vasis ligatum de pectore evellatur, perinde cor contra obstaculum nititur, etiamsi animæ consilium, aut imperium tunc nullum superesse possit. Vid. HALLER. *Elem. Physiol. l. IV. p.* 322. *not. K. p.* 323. *not. t. Item* T. 2. *l. VI. sect.* 2. §. *XIV.*

(a) BORDEUX *Recherch. sur les pouls p.* 313. *& seq.* PECHLIN *observ.* 2. *L.* 5. HOFFMANN. *Medicin. system. T.* 1. *p.* 115. ALBERTIN. *Comment. Acad. Bonon. T.* 2. *p.* 387. &c.

in proximis etiam, in artubus arthritide, aut podagra, aut quovis alio doloris genere laborantibus, in capite hemicrania, aut cephalalgia affecto, in latere pleuritide excruciato, & sic porro. Id autem adeo certum est, ut in ipsis animalibus vivis sectioni anatomicæ subjectis cerni possit. In his enim Cl. HALLERUS (*b*) sæpe vidit sanguinem in aliqua parte lentissime fluere, imo etiam omnino subsistere, & conquiescere, dum in alia veloci cursu agebatur.

XXVIII. Demum non video, qua ratione excusari Cl. auctor possit, quod inconsulto, & temere nimis speraverit, per motum codis actum omnem difficultatem (*) sublatum iri. Hoc enim fieri potest, ut sanguis majori vi, & velocitate per universum quidem corpus projiciatur; non vero, ut peculiariter in obstructas arterias, quasi mente valeret, validius suam vim exerceat, nitaturque obstacula removere. Rationis lumine caret tum cordis, tum sanguinis motus. Obstant hydraulicæ leges, quas ne animæ quidem liceret pro arbitrio subvertere, aut immutare. Quid ubi nulla febris, id est, ut rectius loquar, nulla cordis, & arteriarium aucta velocitas, excepta parte inflammata, inflammationem consequitur, ut sæpe a Clinicis obser-

(b) *Second. Mémoir. sur le mouvement du sang, experienc.* 90.

(*) STAHLIANORUM de animæ in tuenda restituendaque valetudine officio fictitia pene omnia sunt. HEISTERUS in *Dissert. de Medicin. Mechanic. præstantia* multa contra eos disputavit. Idem fecere alii bene multi. Contra vero SAUVAGESIUM extat Epistola JOSEPHI ANTONII PUJATI ad filium, qua illius de caussa inflammationis, & febrium sententia refellitur. Vid. *Raccolta d'Opascoli del P. Colagera T.* 50.

servatum? An tum anima cordis adauget motum? Num forte oblita sui muneris est? Quæro tandem, cur anima eodem auxilii genere non utitur in ceteris vasorum, & viscerum obstructionibus? caussa eadem, idemque finis nonne eamdem ab anima opem efflagitarent? At vereor, num inflammationi, sive vasorum obstructioni remedio semper esset auctus hujusmodi cordis, & sanguinis motus, ita ut eo solo præsidio vitæ incolumitati anima prospicere tentaret. Ego certe nollem, ut mihi sic anima semper prospiceret.

XXIX. Atque hæ sunt præcipue, celebrioresque Medicorum de inflammationis natura commentationes, a quibus reliquæ, si quæ aliæ memoratu dignæ existunt, profectæ esse videntur. Quapropter non est, cur in his singillatim referendis ad nauseam usque, fastidiumque progrediar. Missas quoque faciam nuperiorum quorumdam novissimas & singulares de eadem re cogitationes, eorum in primis, qui ut novi aliquid proferant, ingenio nimium suo indulgentes inflammationem in nescio qua oleosæ sanguinis partis, aut adipis ipsius (*) fermentatione, vel in tenuitate majori, quam soleat natura esse, concrescibilis, & fibrosæ sanguinis partis (**), vel

(*) Si quis cupiat scire, quæ adversus hujusmodi opinionem dici possunt, legat duo Opuscula, alterum *Anonymi* mihi amicissimi, quod extat in *Diario Medico* PETRI ORTESCHII Tom. IV. N. LXV., alterum FRANCISCI PANCIATICHI Medici Foroliviensis, ad me perscriptum, quod Forolivii anno 1771. prodiit hoc titulo: *Confutazione d' una lettera* ec.

(**) HEWSON, quem sequutus est etiam CALLISENIUS, opinatur imminutam in inflammationibus esse *sanguinis concrescibilitatem*. Præcipuum argumentum, quo ambo hi utuntur, est *crustæ inflammatoriæ*, qua san-

vel in majori ignei principii copia ; vel in phlogisti evolutione, vel in diathesi inflammatoria locandam, ponendamque volunt ; cum non minoribus implicatæ difficultatibus prope videantur. Ab earum autem examine temperandum maxime ducimus, ne doctissimis auctoribus, a quibus editæ, & propugnatæ sunt, bellum indicere credamur, & propterea, quid unaquæque valeat, tempori decernendum relinquimus.

XXX. Ceterum etsi pleræque istarum opinionum inter se quodammodo pugnare videantur, sibique propemodum adversentur: si quis tamen eas pacato, æquoque animo perpendere velit, comperiet facile, alias non exigua affinitate convenire ; alias verbis magis, quam re ipsa discrepare ; alias etiam, quæ primo intuitu minus fortasse probandæ videntur, non prorsus, aut certe non longissime a veri similitudine dissidere. Ex iis quoque, quæ aut a nobis in aliquarum expositione dicta sunt, aut ex anatome, & physiologia comperta habentur, expeditissimum erit cuicumque hisce disciplinis vel leviter imbuto dispicere, quid in qualibet offendatur, aut reprehendi, aut desiderari queat, quid approbari, & retineri debeat. Itaque relicta aliis longiori hujusmodi disquisitione, quod superest, quodque ab initio recepi, potius ipse persolvam, ea inflam-

ma-

ſanguis miſſus contegi ſolet, tardior, & lentior, quam craſſamenti rubri, coagulatio. Eam enim a *lympha* coagulabili *valde attenuata*, adeoque ſerius inſpiſſanda formari ajunt. Quæ contra afferri poſſunt, infra, ubi de diatheſi inflammatoria agemus, indicabuntur. Hic ſolum ſatis nobis eſt admonere, inflammationes pleraſque ſanguinis miſſione curari. Quis autem aliquid boni, ubi imminuta ſit ſanguinis concreſcibilitas, ſive cohærendi vis, a ſanguinis miſſionibus ſibi polliceatur?

mationis proposita explicatione ; quam magis rationi, & naturæ legibus consentaneam existimavero.

XXXI. Convenit plane inter omnes, partem inflammatione correptam, quando ea oculis patet, rubere præter morem, calere, intumescere, dolere, & pulsatione quadam intus pertundi. Hinc evidentissime colligere est, sanguinem late sumptum in illam uberius, vehementiusque influere, quemadmodum jam ab HIPPOCRATE primum, ejusque discipulis (§. VI.), deinde a GALENO, ejusque asseclis (§. VIII.) bene multis & cognitum est, & traditum. At, si quantum per arterias adfertur, tantum per venas reveheretur; tum veri simillimum crederem, nullam profecto inflammationem fore. Nam copiosiorem, vehementioremque sanguinis in omnes corporis partes projectionem, quæ in quacunque febre acutiore fit, nulla necessario singularis alicujus partis inflammatio consequitur, quamdiu videlicet a venis tantumdem recipitur, quantum advehitur ab arteriis. Ergo ut pars aliqua inflammetur, tumeat, caleat, doleatque, alterutrum sequi necesse est, nempe vel sanguinem ab arteriis advectum non totum in venas recipi, quod pluribus ex caussis accidere potest, vel ita in eam impelli, ut orificia vasorum lateralium, vel meatus, quos poros inorganicos vocant, urgeat, dilatet, & sibi in aliena loca viam faciat. Utroque autem modo sanguis influens, vasa minima mirifice replet, distenditque, imo quæ singulos rubros globulos admittere solita esse creduntur, jam plures simul recipiunt, ampliantur, & rubore, qui antea inconspicuus erat, quodam insigniori se se oculis objiciunt, & patefaciunt. Neque infrequens sane est, sanguinem ex hujusmodi vasculis rubris unum alioquin globulum ferentibus per exhalantes canaliculos æque, ac per reseratos tunicarum inorganicos poros in proxima

telæ cellulosæ spatiola adigi, & depluere (*), quod GALENUS olim (§. VIII. not. f.), hodieque cum multis aliis HALLERUS (c) cadaverum sectionibus innixus, luculenter docuerunt; nec fortasse a natura alienum omnino est, cum in *serosas arterias*, si quæ tamen sunt, quæ ab arteriolis globulum unum ferentibus, ideoque non rubentibus differant, intrudi, ibi hærere, accumulari, & proxima quæque loca premere, sicuti HOFFMANNO (§. XVII.) & GORTERIO (§. XXIII.) visum est.

XXXII. A dilatatis, repletisque minimis vasculis, atque ab effuso interdum in aliena loca sanguine ut facile rubor, tensio, & tumor partis proficiscitur, sic a velociori, uberiorique sanguinis appulsu major arteriarum pulsatio, quam ex consuetudine, dependet. Quod ad calorem, ardoremque spectat, qui inflammationem comitatur, scio equidem, quoniam

(*) Cellulosum textum oppletum, dilatatumque in inflammatis partibus ostendunt ipsæ cadaverum sectiones. Id etiam confirmatur attenta observatione membranarum, quæ magnam aliquam inflammationem passæ sunt; nam hæ plerumque multo crassiores, duriores, plenioresque, quam naturalis earum constitutio ferat, remanent, dilatatis nimirum, turgentibusque adhuc cellularis telæ loculis. Quando autem sanguinem dico in cellulosa spatia effundi, non ejus rubram tantum partem intelligo, sed reliquas etiam ejus partes, ex quibus ipse coalescit, serum nempe, & lympham. Imo probabile omnino est, interdum tenuem ejus partem, quam fibrosam, aut concrescibilem vocant, ni solam, potissimam certe emitti, atque exsudare. Id comprobare videntur concretiones illæ albidæ, aut ex albo flavescentes, quæ membranarum instar inveniri solent circa viscera inflammationem passa. Ad rem faciunt quæ habet Cel. PALLUCIUS in *Arte Nuova &c.* pag. 94. 95.

(c) *Opusc. Patholog. Observ. XIV.*

niam Physiologi ejus caussam in corpore animali nondum bene se nosse fatentur, difficilis eum esse explicationis (*). Non tamen valde abesse a vero videretur qui dixerit, a sanguinis rubri copia, accumulatione, & motu aucto, aut a partium ejus, vasorum continentium mutua, intimaque collisione, sive attritu, aut ab ignei principii, aut, si mavis, phlogisti evolutione, & motu, quod eodem fermo recidit, eum excitari (**). Dum vero hæc fiunt, ner-

(*) Vid. HAEN. *rat. med. P.* 2. *cap.* 20. *p.* 124. *& P.* 3. *cap.* 3. *p.* 129. ubi extant multa, quæ animadversione dignissima videntur.

(**) QUESNÆUS statum naturalem ignei elementi in frigore ponendum arbitrabatur, neque illud calere per se ipsum, nisi quibusdam caussis in motum calorificum ageretur. Revera sola ejus præsentia, aut copia non ciet calorem, ut Physicis jam notum est. Duplicem præterea in corpore humano calorem agnoscebat, *naturalem* nempe, & calorem ex *acrimonia*, sive ad sensum. Ille ab igneo elemento in motum calorificum acto, hic ab acribus rebus in nos agentibus, & sensum caloris excitantibus gigni videtur. *Traité des fievr. T.* 1. *chap.* 3. *artic.* 1. §. *IV. V. p.* 112. Similem caloris humani distinctionem habet etiam GORTERIUS, &, ni fallor, satis recte. Notatu quoque dignum est, interdum magnum calorem motui aucto circulationis succedere; interdum ingentem calorem cum moderato arteriarum micatu conjungi. Non ergo in ratione directa motus, saltem progressivi, increscit calor, sed corporis fortasse moti, & motus ipsius varietas differentiam facit. Est quoque caloris genus quoddam, quod Thermometro non deprehenditur, sed sensui solum innotescit, quale illud est, quod ab acrimonia appellavimus. Hujusmodi sane est calor ille molestus quo excruciamur ob impeditam perspirationem, aut quem, simul ac in aerem phlogisticatum ingredimur, sensu percipimus, dum interea thermometro vix ullum discrimen inter hunc, & atmosphæricum invenitur.

nervea filamenta distrahantur, divellanturque, necesse est. Hinc dolor multiplex (***), punctionisque, vel alius cujusvis molestiæ sensus pro vario inflammationis genere, & gradu, pro varia humoris indole, loci natura, sensibilitatis ratione sæpe diversus exoritur. Dolor demum, ubi vehemens est, diuque trahitur, spasmum excitat, qui vasorum repletioni contra nitenti adjunctus caussam probabiliter continet pulsus duri, & vibrantis, quem crebro inflammationis comitem esse, medici norunt.

XXXIII. Ut vero copiosior, velociorque sanguinis arteriosi fiat in aliquam partem influxus, nequaquam necesse est, quemadmodum supra demonstravimus, cum SAUVAGESIO ad auctam cordis vim confugere; neque hæc, etiamsi augeretur, illico inflammationem efficeret. Nam, si hæc satis esset ad inflammationem excitandam, omnis simplex obstructio, superveniente undecumque febre, id est, aucto cordis, & arteriarum motu, ut plerumque in febre evenit, inflammationis naturam acquireret, & vera inflammatio evaderet, quod tamen generatim falsissimum est. Neque pariter satis est, per venas retardari sanguinis reditum, uti ETTMULLERI fuit opinio: nam id quidem congestionem, obstructionisque quoddam genus præstaret, non vero inflammationem. Hæc siquidem non tantum copiam, sed impetum influentis sanguinis videtur exposcere: qui impetus esse nequaquam potest, ubi venæ non satis celeriter depleantur. Retardato per venas reditu, quasi obex sanguini influenti opponitur, ideoque etiam in arteriis, quibuscum venæ communicant, re-

(***) Dolor modo inflammationis effectus est, modo caussa. Heic, uti effectus, consideratur; infra (§. XXXV.) uti caussa.

remora aliqua nascatur, necesse est; nisi aliunde per arterias sanguinis cursus incitetur.

XXXIV. Quænam vero erit caussa, ex qua sanguinis cursus per arterias in aliquam partem uberius, velociusque advocetur? Si conjecturis uti hic licet, ex hydraulicis illud præmonendum censeo, fluida eo ferri copiosius, & facilius, quo minorem inveniunt *resistentiam*. Imminuitur autem resistendi vis in arteriis multis quidem de caussis, sed præcipue, si arteriarum lumina amplientur, aut citius solito, in dato temporis spatio, quem illæ continent, humorem emittunt, expelluntque. Sed scire convenit, non omnem earum dilatationem, aut celerem earumdem evacuationem, etsi multum sanguinis utraque alliciat, inflammationem efficere posse. Repleri enim vasa plus solito, sanguisque in iis congeri potest, unde locus rubeat, atque intumescat, quin tamen dolor, & calor, atque alia inflammationis phænomena accedant. Id in rubore chronico oculorum ab *adnatæ* vasorum laxitate orto, aut ab ophthalmia graviore relicto manifestum est; in quo vasa certe majori sanguinis copia admissa turgent, rubentque; at nullus sive dolor, sive calor cum ejusmodi vitio conjungitur. Replentur quoque largiori sanguinis unda vasa cutanea per cucurbitulas, balneum, fomentum, calorem, solis radios, ita ut cutis intensissime rubeat, & tumeat, imo quandoque etiam nigricet; nec tamen inflammatio hæc est. Rubet quoque fricata paullo asperius cutis, fricatione nimirum accelerato sanguinis cursu, imminutaque ad eum, qui influxurus est, resistentia, quin ipsa inflammetur. Requiritur ergo quidpiam aliud præter uberiorem sanguinis in vasa influxum, & coacervationem, ut inflammationis symptomata oriantur.

XXXV. Id ipsum animadverterat ETTMULLERUS (§. XII.

XII. XIII.) cum sanguinem eo impetu in partem aliquam irruere vellet, qui dolorem, & calorem inferat; hoc est, qui ab irritatione quadam aut excitaretur, aut irritationem ipse faceret, si congestio inflammationis nomen promeritura esset. Opinioni ejus suffragatur experientia. Rubet, & calet, uti supra dictum est, perfricata cutis, nec tamen adhuc inflammatio eam tenet. At, si fricatio rudius, diutiusque producatur, jam dolet etiam, & tumet, & vere tum inflammatur. Si sabuli granulum, aut quodcumque corpusculum, quod irritare possit, intra oculum, & palpebras se se intruserit, paullo post oculus dolet, rubet, illacrymat, calet, demum tumet, & inflammatur. Educto stimulo dolorifico, universa cessat inflammatio. Puncto, vel quacunque alia ratione lacessito nervulo, mox dolor (*), rubor, calor, tumor partis affectæ se exserunt; hoc est, inflammatio se prodit. Exemplum habes in spina illa Ettmulleriana digito infixa, aut in paronychiis acus punctionem subsequentibus. Idem accidit ex acri quolibet cuti applicito, ibique diu detento: rubor enim, calor, tumor, dolorque illinc consequitur. Ergo stimulo, irritamento, vellicatione opus est præter sanguinis uberiorem influxum, ut inflammatio fiat.

XXXVI. Revera corpus animatum, & vivens ita a Natura confictum, constructumque est, ut, si alicubi quodpiam stimuli genus applicetur, eo statim uberior, citatiorque sanguis irruat, & confertim accumulatus nervos tendat, sensibilitatem augeat, & calorem, ruborem, dolorem, tumoremque pa-

(*) Duplex dolor in inflammationibus est, alius uti ejus effectus, quo supra (XXXII.) adnotavi, alius uti caussa. De hoc posteriore hic sermo est.

pariat. Idque adeo certum, constansque est, ut neminem latere queat. Illud potius obscurum, ignotumque hactenus est, qua nempe ratione tam varia, & mira præstet. Qui enim nervorum, aut fibrarum, quibus vasa instruuntur, actione excitata stimulum agere dixerunt; hi profecto, ut ego judico, nihil, quod quæstioni faciat satis, dixerunt. Restat adhuc sepulta, atque obvoluta tenebris arcana vis stimuli. WINTERLIUS (*d*) aliquanto longius progredi tentavit, conquisitisque undique rationum momentis non paucis suadere allaboravit, arterias, irritatis per stimulum aliquem nerveis surculis, qui ad eas feruntur, aut in earum tunicis perreptant, laxari, dilatarique sic, ut sanguis in eas minus resistentes copiose, & velociter confluat. WINTERLII opinioni quamquam pene singulari, & non satis firmis argumentis comprobatæ adhæsit nuper CALLISENIUS (*e*), nec doctrinæ insolentia, nec aliorum prope omnium Physiologorum reprehensione deterritus (*).

XXXVII. At qui *irritabilitatem Hallerianam* sequuntur, cum fibras irritatione vellicatas contrahi noverint, adduci haud possunt, ut credant, stimulo arterias dilatari. Sunt enimvero arteriæ, saltem majores, fibris ubique muscularibus præditæ, atque id-

(d) *Dissert. de Inflammatione*. Winterlianam hypothesim nervose confutavit RICKERUS in peculiari Dissertatione pro *Boheraviana Doctrina*; quamquam non pari robore suam caussam tueatur. Dissertatio exstat in *Fasciculo IV. Opuscul. & Dissertat. &c.* FRANCISCI XAVERII DE WASSEMBERG p. 212.

(e) *Institut. Chirurg. Modern.* §. 197.

(*) Hactenus fibra muscularis per irritationem contrahi visa est. Contrarium in arteriis fieri, nondum demonstratum vere ab ullo est.

idcirco irritabilibus. Nihilque vetat, quo minus per analogiam etiam in minimis eæ ponantur. Siquidem constat ex observationibus SENACII (*f*), HALLERI (*g*), aliorumque (*h*) arterias etiam minimas irritabilitate donari, atque ad stimuli vim contractiles esse, uti cor. Natura vero irritabilitatem ea lege cordi, arteriisque inseruisse videtur, ut stimulo accedente contraherentur quidem, sed paullo post laxarentur, sive, quod idem est, systole. & diastole sibi alternatim succederent. Id fere perpetuum est in iis partibus, quæ vitalibus functionibus inserviunt, nec voluntatis imperio subjiciuntur. Cor igitur irritatum, sive cesset, sive perstet irritatio, huic naturæ legi obtemperare cogitur; nec minus eidem obtemperant arteriæ perpetua systoles, & diastoles alternatione (*). At illud sciri

(f) *Trattat. della struttura del cuore T. 3. l. 3. cap. 2. p. 240. & seq. ediz. di Brescia.*

(g) *Element. Physiolog. T. 1. lib. 2. Sect. 1. §. 13.*

(h) *Vid.* BALDINGER *Dissert. de arteriar. & venar. vi irritabili* 1766. In arteria aorta abdominali, in cruralibus, in venæ cavæ caudice summam irritabilitatem deprehendit UICQ D' AZYR, *Mém. de la Soc. Roy. de Méd. vol. 1. p. 343.* Similia jam multo prius expertus est Medicus Romanus non inceleber, MAXIMUS. Id vero confirmatum est a cl. viris PETRO MOSCATI (*Osservazion. ed Esperienz. sul sang. fluid., e rappres., sopra l' azione delle arter. &c. Milan.* 1783.) & BASSIANO CARMINATI (*Risultati di sperienz. e osserv. su i vasi sanguigni, e sul sangu. ec. Pavia* 1783.) nuperrime editis, quibus evidentissime demonstratur arterias propria, insitaque vi subsilire; ideoque irritabilitate præditas esse.

(*) Similem *antagonismum* in universa fere œconomia animali observat Cl. METZGERUS. Vid. ejus Adver-

sciri oportet. celerius, validius, & crebrius tam cor, quam arterias alterne contrahi, quo vividius stimuli vis agit, aut major est in utrisque irritabilitas.

XXXVIII. Itaque liceat animo concipere arterias aliquas minores insolito, & peculiari quodam stimulo affectas; sive stimulus iste proxime earum fibras musculares, sive nervos tantum, qui ad eas pertinent, sive utrasque partes (**) (nam haud fa-

versar. Medic. N. III. P. 1. *De Antagonismo naturæ solemni Diatribe*. Nec de alterna hac *contractionis*, & *relaxationis* successione dubitare licet, tum etiam, cum stimulus nondum cessaverit. Exemplo id patet luculentissimo sternutamenti. Quamdiu vis irritans pituitariæ membranæ inhæret, dilatatur quam maxime thorax, fitque amplissima inspiratio; mox vero laxatis musculis intercostalibus, & diaphragmate, subita, & vehemens subsequitur thoracis depressio, atque exspiratio. Hæ sibi mutuo valide, & celeriter succedunt, quamdiu pituitaria membrana irritari pergit. Alia hujusce rei exempla videri possunt apud Cl. DE LA ROCHE, *Analys. des fonctions du system. nerveux T. 1. p. 261. 262. 263.*

(**) Cl. SENACIUS (*Du cœur T. 2. p. 169.*) tantum virium nervis tribuit, ut ab horum actione maximam partem arteriarum motum pendere persuasum sibi habeat. Neque prorsus id negat HALLERUS (*Element. Physiolog. T. 2. p. 202. 206. 252. & oper. min. T. 1. p. 223. & alibi*), eamdemque sustinuit sententiam MORGAGNIUS (*De sed. & caus. & morb. Epist. 24. n. 20. & 23.*). Ostendunt hujusmodi nervorum vim pulsus languidiores, aut deficientes in membris paralyticis, & gangræna inferiorum artuum a læsa spinali medulla &c. His addi debet TISSOTIUS, *Tratt. de' Nerv. T. 1. P. 2. artic. 6. §. 226. & seq.* Neque dissentire ab iis videtur COMPARETUS, qui (*Occurs. medic. &c. §. 111. n. 47. & seq.*) nervos quamplurimos non modo arteriis circum-

facile id definiri potest) afficiat, necessario sequitur, ut illæ validius, velociusque contrahantur, & laxentur; atque ideo citius solito, & frequentius dato tempore depleantur. Si vero citius solito deplentur, & vacuæ fiunt, minus etiam resistentiæ influxuro sanguini opponant; necesse est. Ergo copiosior, celeriorque in eas erit, quam in reliquas partes; sanguinis influxus. Ergo stimuli ope planum, expeditumque illud conficitur, quod in inflammatione explicatu videtur difficillimum.

XXXIX. Hic porro stimulus si peculiarem partem, nec valde cum aliis consentientem irritet, nec ipse vehemens sit, nec diu perseveret, eam quidem inflammat; non tamen febrim movet. Rarum enim non est, inflammationem sine febri (*i*) existere. At ubi stimulus, sive irritans principium, partes exquisito sensu præditas; facileque consentientes diu, aut vehementer exagitat; facile ad alias quoque cum proximas, tum dissitas nervorum consensione, quod verosimilius videtur, vel vasorum communicatione ita suam vim, quin e loco dimoveatur, producit, ut cor ipsum ad crebriores, validioresque contractiones sollicitetur, & febris oriatur frequentissima inflammationis aut comes, aut pedissequa. Interdum tamen istiusmodi stimulus non tantum parti alicui peculiari insidet, verum etiam cum universo sanguine communicatus, aut per totum pene corpus diffusus omnia vasa, & cor præsertim afficit. Tunc, licet inflammationis locus neque sensu exquisitiori polleat, neque admodum acriter irritetur, ut consensione partium febrium accersere per se queat,
cum

cumdari, verum etiam cum earum fibris complicari, & commiſceri intime vidit.

(i) Vid. VAN SWIETEN §. 371 *in Boberaav.*

cum febri tamen conjungitur: sed tum febris non ab ipsa inflammatione particulari, ejusve effectis oritur. Nam ea a diffusiori inflammationis fomite, aut a plurium caussarum, quæ ex se febri excitandæ valent, conjunctione excitari videtur, aut etiam aliunde genita inflammationem ipsam antecedit, & comitatur; imo, inflammatione ipsa particulari etsi discussa, omnino non desinit. Verum tunc inflammatio nec sola & pura, nec primaria, nec particularis fortasse, aut certe non simplex erit, de qua hic potissimum verba fiunt.

XL. Nec absurdum crediderim, aucto totius sanguinis motu sedem, in qua inflammatio, sive vehementior, uberiorque humorum appulsus est, aliquomodo fortius impeti, urgerique, atque hinc aliquod doloris, ruboris, tumoris, calorisque in ea fieri incrementum, quin imo ita excruciari, & tendi, ut demum spasmus eam occupet, alternosque arteriolarum micatus, quos naturæ legibus respondere supra posuimus, pertinax tonica contractio sine relaxatione excipiat. Cumque velocior sanguinis circuitus attritum augeat, tenuissima dissipet, secretionibus minime faveat, cerebrum quatiat, pulmones prægravet; nil mirum erit, si calor inde ingens; cutis, linguæ, & faucium siccitas; sitis; urina rubra, & pauca; consuetarum excretionum omnium inopia; sanguinis lentor, majorque ejus ad cohærendum proclivitas; cephalalgia; pervigilium; mentis emotio, anxietas; respiratio anhelosa, aliaque motus aucti symptomata cito (*) superveniunt.

XLI.

(*) Specimen hujusce pathologiæ jam anno 1771. die 4. Quinctilis publice propugnavit GENESIUS ROSSI, tunc auditor meus, ut constat ex opusculo, qui ita inscribitur: *Disputatio Academica ex Clinice de præcipuarum*

XLI. Stimulo igitur, uti exposui, inflammatio excitatur. At multa sunt stimulorum genera, quorum tamen quædam dumtaxat eidem gignendæ idonea esse videntur; neque hæc cuncta ad acrium, & causticorum ordinem pertinent, neque omnia, quæ acria vere sunt, ad id apta inveniuntur. Nam quædam acritatis expertia ferme reputantur, dum tamen aliquibus nostri corporis partibus admota stimulorum effecta præstant. Hujus generis sunt aer atmosphæricus, aqua tepens, sanguis ipse, & fortasse succus nerveus, si magnis viris credimus; quæ nullum quidem molestiæ sensum reliquis partibus inferunt, sed cordis irritabilitatem ita percellunt, ut, quando etiam torpesceret, illico ipsa reviviscat. Quædam alia manifestam acritatem præ se gerunt, & quandoque tantam, ut exurere videantur. Hæc tamen arteriarum, aut cordis, aut cujusque fibræ muscularis irritabilem vim destruunt potius, atque extinguunt, quam excitant: talia autem sunt Acidum Vitriolicum, Nitrosum, Butyrum antimonii, Lapis infernalis (**), aliaque id genus. Quædam item, etsi acritate non careant, quibusdam tamen partibus parcunt, dum alias irritant, & lædunt. Exemplum habemus in croco metallorum, & Cantharidibus. Ille oculis nullam ferme inferre vim dicitur, sed ventriculi fibras ita pungit, atque exti-mu-

rum partium inflammationibus habita a GENESIO ROSSI *Mediolanensi in Aula majore Almi Collegii Ghislériorum &c. Præside* JO. BAPTISTA BURSERIO *Clinices &c. P. Professore, data cuilibet oppugnandi facultate. Ticini Regii ex Typographia Hæred. Ghidini Impress. Curiæ Archiepisc. Episc.*

(**) Acerrima hæc, & caustica spasmum fortasse primo tonicum fibris inducere, mox easdem adurere, & destruere etiam videntur.

mulat, ut vomitum moveat; hæ contra ventriculo fere parcunt; renes vero & vesicam urinariam adeo lacessunt, ut inflammationis phænomena in iis sæpe enascantur. Hoc ipsum multa alia ostendunt. In primis vero illud compertissimum est, a Tartaro emetico in venas infuso ventriculum dumtaxat affici, vomitumque (*a*) cieri; ab extracto Pulsatillæ nigræ ore sumpto oculos potissimum lacessi, inflammarique (*b*), & demum tantam cum eisdem oculis affinitatem habere solanum furiosum, sive *Belladonnam*, ut ejus dilutum, & pulvis intrinsecus datus iridem ita corruget, ut penitus eam obliterare videatur (*c*).

XLII. Hinc singula stimulorum genera, a quibus inflammatio procreari potest, definire arduum sane est; cum certis ex observationibus cuncta non innotuerint. Itaque nonnulla tantum attingam, de quibus fere convenit inter Clinicos. A LANCISIO, & GORTERIO arteriæ intus muco quodam mitissimo oblinirí creduntur, ne præterfluens sanguis eas lædat. Si is vere existat (quod alii negant) acrimoniamque contraxerit, atque alicubi vasorum tunicis adhærescat, irritationemque faciat, eo certe in loco irritabilitas concitabitur, atque idcirco arteriæ ibidem validius, velociusque micabunt. Is pariter si alicubi deficiat sic, ut arteriarum interior facies nuda sit, & irritabilior, sensibiliorque evadat, sanguis præterlabens stimuli vice ibi fungetur, atque adeo mo-

(a) LORRY *Mémoir. de la Soc. Roy. de Médec. vol. 2. pag.* 162.

(b) STORCK, *De usu med. Pulsatill. nigricant.* Vindob. 1771. & SPALOWSKI, *Dissert. de cicut. &c. p.* 20.

(c) TISSOT, *de' Nervi, e loro malattie T.* 1. *part.* 2. *artic.* 6. *p.* 31. *ed. venet.*

motum earum systalticum intendet, accelerabitque. Hoc ipsum præstabitur a quocumque alio humore qui proxime arterias, aut nervos ad eas quocumque modo spectantes, aut cum eisdem communicantes pungere, aut vellicare prava sua qualitate possit. Huc pertinent acritates sanguinis variæ tam spontaneæ, quam adventitiæ; phlogisti copia, aut subita ejus alicubi evolutio; impedita ejus dissipatio; aura frigorifera admissa; acre epidemicum inspiratum, & fortasse *diathesis* ipsius sanguinis, ut dicitur, *inflammatoria*, undecunque ea sit.

XLIII. Ac, quoniam de diathesi inflammatoria sanguinis sermo incidit, non erit ab instituto nostro alienum in ejus naturæ investigatione aliquantisper versari. Quando igitur sanguis e vena eductus in densam, tenacemque massam cogitur, & quadam veluti cuticula alba, dura, compacta tegitur, protinus nedum medici, verum etiam adstantes omnes, eo quod plerumque id in inflammationibus apparet, clamitant, sanguinem inflammatoria diathesi peccare; habentque plerique pro certo, quemadmodum sæpe egomet ipse audivi, sanguinem ita crassum, densum, & cohærentem in vasis esse, dum adhuc calens in circuitum agitur, ut in minimis arteriolis rubris, quas perfecte conicas, sive convergentes putant, hærere, & consistere cogatur; quod a vero plurimum abesse videtur. Nam etsi sanguis, postquam refrixerit, crassus, tenax, coactusque spectetur, tamen ridiculum hercle foret, si quis cogitaret, talem etiam exsistere intra vasa, dum vitali motu pellitur, decurrit, calet, & fluit. Deinde certum omnino est, non semper, ubi inflammatio est, in sanguine detracto hujusmodi corium, sive coagulum (a) offendi;

(a) HAEN *Rat. medend. P.* I. *cap. IV. p.* 74. *n.* 6.

di; neque, ubi diathesis ista in sanguine se prodit, semp r inflammatio cum ea copulatur. Sæpe in sanis, & bene valentibus, sæpe in arthriticis, scorbuticis aut lue venerea infectis, in intermittentibus febribus, in colico dolore, in rheumatismo, in podagra, in febre maligna, in hydrophobia, in fœminis chloroticis, aut utero gerentibus hujusmodi diathesis deprehenditur (*b*), quin ulla inflammatione laborent (*). Cum igitur cuticula ista, seu crusta phlogistica, firma, & tenax, qua sanguis interdum obducitur, modo cum inflammatione conjungatur, modo sine inflammatione ulla inveniatur, vere diathesis inflammatoria sanguinis nec dici, nec haberi potest, nisi alia phænomena, inflammationis magis propria una concurrerint.

XLIV. Itaque ad omnem avertendum errorem sapientiores Clinici considerare solent duo genera lentoris in ipso sanguine frigefacto; alterum videlicet *calidum*, sive *inflammatorium*; alterum *frigidum*, ut vocant, sive *spontaneum*, sive *mucosum*. Illud ab au-

n. 6. BOERH. *Prax. med.* T. 1. *p.* 265. SWIETEN. *T. III. p.* 169. *T.* 1. *p.* 177. PISONI *spicileg. curat. p.* 122. *&c.*

(b) Vid. HALLER. *Physiol. T.* 2. *lib. V. sect.* 3. *pag. mih.* 87. In sanis hominibus inflammatoriam sanguinis diathesim invenit etiam BALLONIUS, *Epid. l.* 2. *p.* 235.

(*) Sanguis equorum, cum etiam optime valent, e vena detractus, simul ac refrixit, crustam hujusmodi, laridi similem exhibet. Eritne inflammationis, aut inflammatoriæ diatheseos indicium? Nequaquam; nam peculiaris, naturalisque est illius sanguinis crasis, & constitutio. Non tamen inficior, in equis etiam, quando aliqua inflammatione tenentur, crustam illam crassiorem firmioremque reperiri.

aucta, validaque solidarum partium actione; hoc ab imminuta, & languente pendere existimant. In illo sanguis valde firmus, tenax, divisioni resistens, & fortasse magis phlogisto scatens, ideoque acer etiam, atque irritans: in hoc potius laxus, viscidus, iners, mucosus, plerumque acritatis præsertim *calidæ*, sive igneæ expers esse perhibetur. Quamquam non dissimulandum est, in hoc quoque genere interdum crustam illam polypodem, & firmissimam, de qua supra disseruimus, observari, cui tamen quæ subest insula, sive crassamentum, plerumque parcior, mollior, laxior, & multo sero innatans esse consuevit. Rursus scire interest, prioris generis diathesim modo præcedere inflammationi, modo, imo plerumque, supervenire. Quando præcedit, acritatemque aliquam conjunctam habet, sic ut stimuli vice alicubi fungatur, pro caussa inflammationis, si qua eam subsequitur, haberi tum poterit: quando vero eidem succedit, jam patet, tum ejusdem effectum, non caussam esse. Quod clarius fiet exemplo. Digitus homini sanissimo graviter contundatur. Mox ei vena secetur, ut, quoad fieri potest, inflammationis metus antevertatur. Sanguis sic primum eductus nec justo densior, nec justo firmior, nec ullum vel leve crustæ inflammatoriæ indicium præbet. Sed intumescente nihilominus postea, & acriter dolente digito, inflammationemque subeunte, sanguis iterum mittatur. Is tum in densam, tenacem, firmamque massam concrescit, & desuper crusta illa crassa, fibrosa, dura, & corio simili obducitur. Idem omnino contingit in pleuritide, aut alia quacumque inflammatione repente oborta: nam sanguis, qui primum, & mox, antequam morbus invalescat, detrahitur, vix, & ne vix quidem a naturali crasi de-

deflectit: qui vero secundo, vel tertio (*) emittitur, diathesim plerumque phlogisticam nactus est, crustamque illam corii instar ostendit. En diathesim inflammatoriam, inflammationis effectum, nequaquam caussam.

XLV. Quo autem modo sanguis per inflammationem sic permutetur, ambiguum plane, incertumque (*a*) adhuc est, quamquam in id magni, & perdocti viri (*b*) diligentissime incubuerint. Qui serum sanguinis ab aucto per febrem calore condensari, & cogi cum QUESNÆO tradiderunt, ut inde crustam inflammatoriam deducerent, ignorasse prorsus videntur, nunquam in vivente corpore tantum

(*) Hæc fere omnium Clinicorum obſervatio eſt. Sed Cl. HAENIUS (*Rat. med. P.* 1. *cap. VI. p.* 74.) præ ceteris rem eamdem confirmat, inquiens: *Nonnumquam sanguis initio febris acutæ, aut etiam topicæ inflammationis, missus crusta caret: habetque eamdem aut in altera, aut in tertia, aut in quarta venæ sectione. Imo,* addit, *in morbis maxime inflammatoriis in nullo sanguine, quotiescumque misso, aliquoties crusta ulla est.*

(a) HALLER (*Elem. Physiol. T.* 2. *lib. V. sect.* 3. *p.* 87.) *Multa quidem*, inquit, *in hac crusta paradoxa sunt, quorum caussas nondum recte tenemus.* HAENIUS, (*Rat. med. cap.* 2. *p.* 21.) expoſitis cauſſis, quæ *ejusmodi in nobis* materiam gignunt, *utinam*, inquit, *simul constaret, qua arcana lege dictæ caussæ hanc materiam producant!* Et MICH. SARCON. (*Istor. ragion. dell' Epid. sofferta in Napol. nel* 1764. *Part.* 2. *p.* 370. *not.* (i).) fatetur, ſe in ſumma de cruſta inflammatoriæ geneſi ignoratione verſari.

(b) Vid. HALLER *l. c. p.* 85. ubi citantur quam plurimi, qui in id inquiſiverunt. Nec ab eorum numero excludi volo HEWSONIUM recentiſſimum ſcriptorem, cujus neque experimentis, neque argumentationibus quidquam permoveor.

tum caloris excitari posse, quantum ad serum coagulandum opus (*c*) est. Qui vero a vehemente cordis actione plerumque illam nasci (*d*), aut a motu sanguinis aucto (*e*), aut a spasmis, aut convulsione (*f*), aliisve caussis vasorum contractionem

(c) Calor, qui ad coagulandum ſerum requiritur, eſt grad. 148. *Thermom. Fahrenheyt.* (HALLER, l. c. pag. 80.) ad quem nunquam pervenit in febribus acutiſſimis. Vix enim in pleuritide ad grad. 102. 104. obſervante CLEGORNIO attingit. Cl. XAVERIUS MANETTI, cujus ſingulari amore, & amicitia jamdiu pro ſua in me humanitate perfruor, in notis ad *Dissert.* SAUVAGESII a ſe anno 1764. editas p. 79. Reaumuriano uſus Thermometro, hæc habet: *il più alto calor febbrile, inclusive nelle febbri acutissime, non oltrepassando il grado quarantesimo del Termometro del Sig. Reaumur, e trovandosi ne' pleuritici la cotenna del sangue assai densa, benchè il calor loro febbrile non soglia passare il grado 31., manifestamente si conosce, che un tal effetto nel corpo umano non dipende dal solo diverso grado di calore, ma che differenti altre cause e circostanze devono concorrere a codesta produzione. Il calor delle febbri mantenendosi sempre tra i gradi 28, o 30, ed il grado 40, che è quello al quale arrivar possono le più acute, e veementi, sempre lo credo a portata di poter piuttosto produr e un effetto salutifero rendendo il sangue più fluido ec.* Et infra: *La nostra linfa fuori del corpo umano non si coagula che ad un grado di calore intorno ai gradi 56. ec.*

(d) HALLER *l. c. p.* 88. *ed. venet.*

(e) BOERHAAV. *de cogn. & curand. morb.* §. 100. *& Instit.* §. 820.

(f) SARCONI *Istor. ragion. dell' epidemia sofferta in Napoli ec. part.* 2. *p.* 370. *not.* (i) inquit: *una delle potenti cagioni della produzione* di detta *crosta gelatinosa, e della sua moltiplicazione è lo spasimo, e la convulsione.*

nem inferentibus (g) gigni dicunt; caussas quidem indicant, post quas diathesim phlogisticam natam observarunt, non vero rationem explicant, qua illæ caussæ eam efficiant. Verum quomodocumque id fiat, (nam in hujusmodi quæstione nolo post tot acutissimos investigatores operam perdere) illud certum, firmumque est, ex sanguine recens e vena misso, & adhuc calente, si virgula ramosa agitetur, aut lagena aliqua inclusus concutiatur, parari telam quamdam fibrosam, albicantem, tenacem, crustæ phlogisticæ persimilem, quæ a RUYSCHIO, primo inventore, nomen habet. Ergo in ipso sanguine naturaliter constituto inest materia quædam ad cohærendum prona, a globulis rubris distincta, fibras, & laminas præbens, ad concrescendum paratissima, atque idcirco *fibrosa*, & *concrescibilis* a plerisque nuncupata. Hinc verisimillimum videtur in hac sanguinis parte fibrosa, & concrescibili naturalem modum excedente, & majore cruoris proprie dicti quantitate, auctoque globulo-

(g) HALLERUS l. c. hasce caussas redigit ad vires vitæ, ad morbos, ad calorem vehementem, ad spiritus acidos, ad vini spiritum rectificatissimum, & ibi citat HELVETIUM, PETITUM, QUESNÆUM, & SENACIUM in suæ sententiæ confirmationem. HAENIUS porro (*Rat. medend. P. 2. cap. 2. p. 19. & seq.*) materiam crustæ inflammatoriæ generari ait ex frigore calente corpore suscepto; ex motu nimio; ira; vinoso potu in plethoricis; acrimonia venerea, arthritica, rheumatica; miasmate varioloso, scarlatino, morbilloso; victu lauto; otio; vita molli; graviditate; & peculiari nativa sanguinis in quibusdam diathesi, aut ab ignoto aeris contagio. Ex his putat fluida condensari, solida constringi, & sic exprimi materiam glutinosam, & phlogisticam crustam constituentem.

lorum rubrorum mutuo contactu (*h*) inflammatoriam ejus diathesim contineri; indeque fieri, ut sanguis ad concrescendum, firmiusque cohærendum, ubi quies accesserit, igneumque principium multum avolarit, proclivior reddatur; non vero eamdem consistere, ut vulgo putatum est, in ipsius sanguinis coagulatione, aut concretione, quæ intra vasa, dum calet ipse, & movetur, nulla esse potest. Hæc siquidem aucta partis fibrosæ, & concrescibilis copia non modo in sanguine extracto, uti dictum est, se prodit, verum etiam in visceribus ipsis inflammatione occupatis; cum in cadaveribus jam frigefactis glutinosa, alba, aut flava pellicula obducta inveniantur, parte nimirum fibrosa, & concrescibili, quæ in vivo animali adeo fluida est, ut per exhalantia vasa, & per ipsa membranarum interstitia extillet, effluatque, coecervata, atque in densam membranam frigore compacta, & concreta. Neque fortasse a vero longe aberit qui diathesim inflammatoriam hujusmodi non solum in excessu glutinosæ, & concrescibilis partis, & majori copia cruoris, & ipsius ad cohærendum proclivitate reponeret, verum etiam hisce adjungeret facilem, & promptam albidi, & coagulabilis illius humoris a crassamento rubro secessionem (*), quamquam hæc postrema conditio plerumque ab ejusdem copia, atque excessu profluere videatur. Ceterum multa in caussa esse possunt, cur hæ duæ diversæ partes segre-

(h) Nobis quodammodo assentitur etiam celeberrimus SWIETENIUS (*in Boerhaav. Comment. T.* 1. §. 75. *p.* 8?.) ubi inquit: *naturaliter . . . . inest sanguinis in concretionem proclivitas: quæ in morbis acutis inflammatoriis augetur.*

(*) In hanc opinionem inclinare videntur HAENIUS, & SARCONIUS *l. c.*

gregentur, & sensim secedant. Id comprobant quodammodo fluida composita, nempe ex variis diversi generis liquoribus coalescentia, cujusmodi reapse est sanguis. Ista enim, si motum, caloremque, quibus in fluore servantur, amittant, non eodem tempore tota, atque universa concrescunt, sed pars quædam prius, quædam posterius. Sic vini pars aquea citius a frigore afficitur, secedit, & cogitur; vinosa vero, & mera tardius, & serius. Sic frigus rubram sanguinis partem citius compingit, serius albidam, fibrosam, lymphaticam, sive concrescibilem dictam: quæ ideo sursum in sanguine extracto, aut quiescente effertur, superiora petit, fluitat diutius, donec & ipsa consistat, & consolidetur. Cur quid simile intra canales vel a frigore, vel a calore, vel a motu, vel a quiete, vel a quacumque alia caussa eidem non eveniat? Numquid intima mixtio duarum partium dissimilium aliqua ex caussa earum, quæ in nobis existunt, aut circumstant, perverti possit, ut altera ab altera sejungatur?

XLVI. Nemo autem istam diathesim sanguinis inflammatoriam, quam exposui, cum ipsa inflammatione confundat. Supra enim (§. XLIII.) animadversum est, non in omni inflammatione, nec semper in eadem sanguinem e vena missum phlogisticum gluten præseferre, in primis sub inflammationis initium, dum nimirum nondum illud genitum est, vel dum rubra sanguinis pars, utpote ad concrescendum promptior, cum albida, & concrescibili intime permixta ante concrescit, quam hæc secedere, sursumque evehi possit. Atque id quidem elucet ex ipsomet sanguine, qui tunc in firmam, tenacemque insulam coactus, & seri ferme expers apparet. At morbo progrediente, spatioque per venæ sectiones sanguini facto, aut calore adaucto, rarescit cruor ita, ut ubi e vena missus fuerit, len-

tius coeat, interimque sinat concrescibilem, fibrosamque partem a se sejungi; quæ lege gravitatis specificæ superiora petat, ibi confluat, & demum coaguletur in crustam corio plus minus tenaci similem (*). Non tamen universa, & tota hujusmodi concrescibilis materia sursum fertur, & ibi coadunatur; sed tanta ejus copia est, ut aliqua portio in sanguine remaneat, qua globuli ipsius irretiantur (**), atque una stricte conferruminetur. Hactenus

(*) Fibrosam hanc, albidamque sanguinis partem, ex qua crusta inflammatoria conflatur, leviorem esse crassamento rubro, nemo unus negaverit. Ex eo autem, quod tardius cruor e ipso concrescat, & specifice levior sit, complures hodie cum HEWSONIO opinantur, diathesim inflammatoriam, quæ ex ea potissimum coalescit, *in lympha coagulabili valde attenuata, ad que lentius inspissata* (*Callissen Instit. Chirurg. mo* §. CC.) ponendam esse; experientiaque demonstrari effectum veræ inflammationis esse *imminutam sanguinis concrescibilitatem*. Verum hoc cum dura, & firma sanguinis rubri e vena extracti compage, & concretione, cumque tenaciori crustæ phlogisticæ cohærentia, quam in inflammationibus veris ut plurimum videmus, vix conciliari potest. Nam si recta, ut efflagitant, esset eorum argumentatio, sequeretur etiam, ut oleum, quod vino, & aqua levius est, tenuitate vinum, & aquam superaret, lentiusque coagularetur. Quod nequaquam est. Si pariter difficilior concretio levitatis, & raritatis esset significatio, nihil profecto existeret argento vivo rarius, & levius, utpote quod difficillime cogitur, & concrescit; cum tamen post aurum, & *platinam* sit fossile omnium ponderosissimum. Quapropter major, vel minor ad concrescendum proclivitas non a majori, vel minori pondere, non a tenuitate, aut densitate, sed a majori, vel minori mutua partium attractione videtur potius derivanda.

(**) Peto veniam abs TURRIO, & HEWSONIO, si vetere utor nomine globulorum sanguinis. Quæ enim de co-

nus de diathesi inflammatoria, quam dicunt sanguinis. Ab hac enim distinguendam esse puto diathesim inflammatoriam proprie, & generatim dictam; utpote quæ non ad fluidas tantum, sed ad solidas etiam partes extenditur. Itaque hæc, ut ego quidem arbitror, existere vere nequit, nisi statui illi sanguinis phlogistico solidarum etiam partium vis aucta, concitatiorque motus adjungatur. Sed jam ad inflammationem ipsam, a qua paullulum discessimus, revertamur.

eorumdem figura ab utroque dicta sunt, non ita certa nobis videntur, ut receptam jam doctrinam, nuperisque nostrorum iteratis observationibus confirmatam deseramus. Cl. CALDANIUS, cujus auctoritatem plurimi facio, hac super re a me sententiam rogatus, respondit, repetitis periculis se comperisse aut globosam revera esse figuram rubrarum sanguinis molecularum, aut, si talis nequaquam sit, nihil omnino microscopicis observationibus esse credendum. Quantum autem a vero aberrent microscopica experimenta, quantumque illudant opticæ hujusmodi imagines, jam cognoverat Cl. SENACIUS, qui præterea docuit (*della strutt. del cuore T. 2. supplim. all' Istoria del cuore cap. VIII. §. VII. & VIII.*) quot modis figuram in globulis mutent microscopia, & speciatim modo foramen in medio, modo monticulum exhibeant, dum tamen nihil aliud quam opticas illusiones istas omnino fuisse, perspicue demonstravit. Nec a CALDANII sententia quidquam differt judicium Cl. HALLERI, qui in postremo etiam opere *de part. corp. human. præcip. fabrica & function.* Tom. 2. *sanguis*, sic de hac re concludit: *Legi & cum ea fide, quam claris viris* (TURRIO, & HEWSONIO) *debemus. Neque tamen possum de mea sententia discedere, qui numerosissima ejusdem semper eventus experimenta fecerim, & consentientes viros peritissimos habeam* FONTANAM, SPALLANZANUM, *Cæsareum* POZZI.

XLVII. Exposita, quod supra pluribus verbis factum est, inflammationis natura, ejusque ratione, unusquisque perspiciet, quando minimorum vasorum, quæ sanguinem, aut tenuiorem etiam humorem, ut passim putant vehunt, obstructio, aut cruoris in cellulosum contextum stillicidium, aut effusio inflammationem faciat, quando sit inflammationis effectus. Nam simplex obstructio nullo modo, ut jam ostensum fuit, inflammationi procreandæ par est. Alioquin viscera obstructa, ligaturæ fortes, thrombi in arteriis alicujus membri amputati, quoniam vasa obstruunt, inflammationis naturam, & effecta præ se ferrent. Ergo tum solum materia obstruens inflammationis caussa erit, cum propria acrimonia offendat, aut ex mora acrimoniam contrahat, ut stimuli instar agere queat. Si vero stimulus quicunque alius inflammationem pepererit, tunc quæ subsequetur vasorum obstructio, aut sanguinis effusio, & congestio effectus locum obtinebit. Sic quoque sanguis effusus in cellulosæ telæ spatiis ecchymosim tantummodo facit, sugillationem, vibices, maculas scorbuticas, & fortasse ipsas peticulas pejoris notæ. Quod si acritatem acquirat stagnando, inflammationem primum, deinde etiam suppurationem subire ipse poterit. Hinc facile conjicitur, quando lentor sanguinis, aut minuta canalium diametros inflammationi, quando obstructioni dumtaxat caussam præbeant. Stimuli præsentia primam, absentia alteram progignit.

XLVIII. Posita igitur uberioris, vehementiorisque sanguinis in aliquam partem influxus proxima caussa, nempe irritatione (§. XXXIV. XXXV. XXXVI.); reliquum est, ut remotæ etiam caussæ enumerentur, & primum quidem illæ, quæ inflammationi quodammodo viam parant, ideoque προηγούμεναι vocantur. Sunt autem temperamentum sanguineum & bilio-

liosum ; ætas juvenilis, & media ; phlethora ; sanguis concrescibili, & fibrosa, ut ajunt, parte dives, vi vitæ, & musculorum valide subactus, compressus, elaboratusque, partis aqueæ indigus ; vel ad acritudinem vergens, vel acer jam factus ; principio inflammabili onustus ; acrimoniæ multiplices ; solidarum partium robur, firmitas ; elasticitas aucta ; irritabilitas ingens ; itemque singularis alicujus partis debilitas, laxitas, aut quæcunque alia ad congestiones aptitudo ; victus lautus, opiparus, regio frigida, & sicca, aut ventis borealibus obnoxia. His addunt nonnulli sanguinem nimis tenuem, minusque cohærentem ; sed nisi ab acritate aliqua singulari talis sit, atque idcirco irritationem alicubi præstare possit, non video, quomodo sola tenuitate inflammationibus accommodatus, aptusque haberi queat.

XLIX. Secundo loco veniunt caussæ προκαταρκτικαὶ, quæ nimirum occasionem morbo suppeditant. Inter has recensetur subitum frigus, (*) præsertim calori, aut subitus calor ingenti frigori succedens ; potus frigidus æstuanti corpori ingestus, aut frigida lavatio adhibita ; motus, cursus, saltatio vehemens ; liquorum fermentatorum, & rerum calefacientium acriumque abusus ; consuetæ evacuationes interceptæ ; febris ardens ; aëris quædam & tempestatum constitutiones, præsertim aquilonares ; miasmata ; venena ; & medicamenta inconsulto, aut ultra modum sumpta ; dolores paullo vehementius excruciantes, aut diutius protracti ; ligaturæ dolorificæ ; contusiones ; fra-

(*) Frigore pars fibrosa, sive concrescibilis sanguinis pars cogi potest, & coacta hærere, & consistere, & præsertim cum frigore vasa stringuntur & arctantur. Mucosa etiam lymphæ pars frigore, & quiete cogitur, quæ in hoc tamen a priori illa discrepat, quod ipsa etiam calore multo minori condensetur, & concrescat.

fracturæ; luxationes; vulnera : punctiones ; acria retenta , aut absorpta , aut applicita .

L. Propria vero inflammationis sedes videtur esse quæcunque pars , ad quam sanguinis rubri non desideratur appulsus . Arteriolæ igitur rubræ , & vascula his minora unum globulum dumtaxat ferentia , atque adeo pellucida , aut flaventia , quæ si laxentur , aut urgeantur vehementer , globulos plures recipere idonea fiunt , & tota cellulosa tela qua latissime patet , in cuius intervalla per relaxata ostia, vasorumque poros sanguis effundi potest, inflammationi potissimum (*) subjiciuntur . Sed non desunt , qui venas quoque eidem morbo obnoxias prædicent, saltem secundario (*a*) . Nec omnino absurdum istud cre-

(*) In vasis quoque serosum , lymphaticumque humorem ferentibus inflammationes fieri serosas , & lymphaticas vulgo dictas , quorumdam scriptorum opinio est . Sed falsa id nititur doctrina decrescentium serierum tum canalium , tum globulorum sanguineorum : neque ibi unquam inflammationis phænomena exorientur, nisi vasa sanguinem vehentia simul afficiantur . Sed , inquies , vasa minima arteriosa esse non possunt inflammationis sedes , quia , ut ex HALLERO habemus , non satis probatum est , minimas arteriolas motu systoles , & diastoles præditas esse . In his igitur vis stimuli locum habere nequit . Verum quando dicimus , a stimulo motum arteriarum incitari oportere , ut inflammatio oriatur , de iis intelligendum arteriis est , quæ systole , & diastole non carent ; quanquam probabile est , minimas etiam arterias eo non carere, licet non satis perspicuo , quia in parte inflammata , quando stimulum patiuntur , eas moleste pulsare , nemo inficiabitur . Cl. etiam TISSOTIUS (*De Nerv. T.* 1. *p.* 2. *artic.* 6. §. 26.) minimas arterias irritabiles esse , fibrisque muscularibus donari ostendit .

(a) PLATNER (*Ernest.*) *supplement. in J. Zach. Platneri Institut. suppl. I. cap.* 2. *p.* 25. Inter eos , qui venas

crediderim, si venæ quoque irritabilitate sua, ut nonnulli perhibent, non careant. Quod si ullibi quandoque eveniat, in vena portarum præcipue, quæ arteriæ fungitur munere, locum habere, credibile est. Argumenta autem, quæ ab hæmorrhoidibus tumentibus inflammatis, atque in abscessum abeuntibus ducuntur a quibusdam, vix quidquam ad inflammationem venosam, de qua quæritur, comprobandam valent. Quis enim non videat, tunc etiam arteriolas minimas, quæ venarum tunicis insident, aut circumjacent, contextumve cellulosum inflammatione occupari? At frequentissimam venosam inflammationem, inquies, sectiones anatomicæ evincunt. Sæpe enim in cadaveribus reperiuntur intestina, præsertim tenuia, mesenterium, pulmones, hepar, cerebrum venis sanguine turgidis exterius quasi picta, & conspersa. En venosas inflammationes, quæ cum in vivente homine nulla sui indicia exhibuerint, aut exhibere soleant, *clandestinæ* idcirco ab illustri WALTERO nuncupantur. Fateor equidem frequentissime hujusmodi venarum repletiones occurrere in cadaveribus eorum, qui malignis, & putridis morbis perierunt; sed iteratis accuratissimis convictus observationibus Cl. LUDWIGIUS *(b)* negat, eas veras esse inflammationes. Cognovit enim manifestissime, pro effectis habendas esse dissoluti sanguinis, & virium vitalium deficientium; quam ob causam sanguis a tergo languide propulsus, in venis prope totus congeritur, easque replet, & prætumidas reddit. Huicque enimvero cogitationi ma-

venas quoque irritabiles esse credunt, VERSCHURIUM citat LA ROCHE, *Analys. des fonct. du syst. nerv. prefac. p. 13. du T. I.*

(b) *Advers. medic. Practic. Vol. I. P. I. articul. VII. p. 178. & sequ.*

maxime favent 1. laxitas, & dilatatio venarum se exonerare impotentium; 2. sanguis in iis fluidus, resolutus, nullo modo, aut certe tardissime concrescens; 3. tempus, quo hujusmodi venosæ congestiones contingunt, nimirum in summo malignitatis & putredinis gradu, & paullo ante mortem; 4. pulsus parvus & debilis in hisce morbis deprehensus; 5. nullus dolor, nullaque alia inflammationis phænomena; 7. demum noxa a sanguinis missione.

LI. Ad has fortasse venosas tantum congestiones referri debent pleræque illarum inflammationum, quæ sub finem febrium acutarum mali moris supervenire dicuntur, quæque in cadaverum extispiciis circa viscera inveniri, ut diximus, solent. Nam non ignotum est, quantum ægrorum exitium accelerarint illi, qui ab inspectis in cadaveribus falsis hujusmodi inflammationibus permoti, & decepti; ut eas aut præcaverent, aut tollerent, largiter, & iterato in morbis malignis, aut putridis illius generis sanguinem mittere non dubitarunt. Norunt id Clinici exercitatiores, & nunquam monitis desinunt juniores medicos a perniciosissima hac sanguinis profusione absterrere. QUESNÆUS etiam, qui vasorum hasce repletiones in malignis morbis sæpissime conspexit, nequaquam pro inflammationibus accipiendas arbitratur, quia non ad arterias, sed ad venas spectare ei visæ sunt. Putat enim sic vasa sanguine turgida, & plena in visceribus demortuorum apparere, non quod inflammatione affecta essent, sed quod venarum truncis spasmo, qui in malignis morbis potissimam partem habet, affectis, & contractis, reliqua vasa omnia se deplere nequeant, ideoque retento, accumulatoque sanguine (*a*) turgere

re

(a) *Traité de fievres T. 2. chap. VII. art. 2. p.* 444. 445. *& seq.*

re debeant. Quocunque autem modo phænomenon istud explicetur sive ex mente LUDWIGII, quod vero similius videtur, sive ex mente QUESNÆI, quod interdum etiam probabile est: hoc sane experientia perspectum comprobatumque est, noxiam in utroque casu sanguinis missionem deprehendi. Etenim per hanc chirurgiam vel putrida sanguinis dissolutio promovetur, & vitales vires simul magis, magisque prosternuntur: vel spasmodicæ vasorum affectiones, imminuta sanguinis resistentis copia, & cordis propellentis virtute, necessario invalescunt. Reapse non raro res ægrotantium in præceps ruere post sanguinis missionem vidi egomet ipse, imo delirium, motusque convulsivos, ad quos præcavendos sanguis missus erat, confestim subsequi. Nec longe absum, ut credam per venæ sectionem sanguinem attenuari, & dissolvi ita, ut altius in vasa cerebri, fortasse etiam serosa si qua sunt, penetrans, medullaresque fibras urgens, aut divellens, delirium, soporem, convulsionesve non parum acceleret, aut accersat.

LII. Ut cuique morbo, sic inflammationi non desunt suæ differentiæ. Prima a locorum, quæ inflammatione tentantur, varietate permanat. Hinc distingui apte, opportuneque solet in *internam*, & *externam*. Externa ex iis, quæ jam exposita fuere, facillime dignoscitur: interna vero paullo abditior est. Certissimas tamen ejus notas exhibent calor, & dolor acutus, & pulsans uni, eidemque parti prope affixus, functionem ipsius non leviter lædens, febris vehementior cum pulsu duro conjuncta, itemque sanguis e vena missus quiete, & refrigeratione in massam firmiorem, divisioni reluctantem, & pauco sero circumdatam concrescens, crusta quadam, de qua supra speciatim, albida, interdum subflava, sæpe ex albo rubente, valde tenaci, & compacta,

sebum concretum, aut corium referente desuper obductus. Atqui hujusmodi signa neque semper, neque omnia simul ita concurrunt, ut illico ex his inflammatio patefiat. Opus igitur est magna medici exercitatione, & prudentia, ne larvata, atque obscura morbi natura eum nimis securum, & ne suspicantem quidem deludat. Interdum enim clanculo malum accedit, serpitque; neque ullam, aut tantummodo levem febrim movet; neque acutum, & pulsantem dolorem illum, quem paullo ante indicavi, comitem habet, vel si aliquem, obscurissimus is quidem esse consuevit. Monent vero qui artis usu ceteros antecellunt, tunc doloris acuti loco anxietatem quamdam, aut molestiæ cujusdam inexplicabilis, aut ponderis, & gravitatis sensum in ea parte, quæ laborat, percipi, aut tactui insolitam tensionem reniti, & pressam doloris cruciatum excitare. Id præsertim usuvenit in peripneumoniis malignis, quæ ob subitam gangrænam accedentem *gangrænosæ* a Medicis recentioribus dicuntur, aut a metastasi oriundis, aut morbos putridos, pestilentesve subsequentibus; itemque in quibusdam ventriculi, intestinorum, mesenteriique inflammationibus, veris nimirum, nec ad venosas congestiones spectantibus, si tamen prosectoribus fides habenda est, nec una pro alia sæpe accepta sit. Dolor præterea aut abest, aut obscurus, & levis in inflammationibus earum partium, quæ sensibilitatem aut amiserunt, aut sensu omnino per se carent, aut obtusiori tantummodo donantur, quales sunt peritonœum, pleura, mediastinum, pericardium, dura, & pia meninx, tendines, cartilagines, aliæque hujusmodi nisi simul ita tumeant, ut proximæ partes sensu acutiori præditæ una premantur, aut consentiant, aut qua nervi decurrunt, aut pertranseunt, inflammatione speciatim occupentur.

LIII.

LIII. Pulsus sæpenumero nec durus in his, nec vehemens est multis profecto de caussis, sed præcipue tum, cum pars, quam inflammatio tenet, sanguinis transitui magnum objicit impedimentum, uti pulmo, cor, hepar; aut cum nervorum systéma ita afficitur, ut summo spasmo cor, arteriæque quasi suffocentur, aut resolutis veluti viribus torpeant: quo in casu pulsus exilis & varius, & febris, & reliqua symptomata ab inflammationis natura maxime dissidere videntur.

LIV. Dividitur quoque inflammatio in *benignam*, & *malignam*; in *sporadicam*, & *epidemicam* ut plerique alii morbi. *Benigna* ea est, quæ consuetis, & propriis stipatur phænomenis, neque vires prosternit, neque clam vitæ sub levioris morbi specie insidiatur: *maligna* contra, quæ benignitatis speciem induit, quæ cum notabili virium lapsu conjungitur, quæ non omnia inflammationis signa præsefert, atque a venenata plerumque caussa dependet, aut a putrida humorum diathesi fovetur (*). *Sporadica* vero paucos eodem tempore invadit, ex privatis, singularibusque caussis orta, & fere vagatur. *Epidemica* denique complures eodem tempore infestat, caussamque agnoscit communem, sive hæc in tempestatum variatione, aut peculiari aëris vitio, sive in alimentorum, & potuum prava natura contineatur.

LV.

(*) *Malignam* cognosci docet nuperrimus scriptor, *si caussa ignota, stimulus validus, non tollendus, ignotus; si post multas venæsectiones sanguis semper pleuriticus; pulsus semper durus sit; si inflammatio viscus totum vitale occupet, si corpora cacochymica invadat.* JO. VEISZ *Pyretolog. Practic. p. 9.* Sed lethalem potius morbi, quam malignam, & subdolam indolem per istas notas patefieri crederem.

LV. Alia item *primaria* est, alia *secundaria*. Illa sanum alioquin hominem adoritur, atque a nullo alio morbo derivat; hæc alii morbo succedit, puta catarrho, rheumati, colicis doloribus, dysenteriæ &c. Si vero alius morbi veluti symptoma sit, puta luxationis, vulneris, febris continuæ, vel intermittentis &c. *symptomatica* rectius vocatur. Nonnullis etiam placet eam, ut alia morborum genera in *idiopathicam*, & *sympathicam* dividere. Idiopathicæ caussa in eodem loco, in quo inflammatio se prodit, omnino insidet; sympathicæ alibi sedem habet, & consensione aliam, dissitamque partem inflammat, Posterior hæc nervorum potissimum, qui ad aliquam partem protendatur (*a*), irritatione (*) progignitur. Alia demum ratione partium, quæ tenet, vel *universalis*, vel *particularis* dici poterit, si nimirum vel totum corpus, vel partem tantum obsideat. *Particularis* varia deinde nomina specialia recipit, a partibus ipsis affectis deducta, uti *cephalitidis*, *anginæ*, *pleuritidis*, *peripneumoniæ*, *carditidis*, & sic porro. Rursus hæc vel *fixa* est, vel *erratica*, prout uni loco constanter inhaeret, vel de loco in locum vagatur.

LVI. Pro vario etiam symptomatum, quæ inflammationem comitantur, gradu nonnullæ aliæ ab auctoribus differentiæ statuuntur, quæ externis præsertim, visuique subjectis inflammationibus videntur magis accommodatæ. Nam si symptomata levissima fuerint, si locus inflammatus rubeat quidem, sed vix

(a) CALLISSEN Inſtit. Chirurg. §. *CXCVI.*

(*) Sympathiam ejuſmodi per nervorum actionem rejicit JO. VEISZ ſupra citatus, contenditque ſemper diſſitas partes per metaſtaſim affici. Sed vereor, ne ipſe inconſulto, & temere id credat.

vix doleat, vix tendatur, aut tumeat, calorque sit omnino exiguus, affectio hæc uti initium inflammationis, sive primus ejus gradus considerari solet, atque a plerisque hodie φλογωσις (*) (*Phlogosis*) nominatur. Si vero calor, rubor, dolor, tumor, tensio gravius, manifestiusque se exserant, tum inflammatio vera, sive φλεγμονὴ (*Phlégmone*) proprie dicitur, responderetque secundo veluti inflammationis gradui. Chirurgi id nominis κατ' ἐξοχὴν (*catéxochen id est per excellentiam*) tribuunt inflammationi cuidam peculiari, in qua pars in tumorem circumscriptum, & rotundum attollitur, qui non modo intensius rubet, atque ad adiposam usque membranam pertingit, sed etiam in hac ipsa sedem habet, doletque vehementer cum pulsationis molestissimæ sensu.

LVII. Ceterum quando pars inflammata tumet enormiter, & sanguis in vicina spatia effusus, collectusque ob inflammationis impetum videtur, hujusmodi status pro tertio inflammationis gradu habetur, & passim *inflammatio systrophica* appellatur. Facilis demum, & cita inflammationis in gangrænam degeneratio, ad quam naturâ quædam inflammationes proniores sunt, in caussa plane fuit, ut *inflammatio* etiam *gangrænosa* a scriptoribus memoretur, quæ quartum & summum inflammationis gradum constituit.

LVIII. Interdum quoque evenit, ut roseus quidam rubor in summa cute appareat, qui tamen vix eam attollat, & ardoris potius, quam doloris sensum inferat, pressusque albicet, & quodammodo huc illuc vagetur. Hæc inflammationis species ἐρυσίπελας (*Erysipe-*

(*) Vox ducta a φλεγω, id est uro.

sipelas) nomen habet (*). Caussa ejus passim reputatur vel sanguis tenuior, biliosus, acerque (*a*), vel secundum alios serum flavum, vitiosum, peculiari acritate præditum, ad vasa cutanea alicubi confluens, textumque cellulosum ipsius cutis afficiens. Prout vero inflammatio ad phlegmonis, aut erysipélatis, aut œdématis naturam propius accedit, distinctionis ergo appellatur vel phlegmonódes, vel erysipelatódes, vel œdematódes. Addunt nonnulli *scirrhodem*; rectene, an perperam, non definiam, nisi

(*) Eryſipelas ducitur ab ερυω, & πελας, vel ερυθρος, quaſi *vicinitraha*, aut *vicinirubra*. GAL. *def.* 1.

(a) GALENUS (*Method. med. lib. XIV. cap.* 2.) poſtquam *phlegmonen*, ut ſupra, deſcripſit, hunc in modum proſequitur: „ Atque hic unus affectus eſt ſanguineæ „ fluxionis ſoboles in carnoſa corpora maxime incidens. „ Secundus alter bilioſæ fluxionis germen eſt, ac circa cutim maxime conſiſtens, tum hanc externam, quæ omnium partium commune eſt tegumentum; tum membranoſam, & tenuem, quæ ſingulis internarum eſt circumdata. Ergo ſicuti prior affectus etiam cutis aliquid apprehendit, ita hic quoque aliquid ſubjectæ ſibi carnis occupat. Quod ſi craſſior humor, acriorque ſit, ſummam cuticulam (Græci επιδερμιδα vocant) excoriat, ſpatioque ad profundum aliquando cutis exulceratio pervenit. Atque hic quidem affectus Eryſipelas nuncupetur, duplicem (ut jam dictum eſt) habens differentiam: quod vel abſque exulceratione, vel una cum hac incidat. Prior autem affectus unius rationis eſt, voceturque phlégmone. Cum ergo nec plane bilioſa, nec ſanguinea fluxio eſt, ſed ex ambabus mixta: utique ab eo, quod in mixtura exſuperat, nomen ipſi indatur, an dicatur de eo id, quod exſuperatur: ſic ut vel phlegmonem eryſipelatoſam id vocemus, vel Eryſipelas phlegmonoſum. Ubi autem neutrum vincit, ibi vitium phlegmones, eryſipelatoſque medium nominetur.

nisi hoc nomine eam velis inflammationem significare, qua scirrhi in cancrosum ulcus vertuntur, si tamen id mali liceat sic nominari. Nec desunt qui interiores etiam inflammationes pro humoris natura, unde fiunt, distinguant in *sanguineas*, in *serosas*, in *lymphaticas*, & ex vario nexu compositas; sed fictitiæ prope sunt, & arbitrariæ ex præconcepta opinione hujusmodi differentiæ, quarum caussa sæpe a recta, utilique medendi ratione aberrare vidi non paucos.

LIX. Præterea aliæ differentiæ desumuntur a tempore, quo perdurat. Vel enim cito & celeriter decurrunt, vel lento passu, & diutius trahuntur. Illæ *acutæ*, & *celeres*; hæ *lentæ*, & *chronicæ* vocantur. Posteriorum exempla porrigunt lentæ quædam glandulosarum partium inflammationes, uti pancreatis, mesenterii, mammarum, parotidum, axillarum, &c. Chronicæ plerumque a dyscrasia, & labe scorbutica, scrophulari, venerea, scabiosa, herpetica, similique alia & foventur, & gignuntur. Demum quando aliquot inflammationis notæ deficiunt, vel minus conspicuæ sunt, *spuriæ* tum inflammationes dicuntur, sive simpliciter phlogoses. Majora enimvero, vel minora symptomata facile in sensus incurrunt, inflammationisque naturam, gradumve tuto definiunt; non vero humor, & caussæ, cum sæpe ille certo conjici nequeat, hæ plerumque lateant.

LX. Ad morbi prognósim quod attinet, in universum inflammatio morbus acutus est, ideoque non levis, sed dubii eventus; tanto periculosior, quo plura, & graviora symptomata adsciscit. Maligna, & putridis morbis succedens, aut cum putredine primarum viarum complicata, aut corporibus cacochymicis, scorbuticisque superveniens, itemque epidemica, plus discriminis habet, difficiliusque

curatur. Externa plerumque tutior, quamquam hæc quoque erysipélatis maligni speciem induens, interdum cito mortifera evadit. Exempla apud HIPPOCRATEM (a), aliosque auctores bene multos extant. Singularum vero prognósis a partium, quas afficiunt, diversitate dependet, prout nimirum functiones plus, minusve vitæ necessariæ læduntur. Sed de his fusius alibi.

LXI. Ex temporum etiam constitutionibus aliquando prævideri possunt inflammationes, & morbi inflammatorii, qui subsecuturi sunt. Utilia hac de re nobis reliquit monita Cl. HILARYUS in *supplemento ad Tractatum de variolis* (a), quorum summa hæc est. Tempestates calidæ, & siccæ, diutius persistentes, morbos procreant inflammatorios, in quibus caput præsertim offenditur; item frigidæ, & siccæ diuturniores eisdem morbis originem suppeditant, a quibus utique caput, sed frequentius abdomen laborat. Si vero fuerint frigidæ & humidæ; serosæ potius congestiones, glandularum inflammationes, peripneumoniæ, anginæque (*) fiunt. Cum autem calidæ, & siccæ in frigidas, & humidas mutentur, afferunt febres inflammatorias, quæ in primis partes membranosas corripiant, laryngem, pleuram, pulmones, ventriculum, ligamenta articulorum, aut eorumdem involucra. Hinc anginæ, pleuri-

(a) *Epidem.* l. 1.

(a) *Essays & observ. de Médecin. d' Edimb. T. VII. p.* 95.

(*) Hieme proxime elapsa post autumnum humidum, & frigidum, frigida & humida permanente tempestate, & nive permulta delapsa frequentes vidimus cephalitides, & dolores capitis vehementes, anginas, erysipelata capitis, & faciei; contra quam ex Hilaryi observationibus fuisset expectandum.

ritides; peripneumoniæ, gastritides; arthritisque acuta profluunt. Hactenus ex HILARYI præsagiis. At HIPPOCRATES etiam (*c*) admonuit opportune medicos, inquiens: *Si vero æstas sicca, & aquilonia fiat, autumnus autem pluviosus, & austrinus, capitis dolores ad hiemem fiunt, & tusses, & raucedines, & gravedines, quibusdam etiam tabes.* Neque oblitus ipse est eorum morborum, quæ hiemali præsertim tempore oriuntur, quorum maxima pars ad inflammationes pertinent. Ait enim: *Hieme vero pleuritides, peripneumoniæ, lethargi, gravedines, raucedines, tusses, dolores pectorum, & laterum, & lumborum, & capitis dolores, vertigines, apoplexiæ* (*d*).

LXII. Unaquæque autem inflammatio varios exitus habet. Communior sententia est, eam finiri vel resolutione, ut loquuntur, vel suppuratione, vel gangræna, vel scirrho (*). Resolvi dicitur, quan-

 do

(c) *Aphor. l. 3. n. 13.* Quæ in hoc aphorismo prædicuntur, hoc ipso anno experientia comprobantur.

(d) *Aph. lib. 3. n. 26.*

(*) His quatuor modis finiri inflammationem universa fere medicorum schola hactenus docuit. Sed quidam ex recentioribus (HELD *Dissertat. inaugural. medic. de tempestiv. cortic. peruvian. usu in febrib. inflammator. Gotting. 1775.*) aliter sentiunt, & per *experientiam* constare dicunt, *sex modis* eam *finiri* posse nempe 1. *benigna* sanguinis *inflammati resolutione*; 2. *criticis humorum* non resolubilium *evacuationibus*: 3. *metastasi*; 4. *suppuratione*; 5. *gangræna & sphacelo*; 6. *induratione*, & *scirrho*. Verum secundus modus æque bene comprehendi potest sub ipsa *resolutione*; tertius autem non proprius inflammationis est, sed aliis etiam morbis communis; nec tollitur, finiturque inflammatio mutatione loci. Quod si abscessu alicubi nato inflammatio finiatur, tunc hujusmodi finis ad suppurationem facile redigitur, vel ad suppurationis effectum. Addunt alii (RICHTER *de dupl. inflammat.*

do ex toto malum se se remittit, & desinit, nulla partis inflammatæ labe superstite; suppurari, quando inflammatio tanta fuit, ut humor hærens, aut congestus concoqui incipiat, purisque naturam pedetentim acquirat, & cavo veluti quodam coacervetur, aut intra vasa ipsa colligatur: gangræna autem terminatur, quando, omni motu vitali, & sensibilitate deficientibus, pars emoritur, vel ita spasmo tonico strangulatur, ut omnis in ea vita pereat. Id autem postremum vel inflammationis vehementissimæ quandoque effectus est, vel quod frequentius puto, malignæ, & venenatæ quasi humorum depravationis. Nam sæpe, benignis, insontibusque humoribus existentibus, cum vehementissima licet inflammatione gangræna nequaquam conjungitur; & contra non raro levissima febris, & non magna inflammatio transit in gangrænam, ob scilicet perniciosam, & deleteriam ejus caussam, quæ vires vitæ prosternit, nervos, & fibras sensu, motuque exuit, aut partem, ut caustica, cito adurit, destruit, corrumpit. In scirrhum denique abit, si locus ab impacta materie nec resoluta integre, nec suppurata induratur, sensu ferme omni deperdito, quod in glandulosis presertim corporibus fieri consuevit. Omnium saluberrima est *resolutio*; discriminis plena *suppuratio*, nisi exteriora occupet; in scir-

mat. exitu desquam. & rigescent. 1758. *Gotting.* & GATTENHOFIUS *Dissert. sist. inflammation. caussas & eventus. Heidelb.* 1765.) *desquamationem.* Sed hæc quoque non omnibus convenit inflammationibus; ſed tantum aliquibus, v. g. eryſipelati, purpuræ ſcarlatinæ, variolis &c. Non idcirco generatim inter proprios cujuſque inflammationis exitus locum habet. Variolarum porro deſquamatio ſpectat potius ad ſuppurationis, exſiccationiſque conſequentia.

scirrhum conversio vitæ quidem parcit ; sed alias, lentasque ærumnas post se relinquit, morte, ni extirpari possit, plerumque finiendas. *Gangræna* demum, si interiora præcipue corruperit, lethalis omnino est.

LXIII. Resolutio sperari potest, si inflammatio recens, nec valde magna sit; si sanguis nec concitatissimo motu feratur, nec contra fatiscente cordis vi pene subsistat; si corpus bono habitu, bonisque succis polleat, nec densum nimis, nec nimis laxum; si malignitas, si putrida dissolutio, si acrimonia insignis abfuerint; tandem, si cito opportuna adhibeatur curatio. Quocunque tamen modo se malum offerat, resolutio quanto maximo possumus studio tentanda est. Quamobrem protinus ab initio oportet uberiorem sanguinis ad partem inflammatam influxum imminuere, auctum motum vitalem tam ibi, quam alibi compescere, acre quodcunque obtundere, removere, educere. Itaque primum sanguis liberali manu, & pro re nata iterato etiam mittendus est; quousque videlicet phænomena inflammationis urgent, & pulsus durus, & validus morbi cruditatem, & nimiam circuitus vim ostendit (*). Neque id solum fiat venarum, sed arteriarum etiam sectione; nam has quoque, ubi per loci conditionem licet, utiliter incidi, experientia compertum est. Cauto tamen opus est, nec temere, si vires reapse deficiant, aut malignitas, aut corruptionis indicia, aut putrida primarum viarum saburra subsint, aut peculiare epidemicæ constitutionis ingenium obstet, aut nimia humores tenuitate peccent,

 aut

(*) Jubent nonnulli eo usque mittendum sanguinem esse, donec crusta phlogistica penitus evanescit. Verum id nequaquam necesse est; imo interdum non innoxium. Sæpe

aut prægressi morbi diuturnitas ægrum fregerit; nec temere, inquam, si aliquid horum acciderit, sanguis profundi debet. Minus etiam sanguinis detrahendum est, ubi inflammatio *œdematódes* (§. LVIII.) videatur, aut temperamentum pituitosum fuerit, aut laxa nimis solidarum partium compages.

LXIV. Quonam vero ex loco mitti sanguinem magis expediat, non una, eademque omnibus sententia est. Quidam enim secandas primum venas præcipiunt, quæ a parte affecta quam maxime distant; alii vero quam maxime proximas. Prima ratione avocari sanguinem, avertique dicunt aliorsum utiliter; altera ex ipsa statim inflammata parte detrahi, vimque reliqui subsequentis in obstructa augeri, dirigique, ut reserentur: obstructionem enim in inflammatione semper præsto esse opinantur. Illam *revulsionem* vocant, hanc *derivationem*. Verum rarissime quæ propius fit laboranti loco venarum sectio, veram *derivationem* efficit, nec, si efficeret, eadem vere opus esset, nulla plerumque existente vasorum obstructione, ut supra pluribus demonstratum est. Vigente ergo inflammatione semper revulsione utendum est, ut scilicet vehementior sangui-

Sæpe ultima sanguinis missio crassiorem, tenacioremque crustam exhibet, & nihilo secius morbus cito resolvitur, & judicatur feliciter, quin iteretur phlebotomia. De hac prava quorumdam consuetudine querebatur sæpe BALLONIUS (*epid. l.* 1. *p.* 88. *&* *l.* 2. *p.* 225.) sic inquiens: cum hodie demitur sanguis, & ultimum vas corruptissimo sanguine (*id est crusta inflammatoria, & albida tecto*) plenum est, tum incitantur medici ad iteratam, imo tertiam, & quartam venæ sectionem; & quo magis corruptionis particeps sanguis est, eo de secanda vena audacius cogitant, & sic misere in humani generis sanguinem contenditur, & statuitur!

guinis concursus, in quo inflammationis natura posita videtur, retundatur, aliorsum quodammodo avocatus. *Revulsionem* vero eo majorem obtineri, quo propiores venæ secentur, quam si dissitæ & remotiores, dummodo illæ cum arteriis, in quibus inflammatio insidet, continuæ nequaquam sint, luculentissime demonstravit argumentis ab anatome in primis depromptis Cl. PLACENTINIUS (*a*), confirmavitque immortalis HALLERUS (*b*) innumerabilibus in vivis animalibus factis periculis. Hinc profecto manat eximiæ utilitatis laus illa, quam experientia convicti clinicorum principes extulerunt sanguinis e propioribus venis emissionem. Attamen ubi summa vasorum plenitudo cum morbo conjungitur, nec morbus adhuc multum invaluit, tutissimum nobis videtur revulsionem moliri paullatim, sectis nempe primum venis, quæ procul absunt, deinde iis, quæ propius existunt, ne repente ad partem affectam, facto in viciniam impetu, exuberans sanguinis copia irruat. Præterea quo majores venæ inciduntur, quo amplius vulnus infligitur, eo certiorem, promptioremque *revulsionem* fieri, creberrimæ, imo quotidianæ evincunt observationes.

LXV. Quanquam vero revulsioni primum locum demus, & plerumque eam quoque sanguinis missionem revellere, quæ proxime e loco affecto evacuationem præstat, credamus: non tamen ii sumus, qui omnem derivationem numquam possibilem, aut semper supervacaneam judicemus. Namque imminuta

(a) *Dissertat. de vena, quæ in morb. particular. par. corpor. sit salutarius incidenda. Proposit. 6. & seq.*

(b) *Mémoire sur le mouvement du sang, & sur les effets de la saignée sect. VII.*

ta sanguinis copia, avocatoque aliorsum ejus impetu, si nihilominus inflammationis effecta persistant, cur non erit derivatio tentanda, ut effusus sanguis, aut errore loci evagatus in propria vasa revocetur, aut congestus, hærensque loco dimoveatur? Quod si nullæ venæ, quæ continuæ sint *immediate*, ut loquuntur, cum arteriis, in quibus inflammationis sedes est; pateant extrinsecus, ut secari possint derivationis caussa, non alia suppetit derivandi ratio, quam scarificatio ipsiusmet inflammatæ partis, si manui subjacet, aut hirudinum suctio, quibus vasa extemplo liberentur, detumescant, laxentur, humorumque circuitus, qui videlicet videbatur sufflaminari, redintegretur. Scarificationem sæpissime in tonsillarum, columellæ, faucium, palati, linguæ, palpebrarum, conjunctivæ oculorum, musculorum intercostalium inflammationibus provectioribus magno cum emolumento adhibitam recordamur; hirudines tum maxime profuisse, ubi scarificationem aut partis natura, & constitutio, aut ægrotantis timor, & aversatio prohibuit.

LXVI. Præter revulsionem, in qua præcipuum curandæ inflammationis extat auxilium, illud etiam sanguinis missio præstat beneficii, ut pars aliqua caussæ inflammationem efficientis; nempe acris, atque irritantis principii detrahatur, & minuta sanguinis quantitate amplius in vasis majoribus spatium paretur, minor fiat pressio, atque attritus, calor temperetur (*), vasa laxentur, reviviscat eorum

(*) Calorem ex sanguinis miſſione minui, quocunque id modo præſtetur, experimentis rite inſtitutis evicit Cl. ANTONIUS MARTIN anno 1765. Vid. *Acta Academ. Reg. scient. Suecic. anno 1767. vol. XXVIII. p. 165.* itemque *Comment. Lips. vol. XVI. p. 397.*

rum elastica vis, irritabilitas, & sensibilitas mitigetur, sanguis rarescat, attenuetur, recta magis procurrat, minus ab axi divergat, secretiones, excretionesque felicius peragantur, quæ omnia profecto maxima sunt ad inflammationem discutiendam, resolvendamque adjumenta.

LXVII. Revulsionis genus quoddam etiam faciunt ea, quæ alvum molliter ducunt; sed blanda sint oportet, talia tamen, quæ humores attingant, & solvant, & leniter ad intestina alliciant, atque ano deturbent. Quo nomine commendantur subacida, & refrigerantia, quæ nimirum nec sanguinem exagitant, neque admodum solidas partes irritant, neque motum adaugent, sed potius sedant, & compescunt calorem, uti Tamarindi, serum lactis, Cremor tartari, Cassia, Manna, atque his similia. Huc spectant clystéres ex iis parati, quæ molliunt, temperant, & laxant. Hi enim tutissimi semper habentur, modo acritate calida, irritandique potestate careant. Si quid stimuli iis adjiciendum sit, mel, nitrum, cassia satis erunt. Cathartica ergo vera, acria, validiora, itemque emetica, ut noxia, vitari debent; &, si quando accidat, ut peculiaris epidemica constitutio, in qua miasma putridum, aut venenatum primas vias invaserit, aut morbi fomes a bile corrupta, aut exuberante, aut a cacochylia quacunque originem ducat, émesim efflagitet, tunc mitioribus, temperatisque medicamentis ea leniter cieatur, & quidem post solutam per venæ sectionem vasorum plenitudinem. Ab omnibus tamen hisce revulsionum generibus cavendum omnino est, si ventriculus ipse, aut intestina, aut viscera his contigua, & communicantia inflammatione exardescant. Tum enim, si quid purgationem indicet, solis clysteribus, aut aqua tepenti, aut oleo, aut sero lactis simplici, aut simili alio lenissimo

simo pharmaco eam præstat moliri. Patet quippe; tunc revulsionis genus, quod contrarium revulsioni effectum pareret, tuto adhiberi minime posse.

LXVIII. Revellendi pariter indicationi inserviunt balnea tepida manuum, & pedum, fomenta extrinsecus calide admota, utpote quæ fibras nimium rigentes, aut spasmo contractas, aut nimium irritabiles egregie molliunt, relaxant, atque adeo stimulis minus idoneas percipiendis reddunt, sanguinisque cursum, & copiam, ampliatis canalium spatiis, aliorsum proliciunt. Aliorsum etiam, extrorsumque ἐπισπαστικὰ varii generis pro varia morbi sede, modo remotis, modo proximis partibus extrinsecus opportune imposita morbidum humorem revocant, revellunt, educuntque, teste experientia optima etiam in rebus medicis magistra. Inter hæc excellunt cantharides, euphorbium, sinápi fermento panis excepta, acetoque aut vini spiritu subacta, aut aliter in cataplásmatis, emplastri, cerati, aut unguenti formam redacta. Aliquid etiam in sanguinem ista, præsertim si cantharides habeant, immittunt, quod languentem nervorum, & fibrarum vim, & actionem sollicitet, & nimiam humorum ad coeundum propensionem, aut lentorem, si quis est, tollat, aut solvat, aut incidat (*). Sed quoniam acri quo-
dam

(*) Riſum, & ſtomachum movent nuperiorum nonnulli qui uno, vel altero fallaci experimento confiſi protinus decernere non dubitant, a cantharidibus ſanguinem, humoreſque reliquos condenſari, non diſſolvi. Repetant, quæſo, ſua experimenta, adhibeantque eam in periclitando prudentiam, animique attentionem, quæ phyſicos decet veri ſtudioſos, & ſpero fore, ut, niſi ſponte delirare velint, errorem facile detegant ſuum, & deteſtentur. Qui vero omnia, quæ aut ſcripta, aut tentata hactenus ſunt de natura, viribus, uſuque cantharidum, ſcire cupit, perlegat

dam volatilique principio id exequuntur, cavendum ab eorum usu est, ubi solidæ partes nimis aridæ, atque exsuccæ rigent, aut nervea sensibilitas jam excedit, aut vasa adhuc nimis turgent, aut humores nimio motu concitantur, aut calor, sitis, vigiliæ, spasmi urgent, aut urina flammea, aut sanguinis alkalescens tenuitas adversantur.

LXIX. Ut porro motus quicunque vitalis auctus com-

gat librum, cui titulus: *Disquisitio Medica cantharidum historiam naturalem, chemicam, & medicam exhibens, Auctore Rudolpho Forsten M. D. Argentorati* 1776. Speciatim vero de usu earum in inflammationibus & morbis acutis legenda est: *Commentatio de usu vesicantium in febribus acutis, & speciatim in sananda pleuritide accuratius determinando, Auctore B. L. Tralles. Uratislaviæ* 1778. His addendæ sunt binæ aliæ sequentes Dissertationes: 1. CAROLI CHRISTIAN. ENGEL. *de explicandis generalibus vesicantium effectibus, eorumque speciali in inflammationibus usu. Halæ d.* 11. Nov. 1774. Extat hæc in cl. BALDINGERI *sylloge selectior. opuscul. vol. IV. p.* 126. 2. JO. CARSON *de Cantharidum historia, operatione, & usu*. Edimburgi 1776. Extat in *Sylloge* modo citat. *eod. vol. IV. p.* 180. Auctor CULLENII discipulus putat cantharides agere vi stimulante, evacuante, & antispasmodica. Quidquid sit de ejus opinionibus, vesicantium usum in *Synochis inflammatoriis*, in *Typhis*, *febribusque lentis*, *in febre putrida*, in *variolis*, in *apoplexia*, in *paralysi &c.* satis docte definire contendit. Consuli etiam potest *Dissert. de tuto, & eximio vesicatoriorum usu in acutis* præsid. cl. VOGEL, auct. J. H. STRUVE Gotting. 1768. Quæ porro loca vesicantibus accommodata sint, eruditissime ostendit THEOD. GERH. TIMMERMAN, & GUIL. LUD. HOELCKE in *Dissert.* de Vesicantium locis. Riutel. 1771. ubi usus vesicantium ad locum affectum antiquior asseritur, quam vulgo creditur. Extat hæc quoque in *Sylloge* BALDINGERI, *vol.* 1. *p.* 326.

compescatur, & quodvis stimuli, atque acritatis genus contemperetur, dimoveatur, & extra corpus excernatur, in primis aqua affatim potui danda est. Hæc diluit egregie, calorem, & motum, & attritum minuit, irritabilitatem demulcet, acrimoniam enervat, crassa, & densa solvit, secretiones, & excretiones adjuvat, uno verbo post sanguinis missionem fere sola reliquam curationem perficit, atque absolvit. Ubi fervet nimium sanguis, atque ad rarescendum inclinat; ætas juvenilis, temperamentum cholericum, regio calida, tempestas æstiva est; aut humorum tenuitas erysipelatodes deprehenditur, actu frigida præfertur: ubi vero laxandum magis, molliendum, solvendumque est, aut ad vias sudoris, aut sputi ducendum; calida, aut saltem egelida convenientior esse consuevit. Aquoso potui, ut facilius sanguini, reliquisque humoribus, præsertim oleosis, aut pinguibus misceatur, faciliusque irritabilitatem cordis refringat, igneum elementum arripiat, aut ejus evolutionem coërceat, alkalescentiæ, ut vocant, a nimio motu, aut attritu ortæ obsistat, indeque pendenti dissolutioni frœnum injiciat, aut phlogisticam diathesim sanguinis emendet, sive id concrescibilis, & fibrosæ partis cum rubra mixtionem adjuvando, sive ejus copiam, lentoremque imminuendo, attenuandoque præstet, adjici solent acescentia, acida, saponacea, refrigerantia, farinosa, mellita.

LXX. Hinc laudatur aqua succo mali medici, citrei, aurantii, & sacchari, aut mellis tantillo ad gratum saporem condita; aut aceto, aut spiritibus acidis leviter, prudenterque imbuta; aut ex pane triticeo albo, hordeo, avena, fructibus subacidis, vel herbis refrigerantibus gramine, cichoreo, soncho, borragine, tragopogone, intubo decocta, itemque emulsa ex seminibus frigidis ita dictis. Quibus

ni-

nitrum, oxymel, défruta, sive *rob* baccarum sambuci, ribesiorum, bérberum, rubi idæi, & fructuum similium, subinde parca, & prudenti manu pro rerum circumstantium ratione admiscentur. Si hæc non suffecerint, quod lentus, tenaxque humor exuberet, coacervatusque alicubi hæreat, viresque cordis excitandæ etiam sint ad morbum penitus extirpandum solvendumque, tum camphora quoque, kermes minerale, radix polygalæ virginianæ, stipites dulcamaræ, herba Genepi, sive absynthium alpinum incanum flore chamæmeli; aliaque hujus generis in auxilium vocantur. Sed non hæc promiscue, & indiscriminatim usurpari licet; cum rationalem, & therapeutices legum, & præceptorum apprime memorem eorum usus expostulet.

LXXI. Interdum vero dolor ita ingravescit, sævitque, ut nervorum distentio prope timeri inde possit. Tunc ille aliquantulum leniri debet anodynis medicamentis, iisque etiam, quæ opium habent; quidquid temere his utentes, aut non satis opportune experti contra opinentur. Præterea parti, quæ inflammatione vexatur, extrinsecus admovenda pro re nata sunt modo ea, quæ molliunt, modo quæ leniter reprimunt, modo quæ humectant, modo quæ blande siccant, & discutiunt, prout tensio, dolorque, aut fervor, laxitasque, aut siccitas, aut humida temperies, illuviesque serosa videntur exposcere. Plerumque in initiis, & fine quæ reprimunt, roborantque adhiberi solent, nisi quid aliud morbi ratio, experientiaque suaserit.

LXXII. His igitur resolutionem molimur, sed in singulis opportune administrandis cura quam maxima adhibenda est, ne justi moderationis fines excedantur. In primis naturæ motus ita temperandi sunt, ut tam qui nimii videntur, quam qui deficientes ad auream illam mediocritatem, quam ubi-

que

que commendavit SYDENHAMIUS, redigantur; utpote qua opus est, ut morbus ad felicem exitum perducatur. Non ergo improvide vires vitales profligandæ sunt, neque calor extinguendus ita, ut subigendo morbo, coctionique perficiendæ non valeant. Nam quadam solidarum partium vi, & moderato quodam caloris gradu opus est, ut irritans caussa edometur, aut diathesis phlogistica, aut effusi, stagnantesque humores, qui forte discuti nequiverunt, coctionem, ut vocant, purulentam, sive pepasmum subeant, & per sputi, aut urinæ, aut sudoris vias expellantur, aut ad loca alia per διαδοχὴν transferantur, finemque morbo feliciter imponant.

LXXIII. Id præcipue in febre, quam *ardentem* GORTERIUS nuncupavit, alii vero inflammatoriam, in qua nimirum nulla singularis pars, sed universum fere corpus afficitur, accidit: inflammatoria enim sanguinis diathesis coctione ita mutatur, ut puris sæpe speciem referat, prodeatque cum urinis, in quibus sub forma sedimenti albi, laudabilis, critici (*a*) fundum petit. Dum hæc aguntur, imperanda etiam est cum animi, tum corporis quies, victus ratio tenuissima, atque aëris purioris, & temperati crebra renovatio (*). Et si quando vires evacuationibus immodicis, aut putrida accedente liquatione dejiciantur, cardiaca tunc, atque antiseptica, & præsertim vinum mirifice profuisse visa sunt. Sæpe enim accidit, ut diutius protracto vehementioris febris impetu, & nimio inde orto calore, sanguis, humoresque reliqui alkalescentem natu-

(a) GORTER *Dissert. de siti* §. 32.

(*) Nisi aer cubiculi, ut par est, renovetur, ita effluviis ex ægrotantis, assidentiumque corporibus emissis infici-

turam acquirant, & ad putridam dissolutionem quandoque transeant. Quod ubi evenit, quamquam multo rarius, quam existimatur, eveniat, mutata mali facies antiseptica potentiora, præsertim acida fossilia requirit.

LXXIV. Animadvertendum tamen est, non raro, coctione peracta, retardari materiæ morbificæ separationem, excretionemque; quod ubi incidit, eam promovere student plerique lenibus eccoproticis; imo quando suspicantur, non satis solutum malum esse, ad eadem confugiunt, ut relapsus præcaveatur. Atque hæc ipsa, aut non absimilia conveniunt etiam erysipelati, præsertim phlegmonodi. In puro tamen erysipelate parcius sanguis effundi debet, & maturiori consilio, quam in phlegmonode, nam, nisi caput occuparit, facile intra paucos dies quasi per se discutitur, & evanescit. Minus item sanguinis extrahi debet in erysipelate œdematóde; imo sæpe nulla id eget sanguinis missione. Purgantia potius antiphlogistica, & subacida erysipelas exposcit, quæ, inclinato jam morbo, etiam propemodum necessaria sunt. Non tamen præpropere iis uti licet; nam sæpe purgatione erysipelas intro vertitur, quod sane non sine magno vitæ discrimine fit.

LXXV. Quod si malo fato inflammatio naturæ, artisque conatus superet, nec tamen occidat, imo aliquandiu in ancipiti statu persevéret, deinde ali-quan-

ficitur, ut ineptus tam respirationi, quam perspirationi perficiendæ evadat. Phlogisto, aliisque exhalationibus, & vaporibus onustus calet tunc, æstuat, fœtet, perspirabilem humorem non allicit, sed reprimit, noxia effluvia corpori iterum infundit, anxium ægrum, & anhelosum reddit, nerveæ, & musculari facultati nocet, putredini favet &c. Hujusmodi aerem *phlogisticatum* hodie vocant. In hoc conclusa animalia propriis halitibus enecantur.

quantum remittere videatur dolore mitescente, & febris inæqualibus, erraticisque accessionibus, horroribusque (*) adscitis novam cursus induat rationem, & rubor, & tensio, si oculis patet, subsidere quodammodo incipiat, suppurari jam inflammationem, indicium est. Quod ubi contingit, prudenter naturæ motus regendi sunt, nempe nec incitandi nimis, nec nimis infringendi. Plerumque, ea quæ molliunt, atque ad exteriora revocant, & corruptionem avertunt, tutissima existimantur.

LXXVI. Pure molli fluctuatione se exterius prodente, si malum suspectæ, & venenatæ indolis fuerit, etiamsi non perfecte maturuerit, parandus ei exitus est cita, & satis alta incisione; contra, si benignæ naturæ extiterit, & pars, in qua pus conficitur, consentiat, expectanda omnino ejus maturatio est, antequam sectione aperiatur abscessus. At, ubi suppuratio interiora occupat, nec secari locum impune licet, pus, quoad fieri potest, ad alias vias, quibus excerni queat, diligenter proliciendum est, additis semper antisepticis remediis, ut purulenta cacochymia arceatur. Sed rarum tum est, rem ad prosperum finem perduci.

LXXVII. Si vero ex dolore evanescente, pulsu parvo, inæquali, phlegmonis colore in pallidum, lividum, aut nigricantem mutato, viribus resolutis, extremis frigefactis, vultu tetro, & plumbeo, mentis-

(*) HIPPOCRATES sapientissime scripsit: *circa puris generationes*, sive ut alii vertunt, *dum pus conficitur, dolores, & febres magis accedunt, quam confecto*. *Aphor.* 47. *sect.* 2. Sed non perpetuum hoc est. Neque perpetuum est, suppurationem horroribus, febribusque inæqualibus comitari. Interdum enim suppuratio fit sine ullo hujusmodi symptomatum. Legi merentur quæ *de puris generatione* habet HAENIUS *Rat. medend. P.* 2. *cap.* 2.

tisque subobscura perturbatione ad gangrænam vergere malum dignoscatur, ad cardiaca, atque antiseptica valentiora, in primis ad corticem peruvianum, camphoram, serpentariam virginianam, arnicam, scordium, flores chamæmeli, aliaque hujus census properandum est, non omissis interim iis, quæ ex chirurgico fonte peti possunt, si loci conditio ferat.

LXXVIIJ. Demum si in scirrhum inflammatio terminetur, quod facile tactu detegitur, aut functionibus in integrum non redeuntibus innotescit, etsi fere ad desperationem res pervenerit, mitissimis tamen, & simul efficacissimis solventibus, sapone videlicet, cicuta, gummi ferulaceis, imo hydrargyro ejus curationem tentare non erit alienum, ne hominem, qui servari semper non potest, deserere videamur. Sed tutius est, antequam ad validiora deveniamus, tempori, & naturæ negotium comittere, serum lactis gramineum, succos plantarum temperatiorum, & resolventium, aquas thermales, aëris mutationem experiri, corpusque leniter exerceri. Atque hæc de inflammationis natura, differentiis, exitu, & curatione in universum. Quæ ad particulares quasque inflammationes proprie spectant, & respiciunt, tradentur alibi, ubi de singulis erit dicendi locus.

DE FEBRE GENERATIM.

Febris nomen unde derivetur.

§.I. FEbris nomen alii a verbo *ferbeo*, sive ferveo, alii a *februo*, id est expio, derivatum volunt. Si quis etiam malit ab utroque, per me quidem licet. Nam & in plerisque febribus, præsertim cum ad *augmentum*, & *statum* pervenerint, sanguis, universumque corpus incalescit, ac fervet; & febris ad expurganda sæpe cum sanguinis, tum ceterorum humorum inquinamenta accendi, cierique videtur. Quos enim morbos medicamenta non sanant, interdum curat febris (*). Hinc non immerito HIPPOCRATES, GALENUS, CORNELIUS CELSUS, aliique bene multi eam non modo supervenire quibusdam morbis exoptarunt, verum etiam de indu-

(*) Febri quandoque curantur apoplexiæ, paralyses, epilepsiæ, convulsiones, arthritides, obstructiones &c.

stria excitandam quandoque præceperunt. Hac quippe impuri, crudi, superflui, aut stagnantes humores subiguntur, attenuantur, coquuntur, moventur, excernuntur. Quare plerique scriptores salubritatem febrium ita celebrarunt, ut veri etiam terminos excederent. Quo factum est, ut WERLHOFIUS suarum, & periti medici partium esse duxerit, tantam laudantium licentiam docto, utilique opusculo (*a*) refrenare.

Febris frequentissimus morbus.

§. II. In hanc adeo frequenter incidunt homines; cujuscumque ætatis, sexus, temperamenti, aut habitus fuerint, ut una tertia pars GORTERIO (*a*), duæ vero SYDENHAMIO (*b*) tertiæ morborum, quibus obnoxii sumus, ad febres spectare videantur. Non ergo quemquam admiratio subeat, si communior Medicorum opinio sit, febre amplius dimidium generis humani occidi (*c*).

Febris nomen quam late pateat.

§. III. Sunt autem tam multa, tamque varia morborum genera, quibus nomen febris inditum est, & caussarum, & symptomatum tam magna diversitas, ut eam recte definire se posse desperaverint sapientissimi, expertissimique Medicorum. *In uno enim genere*, inquit modo laudatus GORTERIUS (*a*), *dantur quæ-*

(a) *De limitandis febris laudibus.*

(a) *Compend. med. Tract.* 52. §. 1.

(b) *Dissert. epistol.* mihi *oper. omn. p.* 444. & *epist. responsor.* 1. *p.* 361.

(c) *GUILL. BUCHAN Médecin. Domestiq. T.* 2. *chap.* 2. *p.* 14.

(a) *l. c.* §. 2.

quædam, quibus febris præsentia dignoscitur: hæc deficiunt prorsus in aliis.

Febris definitio secundum Galenum.

§.IV. Quod ut cuique manifestius pateat, proferendæ tantummodo sunt nonnullæ celebriores ex innumeris propemodum, quæ extant apud scriptores, febris definitionibus. GALENUS in primo *De differentiis febrium* (*a*) libro definivit febrem *calorem præter naturam*. At non in omni febre calor, nec omni ejus tempore modum excedit: nam in *algidis febribus* TORTII, in *syncopalibus*, in initiis accessionum quarumdam febrium intermittentium (*), in malignis quibusdam, aliisque non paucis istiusmodi morbis calor vel naturali minor, vel certe nequaquam major est. Præterea in *Epialis* non caloris dumtaxat, sed eodem tempore etiam frigoris sensum queri solent, ut nihil dicam de *Lipyriis*, in quibus dum interiora uruntur, exteriora, præsertim extrema algent. Denique si quid vitii in caloris excessu est, id ad febris potius effecta, quam ad ejus, ut vocant, essentiam spectaret, cum sæpe, prout paullo ante animadversum est, a febri *calor ille præter naturam* abesse deprehendatur.

 Alia

(a) *Cap. I. de generali febr. divisione.*

(*) Initio accessionum, quæ a frigore incipiunt, quamquam frigere se ajant ægrotantes; nuperi tamen scriptores thermometri ope contendunt ostendere, tunc etiam auctum caloris gradum esse. Vera quidem dicunt, si periculum in iis fiat accessionibus, in quibus, antequam frigus aggrediatur, quod sæpissime vidimus, aliquot horis ægri primum incalescunt, citatioremque pulsum exhibent; aut in eo frigoris febrilis tempore, quo jam mitescit, calorque sese exserere incipit, aut demum in eo casu, in quo illi horrent quidem, sed vere non frigent; nam sæpe fri-

Alia Galeni definitio.

§. V. In pervetere libro (*a*), quem GALENI esse perhibent, quatuor aliæ definitiones febris traduntur, quarum prima, nam reliquæ brevitatis caussa omitti facile possunt, sic effertur: *Febris est innati caloris declinatio ad statum, qui præter naturam sit, pulsibus quoque vehementioribus ac crebrioribus redditis*. Hæc profecto, quoniam tam frigus quam calorem, algidas æque, ac ardentes, variumque febrium intermittentium tempus complectitur, & simul pulsum vehementiorem, crebrioremque, ex quo de febre judicium ferri solet, una conjunctum ponit, ut vero propior est, sic a Medicis non facile deseri, aut despici debuisset. Attamen nec ipsa, si quid judico, febris naturam satis attingit: 1. quia calor, & frigus effecta potius febris videntur; 2. quia calor non semper in ea deprimitur, aut augetur, uti patet ex calore prorsus naturali, quem non raro habent quædam febres malignæ; 3. quia non in omni febre, nec in singulis ejus stadiis arteriæ vehementius, crebriusque subsiliunt; ut postea demonstrabitur.

Fe-

frigoris ſenſu percelluntur, quin tamen frigeant. Verum ſi nullo præcedente caloris augmento in ipſo veri frigoris febrilis initio, atque incremento, quo quartanarii, puta, aut tertianarii vexantur, aut in iis, quorum membra, dum febris accidit, aperte pallent, & tactui vere frigent, periclitatio inſtituatur, & thermometro algenti corpori admoto calor exploretur, certo certius imminutus invenietur, quemadmodum iteratis periculis in magna diſcipulorum frequentia non ſemel expertus ſum.

(a) *Definit. medic. inter Opera Galeni Class.* 1. *p.* 46. C.

Febris effervescentia sanguinis præter naturam dicta.

§.VI. Ad *effervescentias* alii, ut febrim quodammodo e tenebris in lucem producerent, non sine laudis spe aliqua confugerunt. Cum enim ab effervescentiis modo calorem, modo frigus (*) gigni viderent, magnam harum cum febre affinitatem esse rati, eam definire non dubitavére *effervescentiam* sanguinis *præter naturam*. Proprie autem *effervescentia* dicitur subita, & sensibilis duorum corporum valde amicorum, quorum unum saltem sit liquidum, mutuo congredientium commotio, atque, ut vocant, *expansio*, qua magna vis aëris insiti, aliorumque halituum sub bullularum, & guttularum specie plerumque cum sibilo, & strepitu, & calore non exiguo, interdum etiam sine calore, imo cum frigore corporis effervescentis exploditur. Acidi in primis sales cum alkalinis, aut terreis corporibus, quæ absorbentia nuncupantur, eam efficiunt. Hinc olim habita est *Acidi*, & *Alkali* tantummodo congressus, & lucta. Sed non satis animadversum fuerat, *effervescentiam* præterea nasci ex acidis spiritibus, metallis, & semi-metallis affusis; vel etiam ex acidis meracioribus inter se commixtis, uti quando miscetur oleum vitrioli cum solutione argenti, vel ex aci-

(*) Pleræque *effervescentiæ* calorem cient. Exemplum vero frigoris ab *effervescentia* excitati vulgatissimum habetur in oleo vitrioli sali ammoniaco affuso. Mirum enim est, frigidam *effervescentiam* in hujusmodi mixtione oriri, dum vapores ex ea manantes calidi percipiuntur. Sed, igne expulso, cur relicta mixtio non frigeat? Nec unicum frigidæ effervescentiæ exemplum est illud. Acetum etiam alkalinis terreis corporibus, non in calcem redactis; instillatum effervescentias frigidas parit.

acidis potentioribus cum aqua simplici, aut cum oleis æthereis, & spiritibus inflammabilibus, vel ex salibus alkalinis liquidis cum alkalinis siccis, & consistentibus, sive concretis; uti quando oleum tartari per deliquium instillatur sali tartari sicco, vel ex aquæ simplicis cum corporibus terreis alkalinis, in calcem præsertim redactis commixtione.

Refutatur.

§. VII. Doctrina vero istiusmodi *effervescentiarum*, quas olim medici in sanguine possibiles existimabant, a Physiologis posterioribus adeo refutata est, ut hodie jam pene exoleverit. Nemo enim potuit unquam in sanguine, reliquisque vivi animalis humoribus *Alkali* purum, *Acidumque* manifestum, atque evolutum detegere, quæ una congredi, atque effervescere possent. Quod si unquam alterutrum in quibusdam morbis deprehensum fortasse est, quod quædam observata medica innuere videntur; plerumque morbi effectus illud fuit, non caussa; nec unquam observatum est, quod noverim, utrumque una, & simul, ut effervescere junctim possent. Quas vero aliunde oriri posse effervescentias memoravimus, nullum intra sanguinem locum illas habere, protinus quisque perspiciet. Quis acidum fortissimum, purissimumque, quale vitriolicum, aut nitrosum meracum est, in corpore humano invenit unquam, quod cum alkalinis salibus, aut terreis absorbentibus, aut metallicis corporibus, si qua in nobis essent, aut cum aqueo humore congrediens calorem, aut cum sale ammoniaco, nobis quidem non alieno copulatum, frigus excitet? Ubi in nobis olea *essentialia*, siveætherea, aut spiritus inflammabiles præsto sunt, cum quibus acidum illud effervescat? Ubi sales alkalini sicci, qui cum liquidis coëant, atque ebulliant? Quis demum effervescentiam frigidam

dam vidit unquam calidæ anteire, calidamque frigidæ succedere, sic, ut frigus in tertianis, quartanisque febribus, & subsequens calor ab hujusmodi effervescentiis deduci queat?

An febris sanguinis fermentatio.

§.VIII. Itaque effervescentiis diffisi quidam alii febrem *sanguinis fermentationem* esse malunt, inter quos WILLISIUS primas certe tenet, & febris effecta cum musti comparant fermentantis (*) phænomenis. In hanc prope partem vergunt Nuperorum complures, quibus omnia videntur plena fermentationum. Sed quo minus hæc quoque probetur opinio, multa profecto obstant, & 1. summum discrimen, quod inter sanguinem intercedit, & mustum, aliosque succos vegetabiles fermentationi idoneos; 2. defectus in vasis corporis animati, & vivi conditionum, quæ ad fermentandum requiruntur, quietis nimirum, mitissimi caloris gradus, quem viventis hominis calor naturalis longe superat, & liberæ cum aëre ex-

(*) Fermentationis nomen adhiberi video ad res multas & quidem natura diversas designandas. Sed hic ea a nobis intelligitur, quæ propria vegetabilium rerum est, quæque sola vera fermentatio est. Hæc autem distinguitur in *vinosam*, *acidam*, atque *acetosam*. Nulla ex his in sanguinem, corpusque humanum, exceptis primis viis, cadit. In omni vera fermentatione mixtio vetus mutatur, & nova inducitur. Contra evenit in *putrefactione*, in qua mixtio universa destruitur, & dissolvitur, elementa omnia secedunt, olea fœtida redduntur, sal volatile oritur, & avolat, & sic vera corruptio totius mixti, & resolutio fit. Non ergo *putrefactio* quidquam habet commune cum vera fermentatione, ut ipsa cum Recentioribus *fermentatio putrida* dici possit, nisi nominibus abuti velimus.

exteriore communicationis ; 3. nulla in humoribus a febre mutatio, qualis fermentationem subsequitur, cum neque vini, neque aceti, neque spiritus inflammabilis indicia ulla sanguis præbeat, postquam febris, sive, ut iis placet, fermentatio desierit.

Bellinii definitio. Quid Boerhaavius senserit.

§. IX. Latiorem febris definitionem excogitavit LAURENTIUS BELLINIUS in hunc modum : *Febris est vitium sanguinis aut in motu, aut in quantitate, aut in qualitate, aut in horum aliquibus, aut in omnibus* (a). Quæ tamen definitionis amplitudo non modo nihil certi, & proprii exhibet, verum etiam adeo patet, ut multis aliis morbis, a sanguine oriundis æque bene accommodari possit. Quapropter ne hac quidem contentus summus ille vir BOERHAAVIUS, cui ceteroquin BELLINII nostri auctoritas magno semper in pretio fuit, nec apud quemquam alium naturam febris dilucide expositam inveniens, singula febrium symptomata examinanda suscepit, rejectisque iis, quæ in febre nequaquam perpetua sunt, retentis vero, quibus præsentibus febris adesse, absentibus, aut cessantibus abesse, aut desinere dicitur, se hac ratione veram, intimamque febris naturam assequi posse speravit. Hinc tria in omni febre a *caussis internis orta* occurrere (b) detexit, *horripilationem* videlicet, *pulsum velocem*, & *calorem*, sed *vario febris tempore* varia. Ex his vero iterum diligentius perpensis, solam velocitatem pulsus (*) in omni febris tempore sibi visus est repe-

(a) *De Febrib.*
(b) *De cognosc. & curand. morb.* §. 563.
(*) Quisnam pulsus velox dicendus, quisnam tardus, aut rarus sit, non ita expeditum est scitu ; nam pulsus dis-

perisse, ideoque in hac sola *febris acutæ ideam* contineri demum affirmavit.

Quæ-

differt, ut differunt homines ipsi, eorumque circumstantiæ. Generatim in pueris frequentior est, quam adultis, rarior in senibus, quam in utrisque illis. In adulto bene valente, quiescente, tranquillo, & jejuno pulsuum micatus numerantur a sexaginta ad septuaginta intra minutum primum: in infantibus, & pueris eodem modo constitutis, eodemque rerum statu positis ab octoginta ad nonaginta quinque; in senibus a quinquaginta ad sexaginta. Scire autem licet, adultos interdum existere, quorum pulsus micatus in naturali statu sunt octoginta, aut nonaginta, imo etiam plures intra idem temporis minutum primum, dum in aliis non ultra quinquagita numerantur; & tamen utrique recta valetudine fruuntur. Quod sæpe expertus sum. Nisi igitur pulsus cujusvis hominis antea innotuerit, ex sola ejus frequentia febris certo discerni nequit. In universum ut dici jure possit pulsus naturali esse frequentior, debet, si DUPLANILIO credimus, intra datum tempus tertia plus parte pulsare, quam sano solet; id est, si in sano pulsus micatus erant septuaginta, in febricitante erunt nonaginta quinque, sumpto semper minuto primo pro temporis spatio utrique communi, ut dimetiendi ratio non fallat. Quamquam necessaria mihi non videatur semper hujusmodi pulsationum proportio: satis enim est, pulsuum numerum aliquot ictibus naturæ modum excedere, & talem diutius permanere, ut naturali frequentior pulsus habeatur. Citissimus porro dicitur, si in eodem subjecto pulsus sint quinque, vel decem supra centum. Extremus ferme gradus celerrimi, & citatissimi est; cum intra minutum primum pulsationes centum, & quadraginta, aut quinquaginta distinguuntur. Sed tum ob velocitatem, & frequentiam vix numerari & distingui illæ possunt, quidquid alii contendant. Vid. DUPLANILIUS *in not. ad pag.* 621. *Tom.* 5. *Table des matieres* operum BUCHANII. Illud autem hic advertendum est, quod supra celeritas, velocitas & frequentia, pro una, eademque re accepta est, contra quam a quibusdam accipiatur, ut alibi deinde palam fiet.

Quænam Boerhaavio adversentur.

§. X. At non omnis febris a caussis internis, sensu Boerhaaviano (*) servato, oritur, nec omnis ab hisce caussis orta febris, ne intermittens quidem, (nam sæpe, quæ æstate ingruunt, protinus a calore exordiuntur) semper incipit ab horripilatione (*a*); neque omnis *horripilatio* semper a febre proficiscitur. Id norunt vel ipsæ mulierculæ hystericæ, quas frequens sine febre horripilatio spastica corripit. Neque pulsus velocitas (**), aut calor auctus sta-

(*) Febrem *a caussis internis ortam* vocat BOERHAAVIUS eam, quam non evidentes, & leves caussæ excitavere. Voluit enim sic excludere ephemeras, quæ plerumque sine horrore aggrediuntur, atque a caussis levioribus, atque evidentibus originem habent.

(a) GORTERIUS, *Compend. medic. Tract.* 52. §. 3. *febres*, inquit, *a stimulo calido excitatæ sine frigore præcedente aggrediuntur.*

(**) Pulsus velocitas, sive frequentia quamquam a BOERHAAVIO, aliisque pro inseparabili febris signo ponatur, non ita tamen constans in ea est; ut sæpe non absit, quod clarius patebit in sequentibus. Multis etiam modis hujusmodi velocitatem intendi sine febri, supra indicavimus: ex quo liquet, ni fallor, non ita cum ea febrem, ut quidam reputarunt, necessario connecti. Paullo ante etiam (§. IX. *in not.*) generatim monitum est, pulsuum frequentiam pro ætatis ratione variam admodum esse. Nunc addo, variare etiam non parum pro sexus, regionis, tempestatis anni, temperamenti, animique motuum ratione, ne quid dicam de caussis eam augentibus, quas modo (§. X.) commemoravi, quin tamen febris præsentiam significent. Attuli præterea, quid DUPLANILIUS definiverit de frequentiæ pulsus gradu, qui febrim designare debeat; sed simul innui, rationem, quam ipse posuit inter frequentiam naturalem, & febrilem, incertam esse, nec tutam. Accedit, quod hac ipsa de re plurimum inter se dis-

statim febrem adesse significat. Multa enim, uti exercitatio corporis, cursus, ira, gaudium, subita

e so-

dissentiant celeberrimi scriptores, nec propterea quidquam certi, & perpetui statui liceat. HALLERUS certissimum, tutissimumque febris indicem reputavit pulsum illum, qui intra minutum primum centies pulset. Sed fallacissimus est hujusmodi pulsationum numerus. Sæpissime indubia febris existit cum longe minori pulsuum numero, aut abesse etiam potest cum eodem, aut etiam majore. Pulsum sanorum pulsui non absimilem in gravissimo febris genere observavit SYDENHAMIUS (*oper. mihi p.* 650.) eumdemque notavit WERLHOFIUS (*de caution. p.* 39. *de variol. p.* 37.) itemque GREDINGIUS in febre maligna putrida contagiosa cum pustulis miliaribus albis, quæ sub finem anni 1756. (LUDWIG. *Adversar. med. Practic. vol.* I. *P.* I. *cap.* I. *p.* 22.) grassata est. Rariorem vero naturali in febribus malignis, in Typhis, in Hemitritaeis, aliisque perniciosissimis, & pestilentibus fere omnes Clinici tam veteres, quam recentiores invenerunt, inter quos nominabo dumtaxat PROSPERUM ALPINUM (*Medic. Ægypt. l.* I. *cap.* 14.) NICOLAUM MASSAM (*de Febr. pestilent.*), RYE (*Medic. Static. Britannic.*) RUSSELIUM (*Nat. Histor. of Aleppo p.* 230.), BORDEVIUM (*Recherch. sur les pouls p.* 309), SAUVAGESIUM (*Nosolog. method. T.* 2. *p.* 307). Ita tardum & rarum in quadam epidemica febre Neapolim devastante deprehendit SARCONIUS, ut pulsationes intra minutum non plures essent, quam quadraginta, aut quadraginta quinque (P. 2. §. 357. & 704). In puero febre variolosa laborante pulsum adultorum pulsu multo rariorem, itemque in febre scarlatina commemorat TREMELIUS (*Exam. frigor. febril. p.* 7). Neque tantummodo in febribus malignis ita dictis pulsus rarior, aut naturali similis est, verum etiam in aliis febribus mere acutis. Sic HAENIUS (*Rat. medend. P. XII. cap.* 2. *p.* 50. & 117.) in juvene viginti quatuor annorum febre acuta inflammatoria laborante, in quo pulsus frequentior esse debuit, nunc tertia, nunc quarta parte rariorem, modiceque

fe-

e somno excitatio, lecti calor, largior vini, liquorumque fermentatorum potus, plenior, lautiorque ci-

febriiem invenit. Sanatus paullo celeriorem pulsum habebat, quam erectus in morbo; nam erecto celerior erat sive frequentior, ita tamen, ut nunquam ultra quinquagies quinquies intra minutum micaret. Sed ante hos, referente SARCONIO (l. c.), jam GALENUS, aliique antiquiores fallacem hujusmodi pulsum in febribus mali moris adnotarunt. Non dissimulaverim tamen hisce omnibus, ut supra indicavimus, adversari cl. HALLERUM, & negare palam, pulsus ita raros, & tardos reapse reperiri, si horologii ope numerentur, nisi peculiare pulmonis, aut cordis vitium cum febre sit conjunctum, quod sanguis e pulmonibus ad sinistram cordis caveam reditum, ant e corde in aortam t ansitum (*Physiol. T. 2. l. VI. sect. 2. §. XV.*) impediat. Verum etsi id, quod suspicatur HALLERUS, evenisse interdum, non ausim inficiari; numquam tamen concedam, omnes observationes doctissimorum, atque exercitatissimorum Medicorum, quos adduxi, in dubium revocandas esse. Qua de re testimonium sufficiat cl. LE ROY, qui etsi alicubi HALLERO quasi adhærere videatur, quodam tamen in loco (*Melang. de Phys. & Méd. Prem. Mém. des fievr. aigues p.* 204. *not. cc.*) fateri cogitur, febres aliquas se offendisse, in quibus pulsus multo rarior, quam in naturali statu, erat, ita ut cuidam pulsus intra minutum non plures, quam quadraginta, aut quadraginta quinque, *horologio adhibito*, micare reperirentur; quod cum HAENII, & SARCONII observationibus non sine horologii adjumento institutis, omnino convenire, manifestum est. Non negandum tamen videtur, *peculiare pulmonis, aut cordis vitium* quandoque varietatem aliquam pulsibus inducere posse; sed illud verosimilius existimo, tunc pulsum ab hujusmodi caussa inæqualem potius, aut intermittentem fieri, quam simpliciter naturali rariorem. Hactenus exempla pulsus naturali rarioris in febricitantibus protulimus: modo ad ea, quæ frequentiorem sine febre ostendunt, progredior. CL. RYE (*l. c. p.* 224.) in dolore deprehendit sine febre pulsum, qui centies in mi-

cibus, atque alia hujus generis pulsum velociorem reddunt, caloremque adaugent, quin tamen ex his febricitare quisquam dici possit (***). Sæpe etiam calor vix, ac ne vix quidem naturalem gradum exsuperat, imo interdum naturali minor est. Id frequentissime in malignis, & pestilentibus febribus, atque in principio accessionum, sive in ipso frigore febrili contingit; nam tum sive tactu, sive thermo-

minuto primo pulſabat; & FLOYERUS pulſum ab ira centies octies ſine febre intra idem tempus ſubſilientem (*l. c. p.*87.). Pulſum naturalem, cujus ictus erant centum & quindecim, imo plures, recenſet HAENIUS (*Rat. med. P. XII. p.* 85.), itemque ſine febre centum viginti *Whytius* (*Malad. hypochondr. p.* 90). Prætereo demum auctum enormiter pulſuum numerum a cauſſis externis, nimirum a motu corporis, calore balnei, cibo, potu ſic, ut quandoque centum & triginta, aut centum & quadraginta pulſationes uſque intra minutum obſervatæ narrentur, quin ulla tum febris adeſſet. Quas ob res non immerito CL. TODE in *specimine inaugurali de duplici febrium indole* (*Hafniæ* 1769) pulſus frequentiam a multis pro febris ſigno pathognomonico habitam rejicit, idemque facit *Anonymus* Varſavienſis (*observat. clinic. ad duct. medicat. in Nosocomio general. Varsav. Fasc.* 1. *p.* 15.) quoniam in vere febricitantibus, quos ex aliis ſignis febricitare cognoverat, interdum defuiſſe pulſus frequentiam celeritatemve obſervavit.

(***) Qui febrim in aucta pulſus frequentia, & velocitate ſitam volunt, etiam tum febrim, ne de ſententia diſcedant ſua, adeſse affirmánt, cum a cauſſis evidentibus pulſus acceleratio accidit. Sed ignoſcant, precor, ſi ab iis tam diſsentio, quam hujuſmodi pulſus acceleratio a vera febre diſsentit. Videntur enim febris veram naturam nunquam comprehendiſse, quando res adeo diverſas una confundunt.

mometro exploratus, plerumque aut nullo modo naturali major reperitur, aut certe minor. Id ipsum de pulsus velocitate non raro evenire observatum est.

Quid intersit inter frequentem pulsum & celerem?

§ XI. At quæ hactenus contra pulsuum frequentiam dicta sunt, nequaquam opponi possunt iis, qui non in sola eorum frequentia, sed in ipsa etiam celeritate febrim quærendam statuunt. Distinguunt enim alteram ab altera cum veterum plerisque, sed potissimum cum *Stahlianis*, qui per celeritatem intelligunt, notantque brevissimum tantummodo tempus illud, quod insumitur, dum arteriæ se se dilatantis ictus ferit, pellitque digitos tangentis. Celeritas igitur pulsuum tanto major erit, quo minor erit diastoles duratio. Hanc auctam pulsui febrili adjiciunt, tamquam perpetuam febris sociam, atque inseparabilem. Neque ullo modo eos audire volunt, quibus ea distinctu difficillima videtur. Enimvero minimum illud tempusculum, quo arteria salit, præsertim si pulsus simul frequens sit, vix, & ne vix quidem animadverti, & determinari potest. Hujusmodi tamen celeritatem a frequentia distingui posse testantur BELLINIUS (*a*), HALLERUS (*b*), SAUVAGESIUS (*c*), MORGAGNIUS (*d*), HAENIUS (*e*), aliique experientissimi, & probatissimi viri, a quibus, si meam quoque licet experientiam afferre, non ego ipsemet dissentio,

An

(a) *De urin. & puls. p.* 72.
(b) *Element. Physiol. T.* 2. *p.* 248.
(c) *De febrib n.* 10.
(d) *De caus. & sed. morb. epist.* 24. & 32.
(e) *Ratio medend. P. XII. p.* 27.

An in celeritate pulsus essentia febris?

§. XII. Hanc ergo pulsus celeritatem numquam a febri sejungi asserunt qui frequentiam, velocitatemque tueri non possunt. Inter hos TREMELIUS (*a*) eam adeo febris esse propriam profitetur, ut rarum, vel naturalem pulsum in febre numquam ipse repererit, quin *ista ictus celeritate* se febrilem ostenderet. Attamen paullo post hoc ipso etiam signo diffidere videtur, cum ultro concedat, sæpe a debilitate ingenti, quæ pulsum celerem comitatur, celeritatem ipsam, febris comitem obscurari, fereque aboleri. Imo, si quid ego clinico exercitio valeo, propria observatione suffultus fidenter possum asseverare, hanc eamdem celeritatem, a me sæpius animadversam sine febre, & sæpe etiam in ipsa febre minime deprehensam esse. Adstipulatur mihi experientia ANONYMI paullo ante commemorati, qui sine ulla hæsitatione negat solam pulsus celeritatem ad febrim indicandam sufficere, exemplisque in medium prolatis dicta (*b*) confirmat.

An in aliis pulsuum affectionibus quærenda?

§. XIII. Quoniam igitur neque frequentia, neque celeritas pulsus quidquam certi habet, quo febris designetur, has notas supplere parant nonnulli aliis pulsuum affectionibus, debilitate nimirum, aut inæqualitate, aut parvitate, aut simili præter naturam mutatione; nec satis perspiciunt, se ad eas con-

G 2 ver-

(a) *Frigor. febril. exam. p. 9.*

(b) *Observ. clinic. ad duct. medicat. in Nosoc. General. Varsaviens. fasc.* 1. *p.* 16. & 17. ubi sic scribit: *pulsus autem* (in febri ardenti) *nec plenus ratione habitus, nec durus, nec celer, nec dicrotus, nihilque cum febrili commune habuit.*

vertere pulsuum affectiones, quas jam, ut ineptas, inconstantes, aut communes a febre segregarunt, excluseruntque omnes illi, qui solam frequentiam, aut celeritatem pro signo febris pathognomonico retinendam duxerunt. Præterea directe refelluntur auctoritate, & fide cl. LE ROY, qui in singulis febricitantibus, quibus fuisse pulsum rarum narrat, tamen nullo modo aut debilem, aut inæqualem, aut parvum (*a*) deprehendere unquam potuit. Quæ cum ita sint, non erit profecto, cur in ulla harum pulsus affectionum febris *essentia*, sive natura collocetur. Id jam optime cognovit ab antiquissimis usque temporibus scientia medicinæ non minus quam ingenio, & recta judicandi ratione admirabilis C. CELSUS, qui pleraque supra a nobis fusius excussa summa, ut solet, brevitate, atque elegantia (*b*) contraxit in hæc verba: „ Non est „ expeditissimum scire, quando æger febricitet, „ quando melior sit, quando deficiat . . . . Venis „ enim maxime credimus, fallacissimæ rei; quia „ sæpe istæ lentiores, celerioresve sunt & ætate, „ & sexu, & corporum natura. Et plerumque satis „ sano corpore si stomachus infirmus est, non- „ numquam etiam incipiente febre, subeunt, & „ quiescunt: ut imbecillus is videri possit, cui fa- „ cile laturo gravis instat accessio. Contra sæpe „ eas concitat, & resolvit sol, & balneum, & exer- „ citatio, & metus, & ira, & quilibet alius animi „ affectus, adeo ut, cum primum medicus venit, „ solicitudo ægri dubitantis, quomodo illi se habe- „ re videatur, eas moveat. Ob quam caussam pe- „ riti medici est, non protinus ut venit, apprehen- „ de-

(a) *L. c.*
(b) *De Meditin. l. 3. cap. 6. mihi p.* 128. 129.

„ dere manu brachium, sed primum residere hila„ ri vultu, percunctarique, quemadmodum se ha„ beat; &, si quis ejus metus est, eum probabili „ sermone lenire; tum deinde ejus carpo manum „ admovere. Quas venas autem conspectus medici „ movet, quam facile mille res turbant! Altera res „ est, cui credimus, calor, æque fallax. Nam hic „ quoque excitatur æstu, labore, somno, metu, „ solicitudine. Igitur intueri quidem etiam ista opor„ tet: sed his non omnia credere. Ac protinus qui„ dem scire, non febricitare eum, cujus venæ „ naturaliter ordinatæ sunt, teporque talis est, „ qualis esse sanis solet: nec protinus etiam sub „ calore, motuque febrem se se concipere: sed „ ita &c.

Quæ febris caussa proxima ex Boerhaavio.

§. XIV. Quid de febre, ejusque natura generatim cogitatum sit, hactenus exposui. Superest modo, ut etiam, quæ caussa, ut ajunt, proxima eam efficiat, quoad quidem sciri potest, investigemus. Itaque ad BOERHAAVIUM, a quo, antequam hac super re ejus mentem aperiremus, paullo longius discessimus, revertamur oportet. Is, præstituta pulsus velocitate, tamquam unica, perpetua, inseparabili, atque *essentiali*, ut loquuntur, cujuslibet febris, proprietate, sive posita in hac pulsus velocitate febris individua natura, atque existentia, inquirit deinde in proximam ejusdem caussam, nec dubitat, hanc esse eamdem, quæ memoratæ pulsus velocitatis esse videtur, nimirum *velociorem cordis contractionem cum aucta resistentia ad capillaria* (a); in

(a) *Aphor. de cogn. & curand. morb.* §. 572. & 581.

in qua *febris omnis acutæ ideam* contineri sibi persuaserat. Cumque initio accessionis febrilis *pro varietate subjecti, caussæ, febris ipsius*, vario itidem gradu, modo, & duratione se exhibent *velox, parvus, sæpe intermittens pulsus. pallor sæpe extremorum, frigus, rigor, tremor, insensilitas*: hinc perspicuum est, inquit, *stagnare tum humores sanguineos in extremis vasculis, & simul tamen caussam cor irritantem (b) adesse*. En lentorem sanguinis extrema arteriolarum quodammodo obstruentem, qui *resistentiam* cordi validius se contrahenti (c) objiciat, augeatque.

Quæ contra dici possunt.

§. XV. Quemadmodum vero supra ostensum est, *pulsus velocitatem* nec in omni febre, nec in omni ejus tempore reperiri, sic etiam subito patet, ne *velociorem* quidem *cordis contractionem*, quæ illam efficiat, assumi, nec esse posse pro proxima febris cujusque caussa, quam quærimus. Deinde, quoniam vir clarissimus lentorem sanguinis, imo ipsius stagnationem in vasis capillaribus hic ponit, parum sane distat ab ea cogitatione, quam habet de inflammatione, cum tamen inflammatio, & febris non una, eademque res cuiquam visa sit. Quapropter non pauca ex iis, quæ, ubi de inflammatione disseruimus, adversus prolata sunt, huc quoque opportune traduci poterunt. Præterea absurdum, rationique repugnans est, hic ab *aucta resistentia ad capillaria, velociorique cordis contractione* frigus, & pallorem extremorum derivari velle, dum alibi ab eisdem omnino caussis ruborem, calorem, tumo-

(b) *L. c.* §. 576.
(c) *Ibid.* §. 587.

moremque inflammatæ partis explicavit. Illud etiam accedit, quod *frigus*, & *pallor*, quæ incipiente febre se exserunt, haudquaquam ab hærente in vasis capillaribus sanguineo humore oriri potest. Nam dum pallor, & frigus corpus occupat, arteriæ omnes a corde ad extrema usque vascula, in quibus sanguis sisti dicitur, ita repletæ turgerent, ut pulsum magnum, plenum, vehementemque ederent, non vero parvum, debilem, obscurum, intermittentem, qualis eo tempore esse solet, assumiturque; nec ideo *frigus*, nec *pallor*, sed calor, æstus, & rubor in universum corpus se se diffunderet. Demum, si darem etiam, quam vult BOERHAAVIUS, proximam febris caussam revera esse, an ea, quæro, cuicumque febri (quæ nostra est investigatio) in universum accommodari posset, cum vel ipsemet BOERHAAVIUS, quasi suæ opinioni diffidens, ad *febrem* tantummodo *acutam* postremo eam restringere debuerit?

Quid de aliis caussis sentiendum?

§. XVI. Neque, ut opinor, felicius scopum attingere videntur ii, qui a spastica nervorum, & fibrarum omnium contractione (*a*) originem febris proximam petunt: nam etsi multa, quæ in febribus intermittentibus eveniunt, talia propemodum videantur, quæ illorum faveant opinationi; tamen hæc ipsa aut deficiunt in reliquis febribus, aut minime earumdem propria sunt, aut nullo modo singulis harum omnium temporibus ita respondent, ut quæ in uno genere verisimilitudinem quamdam continent, in alio etiam probabilitate firmentur; ne quid di-

(a) HOFFMANNUS *Med. Rat. System.* T. *IV.* *sect.* 1. §. *IV.* princeps, a quo hæc opinio profluxit.

cam de falsitate hypotheseos, qua nervos arbitrantur se se contrahendi facultate donatos. Quis enim ignoret hodie, hujusmodi vim solis fibris muscularibus insitam esse, aliis vero sive nerveis, sive membraneis non item? Eodem ferme vitio notantur qui duplicem motum in febre agnoscunt, alterum a corde ad partes, alterum a partibus ad cor; illum videlicet a vi cordis sanguinem in arterias propellente; hunc a spasmo reliquarum partium, qui non modo illi contra nitatur, verum etiam venosum sanguinem urgeat cor versus, deducentes. Neque quid sibi velint, satis assequor, illi, qui *velocitatem* pulsus *spasticam*, & *convulsivam*, ut ajunt, omnium febrium caussam (*b*) censent. Non enim, quocumque modo rem explicent, effugere possunt ea, quæ contra pulsus velocitatem supra disputata sunt, neque unquam ostendere, istiusmodi spasticam, & convulsivam pulsus velocitatem sæpe sine febre non occurrere in aliis quoque morbis, præsertim hypochondriacis, hystericisque, in quibus quantum ex pulsu & ægroti se febricitare falso sæpe credant, & medici non satis cauti decipiantur, non attinet dicere.

Quid Todius docuerit.

§. XVII. Quas ob res factum esse arbitror, ut nuperrimi quidam Scriptores, relictis majorum placitis, plurimum operæ, studiique collocarint in aliis caussis febrium proximis indagandis, quamquam, ut mihi videtur, infelici plane eventu, atque ab eorum etiam votis perquam alieno. Ex his quid novissime scripserint duo Medicinæ lumina, To-

DIUS,

(b) In his QUESNÆUS *des Fievr. contin. T.* I. *chapit.* I. *p.* 80.

DIUS, & CULLENIUS; alter in Hafniensi, in Edimburgensi alter Academia Professor, viri ambo & ingenio præstantes, & doctrinæ fama illustres, & experientia æque insignes, non equidem silentio præteribo, ne videar aut novas doctrinas despicere, aut ignorare, aut aliorum inventis quodammodo invidere. Itaque TODIUS in libro, quem edidit anno 1769 *de duplici febrium indole*, non aliunde febrim proxime oriri putat, quam ex sensorio communi, quod aliquo stimuli genere irritetur, irritationemque suam vario modo ad reliquas totius corporis partes trasmittat, protendatque. Addit præterea, si stimulus iste naturam ipsam inveniat obsequentem, hoc est, promptam, expeditamque ad agendum, febres nasci *inflammatorias*; sin vero contra stimulus aut præ magnitudine morbi, aut præ languentis naturæ imbecillitate quodammodo infringatur, tum *putridas* tantum gigni: hæcque esse duo summa genera febrium, quæ ipse agnoscit, & probat. Ergo caussa febrium proxima TODIO est irritatio generis nervosi, non in corde, non in minimis vasis, non in membranis, aut nervorum ramulis, sed in ipso cerebri meditullio exorsa, & deinde ad ceteras partes propagata (*a*). Qua in opinione quid commune habeat cum aliis, quid proprium, non puto quemquam fore, qui non facile ex præmissis intelligat.

Quid Cullenius.

§. XVIII. Jam vero ad CULLENIUM venio, qui singularem, novamque suam sententiam anno tantum-

(a) *Specim. inaugural. de duplic. febr. indole, Hafniæ* 1769. pag. 19. & seq.

tummodo 1777 typis evulgavit (*a*), quamquam aliquot jam ante annis publice suis auditoribus eam prælegere solitus esset, ita ut ANONYMUS quidam, uti suam & propriam, non ita pridem omisso, unde acceperat, auctoris nomine proferre non dubitaverit (*b*). CULLENIUS igitur, & qui eum sequutus est, ANONYMUS vasorum minimorum atoniam nescio quam, succedentemque spasmum sibi confingunt, & pro caussa habent proxima febrium omnium. En quomodo rem CULLENIUS ipse proponit, si tamen ejus mentem (nam subtile quid habet, nec satis planum) recte assequor. Caussæ, inquit, remotæ, a quibus febres quæcumque excitantur, omnes ita in universum nervorum sistema, atque adeo in cerebrum ipsum agunt, ut utrorumque potentiæ, vires, actionesque diminuantur. Hinc omnes corporis functiones, sed præcipue arteriolarum minimarum motus, sive alterna contractio, qua fluida propelluntur, quam maxime langueant, necesse est. Ita vero animalis œconomia constituta, atque ordinata a natura est, ut languor, sive debilitas istiusmodi quemdam quasi stimulum vasis sanguineis omnibus indirecte inferat. Nam frigore, & spasmo, qui languentem minimorum canalium, & sanguinis per eos fluentis motum subsequitur, cum cordis, tum arteriarum majorum actio sollicitatur, augetur, intenditurque, donec paullatim aucta eo perveniat, ut cerebro, nervisque pristinam vim,

(a) *First. Lines of the Practic. of Physic for the use of students in the University of Edimburg* 1777.

(b) *Reflexions on the general Treatment &c. London.* Vid. *Comment. Medic. e filosofic. d' una società di Med. d' Edimburg. Vol.* 1. *Part.* 1. *cap. V. Venez.* 1775

vim, facultatemque restituat. Hac autem instaurata fieri non potest, quin minima etiam vascula suas functiones & recuperent, & obeant validius, spasmumque proinde, quo afficiebantur, evincant, & superent. Spasmo sic remoto, sudor undique erumpit cum reliquis signis, quæ edocent, laxatos omnes ductus esse ad quasvis excretiones dicatos (*c*).

To-

(*c*) Vid. etiam *Raccolta d'opuscoli scelti sulle scienze, ed arti fatta in Milano Tom.* 2. *P.* 6. 417. ubi CULLENII disquisitio in caussam febris proximam italice versa habetur. Hanc ipsam Cullenii theoriam amplexus est HENRICUS FOUQUETUS (*in not.* 11. *ad* LINDII *Mémoir. sur les Fiev. p.* 226.) qui aliquanto eam clarius exposuit. *Si symptomata*, inquit ipse cum quibusdam Medicis Anglis, *considerentur, quæ communiter cernuntur in variis febris periodis, facile patebit, actionem ejusmodi venenatæ, aut mephiticæ materiæ, quæ, cum corpus ingressa est, caussam præbet febribus gravibus, consistere in depressione virium nervearum, & naturalis cerebri toni, quemadmodum id ostenditur ab infirmata actione cordis, & majorum arteriarum, quæ similibus in casibus animadvertitur. Hinc quoniam sanguis non amplius ea, qua par est, vi projicitur in vasa minora habitus externi corporis, hæc ipsa spasmodice contrahuntur, concurrente ad id speciatim frigoris sensu, quem corpus in superficie experitur, sive quod motus, calor, atque humores ad centrum compellantur, sive etiam quod tonus systematis nervei languerit. Hinc pallor, lassitudo, constrictio spastica ambitus totius corporis, atque insignis contractio, quæ exoritur initio frigoris febrilis, debent haberi tamquam effecta spasmi, cui caussam præbet debilitatio systematis nervei proprie dicti, & diminuta actio cordis, & arteriarum .... Solidæ enim partes in animalibus sunt elasticæ, & vasa sanguinea præ ceteris naturaliter constituuntur in quodam statu distentionis ex impetu sanguinis, qui continenter in eorum cava impellitur, pervenitque ad extremos usque canales ca-*

Todio cur dissentiendum?

§. XIX. His utriusque opinionem adumbrasse sit satis. Quæ contra animadverti possent, lubens, sciensque magna ex parte prætereo. Nolo enim cum viris, qui plurimum auctoritate, & doctrinæ laude apud omnes valent, pluribus verbis decertare. Illud tantum non prætermittam, neminem sanæ mentis esse posse, qui TODIO assentiatur. Nam quis tam [illegible] he-

[illegible]

capillares. Hoc posito, manifestum est, sanguine motu quodam retrogrado versus cor refluente, tempore frigoris febrilis, distentionem extremorum horum canaliculorum imminui debere ob eorumdem nativam insitamque elasticitatem; sed simul, quia hæc minima vascula prædita sunt vi quadam musculari se se contrahendi, sequitur, ut non modo generalem spasmodicam constrictionem, quæ in frigore accessionum contingit, persentire debeant, verum etiam in eodem contractionis statu diutius manere, secus ac si elasticitate sola donarentur. Revera, etsi, durante paroxysmo, tempus aliquod existat, quo calor omnino se declaret, & actio cordis, arteriarumque rediviva appareat; tamen contractio in extremis vasculis persistere adhuc videtur notabili plus minus tempore; ut elucet ex siccitate linguæ, & cutis, urinarum inopia, ulcerum ariditate, aliisque signis, quæ cuncta indicant, constrictionem spasticam totius ambitus nondum cessasse. Itaque liquet, debilitatem totius systematis nervei proprie dicti, & actionis cordis, atque ampliorum arteriarum excitare protinus in febrili accessione constrictionem spasticam peripheriæ, & extremorum canaliculorum, unde pendent pleraque symptomata, videlicet tremor, horripilatio, frigus, inertia ad motum, cum sensu anxietatis, & molestiæ conjuncta. Tremorem vero, v. g., non supervenire nisi debilitati, ostenditur ex difficultate, quam ægri patiuntur, quando movere aut dimovere membra conantur. Nec aliunde dentium collisio permanat, quam ex alterna debilitatis virium mu-

scu-

hebeti, crassoque ingenio est, ut non videat protinus, irritato *communi sensorio*, quemadmodum pro certo ille assumit, mentis ideas, facultatesque omnes ante perturbari, & spasmos, & convulsiones, doloresve excitari debere, quam motus febriles, sicuti jam acute, sapienterque objectavit (*a*) GORTERIUS? Quis, amabo, umquam credat, cunctas remotas caussas febrium istiusmodi esse, ut continuo cerebrum, sive sensum commune afficiant, & eo stimulo, qui ceteris partibus, humoribusque parcat, sensorio vero communi vim inferat, æque sint præditæ? Præterea si ita esset, quemadmodum ipse efflagitat, sequeretur procul dubio, ut omnes cujuscumque generis febres, chronicæ, aut acutæ; mites, aut graves; benignæ, aut malignæ; gastricæ, aut venosæ; primariæ, aut secundariæ; intermittentium variæ species, aut continuæ, aut remittentes, quoniam unam eamdemque caussam proxi-

scularium, & *conatus voluntarii vicissitudine. Verum cum reflexus iste humorum, caloris, & virium a circumferentia ad centrum sub frigore febrili pariat demum irritationem in partibus interioribus; sequitur, ut post aliquod tempus plus minus longum oriatur reactio quædam a centro ad peripheriam, ex qua actio cordis, arteriarumque majorum reviviscat, illa vero systematis nervei increscat, ut tandem spasmus vasorum capillarium desinat, sicque calor magis magisque in universum corpus diffundatur, & brevi tota cutis sudore madescat, accessioque finiatur.* Atque hæc est Cl. FOUQUETI commentatio, quæ etsi paulo artificiosius, & verosimilius, quam illa CULLENII, elaborata sit, eisdem tamen argumentis, quibus CULLENIUS refellitur in seq. paragrapho n. XX., impugnari strenue potest, præterquam quod multa symptomata, quæ ipse tribuit spasmo, æque tribui possunt concitatiori humorum motui, & demum eorumdem attenuationi.

(a) *L. c. §. IX.*

ximam haberent, uno eodemque pharmaco, cortice videlicet peruviano depellerentur. Quod tamen absurdissimum est. Sed de hac hypothesi plura, ubi peculiariter de febribus intermittentibus disseremus.

Discrimen inter utriusque opinionem. Quædam contra Cullenii opinionem.

§. XX. Eisdem ferme difficultatibus implicari CULLENIUM, qui mox non perspiciat, arbitror esse neminem. Sed in eo maxime a TODIO discrepat CULLENIUS, quod, etsi cerebrum, nervosumque genus a remotis febrium caussis impeti & ipse velit, contraria tamen omnino effecta ab eisdem contendit. Nam ille vim nerveam irritatione quadam concitari; hic deprimi, obtundique opinatur: unde non levis inter utrumque dimicatio, qua se se mutuo conficiant, oriatur necesse est. Deinde si nerveæ imminutio virtutis talem atoniam in minimis arteriis efficeret, ex qua frigus, spasmi, febris procrearentur; illud etiam certe sequeretur, ut in morbis omnibus paralyticis, in quibus de hujusmodi atonia dubitari nequit, febris multo certius, & frequentius accederet. Cur vero in apoplexia, in hemiplegia, paralysi, saltem in membris resolutis, in quibus vim nerveam languere nemo ignorat, adeo raro febris observatur? Præterea notum est, non omnes febres a frigore incipere. In iis igitur, quæ sine frigore invadunt, deerit caussa primaria, a qua, secundum CULLENIUM, cordis, arteriarumque actio redintegratur, & febris accenditur. Quænam ergo erit istarum proxima caussa? Demum earum ortum explicet velim intermittentium febrium, quarum singulæ accessiones, quod alibi ostendemus, a calore principium ducunt, cum calore invalescunt, & tandem frigore terminantur. In his enim febris sympto-

promata ordine sic inverso se habent, ut cum ejus hypothesi qua ratione conciliari queant, prorsus me lateat.

Nulla caussa proxima febrium in universum assignari potest. Descriptio febris.

§. XXI. Superessent adhuc alia quorumdam Pathologorum deliramenta, in quibus referendis operam, & tempus, si vellem, perdere possem: sed tædet jam hujusmodi occupatione me distineri. Quod præ oculis habebam, id mihi videor consequutus. Ostendere enim fuit animus, nullam constitui caussam proximam posse, quæ omnibus simul febribus, quotquot sunt, cum genere, tum symptomatum multiplicium ratione diversissimis communis revera esset; nec, ut puto, inanis, & cassus labor extitit. Quare cum nulla hujusmodi caussa hactenus inventa sit, nec fortasse inveniri, ut cl. GREGORYUS (*a*) autumat, unquam possit: cumque nullæ earum generica definitio, quæ singulas comprehendat, possibilis visa nobis sit; reliquum est, ut in historica tantum descriptione, quæ præcipua febris phænomena oculis subjiciat, consistere debeamus. Apposite GORTERIUS (*b*); *de multis*, inquit, *rebus nihil aliud constat, quam quædam phænomena. Cur ergo his non erimus contenti de febre?*

Descriptio qualis a Sauvagesio data? Quæ pugnent contra Sauvagesium.

§. XXII. At descriptio, quæ definitionis defectum suppleat, primum brevis sit, oportet; deinde cuncta phænomena, quæ cujuscumque febris communia vi-

(a) *Prax. Med.*
(b) *L. c.*

videntur, complectatur. Quod probe animadvertens SAUVAGESIUS (a) febrem dixit esse *syndromen frigoris, successivique caloris cum artuum debilitate, & pulsus vi adaucta, sæpe quo ad frequentiam.* Verum satisne accurate eam descripsit? Plane non satis. Nam 1. eas videtur omittere febres, quas nullum, ne minimum quidem, frigus antecedit; de quibus supra mentionem feci, faciamque alibi. 2. Calor non semper frigori, quando etiam febres a frigore incipiunt, succedit; in algida enim TORTII numquam recalescunt ægri, nisi tota accessione, & proinde febre discussa. 3. Pulsus vigor non semper increscit, ne *quo ad* quidem *frequentiam*; quoniam in malignis quibusdam febribus sæpe vires ejus imminuuntur, tantumque abest pulsus a frequentia micatuum, ut vel naturali similis, vel etiam tardior, rariorque (§. 10.) plerumque sit. Sic etiam in principio febrium intermittentium pulsus non solum deprimitur & languet, verum etiam rarior, & tardior fit, quod sæpissime horologii etiam subsidio certum cognovi. Remanet ergo sola artuum debilitas; quæ tamen quam sit aliis morbis communis, quisque intelligit.

Sellii febris descriptio.

§. XXIII. Hæc febris descriptio a SAUVAGESIO tradita neque SELLIO, qui post eum suam *Pyretologiam methodicam* conscripsit, omnino placuit. Quapropter aliam ipse condidit, quæ rem aptius, rectiusque exprimeret. Febris igitur ei est *morbus cum fri-*

(a) *Nosolog. method. class. 2. Febres, character.* Sauvagesianæ descriptioni persimilis est, quam habet CULLENIUS: *Post horrorem pulsus frequens, calor major, viribus artuum imminutis. Gen. morb. class.* 1.

frigore, *æstu*, *& pulsu*, *naturali nunc frequentiori*, *nunc tardiori*, *vario gradu*, *atque tempore stipatus* (*a*). Addit autem, nunquam *febris præsentiam* a quopiam in dubium vocatam esse, *si hominem a symptomatibus modo recensitis vidit correptum*. Quod etsi concederem, petere tamen liceret, utrum, ubi hujusmodi symptomata desiderantur, certum æque sit, febrem omnem abesse. Nam sæpe evenit, ut præsentia quædam signa morbum singularem denotent, absentia tamen certo non eum excludant. Dubito etiam, num illa symptomata semper, atque in omni febre præsto sint, numque, ubi adfuerint, non alium morbum etiam significare possint. Quæ supra (§. XXII.) in SAUVAGESIUM animadversiones adductæ sunt, non ita alienæ videntur, ut SELLIO quoque non adversentur. Sed hoc unum addo, sæpe in hysterismis corpus frigere, & subinde calere, & pulsum modo frequentiorem, modo tardiorem naturali esse; & quidem vario gradu, & tempore, quin tamen mulierem nunc febricitare quis jure dixerit. Hinc fortasse, re melius considerata, ipsemet ille, qui hujusmodi febris descriptionem dedit, de phænomenis hisce, quæ primum probaverat, dubitare deinde videtur, ut ex iis, quæ paullo post in eodem loco commentatur, facile eruitur.

Vogelii data descriptio.

§. XXIV. Multo minus probandum videtur id, quod de febre habet VOGELIUS, ubi ait, eam esse *innati caloris augmentum præternaturale cum oris siccitate, & gravitate corporis* (*a*). Quod ad caloris au-

(a) *Pyretolog. method. p.* 83.
(a) *Definit. Gener. morb. cl.* 1.

augmentum attinet, repeti hic possunt ea, quæ (§. IV. & V.) adversus GALENUM allata fuere. *Oris* porro *siccitatem*, & *gravitatem corporis* communem esse aliis morbis, ac in primis hydropi constat; easque sæpe a febri etiam abesse, vel una hectica febris, qua laborantes vix sentiunt aliquam molestiam sic, ut se febricitare haud credant, luculentissime demonstrat.

Aliæ non minus infirmantur.

§. XXV. Quid demum dicendum erit de iis, alioquin doctissimis viris, qui febrim ita concipiunt, ut *velocior sit pulsus cum aliquarum corporis actionum, vel fere omnium (a) læsione?* An sic satis distinguitur ab affectionibus hypochondriacis, in quibus adeo sæpe *velocior pulsus* cum plurium *actionum læsione* conjunctus occurrit? Quis est, qui nesciat, in præcordiorum organicis vitiis, præsertim aneurysmaticis sæpissime cum respirationis, abdominaliumque viscerum læsionibus, imo totius habitus depravatione pulsuum velocitatem, crebritatemque copulari sic, ut pulsus febrilis (*) videatur?

Qualis febris descriptio esse debeat.

§. XXVI. Atque ex paucis his (nolo enim plures de hujusmodi argumento sententias persequi) satis puto intelligi posse, quantum difficultatis habeat brevis, absoluta, & generica febris descriptio, quæ definitionis loco sit. Itaque cum summam febres sive

(a) SCHACHTIUS *Instit. med. Pract. p.4. aliique.*

(*) Tanta est in hisce interdum pulsus frequentia, & magnitudo, ut cl. COCCHIUS (*Bagni di Pisa p. 154. & 156.*) hanc *febrem aneurysmaticam* nominare non dubitaverit.

sive in accessione, sive in augmento, aut inclinatione, decessioneque pro generis, caussarum, symptomatum, & subjectorum ratione varietatem præseferant, quæ paucis verbis apte nequit comprehendi; magni interest, ampliorem, diligentioremque febris tradere descriptionem, aut ab symptomatibus, propriisque affectionibus, quæ tamen sensibus & obviæ sint, atque a medicis attendi queant, aliqua absolutior, certiorque ejus notitia habeatur, quo facilius de ea præsente judicium ferri possit.

Quæ considerentur in febre.

§. XXVII. Medici autem, ubi ejusmodi judicium ferendum est, arteriarum motum explorant in carpis manuum, quandoque etiam in temporum alterutro; calorem cutis, pectoris, ac frontis tentant manibus; urinas inspiciunt; faciei, oculorum, & linguæ colorem, habitumque contemplantur, & totius corporis functiones quo se modo habeant, diligenter disquirunt; atque his, vel horum pluribus a naturæ ordine, & consuetudine aberrantibus, febrim adesse pronunciant.

Qui pulsus; qui calor.

§. XXVIII. Pulsus vero summopere varius esse solet, nempe vel parvus, debilis, tardus, rarus, contractus, & inæqualis; vel magnus, validus, celer, frequens, amplus, ordinatusque; vel durus, vel mollis, prout febris in initio est, aut in augmento, & statu, vel in remissione, & fine; vel prout differt ipsius febris genus, ingeniumque. Item calor modo æqualiter diffunditur, modo inæqualiter partes occupat; modo exteriora frigent, dum interiora interim calent, vel uruntur; modo omnia algent; modo frigoris & caloris sensus se subinde excipit;

modo calor acerrimus, atque urentissimus, modo mitis est, & ferme naturæ morem æmulatur.

Urinæ, facies, oculi quales.

§. XXIX. Urinæ quandoque cruentæ, aqueæ, quandoque rubræ, flammeæ, & tenues prodeunt, sæpe crassiores, jumentorumque similes, cito perturbabiles, & subsidentes, interdum naturalium instar. Facies quando pallet, quando rubet, quando intumescit: nunc quamplurimum a sanorum specie, nunc quam minimum, aut ne vix quidem discrepare videtur. Oculi vel graves & tristes languent, vel rubent, vel lucem aversantur, aut prominent, vel torvi, & truces, vel lucidi nimis, vel turbidi, & luridi existunt; interdum illacrimant, nitoreque suo orbantur.

Lingua, oris sapor, spiritus, cibi fastidium, atque alia consideranda.

§. XXX. Lingua plerumque arescit, siti finditur, scabra, & aspera fit; rubet, aut albicat, aut variegato obducitur muco; sed non raro humida & naturalis est, nec ulla sitis vexat. Os amarum ut plurimum, aut alius ejus sapor pravus moleste percipitur. Spiritus frequens, calidus, inæqualis, difficilis trahitur. Sæpe halitus fœtet. Cibi desiderium fere perit; interdum id nausea etiam excipit. Raro appetitus aliquis manet. His præterea accedunt dorsi, artuum, capitis dolor; virium languor, vigiliæ, aut contra sopor; mentis stupor, aut imbecillitas; delirium; alvi fluxus, vel adstrictio; vomitus; hypochondriorum tensio; tendinum subsultus; macies, aliæque affectiones, quæ aut cum febre ipsa junguntur mox inter initia, aut eidem sensim superveniunt. Antecedunt vero lassitudo spontanea, somnus

mnus imminutus, & perturbatus, capitis, & corporis gravitas atque inertia, naturalium, animaliumque læsio functionum, aut grave aliquod in *sex rebus non naturalibus* erratum.

Diagnosis febris. Signa frequentiora & magis propria.

§. XXXI. Horum (§. XXVII. XXVIII. XXIX. XXX.) examine diligenter instituto, facile comperitur, febrisne corpus teneat, aut absit. Non enim pulsus rarus, aut tardus, aut velox, & frequens, non tepor, non urinarum color naturali similis, non sitis absentia, non virium languor, aut integritas medentem in errorem perducent, nisi singulis seorsum acceptis nimium tribuerit. Conjuncta enim, & una concurrentia sint oportet, si aliquid certi significare debent. Sunt tamen quædam, fateor, peculiaria, quæ plerumque, & generatim homo patitur, quem febris invasit. Initio ut plurimum vel cohorrescit, vel riget, vel friget, rarius animi deliquio corripitur, aut in somnum propendet; paullo post calore ingenti, & diutius protracto cum anxietate quadam, atque in primis virium languore, siti, orisque siccitate, capitis dolore (*), aut gravitate, aut æstu, aliisque afficitur molestiis. Quod si ad hæc pulsus frequentia, aut celeritas se

(*) Tanti hoc signum, referente DUPLANILIO, faciebat Cl. LE ROY, ut quando in pulsu non apparebant signa, quibus febris esse indicatur, ad dolorem capitis se converteret; qui dolor, ubi non manifestus est, motu aliquo corporis, aut capitis imperato, facile se se prodit, & detegit. DUPLANIL *in not. ad BUCHAN. l. c. p. 15.*

adjunxerit, certius, non inficior, erit de febre judicium. Quare non immerito a cl. BUCHANIO (a) præcipuæ, & constantiores febris notæ statuuntur *calor excedens, pulsus creber, appetitus deficiens, totius corporis debilitas, & quædam in obeundis functionibus tam vitalibus, quam animalibus difficultas* (**).

De febris natura, & caussis conjecturæ.

§. XXXII. Patuit, ni fallor, ex superioribus (§. IV. ad XX.) non modo initam febris naturam, verum etiam caussam ejus proximam obscurissimam esse, vixque divinari a quopiam posse. Si quis tamen conjecturæ locus detur, liceatque aliquid in tanta rerum ambiguitate, suspicantis in modum dicere, ea probabiliter partim in fluidis, partim in solidis nostri corporis partibus, & reciproca earumdem actione quærenda est. Sanguinem enim, reliquosque ab eo derivatos humores ita a naturali statu copia aut cohærentia, aut mixtura, aut qualitate, & acritudine tum spontanea, tum adventitia, desciscere, verisimile est, ut motus cordis, at-

(a) *L. c.*

(**) Quamquam febrim in universum rite, & plene definiri posse, vix licet sperare, ut supra indicavimus; attamen a symptomatis & effectis descriptio aliqua deprompta non videtur reprobanda, cum unica haec sit ratio, qua febris generatim enunciari possit. Talis fortasse est hæc: *Totius corporis morbus plerasque functiones lædens, modo acutus, modo lentus, modo assiduus, modo intermittens, & periodice recurrens, a rebus præter naturam excitatus, ut plurimum cum virium animalium imminutione, pulsu celeri, aut crebro, calorisque naturalis mutatione conjunctus, coctione, aut criticæ aliqua excretione solvendus, quando primarius est, & in salutem finitur.*

atque arteriarum multiplici ratione perturbetur, atque adeo universa circulationis, & ceterarum functionum œconomia. Nec minus rationi consentaneum videtur, omne fibrarum genus cum muscularium, tum nervearum ita affici, ut spasticæ, ac inordinatæ quarumdam partium contractiones, insolitæque affectiones insurgant, quæ non solum priori malo vires addant, verum etiam totum nervorum systema ita percellant, ut hoc prope unum laborare videatur.

Explanatio symptomatum.

§. XXXIII. Hinc (§. XXXII.) si motus humorum retardatur, aut inæqualis redditur, aut fibræ spasmo contrahuntur, aut nervea sensibilitas irritatur, aut aliter male afficitur; planum, atque expeditum est intelligere horripilationem, horrorem, rigorem, frigus, aut apparentis frigoris, debilitatis, quin etiam caloris sensum, itemque pallorem, livorem, anxietatem, pectoris oppressionem, oscitationem, nauseam, vomitumque sine ventriculi sordibus, pulsum tardum, inæqualem, varium, humorum congestiones, stuporem, soporem, sitim, aliaque symptomata, quæ inter initia, vel etiam in progressu, febricitantium adeo communia esse solent. Si vero, *irritabilitate*, & *sensibilitate* incitata, cordis, arteriarumque motus augeatur, & circuitus humorum omnium acceleretur, commodissime inde explicari poterunt pulsuum velocitas, magnitudo, impetus, calor, æstus, rubor faciei, dolor capitis, vigiliæ, paraphrosyne, inflammationes, aliaque auctæ circulationis effecta, quæ sæpe febrim comitantur, aut subsequuntur. Nec arduum sane erit ei, qui Pathologiæ generali operam dederit, cujusque alius febrilis symptomatis rationem invenire.

Caussæ remotæ. Ab animo caussæ.

§. XXXIV. At manifestiores, etsi pene innumeræ, videntur caussæ remotæ, in quibus continentur cum *proegumenæ*, tum *procatarcticæ*. Harum autem aliæ ab animo, aliæ a prava corporum constitutione proficiscuntur: aliæ extrinsecus, aliæ intrinsecus adveniunt, febrimque movere possunt. Quæ ab animo procedunt, sunt graviora animi pathemata, ira, mœror, tristitia, studia immodica, metus, amor, qui ad febres præsertim lentas ciendas solet esse paratissimus, si eum mœror ex negata rei amatæ potestate subsequatur. Turbato enim cerebri, & nervorum statu, pervertitur motus cordis; secretiones, excretionesque omnes, in primis succi gastrici, bilis, lymphæ pancreaticæ, transpirationis imminuuntur, aut depravantur; solidarum partium robur solvitur; digestio, sanguinis crasis, & motus vitiatur, sicque via febri aperitur.

A corpore.

§. XXXV. Quæ a corpore ipso dimanant, sunt quædam pravæ affectiones tam fluidarum, quam solidarum partium, propter quas ad febrim quidam magis, quidam minus inclinant. Huc spectant ætas, temperamentum, plethora, viscerum labes, passio hypochondriaca, aut hysterica, scorbutus, cacochymia, cachexia, lues venerea, rheumatica diathesis, atque alia his similia.

Vis caussæ procatarcticæ interdum maxima.

§. XXXVI. Reticendum vero non est, vim caussæ procatarcticæ interdum tantam esse, ut quamlibet optimam valetudinem, firmamque corporis constitutionem illico evertere, atque in adversam commutare possit. Spina digito pedis infixa tantum exci-

citare potest doloris, ut febris oriatur, totum corpus rigescat, & spasmo inducto, aut gangræna succedente, ad interitum perducatur ægrotans. Propinata venena, & venenati halitus, maligni, pestilentes ore inspirati, aut deglutiti, aut cutis vasculis absorpti sanguinem, lympham, & ceteros latices quoscumque celeriter inficiunt, corrumpuntque; aut villos cordis, arteriarum, aut ventriculi, aliorumque viscerum varie irritant, & contrahunt, aut contra relaxant, & solvunt; aut mox nervorum originem, vimque lædunt, convellunt, aut destruunt, prout nempe fert propria singulorum natura, & potentia.

Exempla caussarum peculiarium.

§. XXXVII. Quam maxime inferendæ febri etiam valent crapula, ebrietas, incontinentia, & venus immoderata; ingesta item, ingenita, aut retenta acria, putrida, corrupta; nimium otium; somnus diutius protractus; violenta exercitia; deambulatio sub sole; mora in hypocausto, aut alio loco præcalido, & subitus in aerem frigidum transitus; habitatio in regione humida, palustri; aer pinguibus, uliginosis, aut aliter noxiis vaporibus refertus; quidquid uno verbo humorum, aut solidarum partium naturalem modum potest subvertere, aut labefactare.

Effecta febris. Febris quot modis finiatur. Quando artis ope eget.

§. XXXVIII. Verum ad ipsam febrim revertamur. In hac quidem Natura adniti videtur ad caussam, aut materiam morbificam sic permutandam, ut non amplius noceat, extrorsumque per aliquam excretionem feratur. Motu igitur febrili ita ea subigitur, ut vel emendetur, vel expellatur, vel talem subeat mu-

mutationem, qua non amplius infensa sit; vel natura nequidquam proficiente, ita deterior evadit, ut obruat, & destruat. Quare febris vel in salutem, vel in alium morbum, imo in mortem ipsam finitur. Si vires vitæ vigeant, nec caussa, sive fomes modum excedat, neu adeo maligna, aut reluctans sit, ut ab iis permutari, subigi, aut expelli nequeat, tunc spes affulget, nullo opus fore medici adjumento. Sin vero illæ deficiant, aut langueant, aut morbi caussa, sive fomes ejusmodi sit, ut difficillime tolli, aut emendari possit; tunc medentis opera, regimen, & medicamenta illud perficiant, quod frustra Natura, & vitæ vires molirentur (*).

Signa vigentis naturæ.

§. XXXIX. Vitæ vires vigere, & sufficere reputantur, quando cor, arteriæque tanto motu, & robore pollent, ut caussas resistentes, quas sanguinis copia, acritas, lentor, aut spasmi præbent, exsuperare possint. Tunc valide sanguis per vasa omnia projicitur, atque insignis humorum omnium tum in se ipsos, tum in canales mutuus, & reciprocus attritus consequitur. Hinc calor ubique se se expandit, qui humorum attenuationem, resolutionem, coctionem, permutationemque mirifice adjuvat (*); hinc

(*) Lectu dignissima est Dissertatio PLANCHONII *Le Naturalisme, ou la Nature considerée dans les Maladies, & leurs traitement conforme à la doctrine, & à la pratique d'Hippocrate, & de ses sectateurs*, in qua doctissime, quando naturæ res committenda sit, quando arti agere expediat in morbis, definitur, decerniturque.

(*) Calorem magni faciebat GALENUS, nec minori in pretio eum habuere multi alii, & nostra ætate in primis QUESNÆUS; & LIEUTAUDIUS, viri sane & doctrina, & artis usu, & fama celeberrimi.

hinc omnis ab illis labes decedit, aut quidquid impuri, noxiique inest, per excretionem urinæ, sudoris, sputi, vomitus, dejectionum alvi effunditur, febrisque evanescit.

Calor quinam utilis.

§. XL. Itaque calor non semper formidandus est, speciatim in febribus coctionem, ut ajunt, purulentam postulantibus, dummodo nimius haud sit, nec plurimum naturæ modum excesserit. Sine ejus auxilio materia, si qua (*) morbum facit, sæpe cruda remanet, nec ullam subit mutationem; imo ipsa intus restitans vel motus vitales suffocat, vel non satis commota, nec emendata, nec cocta reliquum sanguinis, atque humorum, cum quibus confunditur, penitus inficit, & corrumpit. Calor ergo moderatus, qui a libero humorum circuitu, atque a ro-

(*) Frustra interdum quæritur cruditas in aliqua qualitate materiæ morbificæ in sanguine existentis. Recte idcirco JO. NATHANAEL PEZOLDUS *in specimine Pathologico de Prognosi in febribus acutis. Lipsiæ an.* 1772. mavult cruditatem in duratione, & vehementia spasmorum plerumque reponendam esse, quam in humoribus solis; putatque, non raro corruptam illam materiam, quæ aliquando excernitur sub specie criseos, & puris naturam refert, effectum potius esse motuum irregularium naturæ, quam caussam eorundem. Hoc enimvero, si umquam evenit, tum in primis evenire mihi videtur, cum in febribus quibusdam malignis, & putridis urinæ flocculentæ, & hypostasim copiosam habentes minguntur, dum interim morbus crudissimus est, viresque acquirit eundo, malo ægri omine. Quod sæpe incautos decipit, opinantes, coctionis signa illa esse. Hypostasim autem ejusmodi fallacem, & minime bene ominantem nihil aliud esse ego quidem judico, quam sanos humores febri solutos, & attenuatos, invicta, atque integra adhuc vera morbifica caussa.

a solutis spasmis dependet, generatim exoptandus est. Eo enim non solum horror, & frigus avertitur; verum etiam coctio, & crisis promovetur.

Vires vitæ nimiæ quid præstent. Prognostica alia.

§. XLI. Interdum vero vires vitæ non modo non deficiunt, nec tantummodo vigent, sed justo majores evadunt, vehementiusque concitantur. Tum nimius motus, attritus, calorque timorem incutiunt, ne universum corpus inflammatione, aut inflammatoria diathesi occupetur, aut *alkalescenti* acrimonia pessundetur. Sunt etiam qui putridam inde metuunt humorum dissolutionem, quod tamen rarum ab hujusmodi caussa sola est. Illud autem eo magis timendum, quo intensiori calori supervenerit inexpectata horripilatio, & frigus, in primis exteriorum partium. Cl. SWIETENIUS fere semper lethales (*a*) ait esse illas febres, in quibus calor summus circa vitalia percipitur, dum simul extrema corporis frigent; quod non semel & ipse vidi. Gangrænæ enim, aut sphaceli plerumque imminentis ad interiora id indicium est. Item periculum grave portendunt in febre acuta urinæ tenues, percolatæ, pervigilium; alvus perturbata, mentis emotio, anxietas, & multo magis, si his accesserit extremorum frigus. GALENUS (*b*), præcipuum, & maximum signum mortis sine bona crisi subsecuturæ est, inquit, virium imbecillitas: secundum vero cruditas perfecta: præsertim si præterea morbus sit magnus, & malignus, & celeriter (*) moveatur.

Præ-

(a) *In Boerhaav.* §. 579.
(b) *De crisib. l.* 3. *cap.* 10.
(*) Quoniam supra (§. XXXVIII.) dictum est, febrem vel in salutem, vel in mortem, vel in alios morbos

Præcepta, quibus Naturæ motus regendi, aut incitandi sunt.

§. XLII. Curandum igitur est, ut motus febrilis nec nimis excedat, nec justo citius languescat, aut deficiat. Si moderatus fuerit, sinendus; si immodicus, compescendus; si torpeat, aut intempestive defervescat, incitandus est, prout vitæ viribus, & morbi statui expedire magis videbitur. In hoc febris moderamine totus fere clinicorum nervus consistit, quem nemo satis noverit, nisi qui attente, & pluries naturæ motus salubres, ac insalubres obser-

bos deſinere, non prætermittam quædam ex Hippocraticis oraculis decerpere, atque hic adnotare, quorum ductu, & præſidio Medicus facilius futura prænoſcat. Sed primum dicam, quibus morbis ſuperveniens febris remedio ſit; nam ſalutaris interdum, quod alibi jam (§. I.) innuimus, deprehenſa eſt. *Si ebrius*, inquit HIPPOCRATES, *repente obmutuerit, convulsus moritur, nisi febre corripiatur, aut ubi ad horam pervenerit, qua solvuntur crapulæ, vocem recuperet. Aph. sect. V. 5. Qui a distentione, aut rigore nervorum tenetur, febre superveniente liberatur. Sect. IV. 57. Quicumque sani dolore capitis repente capiuntur, & statim muti fiunt, & stertunt, in septem diebus pereunt, nisi febris apprehenderit. Sect. VI. 51. Quibus hepar circumcirca dolet, his febris superveniens dolorem solvit. Sect. VII. 52. Sed dolor sine inflammatione* eſſe debet; *sect. VI. 40.* Id ſæpe in colica icterica a calculis ſelleis verum deprehendi. Item *volvulum* ex urinæ ſtillicidio obortum, *sect. VI. 44. Coac. 475., lippitudinem, corporis impotentiam* ex vulnere *coac. 222. 477. siderationem coac. 479.* febris accedens ſanat. Nunc aliquid addam de variis febrium judicationibus. *Febres mitissimæ, & securissimæ die 4., aut ante desinunt; maxime vero malignæ, & gravissimæ die 4., vel prius interficiunt. Prænot. 122. Primus febrium insultus ad dies 4, secundus ad 7., tertius ad 11, quartus ad 14, quin-*

servarit: illis enim Natura sæpe utitur, ut a pluribus se morbis liberet. Hanc ergo Medicus imitari debet vel quiescendo, ubi ipsa per se sufficit, vel febrim leniter excitando, ubi motus languent, proritandique sunt. Tumorum quorumdam indoles, & suppurationis doctrina moderatam inflammationem, adeoque febrim sæpe utilem ostendit, requiritque. Id etiam in vulneribus, in abscessibus, aliisque similibus morbis non raro necessarium est. Sed multo luculentius id usui erit in morbis lentis, & diuturnis, in quibus, quia morbida materies iners est,

quintus ad 17, sextus ad 20 dies excurrit. Prænot. 122. *Quibus per febres sexta die rigores fiunt, difficulter judicantur. Sect. IV. aph. 29. Febricitare incipientibus sanguinis stillationes cum sternutatione adcedentes, & quod in urina desidet album, quarto die visum, septimo solutionem adfore denunciant.* Coac. 149. *Urina in febre album, & læve depositum habens sedimentum, celerem liberationem denunciat; celerem quoque, quæ diluta indiscretam quandam habet pinguedinem.* Coac. 575. *Quæ aliquantulum rubet, subrubrum habet sedimentum, & leve, siquidem ante diem septimum appareat; septimo die solutionem fore designat; post septimum autem, tardiorem, aut plane diuturnam.* Coac. 575. *Quæ quarto die subrubram nubeculam capit, septimo die liberat, dum reliqua pro ratione habeant.* Ibid. *Febricitantium non omnino leviter, permanere corpus, & nihil minui; vel etiam plus quam ratio postulat, contabescere, malum. Illud enim morbi longitudinem; hoc vero ægri imbecillitatem significat.* Aph. 28. sect. 2. *In febribus abscessus, qui ad primas judicationes* (id-est evacuationes) *non solvuntur, morbi longitudinem significant.* Aph. 51. sect. IV. *Sudores febricitantium extra dies criticos orti, laborem significant, & morbi longitudinem, & recidivas.* Aph. 36. sect. IV. *Febricitanti sudor superveniens, febre non remittente, malum. Prolongatur enim morbus, & copiosiorem humiditatem in-*

est, & lentescit, aut hæret, concitatiores sanguinis motus sive ab interna caussa, sive ab externa orti adeo salubriter cedunt.

Quid caussæ procatarcticæ postulent? Quando purgandum. Sanguinis missio ubi conveniat.

§. XLIII. Ante omnia ad caussas manifestas, & procatarcticas respicere oportet. Pro harum enim varietate vel vomitus prolici, vel alvus duci, vel sudor promoveri, vel aliqua alia evacuatio, ubi natura desit, tentari debet. Sed hæc ita Medicus [illegible] mo-
[illegible]

indicat. Aph. 56. sect. IV. *Quibus febricitantibus in urinis subsidentiæ fiunt crassiori farinæ similes, longam infirmitatem significant*. Aph. 31. sect. VII. Longitudinem quoque febrium indicant *dolores ex glandularum tumoribus*, *judicationis cessationes*, origo ex *doloribus vehementibus*, quod habemus ex *Coac.* 73. 75.

Quod attinet deinde ad notas salutares, consuli possunt aphorismi 26. sect. II. 43. sect. IV. 62. sect. VII. 36. sect. IV. 69. sect. IV. *Qui ex morbo superfuturi sunt, facile spirant, dolore vacant, noctu dormiunt, aliaque securissima signa habent*. Prænot. 126. *Quibus in febre die 7. aut 9. aut 11. aut 14. morbus regius supervenit, bonum ese: nisi dextrum hypochondrium durum sit, alioqui non bonum*. Aph. 64. sect. IV. *Quibus ex febre aures obsurduerint, his sanguis e naribus effluens, aut alvus exturbata, morbum solvit*. Aph. 60. sect. IV. Periculum vero significatur in sequentibus: *Dejectiones nigræ, qualis sanguis niger, sponte prodeuntes*, malæ. Aph. 21. sect. IV. *In febribus circa ventrem æstus vehemens, & oris ventriculi dolor, malum*. Aph. 67. sect. IV. *In febribus ex somnis pavores, aut convulsiones, malum*. Aph. 67. sect. IV. *In febribus spiritus offendens* (id est intercisus) *malum; convulsionem enim significat*. Aph. 68. sect. IV. Videantur etiam *Prædict.* 1. 56. 74. *Coac.* 31. 2. 30. 34. 42. 44. 55. 78. 145. 242.

Per-

moliatur, & præstet, ut virium ægri, temporis, malignitatis, morbi denique ipsius debita ratio habeatur. His autem cacochyliæ primarum viarum, & cachymiæ totius habitus providentissime occurritur. Si vero plethora caussam febri dare videatur, ea protinus solvenda est sanguinis missione.

Ex pulsu quænam indicentur?

§. XLIV. Contra, ubi pulsus celer, aut tardus, &

Perniciem, & mortem ex his, quæ modo adducam, conjicere possumus. *Si a febre detento, tumore in faucibus non existente, suffocatio ex improviso superveniat, lethale*. Aph. 34. sect. IV. *Si a febre detento, collum derepente inversum fuerit, & vix deglutire possit, tumore non existente, lethale*. Aph. 35. sect. IV. 58. sect. VII. Coac. 277. *Ubi livores in febre fiunt, prope adfore mors significatur*. Coac. 66. *Febrium initio si atra bilis sursum, aut deorsum prodeat, lethale ese*. Coac. 68. *Quibus per febres assiduas pustulæ toto corpore enascuntur, lethale est, nisi quid purulentum abscedat. In his vero præcipue adnasci ad aures tubercula solent*. Coac. 114. *Vocis defectiones in febre, quæ convulsionis speciem præseferunt, & in mentis emotionem cum silentio desinunt, perniciem ostentant*. Coac. 248. Recidivarum multa indicia sunt, sed hæc præcipua. *Febricitanti, nisi in diebus imparibus dimiserit febris, reverti solet*. Aph. 61. sect. IV. Coac. 80. *Quibus febres cessant neque apparentibus solutionis signis, neque diebus judicatoriis, iis recidiva expectanda est*. Prænot. 138. Coac. 146. Signa abscessus superventuri vid. in *Coac.* 143. *Prænot.* 139. *Coac.* 422. 141 *Aph.* 31. IV. Convulsionis *in prænot.* 1. 115. Doloris capitis *Aph.* 70. *sect. IV.* Doloris ad coxas, *Coac.* 297. Diarrhœæ *Aph.* 73. IV. *Coac.* 291. *Aph.* 27. IV. *Coac.* 153. 142. Dysenteriæ. *Coac.* 124. Erypelatis in facie *Coac.* 200. Hæmorrhagiæ *Coac.* 168. 149. 142. 555. *Prædict.* 1. 142. *Coac.* 298. Phrenitidis *Coac.* 79. 95. 228. Vomitus *Coac.* 142. &c.

& simul debilis est, aut parvus, aut humilis, & depressus, viresque etiam animales languent, tunc excitandus est jusculis, medicamentisque analepticis, & cardiacis, quandoque vel calidioribus; uti vino, quod non raro magno usui est. Sin vero æstus cum pulsu vehementiore extorreat, ut ob nimium sanguinis motum metuendum sit, ne viscera inferciantur, aut minima vasa disrumpantur; venæ sectione huic infortunio egregie prospicitur. Interest tamen scire, pulsum interdum obscurum, parvum, depressumque videri, talemque esse a nimia vasorum plenitudine vim cordis, ac arteriarum elidente, aut a spastica fibrarum affectione, quæ, maxime inter initia, fere numquam deesse solet. Quando id incidit, atque ætas, temperamentum, habitus corporis, vitæ genus anteactum copiam boni sanguinis præmonstrant; non modo tutissime tunc sanguis detrahitur, pulsu nequidquam reclamante, sed etiam ejus detractio vim cordis, & pulsuum erigit, & spasmos relaxat. Quantitas vero mittendi sanguinis ex ætate, temperamento, & plethoræ signis æstimanda est.

Cautelæ circa sanguinis missionem.

§. XLV. Interdum largius eum mitti oportet, ac si caussæ, & symptomatum vis, & continuatio postulet, etiam iterum, iterumque. Rectius generatim initio detrahitur, dummodo non id fiat in ipso accessionis exordio, nec in ipso frigoris tempore; nam tum plena res esset periculi: quamquam non desint hodie qui audeant (quid enim non audendum hodie?) illo etiam tempore sanguinem profundere. Quod si aut neglectum id fuerit in initiis, aut malum progressu invalescat, aut quod primum non licuit, deinde & liceat, & indicetur, in sum-

mo etiam vigore, quo alias quiescere ex HIPPOCRATIS consilio expedit, opportunum est facere.

Compescentia, & sedantia. Quædam de Opio.

§. XLVI. Huc quoque respiciunt ea omnia, quæ ad nimium febris impetum retrenandum, cum de inflammatione supra (*a*) ageretur, commendavimus. Nec prætermittenda omnino sunt medicamenta, quæ anodyna vocantur, & quæ opium etiam habent. His enim & nimia sensibilitas nervorum minuitur, & spasmi (*) solvuntur, & perspiratio (**) provoca-

(a) *De inflamm. Commentariolum n. 68. 69, 70.*

(*) Tartaro emetico uti ad vomitum ciendum, novum non est; at eum parciori manu, & per epicrasim, quod vocant, adhibere ad spasmos sedandos, diaphoresimque movendam, quemadmodum hodie, ab Anglis potissimum, video proponi, novum quidem est. Tempori igitur relinquatur dijudicandum, jure ne, an perperam id celeberrimi quidam scriptores extollant. Quod ad diaphoresim attinet, nulla quidem lis, aut controversia incidere potest. Blanda enim stimulandi, attenuandique virtute, qua pollet epicratica tartari emetici exhibitio, ita augetur vis circulationis, & ita solvuntur humores, ut facile per cutim excretio consequatur. Spasmos vero hujusmodi remedio etiam sedari, si caussa eos excitans primis viis insit, eaque aut vomitione, aut dejectione auferatur, non repugnat rationi. Ceterum non ita facile stimulo stimulum adjungerem. Sunt etiam alii, qui has exiguas, partitasque Tartari emetici exhibitiones eumdem in finem commendant quidem, sed cum opio præcipiunt permisceri remedium, ut ejus acritas, irritandique facultas, consopito per opium sensu, refringatur. Quod fortasse tutius est. Sed quibusnam fides major debeatur, iterata pericula declarabunt.

Nota. Quam tempori quæstionem de minuto, atque epicratico Tartari emetici usu in prima hujus voluminis editione dijudicandam reliqueram, tempus revera post bre-

catur. Absint vero ab his cuncta, quæ calefaciunt, aut quæ vulgo adjici opio solent, ut narcosim emendent, aut antevertant. At vasa prius depleri, & sordes, si quæ sunt, e primis viis deturbari debent,
I 2 quam

breve intervallum rem pene confecit. In duobus enim Regiæ societatis medicæ conventibus, altero sub die XV. Januarii, altero sub die IV. Februarii ann. 1782. habitis Cl. MAJAULTIUS, MORISOTUS DESLANDES, DESESSARTZIUS, & TENNEURIUS multa exemplaria malorum effectuum, quos Tartarus emeticus sic datus præstitit, protulerunt. Et, ut summatim dicam, omnes propria, & longa experientia didicerunt corruptionem humorum ab hoc remedio promoveri, ut patuit ex fœtidissimo odore fœcum, qui in dejectionibus percipitur diebus, quibus illud remedium sumitur, & coctionem, crisimque veram impediri. DESESSARTZIUS præterea addidit, postquam ab annis jam quatuordecim hoc remedio uti destitit, se læto animo vidisse morbos vulgo putridos, itemque malignos citius, & ordinatius finiri; id quod etiam a TENNEURIO asseveratum est. Cum nuper hac de re sermonem cum JO. BAPTISTA CAMBIERIO auditore olim meo, nunc amico, & medico magnæ expectationis haberem, is narravit, se non modo in excrementis alvinis fœtorem illum putridissimum, quam Academici Parisini memorant, verum etiam in urinis, & sudoribus præter consuetudinem deprehendisse sub ejusmodi medicamenti usu; imminutum verum, imo penitus depulsum diebus, in quibus illud omitteretur. Vid. *Journ. de Méd. T. LVII. p.* 274.

(**) Nonnulli etiam ad spasmum vasorum capillarium tollendum, perspirationemque adjuvandam præcipiunt, laterculos coctos in aquam calentem demissos, deinde linteo raro, & tenui involutos pedibus, & brachiis admovendos esse (*Comment. Med. e Filosofic. d' una Compagnia di Med. d' Edimb. Vol.* 1. *P.* 1. *cap. V.*). An id præstantius fomentis humidis, quibus in Italia utimur? De hoc quoque judicium esto tempori.

quam ad isthæc remedia deveniatur. Adhibenda vero sunt refracta, ut ajunt, dosi; & partitis vicibus, ne motus febriles, sæpe necessarii, ante tempus supprimantur, aut nervea vis, aut irritabilitas plus justo (***) infirmetur. Cavere autem oportet ab hujusmodi auxiliis in quavis cephalitidis, sive cerebri inflammationis suspicione non tantum metu eam augendi, sed ne sensibus obstupefactis, morbus clam quasi serpens arma, quibus oppugnari deberet, uti supervacanea e manu medici prope dejiciat, aut eum negligentiorem, securioremque, quam decet, faciat.

Acrimonia varia, & sanguinis lentor quî tollendus?

§. XLVII. Acrimoniæ, & lentoris varia genera suis se notis produnt, quemadmodum ex Pathologia, & Semeiotica generali compertum esse debet. Pro diversa autem utriusque indole peculiaria quoque medicamenta deligenda sunt, quæ scilicet singulari acritudini, & lentori adversentur. Generatim conveniunt diluentia aquosa, leniter resolventia, attenuantia, aperientia, sed temperatiora; quibus optimum est acida tam e vegetabilibus, quam e fossilibus deprompta admiscere, in primis si æstus moderandus est, aut antevertenda proclivitas ad putrescendum. Constat enim, & refrigerare mirifice, &

(***) Non me latet, opium vim irritabilem cordis prius excitare, quam nerveam sensibilitatem consopiat. Id enim tot factis periculis demonstratum est, ut ne dubitare quidem nobis liceat. Attamen nihil eo ad spasmos sedandos efficacius usus detexit. Sensu enim imminuto, stimuli, acritatesque enervantur; idest, frustra partes, quæ obtusiore sensu sunt, irritant. Fortasse etiam cor ipsum, nervis ad cor tendentibus minus sensibilius redditis, aliquid suæ irritabilitatis deperdit.

& antiseptica esse ; sive id præstent nervorum sensibilitatem obtundendo, & fibrarum irritabilitatem coercendo, sive sales alkalinos volatiles invertendo, & saturando, sive igneum elementum, aut si mavis, phlogiston arripiendo, sibique associando, sive fibras, & humores densando, sive omnibus hisce modis, non valde laboro.

Quomodo symptomatis prospici debeat.

§. XLVIII. Symptomatibus quoque prudenter, atque opportune occurrendum est, ita tamen, ut solum gravia, & urgentia mitigentur, aut tollantur, non vero ea, quæ a febris peculiari natura sejungi nec possunt, nec debent, & quæ salubres Naturæ motus esse consueverunt. Quæ autem singulis curatio convenientior sit, tradam deinceps, ubi speciatim de quovis febrium genere verba fient. Sed multa, quæ hic locum habere possunt, jam in *Commentariolo de inflammatione* pertractavimus. Interim monebo etiam, alvo adstrictæ enemata tutissime adhiberi, dolori capitis cucurbitulas, hirudines, balnea pedum; soporosis affectibus epispastica, & cantharides, ut vesicam excitent, occipiti, brachiis, aut cruribus admotas, castoreum (*), spiritum cornu cervi, liquorem ejusdem *succinatum*, succini salem volatilem; delirio fere eadem, & in primis camphoram; & convulsionibus inter cetera

 Mo-

(*) Anonymus quidam Anglus omnino rejicit castoreum, crocum, valerianam, contrayervamque in cujusque febris curatione. Solam camphoram admittit, ut præsentissimum delirii ferocis, quod febribus interdum supervenit, remedium. *Comment. Med. e Filof. d' una Compagnia di Medic. d' Edimburg. Vol.* 1. *P.* 1. *cap.* V. Sed neque semper illa noxia sunt, neque hæc semper optato effectu potitur.

Moschum opitulari. Sed non sine delectu, & rerum omnium, & caussarum consideratione his temere, & promiscue utendum est. Qua in re nemo delinquet, qui remediorum facultates ex Materiæ Medicæ scriptoribus, & recte iis utendi rationem ex Therapeutice prius, ut oportet, apprime didicerit. Reliqua, quæ ex pathologia particulari potius pendent, aliunde petenda sunt.

Retenta morbifica materia quæ mala præstet, & quid tum faciendum.

§. XLIX. Verum si materia morbum faciens nec potuit ex toto emendari, aut inverti, nec expelli e corpore; tunc retenta vel alicubi per metastasim deponitur, ibique defigitur, unde nova sæpe febris facies, majusque vitæ periculum enascitur, quod in exanthematicis frequentissimum est; vel occasionem morbis chronicis diversi generis præbet. Cauto igitur opus est, ne motus febrilis ante omnino desinat, quam morbi fomes sit penitus ablatus, aut ejectus; imo si febris intempestive & præmature se se remiserit, iterum aut febris, si fieri possit, revocanda est, ut ejus actione corpus ab omni noxio humore liberetur; vel lenibus evacuationibus subinde procuratis, & recta diætæ ratione diu servata mala, quæ ab imperfecta febris solutione impenderent, provide arceantur.

Haenii utilis observatio. Monita saluberrima.

§. L. Pauca hæc de febris natura, & curatione in universum. Quæ vero cujusque febrium generis propria sunt, tradentur uberiori sermone suis locis. Antequam tamen huic capiti finem imponam, tironibus perutile me facturum existimo, si quæ cl. HAENIUS *generali* quadam *animadversione in Recentium*

tium Scriptorum medendo methodum breviter, atque apposite complexus est, hic repetantur, utpote ad evitandos errores quam maxime accommodata. *Inchoant*, inquit, *continuantque curam venæ sectione perquam numerosa: iterato exhibent vomitoria: quotidie hi, illi die saltem alterno, corpora purgant; sic autem, ut apozematibus suis, quo humores efficacius movere, solidaque stimulare potentius possent, aliquid Tartari emetici perpetuo jungant, donec demum prætensa sua criticorum pulsuum signa insurgant. Praxin hanc ex Chirasiana schola natam; ac dein Gallias, finitimasque regiones veluti illuvie facta inundantem, in utroque tractatu & de pulsibus, & de crisibus (*), innumeris confirmatam, laudatamque testimoniis esse deprehendimus. Hos autem Practicos rogatos volo primo, utrum pulsuum, quas deprehendunt, mutationes, serio credant ordinatos naturæ motus, an vero sæpe non convincantur eas cuncta perturbanti methodo tribui, adscribique oportere? Nos saltem sæpe ab errore aut medici, aut ægri, aut adstantium pulsuum genus mutationis omne experti fuimus. Secundo, ex præpostera sua medicandi ratione Naturæ opera turbantes, ac confundentes, jure merito credant, se Hippocraticam scholam falsi taxare, errorisque adeo enormis; in qua schola ipsa observationum Hippocraticarum veritas negatur, quando Medicus naturam (a) (**) perturbaverit?*

(*) Doctrinam hic de pulsibus criticis, & organicis a BORDEVIO, FOUQUETIO, MICHELIO, aliisque inductam, & propugnatam mordicus, intelligit.

(a) *Rat. medend. P. XII. cap. IV. p.* 207.

(**) Nemo unus Hippocratis oraculis magis se addixit, quam HAENIUS, si Italos clinicos exceperis. Hi enim, in Bononiensi in primis, Florentina, & Romana schola enutriti, atque instituti, nihil sibi antiquius esse pu-

DE FEBRIUM DIVISIONE , ET DIFFERENTIIS .

§. LI. CUm non modo frequentissimum (§. II.), sed multiplex etiam morbi genus sint febres ; in id , quanta maxima potuerunt cura , omnium ætatum Medici incubuerunt , ut singularum diversam rationem , & differentias cognoscerent , & distincte adnotarent . Quo factum est , ut brevi tempore febrium numerus tantus iis visus sit , quantus a nemine satis describi , ordinarique posset , nisi in summa quædam genera , sive classes , atque in

[illegible]

putant , quam naturam contemplari , ejus motus cognoſcere , ſalubribus obſequi , noxiis occurrere , deficientibus opem ferre , uno verbo Naturæ ſe miniſtros , non dominos gerere . Hinc plerique medendi ratione ſimpliciſſima utuntur , caventque a nimia medicamentorum copia , aut farragine , non quod *materiam medicam* , ut a quibuſdam inique inſimulantur , ignorent , nam cum ſimplicia , tum compoſita , eorumque facultates norunt & ipſi , ſed quod nolint naturam morborum medicatricem perturbare , & probi ſciant , plurima medicamenta , quæ a quibuſdam tranſalpinis mirifice extolluntur , plerumque periclitantium votis minime reſpondere . Fabulis , & prodigiis , quæ paſſim narrantur , non facile credunt , a REDIO , & VALLISNIERIO viris ſane ſapientiſſimis , & prudentiſſimis admoniti , & cum de remediorum viribus periculum faciendum eſt , tantam circumſpectionem diligentiamque adhibent , ut nullum errori , aut præjudicatæ opinioni locum relinquant . Quare ſæpe aliorum periclitationibus decepti , ſuam propriam experientiam conſulunt , & plerumque , licet inviti , ad priſtinam medendi ſimplicitatem , qua ſummopere Natura delectari conſuevit , redire coguntur . Id in primis animadvertant Tirones , ne credulitatis nimiæ eos tandem pœniteat .

in peculiares quoque, distinctasque species tribuerentur. At singulas singulorum divisiones sectari, hominis profecto esset ab omnigena eruditione paratissimi, otioque, quo maxime egeo, præ primis abundantis. Dabo tamen operam, ut unusquisque illico perspiciat, quid hac in re tam veterum, quam nuperorum sollertia effecerit, quidque de cujusque laboribus nobis videatur.

Prima divisio, ejusque vitia.

§. LII. Itaque communior, generaliorque febrium divisio, quam plerique probarunt, vel a periculo, & celeritate, vel ab origine, vel a numero eorum qui eodem in loco, eodem tempore laborant, vel a pravo ingenio, maloque more ducta est. Hinc distingui solent in *acutas*, & *chronicas*, in *essentiales*, sive *primarias*, & *secundarias*, sive *symptomaticas*; in *epidemicas*, *stationarias*, *endemicas*, & *sporadicas*; in *malignas*, & *benignas*; &, si malignitas paullo gravior fuerit, pestisque quasi perniciem æmuletur, in *pestilentes*. Verum, quoniam ejusmodi divisio reliquis prorsus morbis etiam convenit, nec propria febrium ipsarum est, nequaquam ad eas sive discernendas, sive ordinandas videtur accommodata. Præterea celeritas, tarditas, malignitas, benignitas, gravitas, aut epidemica, stationaria, endemica, sporadica natura, & constitutio non genus quoddam morbi peculiare, sed generis ipsius modum affectionem, & specialem veluti differentiam potius designant. Nam *acutum* (*), & *chronicum* tam late

(*) Quotidie non modo ignarum vulgus, verum etiam Medicos ipsos audio hujusmodi nomine abuti. Quam primum febrem continuam aliquanto graviorem vident; mox hominem febre acuta laborare proclamant, quasi genus aliquod peculiare febris aut singularis species ea esset a re-

late patet, ut quam plurima morborum genera complectatur, natura, qualitate, symptomatum ratione, exitus diversitate omnino distincta. *Maligni* vero, aut *benigni* adjunctum nomen, aut *epidemici*, aut *stationarii*, aut *endemici*, aut *sporadici*, itemque *primarii*, aut *secundarii* addita conditio, aut si qua alia est denominationis similitudo, genera ipsa non mutat, neque ex se constituit; sed rectius generis indicat majorem, vel minorem pravitatem, vel ejusdem frequentiam, vel raritatem; dominium, sedem, originem, & sic porro.

Quid

a reliquis prorsus diversa, ac differens; ut diversa est exempli caussa ephemera ab hectica, a tertiana, a quartana; pleuritis ab angina, angina ab apoplexia, apoplexia ab hydrope, & sic deinceps. Sed nihil profecto dicunt, quod non commune sit plerisque cum febribus, quæ graves exsistunt, & celeriter, & cum vitæ periculo suum curriculum absolvunt. Nam id nominis commune plurimis morbis est, etiam febris expertibus, & *collectivum* potius videtur; & quando febribus accommodatur, non unam singularem febrem, sed omnes, quæ celeriter decurrunt, & vitæ periculum afferunt, complectitur. Hinc febris acuta & *Synochos putres* veterum, & *Gastricas* BALLONII, & *Lentas nervosas* Anglorum, & *Tritæophyas*, & malignas, pestilentesque quascumque; imo interdum *ephemeras* ipsas, atque intermittentes, quando *perniciosæ* sunt, aliasque bene multas, de quibus alibi sermo erit, reapse comprehendit. Commodissima autem denominatio facit, ut in ea Medici plerumque consistant, neque quidquam aliud quærant, quod ad intimam, & peculiarem febris indolem, naturamque definiendam pertineat. At istudne æque commodum ægrotantibus? An Medicinæ præceptis consentaneum?

Quid malignæ febris nomine veniat. Contagiosa febris, & putrida.

§. LIII. Et reapse ephemera, Synochus, tertiana febris, quotidiana, quartana genere eædem sunt semper, sive benignitatem, sive malignitatem præseferant, sive epidemice, sive endemice, sive sporadice vagentur; non secus ac dysenteria, pleuritis, catarrhus, quæ mala idem morbi genus, & nomen servant, quocumque modo se habeant, benigna sint, aut maligna, epidemica, aut sporadica, brevia, aut diuturna. Ab his enim qualitatum, & circumstantiarum discriminibus differentiæ quidem aliquæ permanant, non genera. Quid vero benignum, malignum, epidemicum, stationarium, endemicum, sporadicum significent, in Pathologia explanatum satis esse arbitramur. De malignitate vero (*) non una

(*) Universa fere schola Monspessulana, ut auctor est Cl. LE ROY (*Melang. de Physiq. & Medecin. p.* 232.) febres omnes acutas, quo nomine classis continuarum gravium, & celerum comprehenditur, dividit in *benignas*, & in *malignas*. Benignæ sine periculosis symptomatibus incedere, malignæ contra, nimirum vehementes, & valde periculosæ, ibi passim dicuntur. Hæ tamen, quia vere malignæ dici nequeunt, ideoque a vere malignis quodam modo distingui debent: *malignæ ratione symptomatum* a plerisque appellantur. Ceterum malignitate eo, quem supra posui, sensu accepta, nulla est propemodum febris, quæ maligna interdum esse possit. Maligna ephemera, maligna synochus, maligna quotidiana, tertiana, quartana tam intermittens, quam continua, maligna gastrica &c. non raro est; malignus quilibet alius morbus ut pleuritis, morbilli, variolæ, erysipelas, plegmone &c. Malignitas enim, ut jam ostensum est, speciem, non genus constituit. In hac ipsa opinione, utpote vero innixa, versatur etiam Cl. HAENIUS (*Ration. Medend. continuat.* T.

una est apud omnes cogitatio, & sententia. Apud plerosque tamen hodie *malignæ febres* habentur illæ, quæ insidiose, subdole, & sub specie benignitatis clanculum aggrediuntur, vires illico sine manifesta caussa prosternunt, nervorum in primis, & cordis actionem lædunt, & symptomata insolita, repugnantia, atque a morbi simplicis, & puri indole non parum aliena secum trahunt. Exempli caussa in summa virium tam vitalium, quam animalium defectione, repentina, atque inopinata, & pulsu parum febrili, aut naturali proximo existente sæpe ingens sitis, interiorque caloris sensus exurit, vel contra nulla sitis tenet, lingua interim sicca, atque arida; vel vires languent citra caussam evidentem, vigiliæ urgent, aut insolita quædam inquietudo, & jactatio ægrum exagitat, quæ cum exigua ad pulsum febre, & leviori ad speciem morbo minime consentiunt, & sic porro (**). Addunt nonnulli, ma-

†. 1. *cap.* 2.), quamquam fortasse malignitatis vocabulum deinde (*ibid. cap.* 3.) paullo latius, quam oporteret, extendere videatur.

(**) Sunt igitur quædam quasi propria, ex quibus malignæ febres, morbique maligni dignoscuntur. In primis subita, atque inexpectata illa virium dejectio, & symptomata, quam in affectu simili esse soleant, longe graviora animadversionem merentur. Vires autem prosterni in malignis morbis non modo animales, verum præ ceteris vitales dictæ, solent; quas imbecilles esse universi corporis languor, facilis, & frequens lipothymia, pulsus mox vel a principio valde debilis, vel cito languens, vel etiam cita, inopinataque mortis accedens imago patefaciunt. Opportune huc referri possunt quæ in hanc rem habet HAMILTONIUS: *Non desunt*, inquit, *qui febres solum modo pestilentes, petechialesque opinantur malignis adnumerandas. Censeo tamen & alias, specie diversas, malignarum classi debere referri. Primo, quascumque fe-*

malignitatem contagione propagari: quod tamen perpetuum non est. Sunt etiam qui malignas cum putridis febribus confundunt, aut ex putridis peculiare

febres vel contactu, halituve, vel quavis alia contagione tralatitias; deinde & istiusmodi febres, quas statim ab initio dolor vehemens, & alicui parti affixus comitatur, videlicet capiti, aut intestinorum, renumque regioni, aut etiam artubus, pariter ac si ægrotus cephalalgia, vel dolore colico, aut nephritico, vel podagra, aut rheumatismo, vel etiam doloribus parturientis, tamquam originali morbo laborasset; cum tamen istiusmodi symptomata haud iis cessura sint remediis, quæ, ubi morbi ita nominati primarii sunt, valere solent. (Id Auctor in miliari febre sæpe vidit; ego vero & in miliari maligna, & in variolis pessimi moris, aliisque perniciosis morbis non semel observavi). *Porro & in quibus spiritus animales subito opprimuntur, & deficiunt; & ubi prædicta symptomata a nulla caussa evidenti, sed a veneno latente pendere videntur: ab antiquis occultæ qualitatis, a Neotericis vaporum nomine designato. Vel demum, ubi ex caussa, ut videtur, non absimili, spem salutis subitanea mors excipit. Quæ omnia . . . . malignitatem ostendunt &c. De Prax. Regul. & Febr. miliar. p. 46.* Hæc autem in universum de Malignitatis notis. Speciatim vero, ut ex SENNERTO, RIVERIO, SYLVIO, aliisque videre est, signa malignarum febrium, quarum diagnosis plurimum interest, sunt hujusmodi: Levis *horror* præcedit, cui *calor* succedit, raro magnus, sæpius mitior. *Urinæ* ab urinis sanorum parum, vel nihil ut plurimum differunt. Pulsus *frequens* quidem, sed *parvus* simul, & *debilis*, & multimodis *inæqualis*, quandoque *intermittens*, aut *deficiens* est, interdum etiam rarior, & sano similis. Sæpius *somnus*, aut *veternus*, rarius *vigiliæ* occupant. *Turbulenta insomnia* crebro, corporis *inquies*, *cardialgia*, *nausea*, quin *vomitus* frequenter excruciant, ut & *capitis dolor*, interdum *delirium*, aut *vertigo*, sitis major, quam *corporis*, & *faucium ardor* postulat. *Membra delassata* quasi, & *fracta* sen-

re genus conficiunt. Verum differt malignum a putrido, & quemadmodum malignitas febrium quarumcumque comes esse potest, sic putredo.

Di-

ſentiuntur. *Biliosi*, *fœtidique* alvi *fluxus* accedunt. *Sanguis e naribus*, aut utero *stillat*, vel ubertim *erumpit* ſubinde, *Sanguis solutus* apparet, & plerumque *concrescere* neſcius. *Maculæ* ad cutim, vel *vesiculæ* efflorefcunt multiformes; nec deſunt *tremores*, *subsultusque* tendinum, & *convulsivi motus*, itemque *tumores* plerumque glandularum, extremorum *frigus*, & *calor* ſibi ſuccedens; *sudores* vel nimii, ſæpe ſymptomatici, atque inutiles, vel interdum etiam omnino abſunt. Cl. SWIETENIUS (*in Boerhaav.* §. 950.) paucis febrium malignarum notas recenſet, vires nempe illico proſtratas, calorem mitiorem, ſæpe frigus extremorum, anxietatem magnam, pulſum celerrimum, debilem, maxime inæqualem ſub digitis Medici interdum quaſi evaneſcentem, ſitim plerumque nullam. Nec abſimilia a ſupra memoratis ſunt ſigna malignarum febrium a SCARDONA (*De Febrib. Cap.* 1. §. VI.) tradita, videlicet ab initio imbecillitas, & dejectio virium; languor univerſi corporis cum pulſu debili, parvo, & quaſi deficiente; calor ad tactum mitis; urina ſanorum ſimilis, & fallaciſſima quædam ſpecies benignæ febris, quæ cum ægrotantes, tum medicos ipſos non ſemel deludit; progreſſu morbi intenſus calor, interior potius, quam exterior, parva ſitis, anxietates, vigiliæ, deliria, convulſiones, lethargi; in augmento & ſtatu corpus immobile, cutis maculis varii coloris fœdata, profuſi ſudores, diarrhœæ, hæmorrhagiæ &c. Cl. LE ROY, etſi aliam de febrium malignitate opinionem, ut monuimus, habere videatur, tamen fateri cogitur, malignarum febrium complura eſſe ſymptomata, ſed modo hæc, modo illa ex iis occurrere, imo ſæpe inter initia hujuſmodi febres ſic latitare, ut ægre diſcerni poſſint: frequentiora tamen & certiora eſse inſolitam, & ſubitam virium dejectionem, pulſum vere debilem, qui ſcilicet compreſſioni non renititur, atque inæqualem; nauſeam, vomitum pertinacem, fluxum alvi ſeroſum, bilioſum, fluidiſſimum. His addi poſſe etiam fa-

ciem

Divisiones aliæ ineptæ.

§. LIV. Neque rectius dispescuntur febres in ophthalmicas, anginosas, phreniticas, peripneumonicas, pleuriticas, arthriticas, aliasque a singularium partium inflammationibus oriundas. Nam, quia morbus primarius non est febris, sed ipsa inflammatio, ideo perperam febribus singulares hi, peculiaresque morbi adnumerantur; quod jam veteres medici probe animadverterant, cum hujusmodi mala ophthalmias, anginas, pleuritides, peripneumonias, arthritides, & sic porro appellare satius duxerint. Quod si SYDENHAMIO interdum placuit quasdam febres nominare pleuriticas, peripneumonicas, dysentericasque; scire omnino licet, eum hisce vocibus alia significatione, quam sumi soleant, usum fuisse. Pleuritide enim, aut Peripneumonia, aut Dysenteria epidemice grassantibus cum sæpe cerneret, febres subinde intercurrere, aut subse-

ciem tumidam, ſurditatem ab initio, & ſoporoſos affectus (*Melang. cit. p.* 169. & 170.). Ex cauſſa communi eas fieri *epidemicas* cum pleriſque exiſtimat, ex ſingulari *sporadicas*, & *privatas*. Veneni nomine hujuſmodi cauſſam donari. Contagioſas modo eſſe, modo non contagioſas. Si epidemice graſsantur, plurimoſque enecant, & bubones, aut carbunculos, gangrænaſque afferunt; gradu tunc atrociores, peſti quodammodo ſimiles, *pestilentium* nomen aſſumere; quarum ſummus gradus peſtis habetur, quamquam hodie vera Peſtis e febrium claſſe excludi ſolet. Quibuſdam *pestilens*, & *maligna* febris una eademque eſt; ſed commode gradu diſtingui poſsunt. Atque hæc uberius fortaſse, quam locus exigeret, de febrium malignarum diagnoſi dicta videbuntur; ſed eo conſilio id factum eſt, ut, quoties earum mentio in poſterum fiet; fiet autem ſæpenumero; quid malignitatis, & febrium malignarum nomine intelligendum ſit, quiſque continuo perſpiciat.

sequi, quæ eamdem prorsus curationem postulabant, quam Pleuritis, aut Peripneumonia, aut Dysenteria, etsi nec pleuritis, nec peripneumonia, nec dysenteria eas comitaretur, aut gigneret, eas pleuriticas, peripneumonicas, dysentericas, ut peculiarem earum indolem significaret, quoniam communis, & stationarii morbi participes erant, vocandas censuit.

E febrium generibus expungendæ, quæ a symptomatibus appellantur.

§. LV. Nec probandus quoque est mos ille majorum, quorumdamque nostræ ætatis Medicorum, qui febrium genera, & numerum ex peculiari aliquo Symptomate, quod in iis manifestius se exserit, auxerunt. Quis enim non videat, symptoma quidem aliquod insignius gradum variare, aut varietatem facere, non vero febrem, nec genus, nec interdum speciem ipsam constituere? E generum ergo, & specierum numero expungenda videtur *Epiala* HIPPOCRATIS (*a*), in qua frigus cum perpetuo rigore obtinet, itemque GALENI (*b*), in qua ægri simul & calere, & frigere sibi videntur, licet exteriores partes caloris gradum, HAENIO observante (*c*), naturali majorem exhibeant. Quo ex Symptomate etiam *horrificæ* hujusmodi febres dicuntur. Exulet quoque *Lipyria*, in qua extrema, atque exteriora algent, interiora vero uruntur; *Assodes*, quam nausea summa, & perpetua corporis jactatio distinguit: *Typhodes*, quæ cum ingenti æstu, & stu-

(a) *Epid. VI. p. 1127. edit. Foesii.*
(b) *De Eebr. different. cap. V.*
(c) *Rat. Medend. P. II. p. 165.*

stupore conjungitur; *Causus*, sive *Febris ardens* (*), in qua calor intolerabilis, & sitis inexplebilis hominem angit; *Elodes*, sive *sudorifera*, quod perpetuis sudoribus ea detentus diffluit, dicta; *Fricodes* in qua medium æstum subitum frigus intercipit; *Lyngodes*, idest *singultuosa*, a singultu nomen habens, aliæque similes (**).

Divisio in exanthematicas reprobatur.

§. LVI. Vitio non absimili laborat alia febrium divisio, qua in *exanthematicas*, & *non exanthematicas* a quibusdam partiuntur, qua partitione febribus

(*) *Causi*, five *ardentis febris* meminit HIPPOCRATES (*lib.* 3. *epid. sect.* 3. *Hist.* 1.) si Cl. LE ROY judicio standum est, uti vehementioris cujusdam febris gradus, non uti peculiaris alicujus febris, genere distinctæ. Generatim enim hac voce usus esse videtur, ut febres acutissimas, mortiferasque significaret. Paullatim vero factum est, ut *ardentes* demum a plerisque vocarentur, quas *summus ardensque calor*, & *sitis inextinguibilis* comitatur (*Memoir.* 2. *sur les Fievr. aigues p.* 222., & *seq.*). Quare monet idem LE ROY, Prognostica HIPPOCRATIS ad febres ardentes spectantia universim de quacumque febre acuta intelligenda esse, non de peculiari specie, quam ipse nec posuerat, nec indicaverat. Sunt tamen quædam loca apud HIPPOCRATEM, quæ docere videntur, ab eo descriptum sub hoc nomine fuisse quandoque peculiare quoddam febris acutæ genus, ut ostendam in *not.* (*) ad §. CCCCXIX.

(**) De his procul dubio, nec injuria, loquitur Cl. QUARINIUS, ubi ait: *plurimæ apud Auctores sunt febrium divisiones, sed* FREINDIUS *asserit, symptomata sæpius pro ipsis morbis curari, adeoque plures, quam natura fecit, morbos confingi a quibusdam. Et* TISSOTIUS *notat enormem febrium catalogum Medicinæ progressibus obstare, nullatenus vero morborum numerum augere. De medend. Febrib. cap.* 1. *p.* 4.

bus perperam accensentur morbi, qui minime ad eas pertinent, aut febrium symptomata, & accidentia pro tot febrium generibus accipiuntur; quo fit ut febrium numerus præter naturæ modum immodica increscat. Nam exanthemata vel primaria, sive, ut vocant, essentialia sunt, vel secundaria. Primi generis universim habentur variolæ, morbilli, purpura scarlatina, urticata, interdum miliaris, & peticulæ, & plerumque erysipelas, aliique morbi exanthematici, quos febris modo antecedit tantum, modo etiam comitatur, modo nec antecedit, nec comitatur, imo quandoque, exanthematis facta eruptione, febris, si qua antecesserat, prorsus deserit, & nihilo tamen minus exanthema, sive morbus primarius permanet, &, prout ejus fert natura, pergit ad suum terminum decurrere. Istiusmodi morbi, etsi plerumque febriles, a Clinicis prudentioribus, Nosologisque peritioribus e febrium classe excluduntur, & quidem jure optimo. Ad secundaria vero exanthemata quod attinet, hæc, meo quidem judicio, distingui debent in critica, in symptomatica, atque in epigenomena, prout nimirum morbum, cui superveniunt, vel levant, & solvunt, vel nec levant, nec solvunt, aut deteriorem reddunt, vel cum priore morbo, cui accedunt, uti novum malum superveniens complicantur; nempe quando exempli caussa variolæ, aut morbilli, aut miliaria puerperio, aut febri cuicumque se se immiscent. Primaria iterum nec critica, nec symptomatica proprie dici possunt, quia alias *criticum*, *symptomaticum*, & *morbus* unum, idemque esset, quod contradictionem involvit; sed rectius benigna, regularia, vel maligna, atque anomala appellanda sunt; cum critica esse, vel symptomatica secunda-

riis

riis tantummodo (*) conveniat. Itaque si primaria exanthemata a febrium generibus secernenda sunt; quanto magis ab iis aberunt secundaria, uti peticulæ, & miliaria, quæ febrium accidentia sunt? Notum enim est, peticulas, miliaria, aliaque exanthemata quibuscumque febribus tam continuis, aut remittentibus, quam intermissionem habentibus cujusque typi interdum supervenire, earumque gradus, complicationes, aut differentias quasdam facere, quin genus ipsum febris quidquam mutetur. Ideoque cum singulis fere febribus communia esse possint, non genus aliquod peculiare, & multo minus classem ullam, quæ ex variis generibus notam fixam, & stabilem communem habentibus constitui solet, unquam efficient. Exanthemata autem, cum instabilia, ac incerta sint, & modo adesse, modo abesse possint, notam hujusmodi communem, qua in classem febres coalescant, præbere nequeunt. Alias unum idemque genus ad utramque classem spectaret.

Nec Hippocratis arridet divisio.

§. LVII. Neque pro peculiaribus febrium generibus aut speciebus habendæ illæ sunt, quas HIPPOCRATES (a) vocavit *mordaces*, in quibus nimirum calor manum tangentis quodammodo mordet, & pungit; aut *mites*, in quibus calor mitior est, &

 non

(*) Si ad hujusmodi distinctiones ab ipsius naturæ sinu petitas animum advertissent Medici Vindobonenses, nec *criticum*, & *symptomaticum* in alium, quam decet, sensum adhibuissent, nulla inter ipsos de exanthematis, an nempe critica, aut symptomatica, cum febribus superveniunt, dici debeant, disceptatio, ceterum interminabilis, exorta esset.

(a) *Epid. l. VI.*

non ita mordax, nec ita acer. Neminem quippe fugit, varium caloris gradum varietatem solummodo facere; quantitatis enim diversa ratio, ut convenit inter omnes, per se nec genus, nec speciem mutat, nec facit. Idem dicendum arbitror de iis, quæ apud eumdem Medicinæ parentem dicuntur *increscentes*, *acutæ*, *ardentes*, *rubicundæ valde*, *præpallidæ*, *lividæ &c.* Ut enim tres priores gradum intensionis, & magnitudinis dumtaxat enuntiant, sic posteriores coloris varietatem unice exprimunt. Nemo autem a magnitudine, aut intensione, aut a coloris variatione sua genera, si de febribus sermo sit, duxerit, confeceritque.

Differentiæ Galenicæ.

§. LVIII. GALENUS *essentiales* febrium differentias a *subjecto*, quod vocant, caloris morbidi, unde febres oriri putabat, deducendas existimavit. Quod vero eas deinde non a calore, in quo præter naturam aucto *essentiam* febris (§. IV.) posuerat, petere voluerit, vitio sane ei vertitur a nonnullis. Verum ipse, postquam juxta HIPPOCRATIS mentem differentias a calore ductas recensuit, videtur satis bene se purgare hisce verbis. *Differentiæ vero caloris, & ex eo quod majoris, minorisque rationem admittat, sumuntur, & ab ipsa materia, in qua calor ille præter naturam existit, & ab ipso movendi* (a) *modo*. Et statim in sequenti textu addit: *Quæ vero differentiæ a materia sumuntur, in qua calor ille præter naturam consistit, maxime propriæ caloris præter naturam differentiæ sunt: sive corpus ipsum cordis prehenderit, sive humores conditos in ipsius ventriculis*. Quare omnes, quotquot ejus vestigiis insti-

te-

(a) *De Differ. febr. l.* 1. *cap.* I. *text.* 4.

sterunt; universam febrium multitudinem diviserunt in *Ephemeras*, *Hecticas* & *Humorales*, priores a spiritibus (*), alteras a solidis partibus præter naturam incalescentibus, postremas ab humoribus putrescentibus derivantes. Ideo has etiam *putridas* generatim nominarunt. In his porro calorem a putredine humores non quidem universos, sed ex parte tantum corrumpente proficisci credebant. Perfectam enim, atque absolutam putredinem nec in fluidis, nec in solidis partibus existere posse; vita superstite, probe noverant.

Differentiæ a peculiari humore putrescente quænam?

§. LIX. Cumque in *humoralibus* febribus varia caloris *subjecta*, nempe totidem, quot humores agnoscere cogerentur: alias, atque alias pro *subjectorum* putrescentium diversitate earum divisiones instituerunt. Hinc a sanguine putrescente *Synocham* sive *Synochum*; a bile *Tertianam* intermittentem, continuam, & *Causum*; a pituita salsa, acida, & vitrea *Epialam*; ab insipida, *Quotidianam* tam continuam, quam intermittentem; a melancholia *Quartanam*, & *Tetartophyam*; a bile, & pituita simul mixtis *Hemitritæum*, sive *Semitertianam* oriri asserebant (*). Verum facile cuiquam rem perpendenti constabit, putredinem, ipsis etiam fatentibus, tantam in ejusmo-

(*) GALENUS (*De dif. febr. l. 2. cap. 9.*) ephemeras fieri a sanguine nec putrescente, nec *putrefacto*, sed *tantummodo calefacto* docuit; ab hoc vero *calefieri spiritus*, & sic ephemeram gigni.

(*) Antiquam esse opinionem, ait GALENUS (*De differ. febr. l. 1. cap. V.*), *omnem febrem consistere ex humorum putredine*, & in ea versari eos, *qui* ab *Athenæo fluxerunt*, non obscuros quidem viros *in hac arte*. Sed ipse ibi excipit *Diarias*, *sive Ephemeras*.

modi febribus non esse, quæ calorem febrilem excitare possit; utpote qui interdum tantus plane est, ut ab ea nullo derivari modo queat: deinde hypotheticum, fictitiumque videri, spiritus modo, modo totum habitum excalescere; vel hunc, vel illum humorem peculiarem putrescere, atque adeo hoc, vel illud febris genus putrescendo movere; demum nullam intercedere connexionis rationem inter pituitam v. gr., & Quotidianam, inter melancholiam, & Quartanam &c., quando etiam quatuor illos humores, quales Galenici in sanguine, & corpore animali confinxerunt, existere revera concederemus. Præterea, cur, quæso, una eademque febris intermittens multiplici adeo ratione variatur, ut modo quotidiana in tertianam; mox in quartanam; modo tertiana, aut quartana in quotidianam vertatur, & sæpissime ejusmodi vices subeat, si unus cuique febris generi tantum humor dicaretur? Quem porro humorem Quintanis, Sextanis, Septanis, Octanis, Nonanis aliisque longiora intervalla habentibus assignabunt? Num eas, ut objectionem effugiant, cum GALENO in dubium revocare audebunt? At obstant innumera Auctorum fide dignissimorum testimonia; obstat perspicacissimi, atque in rebus dijudicandis viri longe celeberrimi, MORGAGNII nostri auctoritas, uti infra (§. LXIV.) patebit.

Differentiæ rationi magis consonæ.

§. LX. Quas ob res dimissis hujusmodi febrium divisionibus, & differentiis, præteritisque aliis bene multis (*), quæ licet a probatissimis Scriptoribus pro-

(*) Scriptor Anonymus in Tractatu *de curatione generali febrium*, dividit febres in *inflammatorias*, *intermittentes*, & *nervosas*. Sed deinde rejectis *inflammatoriis*, ut

proferantur; non tamen pluris, quam superiores, æstimandæ nobis videntur, ad eas continuo transeo, quæ mihi magis probantur. Probantur autem divisiónes, quæ e naturæ ipsius quasi sinu promuntur, & certis quibusdam notis, quæ primo statim aspectu observanti se offerunt, sensibusque nostris subjectæ sunt, adhærent (**). Si enim ex sym-

ut ſymptomaticis, retinet tantummodo reliqua duo genera, *intermittentium* videlicet, & *nervosarum*; ſub quorum primo comprehendit etiam *remittentes*. At *remittentes* veræ, & primariæ non recte ſub genere intermittentium, quantum equidem judicare poſsum, comprehenduntur, quia, ut jure animadverſum eſt a GORTERIO (*Compend. Med. Tract.* 52.) & natura, & cauſſa, & curationis modo ab intermittentibus omnino differunt; quod infra patebit. Nervoſarum quoque genus ita late extendit, ut nulla per ipſum ſit febris non intermittens, quæ *nervosa* non habeatur. Qua in re quantum a vero diſcedat, quiſque intelliget ex iis, quæ deinceps dicentur; niſi velit omnes febres nervoſas eſse, quia nervi in ipſis afficiuntur: ſed tunc etiam *intermittentes* nervoſis erunt adnumerandæ. Præterea idem Anonymus excludit *continentes* omnes, quod minime ab aliis conceditur, nec reapſe concedi poteſt, ut ſuo loco oſtendetur. *Comm. Med. e Filosof. d' Edimb. T.* 1. *P.* 1. *cap. V. ed. Ven.* Video etiam a quibuſdam dividi febres in *intermittentes*, in *inflammatorias*, in *putridas*, atque in ex his *compositas*. Verum complures ſunt febres, quæ neque intermittunt, neque *inflammatoriæ*, neque *putridæ* vere ſunt, ſaltem eo ſenſu, quo hodie hujuſmodi voces accipiuntur. Quo igitur loco eas diſponendas judicabunt?

(**) Non deſunt, qui diviſiones febrium ab earum *essentia*, aut a *caussis* deducunt. Sed *essentia* febrium, & cauſsa efficiens non una eſt omnibus, variatque prout variant theoretica ſyſtemata medicorum. Cum igitur hypotheſim ſapiant hujuſmodi diviſiones, incertis omnino, & dubiis innituntur fundamentis, multiſque erroribus oc-

ptomatum observatione peti debeant, quemadmodum nonnulli volunt, nonnisi morbo jam provecto, atque adulto innotescent; quia sæpe symptomata, unde desumendæ sunt, inter initia non protinus exseruntur. Ac primum quidem compertum est, omnes, quotquot existunt, febres vel toto sui cursus tempore continenter durare, vel aliquot subinde spatium relinquere a febre vacuum. Priores a CORNELIO CELSO *assiduæ*, a nostris *continuæ*; posteriores *intermittentes* appellantur. Prima ergo, & generalissima omnium febrium partitio erit in *continuas*, atque *intermittentes* (***).

Con-

casionem suppeditant. TODIUS etiam, vir alioquin doctus, atque illustris (*Specim. inaugural. de duplic. febr. indole. Haffniæ* 1769. *p.* 19. *& seq.*) laudat divisionem a caussis, atque a curandi ratione ductam, quam Britanni plerique, ut GREGORYUS, HOMIUS, WHYTTIUS, HUXHAMIUS, FORDYCIUS, BROCHESBYUS, PRINGLIUS, aliique amplexi sunt. At caussæ in primis internæ, quas hic intelligunt, vel penitus latent, vel obscuræ, & dubiæ, aut hypotheticæ, ut dicebam, plerumque sunt. Si unquam tamen sciri possunt, quod interdum evenit, externis facem præferentibus, hæ potius generum, & specierum differentias efficient, quam summa divisionum capita; & sic dirigendæ curationi opportuna erit earum cognitio. Nec nuperrima febrium divisio, quam dedit JOHANNES VEISZ in *Tentamine inaugurali Pyretologiæ practicæ Vienn.* 1780. edito, in *inflammatoriam*, *biliosam*, *pituitosam*, *variolosam*, *morbillosam*, *intermittentem &c.* magis arridet; quia nimis hypothetica est, adeoque fallax, utpote magnam partem a caussis desumpta. Accedit, quod variolæ, morbilli, aliique morbi exanthematici febriles febrium numero perperam adscribuntur.

(***) Olim febres intermittentes ab anni temporibus dividebantur in *vernales*, & in *autumnales*, id quod fecerunt post SYDENHAMIUM plerique alii, & faciunt adhuc.

Continuæ dividuntur in continentes, remittentes, & compositas.

§. LXI. Cum vero continuarum motus in quibusdam æquabilis sit, & pene uniformis, in aliis dispar, & modo invalescens, & modo certis intervallis subsidens, sic ut aliæ uno fere circuitu continе-

adhuc. Hodie vero etiam *continuæ* ratione anni temporum, quibus infestant, dividi passim solent in *vernales*, *æstivas*, *autumnales*, atque *hiemales*, sive *hibernas*; non quidem, ut ego arbitror, quod illæ ipsæ, quæ sunt Ephemeræ, aut Synochi, aut Gastricæ, aut Tritæophyæ in una anni tempestate, in alia aliam naturam acquirant, & *essentialiter* discriminentur, (sunt enim semper ædem) sed quod exiguas subeant varietates cum ob caussas manifestas, unde gigni videntur, tum ob modum, & rationem, qua solvuntur. Hinc cuilibet generi adjicitur epithetum denotans tempus anni, quo ab aliis ejusdem generis, sed temporis diversi distinguantur. Sic PRINGLIUS, exempli caussa, *febrem* quamdam, quam a caussa *biliosam* appellavit, a tempore vocat *remittentem æstivam*, aut *autumnalem*, quæ nimirum æstate, aut autumno infestat, & corripit, & sic deinceps. Observatum reapse est, eas febres, quæ verno tempore ingruunt, plerumque, at nequaquam semper, cum diathesi sanguinis inflammatoria conjungi; quæ æstivo, cum bile depravata copulari, aut ab eadem proficisci, & magis ad putridam naturam vergere; quæ vero autumno, tam a flava, quam ab atra bile foveri; hiemales demum catarrhalium, & rheumaticarum indolem potius, frequentiusque assumere. Quam ob caussam GRANTIUS (*Recherch. sur les fievr.*) vernales *inflammatorias*, æstivas *biliosas*, autumnales *atrabilares*, hiemales *pituitosas* esse universim putat. Verum divisio hæc a quaternis, fictitiisque veterum humoribus capta nec tuta est, nec falsi expers. Adde, hiemales a PRINGLIO non *pituitosas*, sed *inflammatorias*, sanguineasque habitas, curatasque fuisse.

tineri, & toto sui cursus tempore eumdem ferme motus tenorem observare videantur; aliæ vero, etsi nullam intermissionem habeant, statis tamen quibusdam temporibus se se remittant, & iterum ingravescant, quasi ex pluribus circuitibus plane distinctis (*) constarent: sequitur natura ipsa præmonstrante, ut continuæ febres perspicuitatis caussa subdividi adhuc debeant in *continuas simplices*, sive unius circuitus, & in remittentes, sive ex pluribus circuitibus nulla intermissione discretis coalescentes, aut *compositas*. Illæ peculiari nomine *Continentes* (**), item *Conclusæ* a nostris, a Græcis *Synochi* vocari solent; hæ *Remittentes*, aut *Synecheæ*.

Re-

(*) GALENUS (*de Differ. Febr. l. 2. cap. 2.*) *Continuarum vero*, inquit, *quæ ex flava bile consistunt, duplex genus est: unum quidem earum, quæ Synochi, id est continentes appellantur; quarum omne tempus una accessio est ab initio usque ad finem. Alterum earum, quæ nomine generis continuæ dicuntur, & multis particularibus circuitionibus continentur.*

(**) Continentium uniformitas hujusmodi tamen est, ut pro vario decursus tempore ipsæ vicissitudinibus, quibus reliqui acuti morbi subjiciuntur, non careant. Initio enim mitius affligunt; progressu ingravescunt; deinde eodem ferme in gradu persistunt, demum inclinant, & defervescunt, donec sensim desinant. Interdum alio incedendi modo circuitum suum absolvunt. Nam aut in eodem ferme gradu permanent, aut semper increscunt, aut post primum impetum in dies remittunt, donec ad finem perveniant; quod in primis veteres tum usuvenire memoriæ prodiderunt, quando breviores sunt. Quocumque autem modo processerint, una ferme accessione eas contineri perhibent; quamquam non desint Medici percelebres, inter quos CULLENIUS (*Gener. Morb. cl. 1. ord. 1. sect. 1.*) & ANONYMUS Anglus (*Comm. Medic. e Filof. d' una Comp. di Med. d' Edimb. T. 1. P. 1. cap. V.*), &

Remittentium differentia genera. Differentiæ Intermittentium.

§. LXII. Accessiones autem, circuitusque, ex quibus constant *Remittentes*, vel statis, & certis quibusdam horis, diebusve redeunt, vel vagis, inordinatisque. Si primum, *continuæ periodicæ*, & prout singulis, vel alternis, vel quartis diebus exacerbantur, *quotidianæ*, aut *quartanæ continuæ* dicuntur: si alterum; *erraticæ*. Hoc ipso nomine *periodicarum*, aut *erraticarum* donantur *Intermittentes* etiam, prout ordinatis accessionibus, aut vagis, & sine typo, aut ordine suas vices obeunt. Hinc (§. LX. LXI.) sponte veluti sua profluunt illæ tres principes differentiæ febrium, *Continentium* videlicet *Remittentium*, & *Intermittentium*, quas veteres non modo, sed posteriores (*) etiam propria experientia jam cognovere. De singulis autem generibus, & speciebus, quæ ad quamque earum pertinent; accuratius, distinctiusque agam deinceps suis locis. His tribus quartam differentiam adjungi æquum est, quæ *Compositas*, sive, ut alii nominant, *Proportionatas*, sive *Complexas*, aut *Complicatas* comprehendit. Frequens enim observatio est Clinicorum, febres quasdam persæpe occurrere, quæ ex continuis, & intermittentibus, aut ex continuis simplicibus, & remittentibus multifariam conjun-

& BRENDELIUS (*De febr. partic.* §. V.), aliique, qui febres *continentes* existere negant. Nos vero cum GALENO eas non modo ponimus, verum etiam propugnamus. Qua vero ratione hujusmodi vox accipi debeat; & quæ continuitas his tribui possit, dicemus tum, cum speciatim de hac febrium parte agendum erit.

(*) In posterioribus non ultimum obtinent locum JENSENIUS, HAENIUS, SAUVAGESIUS, LINNÆUS, VOGELIUS, aliique non pauci ex nostratibus.

junctis, & confusis coalescunt. Has igitur cum earum præcipuis differentiis quarto loco exponemus.

Ordo, quo febres omnes explicabuntur.

§. LXIII. Sic in quatuor omnino partes commodissime ab ipsa natura diducitur universa febrium cohors. Quoniam vero ordinis ratio, quo res pertractantur, plurimum habet utilitatis, & sæpe etiam discentibus adjumento est, exordiar primum ab *Intermittentibus*, deinde ad *Continentes* descendam; ab his ad *Remittentes* progrediar, & demum *Compositas* persequar, ut totam febrium tractationem absolvam. Hunc enim ordinem tironibus commodiorem esse censeo, præstantioremque alio quocumque, utpote qui a simplicioribus, notioribusque febrium generibus ad magis composita, aut obscuriora, aut minus perspecta gradum facit, & manu veluti ducit. Profecto si quis attente considerarit seorsum unamquamque intermittentis febris accessionem, & multo manifestiora ejus tempora, initii, augmenti, & remissionis, imaginem brevissimæ, & simplicissimæ febris omnibus numeris absolutam sibi comparabit. Deinde si mentem converterit ad febres *continentes*, quæ pariter una accessione continentur, videbit inter utramque summam affinitatem incessus, & progressionis; hoc solo discrimine, quod in continentibus accessionis tempora, nempe initium, augmentum, & remissio non ad horas aliquot, sed ad dies plures, hebdomadasque producuntur, neque febris, cum semel finem attigerit, redit per vices, ut intermittens. His animadversis, si sibi fingat, intermittentium accessiones sibi ipsis appropinquari, contiguas fieri, & conjungi, expeditissimum ei erit in *Remitentium* notitiam penetrare. Nec valde laborabit, ut quæ ex tribus illis generibus fiant complicationes, intelligat.

PARS

PARS PRIMA.

DE FEBRIBUS INTERMITTENTIBUS,

Varia genera Intermittentium.

§. LXIV. FEbris quando ita accedit, deceditque, ut inter unam, alteramque accessionem vera, & perfecta integritas relinquatur, tunc intermittentis, ut supra dictum (§. LX.) est, nomen adipiscitur. Varia autem sunt genera intermittentium, a vario typo, sive ordine accessionum, integritatisque profecta. Si enim quotidie accessiones fiant, sibique & tempore, & gradu, & duratione respondeant, *Quotidianam*; si alternis diebus solum, *Tertianam*; si quarto quoque die, *Quartanam* efficiunt. Hæc præcipua, & frequentiora earum genera peculiarem postulant animadversionem, sic ut de singulis seorsum agere oporteat. Non desiderantur tamen apud Medicos exempla *Quintanæ*, *Sextanæ*, *Septanæ*, *Octanæ*, *Nonanæ*, & longioribus etiam intervallis discretarum; quamquam GALENUS (*a*) præter *Quintanam* & quidem obscuram, nullam aliam viderit unquam, & WERLHOFIUS (*b*), & SENACIUS (*c*) propendere videantur ad opinandum, eas vel erraticas febres esse, vel ad tertianas, & quartanas, quarum accessio aliqua deficiat, atque intermittatur, modo anticipantes, modo posticipantes refe-

(a) *De diff. febr. l. 1. cap. V. sub fin.*
(b) *Observat. de febr. sect. VI. §. IV.*
(c) *De recondit. febr. intermitt. & remitt. natura l. 1. cap. 1.*

referendas esse ; ex eo fortasse quod eorum hypotheticæ typorum explicationi non viderint, qua ratione accommodari possent (*). Sed, ut recte animadvertit MORGAGNIUS (d), febres *longiora intervalla* habentes, quoniam sæpe Quartanis succedunt, non ideo *pro Quartanis habendæ* sunt, quarum longiora reddita sint *intervalla*, *nisi Quartanas pariter, cum succedunt tertianis, pro Tertianis, quarum tardiores facti sint reditus*, contra ac jam constitutum est, *habere velimus*.

Quintanæ, sextanæ, septanæ &c.

§. LXV. Ne tamen quis sibi persuadeat, me hic plus auctoritate, & probabili argumento pugnare, quam factis, & experientia, quæ una in hac quæstione consulenda est, non omittam in rei confirmationem testimonia producere clinicorum, quibus, ut opinor, sic evincam, ut nullus locus de hujusmodi febribus dubitandi sit reliquus. Quod dum præstare aggredior, si copiosiora, & plura, quam soleo, videar monumenta conquirere, nolim id affectatæ cujusdam eruditionis studio, a quo vehementer abhorreo, sed rei ipsius dignitati tribuatur. Ita-

(*) GALENUS fictitias fortasse habuit *sextanas*, *septanas*, *octanas*, *nonanas &c.* quod nullus ei humor superesset, cujus putredini earum originem tribueret. WERLHOFIUS vero desperabat, se earum periodos explicare posse ex aliqua earum hypothesium, quas ipse memorat, & potissimum ex æstu aeris interni, & externi, æstui maris non absimili, quam ad explicandas aliarum periodicas reversiones commodiorem, probabilioremque reputaverat. SENACIUS denique ideo de iis ambigebat, quia eas numquam viderat, quasi necesse sit, unum hominem cuncta, quæ paucis videre contingit, vidisse.

(d) *De sed. & caus. morb. epist.* 49. *n.* 36.

Itaque *Quintanam*, *Septanam*, & *Nonanam* HIPPOCRATES (*a*) memoravit. *Quintanæ* etiam TULPIUS (*b*) in chirurgi cujusdam filia octodecim mensibus distinctissimo, & numquam intermisso circuitu perdurantis mentionem facit; eamdem multoties vidit AVICENNA (*c*), aliquando etiam GEMMA (*d*), WERLHOFIUS (*e*), SWIETENIUS (*f*), FORESTUS (*g*), TISSOTIUS (*h*), SACHSIUS (*i*) PANAROLUS (*l*), MARCELLUS DONATUS (*m*), JO. ARCULANUS (*n*), aliique (*o*). *Sextanæ*, & *octanæ* exempla referuntur in *Ephemeridibus Naturæ curiosorum* (*p*). *Sextanam*, etsi rarissimam omnium, ut a se visam, & totam per hiemem ordinatos circuitus habentem describit ZEVIANIUS (*q*), & ante eum GENTILIS testatur a se quoque observatam (*r*). *Septanam* non modo HIP-

(a) *Epid. l.* 1. *sect.* 3. *text.* 2.
(b) *Observ. medic. l.* 3. *c.* 52.
(c) *Canon. l.* 4. *Fen.* 1. *tract.* 2. *c.* 67.
(d) *Cosmocrit. l.* 1. *cap.* 1.
(e) *De febrib. sect. sect. VI.* §. *IV.*
(f) *Comm. in Boerh.* §.746.
(g) *Obs. & curat. medic. l.* 3. *observ.* 43.
(h) *Avis au Peupl. T.* 1. *chap. XVIII.* §. 251. *edit. Lausan.* 1766.
(i) *Nov. Act. Nat. Curios. T.* 1. *observat.* 98. *p.* 388.
(l) *Observ. med. Pent.* 2. *observ.* 45.
(m) *De med. hist. mirab. l.* 3. *cap.* 14. *p.* 191. *& seq.*
(n) *Comment. Avicen. text. supracitat.*
(o) *Ephem. N. C. Cent.* 1. *p.* 196. *& Append. Cent. VIII. p.* 308.
(p) *Cent. VIII. observ.* 10.
(q) *Nuovo Font. da cavar pronostic. P.* 1. *pag.*27.
(r) *Comment. ad Text. Avicen. suprallegat.*

HIPPOCRATES (*s*), verum etiam THOMAS A VEIGA (*t*), SPONIUS (*u*), RHODIUS (*v*), BOERHAAVIUS (*x*), MORGAGNIUS (*y*), VERLHOFIUS (*z*), TISSOTIUS (&) commemorant. *Octana* crebrius occurrit, eamque observarunt SIM. SCHULTZIUS (*aa*), diuturnam, atque exquisitam in Judæo AMATUS LUSITANUS (*bb*), PETR. SALIUS DIVERSUS (*cc*), BALLONIUS (*dd*), ETTMULLERUS (*ee*), PAULINIUS (*ff*), POMP. CAIMUS (gg), CAPRILIUS (*hh*), SPONIUS (*ii*), NIGRISOLIUS (*ll*), SALMUTHUS (*mm*), WERLHOFIUS

(s) *L. c.*
(t) *Comment. in cap. 4. l. 2. De different. febr. Galeni.*
(u) *Obser. de febr. quæstion. 9.*
(v) *Cent. 1. Observ. observ. 18.*
(x) *Swieten teste in comment. l. c.*
(y) *De sed. & causs. morb. epist. 49. n. 36.*
(z) *L. c.*
(&) *L. c.*
(aa) *Apud Bonet. Med. septentr. T. 2. l. 5. p. 194. & Miscell. N. C. ann. 4. & 5. p. 58.*
(bb) *Cent. VII. curat. 75.*
(cc) *Annot. in lib. Donat. Ant. ab Altomare de med. hum. corp. malis cap. 12.*
(dd) *Epid. & Ephem. l. 2. constit. vern. & æstiv. ann. 1576. §. XIV.*
(ee) *Oper. omn. T. 2. P. 1. Colleg. Pract. prax. spec. l. 1. sect. 15. cap. 2. p. 255.*, cui eam videre contigit quovis die veneris redeuntem.
(ff) *Ephem. N. C. Dec. 2. Ann. 5. append. p. 39. observ. 64.*
(gg) *Rhod. observ. citat.*
(hh) *De febr. putrid. l. 2.*
(ii) *L. c.*
(ll) *Ad Sponium not. 3.*
(mm) *Cent. 3. observat. 13.*

FIUS (*nn*), RIEDLINIUS (*oo*), HAENIUS (*pp*), TISSOTIUS (*qq*), HAGENDORNIUS (*rr*), RAZOUX (*ss*), atque alii complures. *Nonana* post HIPPOCRATEM non prætervisa est a ZACUTO LUSITANO (*tt*), a WERLHOFIO (*uu*), atque ab AVICENNA, qui tamen de ea meminit ex fide amici cujusdam (*vv*). *Decimanam* biennium durantem refert idem ZAC. LUSITANUS (*xx*), & GILB. ANGLICUS (*yy*); *Quindecimanam* GENTILIS, teste NICOLAO FLORENTINO (*zz*), RHASES (*a**), BALLONIUS (*b**), NIGRISOLIUS (*c**), & quod mirum est, ipse WERLHOFIUS tam *Quatuordecimanam*, quam *Quindecimanam* propria observatione confirmat (*d**). Nec de his dubium ullum cuiquam superesse potest, utrum certa, & constanti periodo vere tales se se ostenderint.

Bi-

(nn) *L. c.*
(oo) *Lin. med. ann. 4. Decembr. obs. 18.*
(pp) *Divis. Febr. divis. 4. p. 9.*
(qq) *L. c.*
(rr) *Cent. 2. obs. 57.*
(ss) *Tabl. Nosolog. & meteorolog. Avril.* 1759. *p.* 150.
(tt) *Prax. Med. l. 3. obs. 34.*
(uu) *L. c.*
(vv) *L. c.*
(xx) *L. c.*
(yy) *Compend. de Febr. l. 1.*
(zz) *Tr. 2. summ. 4. distinct. 5. cap. 5.*
(a*) Referente Foresto *l. 3. observ. 43. schol. pag. m.* 170.
(b*) *L. c.*
(c*) *L. c.*
(d*) *L. c. §. XXXIV.*

Bimestres, Trimestres, Annuæ.

§. LXVI. Hos ultra fines (§. LXIV. LXV.) quæ excurrunt, longioresque adhuc periodos obeunt, uti *menstruæ*, *bimestres*, *trimestres*, *annuæ*, aliæque hujusmodi febres, ab Auctoribus recensitæ non videntur hic locum habere, quia rectius fortasse ephemeris æquiparantur. *Menstrua* mulieribus circa catameniorum tempus, viris vero imminente hæmorrhoidum fluxu obvenire consuevit; quamquam citra hasce caussas incidere eam quandoque, author est SANCTORIUS (*a*). *Trimestrem* alii non pauci meminerunt. Hac circa magnas anni temporum mutationes corripi solebat BALLONIUS (*b*), qui non nulla etiam *annuæ* exempla evulgavit. *Annuam* etiam ab HAENIO (*c*) curatam legimus.

Periodicæ, Erraticæ, Vagæ. Universales, & particulares, sive topicæ. Larvatæ.

§. LXVII. Quænam *periodicæ*, & quænam *erraticæ* dici soleant supra (§. LXII.) indicatum est. *Periodicæ* videlicet certum accessionum ordinem, certamque periodum observant; contra *erraticæ* nulli se ordini, aut typo obstringunt, sed de uno in alium saltitant: ad quas spectare videntur *vagæ*, illæ nempe, quæ inter erraticas magis adhuc errant, & nullius typi similitudinem unquam retinent. Quemadmodum varo typi ratio ordinata, vel inordinata *periodicas*, vel *erraticas* facit, sic partium, quas febris prehendit, & tenet, diversitas novum genus di-

(a) Refer. HAENIO *Thes. de febr. division. divis. 4. pag.* 10.
(b) *Consultat. medic. l.* 1. *n.* 48.
(c) *L. c. p.* 10. §. 14.

discriminis affert. Nam quamvis ut plurimum febris totum corpus occupare consuevit, & ideo morbus *universalis* habeatur, interdum tamen unam tantum partem, quod quidem rarissimum est, corripit, afficitque. Hinc *intermittentes febres* possunt dispertiri in *universales*, & in *topicas*, sive *particulares*. In his posterioribus, ut testes sunt CNOEFFELIUS (*a*), JACOBÆUS (*b*), BERGIUS (*c*), SWIETENIUS (*d*), aliique, modo brachium unum, modo crus, modo hypogastrium, modo dimidium corporis periodice omnibus, aut plerisque intermittentium febrium symptomatibus corripi, & infestari, novum non est, nec insolens. Ad hoc *topicarum* genus omnino transferri debent etiam illæ, quas *larvatas* nonnulli vocant. Dicuntur autem *larvatæ*, quod sub aliorum specie morborum sine ulla sensibili febre, saltem quæ universum corpus comprehendat, periodice recurrunt: cujusmodi sunt hemicraniæ periodicæ, ophthalmiæ, odontalgiæ, dolores colici, cardialgiæ, asthmata, epilepsiæ, hysterismi, chorea S. Viti, aliique affectus typum quotidianum, tertianum, aut quemcumque alium habentes; quamquam, si libere loquar, hi ad morbos potius periodicos, quam ad febres reduci soleant. Quia tamen ut febres intermittentes cortici peruviano cedunt, & in parte, in qua insident, febrilia sæpe symptomata percipiuntur, motus v. c. arteriarum auctus, dolor, calor, tremor, aliaque hujusmodi; idcirco pro *larvatis* febribus & *topicis* haberi quodammodo possunt.

 Divi-

(a) *Ephem. N. C. dec.* 1. *ann.* 3. *observat.* 205. *pag.* 381.

(b) *Act. Haffniens. Vol.* 1. *observ.* 119.

(c) *Act. Svecic Vol. XVI. Trimestr.* 4.

(d) *L. c.* §. 757. *Medic. Essays T.* 1. *p.* 295. & *T.* 2. *p.* 305. *Journ. de Méd. T. XXIV. p.* 60. &c.

Divisio in vernales, & autumnales. Depurativæ & corruptivæ.

§. LXVIII. Sed quocumque demum ordine, aut modo procedant febres intermittentes, ab anni certe tempore, quo potissimum incipiunt, aut frequentiores sunt, aliæ *vernales*, aliæ *autumnales* dicuntur. Illæ, adnotante SYDENHAMIO, a Februario ad Augustum, hæ ab Augusto ad Februarium extenduntur; atque uti vario plerumque more, & symptomatum apparatu differunt, sic varium etiam exitum, variumque durationis tempus habent. *Vernales* passim mitiores, brevioresque habentur; quamquam neque semper, neque omnes tales revera sunt: *Autumnales* contra graviores, diuturnioresque. Utræque autem sibi invicem succedunt, adventuque suo plerumque, at non semper, se mutuo fugant. Vidi enim sæpenumero vernalibus exorientibus autumnalium symptomata adhuc caput efferre: aut autumnalibus ingruentibus vernarum naturam servari. Ab ipsa quoque observatione petita est alia distinctio harum febrium in *depurativas*, ut loquuntur, sive *perfectivas*, & in *corruptivas*. Priores ideo sic appellantur, quia sanguinem a febrili fomite, sive materie in quavis accessione ita liberant, ut ejusdem nihil intus remaneat; paullatimque quidquid vitiosi in sanguinem subinde irrepsit, aut in ipso sanguine evolvitur, iterum expellunt, aut emendant, sanitatemque tuto, & cito restituunt. Posteriores vero fomitem non ex toto subigunt, neque ejiciunt, sed novam semper materiam fomiti suppeditant, aut sanos humores, aut solidas partes ita depravant, commutant, aut enervant, ut tota corporis œconomia, & constitutio ruat in deterius. Quare a primo febrium genere corpus & purius, & sanius redditur; ab altero magis,

gis, magisque inficitur, dissolvitur, atque ad alios morbos pejores proclivius fit, & promtius.

Benignæ, & malignæ.

§. LXIX. Nec est silentio prætereundum; febres intermittentes in *benignas* dividi, & in *malignas*, sive rectius *perniciosas*; quæ a *corruptivis* gravitate, & celeritate periculi quam maxime differunt. *Malignarum* autem duplex genus in primis statuitur ex FRANCISCI TORTII, viri experientissimi, sententia, atque (*a*) observatione; alterum nempe *comitatarum*, quæ etsi periodice intermittant, & quietis intervalla, ut benignæ, habeant; in accessionibus tamen aliquo periculoso peculiari symptomate stipantur; quo ægrum in vitæ discrimen celeriter adducunt, perniciemque eidem minantur; alterum *subcontinuarum*, quæ scilicet *nullo peculiari symptomate*, unde etiam *solitariæ* dicuntur, sed *multiplici*, & *vario* comitatæ intermissione paullatim obscurata, & deperdita ad continuitatem acutarum modo *lente*, modo *festinanter tendunt*, extensis videlicet ad ipsummet consuetæ integritatis, quietisque tempus gravibus quibusdam, variisque symptomatibus. Benignæ porro dicuntur illæ, quæ ab utrisque hisce, sive *comitatis*, sive *subcontinuis* longissime absunt.

Perniciosæ Comitatæ.

§. LXX. Quoniam vero in *Comitatis* (nam de altero genere dicam postea) quædam symptomata a *colliquatione*, ut ajunt; quædam a *coagulatione* pendere Cl. TORTIO visa sunt; idcirco hæ febres

 ab

(a) *Therapeutice special. lib. 3. cap. 1. pag. 124. & 124.*

ab eo in *colliquativas*, & *coagulativas* partiuntur. Ad colliquativas referuntur 1. *Cholerica*, vel *Dysenterica*; 2. *Subcruenta*, vel *atrabilaris*; 3. *Cardiaca*; 4. *Diaphoretica*, quæ tamen *coagulativis* interdum adnumerari posse creditur. Ad *coagulativas* vero 1. *Syncopalis*; 2. *Algida*; 3. *Lethargica*, quæ *Apoplecticas*, & *Soporosas* aliorum complectitur. Hæc sunt præcipua genera *comitatarum* a TORTIO nostro & observata, & descripta (*). In his tamen non omnes *perniciosæ comitatæ* continentur. Nam a MERCATO, a MORTONO, a MORANDO MORANDIO, imo ab eodem TORTIO aliæ, atque aliæ rariores quædam recensentur; nimirum *pleuriticæ*, *catarrhales*, *rheumaticæ*, *colicæ*, *arthriticæ*, *cæcæ*, *scorbuticæ*, & *petechizantes*. His addenda est illa species, quam MANHEIMII grassari vidit FRID. CASIMIRUS MEDICUS (*a*), ob spasmos, & convulsiones, quibus stipabatur, *spasmodica* dicenda; itemque illa, quam tumor albus totius cutis qualibet in accessione, sive *paroxysmo* comitabatur, quamque descripsit Cl. STORCKIUS (*b*). Sed de singulis hisce speciatim alibi.

Al-

(*) MERCATUS primus fortasse omnium dilucide eas descripsisse creditur, deinde MORTONUS, & TORTIUS, quin tamen hi duo, dum observationes suas aggressi sunt, nempe antequam scriberent, alter de altero quidquam nossent. Attamen vestigia quædam harum febrium reperiuntur etiam apud alios tam vetustiores, quam posteriores Scriptores, AVERROEM videlicet, AVENZOAREM, VALLESIUM, MERCURIALEM, H. SAXONIAM, RIVERIUM, SYDENHAMIUM, EPIPHANIUM, DONATUM, HORSTIUM, RHODIUM, RESTAURANDUM, SYLVIUM, ETTMULLERUM &c.

(a) *Comm. Lips. suppl.* 2. *ad Decad.* 2. *p.* 204.

(b) *Ann. Med. secund. p.* 163. *edit. Amstel.* 1779.

Alterum genus perniciosarum, subcontinua. Subintrans.

§. LXXI. Alterum Perniciosarum genus, quas *subcontinuas*, & *solitarias* TORTIUS vocavit, in una tantum specie, ad *colliquationem* æque, ac ad *coagulationem* prona, consistit; cujus tota ratio in eo posita est, ut, obscurata accessionum periodo, productaque ad integritatis solitæ tempus cum periculosis, malignisque varii generis symptomatibus febre, in continuam acutam degenerare paratissima videatur. Cum hac vero confundi minime debet illa intermittentium species, quæ ad continuitatem quidem inclinat, anticipante nimirum nova accessione ita, ut antecedenti nondum finitæ superveniat; sed facile fertur, & manifestas adhuc accessionum periodos servat, nullumque periculum affert; quæque *subintrans* (a) appellatur. Sed de his modo satis: fusius alibi, ubi singularum historiam, signa, & curationem trademus. Hoc unum adjicimus, sæpe hujusmodi febres quorumdam anni temporum, tempestatum, regionumve proprias esse, proindeque modo *epidemicas*, modo *endemicas* conspici; quamquam interdum etiam *sporadicas* occcurerre, non inficiemur. *Malignas* vero, sive *perniciosas*, cujuscumque demum generis sint, cum epidemice debacchantur, contagione in sanos propagari perhibent MEIBOMIUS, LANZONIUS, CLEGORNIUS, HEUERMANNUS, LAUTERUS, HOFFMANNUS (*b*). Id autem aut incertum valde, aut sane rarissimum esse crediderim; cum in epidemica quadam gravissima consti-

(a) TORTIUS *l. c. p.* 136.

(b) Locos videre est apud TRNKAM *Hist. Febr. Intermitt. Vol.* 1. *P.* 1. *c. V.* §. *XXXIV.*

stitutione, quæ Bononiæ anno 1729. quam plurimos occupavit, nihil contagiosi Cl. BECCARIUS (c) invenire potuerit; neque egomet ipse in aliis ejusmodi constitutionibus, quibus interfui non perfunctorie, unquam deprehenderim quidquam, ex quo certi aliquid concludi queat. Caussa enim, unde quam plurimi eodem tempore, eodem in loco, eodemque sub tecto febricitant, adeo communis est, ut contagione, qua sani inficiantur, opus non videatur.

Tria stadia cujusvis accessionis.

§. LXXII. In omni autem vera, & legitima febre intermittente tria tempora, sive stadia, quæ percurruntur ab unaquaque accessione, considerari solent. Primum est *frigoris*, sive principii, alterum *caloris*, æstusque, sive augmenti, tertium *sudoris*, sive remissionis. Alii inter augmentum, & remissionem intercedere docent medium quoddam spatium, in quo febris nec crescit, nec decrescit, atque adeo id a stando nomen habet. Sed, quia non facile id percipitur, aut quia cum alterutro confunditur, a nuperis quibusdam omittitur. In *frigore* tres pariter gradus notantur, primus, quando corpus universum, vel aliquæ ejus partes frigent quidem, sed neque tremit cutis, neque membra concutiuntur, & *refrigeratio*, sive *perfrigeratio* vocatur. Si vero cutis corrugetur, & contremiscere videatur, *horror*, sive *horripilatio* est; secundumque frigoris gradum sistit. Tertius denique est, si membra quatiuntur, atque agitantur, *rigor*que dicitur. Cum omnibus hisce frigoris febrilis gradibus pro-

(c) *Act. physic. Med. N. C. Vol. III. obs. 48. p. 142., & seq.*

proportionata quædam conjungitur doloris contundentis totum corpus molesta perceptio.

Cujusvis stadii descriptio. Primum stadium.

§. LXXIII. Primum stadium, sive tempus, cui nomen principium est, incipit a crebra oscitatione, & membra extendendi cupiditate, quam hodie *pandiculationem* dicunt; quibus succedit lassitudo, gravitas, debilitas totius corporis; pallor, & livor, ungues in primis, apicem nasi, labia, digitosque occupans; deinde frigus partim verum, partim apparens; dorsi, & artuum dolor: tremor, præsertim maxillæ inferioris; respiratio difficilis, & anxia; pulsus primum rarus, tardus, & parvus, postea etiam debilis, & frequens; vel saltem celer; nausea; vomitus; sitis; urina aquea, & tenuis. Hæc durant plus minus ad horam unam, aut duas, raro ad tres, quatuor, & rarissime ad sex excurrunt, nisi *algida febris* fuerit.

Stadium secundum.

§. LXXIV. Remittente sensim frigore, sive primo stadio desinente, calor exoritur, qui paullatim ita increscit, ut acer, atque exurens interdum fiat. Hujus tamen gradus non semper prægressi frigoris gradui respondet. Respiratio tum liberior evadit, deinde magna, & frequens, sed sine anxietate; pulsus explicatur, & sensim magnus, fortis, & creber redditur. Supervenit cephalalgia, & quandoque leve delirium; sitis perseverat; urina coloratior mingitur; atque hæc aliquot horas continuantur, donec ad ultimum stadium fiat transitus.

Stadium tertium.

§. LXXV. In quo omnia stadii secundi symptomata incipiunt mitescere; cutis mollescit, & madet;

det; sudor erumpit e toto corpore calidus, & copiosus cum ingenti levamine. Nec rarum est, eodem etiam tempore vomitum, alvique fluxum incidere. Urina, quæ tunc emittitur, rubicunda, & pauca esse solet, sedimentumque deponit lateri contuso simile, unde lateritia vocatur, & tamquam signum intermittentium febrium pathognomonicum a multis habetur. Verum id minime pathognomonicum est; nam interdum ab iis omnino abesse lateritiam hanc urinam vidi, videruntque alii; quo in casu subrufa, & subflava apparet cum nubecula, aut enæoremate, aut alba hypostasi, imo interdum sanorum similis; quæ tamen nonnumquam cito perturbatur, & jumentorum videtur. Lenis demum sonus obrepit, e quo ut excitatur æger, vix præter debilitatem aliquid incommodi, aut molestiæ quæritur, beneque habet, & brevi perfecta integritate, sive *apyrexia* potitur. Si quid tamen ei superest quod recte valentem dedecet, id redigitur ad levem capitis dolorem, aut gravitatem, sitim, aliudve symptoma facillime ferendum cum aliqua pulsus perturbatione, aut crebritate.

Exceptiones, & monita.

§. LXXVI. Scire autem interest, febres istas non semper a frigore initium ducere. Interdum enim calore protinus se exserunt, quod potissimum fieri solet æstiva, calidaque tempestate. Quandoque etiam frigus calori jam incepto, invalescentique tantummodo supervenit, nec tunc sudore, ut liquet, finitur accessio (*a*). Imo nonnumquam accessioni uni-

(a) ETTMULLER. *Oper. omn.* T. 2. P. 1. *Pract. Prax. specim. l.* 1. *sect.* 15. *cap.* 2. *in octan. n.* 9.

BOR-

universæ finem frigus (*b*) imponit. SCHENCHIUS tertianæ cujusdam meminit, cujus accessiones (*c*) quasi ordine inverso ferebantur. Exordiebantur siquidem a sudore, quem rigor, deinde calor subsequebatur. Monet præterea Cl. SWIETENIUS (*d*) tria ista stadia (§. LXXIII. LXXIV. LXXV.) cujusvis Intermittentium accessionis, si cum temporibus febrium continuarum comparentur, magnam habere cum iis affinitatem; primum videlicet stadium, sive frigoris respondere incremento aliarum, alterum vigori, tertium vero earumdem remissioni, in qua crisis, & solutio morbi fit. Quod si non una accessio, sed omnes cujusque febris intermittentis simul sumptæ considerentur, *tunc ejus febris incrementum adesse, quamdiu paroxysmus duratione, & numero & vehementia symptomatum proxime præcedentem excedit*, remissionem vero, cum post coctionis signa, quæ Veteres in hujusmodi etiam febribus (jure ne, an perperam, non dixerim) expectabant, morbus se se remitteret.

De Caussis, & primum de propioribus.

§. LXXVII. Jam vero de caussis harum febrium aliquid dicamus, oportet. Et primum, ut ab earum caussa proxima initium fiat, obscurissimam, & prope impenetrabilem hanc nobis (*) videri, fatemur.

BORRICHIUS *Act. Medic.* HAFFNIEN. *Vol. III. observ.* 37.

(b) FED. CASIMIR. MEDICUS *Samml. von Beobactung* 1. *Band.* §. 27.

(c) *Lib. VI. p.* 817.

(d) *L. c.* §. 749. 750.

(*) Hoc ipsum videtur Cl. GORTERIO. Vid. ejus *Prax. Med. system. n.* 195.

mur: Quid de ea GALENICI senserint, jam supra (§. LVIII.) explicavimus. WILLISIUS eam posuit in peculiari sanguinis fermentatione, quæ *succum nutritium*, sive chylum ab ingestis deductum, & non satis assimilatum, tamquam *heterogeneum quoddam*, & *non exacte congener* vel subjuget; vel foras (*a*) emandet; SYLVIUS in succo pancreatico ob *stagnationem acidiore* reddito, delatoque ad intestinum Duodenum *cum bile* plus minus acri *vitiose* effervescente (*b*); ETTMULLERUS in *fermento præternaturali salinæ*, & quidem *acidæ prosapiæ*; ventriculo, & primis viis ingenito ex vitio digestionis, sive hæc a *fermento digestivo*, sive *ab alimento assumpto* depravata (*c*) sit. Ab his non valde discrepant quorumdam aliorum hypotheses, BORELLII videlicet, IONESII & BESANZONII putantium; vel succum nerveum ob impeditum per nervos, glandulasque transitum stagnare, fermentescere, & refluere, vel *crudas*, *acidasque sanguinis particulas in superficie corporis hærere*, & fibras ibi *vellicare*; vel *aciditatem sanguinis succum nervosum inficere* (*d*). Verum omnes hæ opiniones in tanta hodierna Physiologiæ luce, ut jure animadvertit Cl. HOMIUS (*e*), vix ullos patronos inveniunt; imo, quia prorsus fictitiæ, & fundamentis destitutæ per se jam corruerunt. Sed dum HOMIUS aliorum rejicit opiniones, utinam ea, quam ipse substituit de fibrarum la-

(a) *De febrib. cap. 3. pag. mih. 34.*
(b) *Prax. Med. l. 1. cap. 40. a §. 58 ad 129.*
(c) *Oper. T. 2. l. 1. Colleg. practic. sect. 15. cap. 1. pag. 303.*
(d) Referente **FRANC. HOME** *Princip. Medicin. P. 2. sect. 6.*
(e) *Ibid.*

laxitate, atque inde imminuta *transpiratione* (**) tamquam *caussa* harum febrium *proxima*, firmiori niteretur pede.

Con-

(**) Nutat, vacillatque hujusmodi opinio, 1. quia hæc fibrarum laxitas sæpe commentitia est, & plerumque a febribus intermittentibus abest; 2. quia frequentius laxitas, sive atonia fibrarum febrem subsequitur, quam antecedit, atque ideo potius effectus, quam caussa videtur; 3. quia cachectici, leucophlegmatici, anasarcici, in quibus & fibrarum laxitas, & transpirationis imminutio manifesta est, non magis obnoxii hujusmodi febribus existunt, quam alii, 4. quia roborantia, & adstringentia febrem certius fugarent, quam cortex peruvianus, qui longe minus adstringit, & roborat, & si umquam eam fugant, id non sine noxa plerumque præstent: nec satis patet, an fibras roborando, num vero alia facultate, & ratione febrem tollant; 5. quia cortex peruvianus, remedium antifebrile omnium certissimum, & efficacissimum est, quamvis levissime adstringat, nec valde perspirationem moveat; 6. quia sudorifera reliquis in adigenda febre præstarent; 7. quia cortex peruvianus qua facultate revera febres edomet, adhuc in controversia est, & indefinitum (1); 8. posita istiusmodi caussa, multa febrium phænomena nec intelligi, nec inde explicari possent: 9. quia validæ, & roborantes frictiones omnem intermittentem depellerent &c.

(1) Imo Cl. HAENIUS cum multis aliis fatetur pluries, se ejus agendi modum plane ignorare. Vid. *Rat. medend. P. 3. cap. 4. p.* 171. & *lib. eod. cap. 3. p.*136. & seq. ubi etiam apposite ostendit, cortice dato tam hominibus *strictissimi temperamenti*, quam *laxissimi*, utrisque *ex æquo redire salutem*; concluditque, *si tantummodo adstringendo, laxosque nervos roborando cortex* ageret, vehementer nociturum potius, quam profuturum *rigido corpori*, *&c.*

Conjecturæ aliorum auctorum. Explicatio accessionum.

§. LXXVIII. His igitur opinionibus, tamquam inanibus, futilibusque vix delibatis, non committam nunc, ut aliorum quorumdam doctissimorum virorum conjecturæ, quas hac super re (§.LXXVII.) cum aliqua veri specie in medium protulerunt, desiderentur. Itaque primum sunt eorum complures, qui verisimillimum existimant, materialem harum febrium caussam esse aliquid, quod sanguini statis temporibus, & per intervalla affunditur, eamque excitat commotionem, cui nomen febris inditum est. Si enim id sanguini jam ante insidere quis opinaretur, hunc profecto a vero longissime aberrare, satis fidenter credat, quia vix fieri posse rentur, ut tamdiu sine perturbatione in illo consistat, & quiescat, quamdiu æger a febre liber ad intervalla remanet. Sin vero hujusmodi extranea materies, ubi in sanguinem infusa est, tantum efficit turbarum, jam necesse omnino esse, si quies, & integritas subsequi debet, ut ea vel corrigatur, vel ita, quod verisimilius est, immutetur, ut facile secerni, atque extra corpus emitti possit. Sic enim sanguinem vel amissa nocendi potestate, vel prava, noxiaque febrili materie excreta ad pristinam bonitatem, tranquillitatemque redire, quæ tamdiu perseverat, perduratque, donec nova priori similis cum eo communicetur. Pro varia autem ejusdem materiei copia, pravitate, crassitudine, aut vi, & pro sanguinis ipsius diversa temperie, ægrotantisque natura, ætate, & robore tardius, aut citius id vitium emendari, aut expelli, ideoque quamlibet accessionem longiori, aut breviori temporis intervallo finiri.

Quo-

Quomodo in continuas, & subintrantes abeant. Periodorum ratio.

§. LXXIX. Quod si vel materiæ hujus culpa, vel vitium naturæ defectu fiat, ut difficilior, & tardior ejus emendatio, aut expulsio contingat; tunc alterutrum futurum esse: nimirum vel uni accessioni longius protractæ alteram supervenire, antequam prior illa decedat, vel tantam impuræ materiæ vim in sanguine cumulari, quæ febri continuandæ par sit. Priore modo, antequam una accessio desinat, alteram subintrare, eamque tum febrem nasci, quam *subintrantem* dicunt. Talis autem sæpe est ab ipso principio, secus quam subcontinua. Posteriore vero, ex intermittente in *continuam* transire. Similiter periodicam extranei fomitis in sanguinem migrationem citius, vel tardius fieri pro varia ejus copia, mobilitate, & natura, aut loci, e quo erumpit, ratione. Copiam enim majorem, aut promptiorem ad fluendum, aut insigniorem acritudinem efficere minora integritatis intervalla; contrarias conditiones, longiora. Cumque modo majus, modo minus temporis spatium ad fomitem colligendum, præparandumque requiri videatur, non mirum esse, si accessiones modo singulis, modo alternis diebus, modo quarto quovis tantum, modo longiori intervallo revertantur.

Varietas locorum in quibus fomes febrilis,

§. LXXX. Præterea loca, in quibus fomes iste febrilis tempore integritatis colligitur, varia esse posse contendunt. Hæc autem vel citra sanguinem statui, & concipi, vel ultra. Citra sanguinem ventriculus, intestina, glandulæ mesentericæ, ductus chyliferi, hepar, pancreas, aliaque si qua sunt ad

ad id apta, esse creduntur. Ultra sanguinem locantur, aut locatæ dicuntur glandulæ omnes conglobatæ in ambitu corporis, aut in visceribus sitæ, e quibus venæ lymphaticæ prodeunt. Verum in his postremis suspicatur TORTIUS congeri materiam febribus mitioris indolis gignendis magis idoneam, quæ nempe cum frigore, & rigore quidem, ut aliæ intermittentes, sed sine ullo alio graviore symptomate invadant, & denique sudore ex universo corpore erumpente solvantur. Febres vero illæ superiores, quæ in infimo ventre ferociora symptomata excitant, uti nauseam, vomitum, cardialgiam, alvi fluxum, tormina, borborygmos, infarctus viscerum, aut horrores, rigoresque dorsum & lumbos in primis excruciantes, vel a prava victus ratione originem ducunt, illæ inquam febres fomitem in ea regione, in qua hæc accidunt, habere eidem videntur. At considerandum sane est, febrilem fomitem aliquo in loco collectum sola nervorum, & fibrarum irritatione posse febrim movere, quin in sanguinem influat, quemadmodum alicujus partis dolor vehemens, aut inflammatio facit; e loco vero, in quo insidet, dimoveri, & periodice extra corpus efferri per febrilem motum quidem, sed ab antecedenti nervorum irritatione, & spastica fibrarum affectione genitum. Præterea non desunt, quibus non absurdum videtur, fomitem istum in ipso etiam sanguine oriri, atque in eo consistere, & per vices augeri, & decrescere sic, ut febrilis accessio, & decessio consequatur, quin aliunde in sanguinem derivetur.

Quid obijci his possit.

§. LXXXI. Sed demus, largiamurque, fomitem illum ex aliqua parte earum, quas enumeravimus, in

in sanguinem statis circuitibus transduci. Quis tamen certo definiat, quænam prima sit ejus origo, quique locus eum recondat, & colligat? Nam si locum istum ponas esse ventriculi, aut duodeni cavum, aut bilis receptacula, aut quamcumque aliam intestinorum partem; copiosæ, iteratæque vomitiones, dejectionesque, quas non modo ipsa natura, verum etiam artis solertia vel sub accessionibus, vel ante eas molitur, nonne omnem febrilem fomitem educerent, exhaurirentque? At, sicuti TORTIUS ipse, & cum eo SYDENHAMIUS, aliique quam plurimi (a) testantur, id minime experientiæ consentaneum est, &, si quando prospere factum illud narrant aliqui, ita ratum plane fieri fateantur, necesse est; ut in eorum sententiæ confirmationem adduci non debeat. Imo compertum non semel contra est, febres ejusmodi evacuationibus ne hilum quidem minui, sæpius vero exasperari, aut e simplicibus duplices fieri: ne quid dicam de *cholericis*, *dysentericis*, *atrabilaribus*, aliisque, quarum periculum, aut exitium eo propius, graviusque accersitur, quo largiores ejusmodi evacuationes fuerint.

Objectiones aliæ.

§. LXXXII. Ad hæc si febrilis fomes in istiusmodi locis (§. LXXX. LXXXI.) reapse insideret, colligereturve, quis non videat, utilius, satiusque fore, chinam chinam quatuor, aut quinque horis ante febris adventum dare, eo quippe tempore, quo tota febris caussa a remedio occupari, absorberi, irretiri, emendari, cogi, aut quocumque alio modo efficaciter affici, (si tamen in eam proxime age-

(a) *Vid. infra* §. 115. *& seq.*

agere credatur) quam tempore ab ventura accessione magis dissito ? Et tamen usus contrarium omnino evicit . Non enim certum, plenumque remedii effectum assequimur , nisi quatuor supra viginti fere horis, antequam febris accessura sit, dari cœptum fuerit ; nequidquam contra sentiente (*a*) WERLHOFIO . Quæ etsi febrilem materiam in ventriculo , biliferis ductibus, aut intestinis, vicinisque partibus non cumulari , nec residere satis demonstrant , talia tamen esse videntur , ut non ibi solum hærere, aut eo derivari , sed etiam altiori e loco prorumpere , aut profundius latere , aut aliud vitium subesse , a quo febris gignatur, cuique china china medeatur suspicari debeamus .

Aliæ objectiones iterum .

§. LXXXIII. Quod si in glandulis conglobatis, venisque lymphaticis , aut in nervis , aut in exteriore corporis ambitu , aut in sanguine ipso (§. LXXVII. & LXXX.) caussa omnium febrium intermittentium quæratur, cur, quæso, aperientibus , sudoriferis , acorem emendantibus , & lignorum , ut vocant , decoctis non illæ curantur ? Cur e perniciosis quæ *Diaphoretica* (§. LXX.) a TORTIO appellatur, nihil sudore juvante, adeo celeriter properat ad exitium ? Cur febres, quæ e lymphæ vitiis oriri universim judicantur , uti catarrhales , rheumaticæ, scorbuticæ, venereæ , arthriticæ, strumosæ vulgo dictæ , quando intermissione alternantur, cortici peruviano ut reliquæ intermittentes , non obediunt & ipsæ ? At quemadmodum loco, in quo febrilis fomes hæreat, decernendo pares nequaquam videmur , sic neque humori , qui potissimum pec-

cet,

(a) *L. c. sect. 4. §. 7. not. z.*

cet, divinando valemus. Quicumque tamen is fuerit, obscurissimum plane putamus, quo vitii genere laboret, depraveturque, conjectura assequi. Potest, inquiunt viri doctissimi, acescere, *alkalescere*, corrumpi, putrescere, inspissari, copia excedere, aut deficere, acrimoniam multiplicem arripere, aut alia quacumque ratione a naturali temperie, motu, circuitu desciscere, ut febrilem commotionem cieat; imo sic eum depravari posse arbitrantur nonnulli, ut modo veneni corrodentis naturam nactus vomitum, alvi fluxum, ventriculi, intestinorumque acerbos cruciatus pariat; aut acerrimus factus totam sanguinis mixtionem, compagemque dissolvat, & liquet; modo aciditate contracta sanguinem coagulet. & igneum elementum, vel phlogiston ita deprimat, aut irretiat, ut intensissimum algorem procreet; modo narcotica vi soporem afferat, aliaque pro varia sui degeneratione phænomena præstet, quibus febres intermittentes, præsertim *malignæ*, sive *perniciosæ*, terrere consueverunt.

Quid probabilius videatur.

§. LXXXIV. Quare, cum tot, tamque variis vitiari modis posse humores appareat, & probabile admodum sit, modo ab hoc, modo ab illo vitii, aut vitiati humoris genere febrem moveri; consequens est, ni fallor, non unicam, sed plures febrium intermittentium caussas esse oportere, & pro varia harum ratione febres ipsas natura, & effectis non parum discrepare, prout supra expositum est. Atqui, si ita revera concludendum sit, quî fieri tamen potest, ut unus, idemque cortex peruvianus omnes, singulasque earum species, a tot, tamque differentibus caussis pendentes cohibeat, aut fuget? Nonne rationi magis consonum idcirco videatur ab

una solum caussa proxima eas omnes proficisci, quoniam uno, eodemque medicamento subjugantur? Verum hæc quidem aut mentis pene nostræ aciem exsuperat, aut densissimis involuta adhuc tenebris latet; nam omnes illi, qui cum superioribus, veteribusque de indaganda, assignandaque tam materiali caussa, quam ejusdem sede, quemadmodum retuli, disputant; profecto caussas remotas quæsivisse videntur, non proximam, & continentem, in quam alioquin detegendam plurimum interfuisset incumbere. Non enimvero unum, eundemque humorem, sed alium, atque alium depravari pro caussarum procatarcticarum, febriumque varietate probabili sermone ostendisse videntur.

An bilis caussa intemittentium?

§. LXXXV. At postremis hisce temporibus vidimus Cl. VALCARENGHIUM (*a*), qui unum dumtaxat humorem, bilem nimirum, argueret, & quodammodo in judicium vocaret, tamquam veram, certamque febrilium accessionum caussam his prope permotus rationum momentis: 1. Quod hæ febres sæpius æstivo, & autumnali tempore dominantur, dum bilis videlicet abundantior acriorque est, aut plus solito effervescit; hieme vero rarius, & tum solum aut autumnales, vel æstivæ febres eo usque protrahuntur. 2. Quod evacuationibus ut plurimum biliosis tutius, frequentiusque solvi eædem solent, uti urinæ, & sudores cum odore, tum colore bilem exuberantem ostendentes documento sunt. 3. Quod raro senes, sæpius juvenes, & cholericos maxime homines adoriuntur, & gravius affligunt. 4. Quod morbis hepatis persæpe succedere visæ sunt, aut eos post

(a) *De præcip. febrib.* §. *XXVII. p.* 180.

post se relinquunt. 5. Quod pleraque earum symptomata vel a copia bilis, vel a nimio ejus fervore, vel, ut vocant, *alkalescentia*, putridaque corruptione, vel simili alia ejusdem depravatione profluunt, uti constat ex bilis porraceæ, vitellinæ, æruginosæ excretionibus, quæ in ipsarum decursu maximo cum levamine tam per superiora, quam inferiora contingunt. 6. Quod linguæ flavus color, oris amarities, molesta circa ventriculum, biliferosque canales tensio, & anxietas, aliaque hujusmodi eas comitantur, bilis effervescentis præter morem, atque huc illuc diffusæ non dubia argumenta.

Argumenta diluuntur.

§. LXXXVI. Hæc, atque alia non absimilia a VALCARENGHIO, omnibusque illis (*), qui cum eo bilem accusant, proferuntur tanta veri specie, ut magnam partem medicorum in suam sententiam traxerint. Et quidem, si quid judico, non negaverim, adductis argumentis probari, bilem, & vasa bilifera in hujusmodi febribus sæpe affici; non tamen concedam, satis demonstrari, utrum bilis

 ipsa

(*) Non hic de illa bile, quam sanguinis calidiorem, acrioremque partem veteres Medici putabant, quamque RESTAURANDUS omnium pene febrium, nedum intermittentium (*Hippocr. de usu Chin. Chin. cap.* 4.) caussam esse voluit; sed de bile vera, quæ in hepate secernitur, sermo est. Ante VALCARENGHIUM etiam ZENDRINUS (*della China China*) ab hac bile intermittentes febres derivavit. Nec ab eorum sententia valde abfuit MEADIUS, qui in *Monit. & Præcept. Medic. cap.* 1. *sect.* 8. *pag. m.* 22. non dubitavit hæc verba scripto tradere: *Hunc enim humorem* (bilem nempe) *in intermittentibus maxime peccare mihi minime dubium videtur.*

ipsa primario peccet, febrimque ipsa efficiat; num vero potius secundario bilis, & bilaria vasa a febris ipsius fervore, motu, aut fomite ejusdem, quicumque demum is sit (**), patiantur? nam spasmi, qui circa imum ventrem febrem comitantur, tremor, horrorque bilem ex hepate, cystique fellea exprimunt, excutiunt, in duodenum, imo in ventriculum urgent, propellunt, & per vomitum, aut dejectionem ejiciunt. Deinde nequaquam verum est, semper bilis evacuationes in hujusmodi febribus contingere, neque semper, ut prædicant, ægros ab his sublevari, aut curari; quod multorum experientia evictum est; & si quandoque illud evenit, tum solum evenit, cum febris cum saburra biliosa primarum viarum, ut sæpe fit, complicatur, conjungiturque. Croceus porro urinarum color, lingua flava, os amarum, ventriculi morsus, aliaque ejusmodi quando incidunt, non illico id unum significant; febrim nimirum a bile sive exuberante, sive excandescente, sive corrupta, sive stagnante ortum ducere; cum omnia febris effecta esse possint, & non raro a spasmis, ventriculi, duodeni, choledochique, a quibus bilis in sanguinem refluere cogitur, pendeant, & proinde manifestissimum sit, bilem aliena culpa, non propria sæpissime a naturali indole, motu, cursu deflectere. Id ita esse, multa (***) comprobant, sed in primis vulnera, &

(**) SENACIUS febrilem caussam per totum corpus diffusam esse, sed præcipue hepar, bilariaque organa ab ea affici, pluribus argumentis (*De recond. febr. inter. & remitt. nat. l.* 1. *cap.* 6.) ostendere enititur.

(***) Cl. HAENIUS (*Rat. Med. Continuat. T.*3. *pag.* 196. 197.) hæc in rem nostram habet: *Caput percussi, contusi, vulnerati, successive bilem vario colore vo-*

& contusiones capitis, 2. vehementiora animi pathemata, 3. hypochondriaca, & scorbutica affectio, 4. hydrops; 5. inveteratæ viscerum obstructiones, 6. cachexiæ, 7. demum morbi acuti omnes febriles, ne inflammationibus quidem ipsis exceptis. Quis enim ignoret, in hujusmodi casibus sæpe bilem repente aut depravari multiplici ratione, aut uberius excerni, effundique, licet paullo ante nullo vitio peccaret, nec copia ulla excederet? Quis nesciat, urinas crebro rubescere, croceo interdum, aut saturatiore etiam colore infici, os amarescere, epigastricam regionem multimodis convelli, bilem sursum, deorsumque educi, quin tamen bilis primario laboret, aut proxima horum symptomatum caussa dici possit? Quod si urgeant bilis accusatores, a symptomatibus circa bilis receptacula animadversis perspicuum fieri, eam febrium intermittentium fomitem, caussamque esse; pari jure in soporosis, lethargicis, aliisque varias corporis partes peculiariter afficientibus febribus affirmandum esset, caussam earum proximam in capite, cerebro, pectore, alibique, quoniam circa illas partes symptomata graviora cernuntur, consistere, & contineri.

vomunt : flavam, porraceam, æruginosam. Qui adverso corpore curru vehuntur, id insueti: qui prima vice mare conscendunt, haud raro bilem per varios hos coloris gradus evomunt. Bilem vero esse, quæ variis his coloribus prodeat, amarore sufficienter percipiunt. Probabile etiam censet *quod bilis ab actione veneni in ventriculo & intestinis mota hos subire colores, & vario colore tingere urinas possit.*

Sequitur confutatio.

§. LXXXVII. Neque concedendum est, sola æstate, aut solo autumno, cum sæpissime verno, aut hiemali tempore caput efferant; aut in ætate juvenili solum, & biliosa temperie; cum infantes, & pueros æque, ac quocumque præditos temperamento invadant, hasce febres insurgere, & increbescere tantum. Testes appello quotquot medicinam in frequentissimis civitatibus non negligenter exercuerunt. Neque eo quod juvenes, biliososque homines crebrius, atrociusque divexant, si tamen hoc vere affirmaretur, continuo licet inferre, eas a bile permanare; cum exploratum, perspectumque sit, quemcumque alium morbum in eo ætatis flore, atque in eo temperamenti genere frequentius, atrociusque sævire, atque homines in eo statu constitutos ut robustiores, sic ex quavis caussa graviores morbos incurrere. Neque perpetuum est, hepatis obstructiones præire, aut subsequi febres istiusmodi; neque, si id detur, hepar solum huic malo subjectum est; cum alia quoque viscera, & præsertim lien in eamdem labem, fortasse etiam frequentius, incidant.

Quædam liberaliter prætereuntur. Argumentum novum.

§. LXXXVIII. Prætereo demum, id quod supra (§. LXXXI.) jam innui, emeticis, & catharticis plus nos profecturos esse, si febres istæ bilis excessui, aut depravationi originem suam deberent. Prætereo item quærere, cur, si bilis aut copia, aut vitiata natura intermittentium fons vere esset, in iis morbis, in quibus alterutro, aut utroque modo illa peccat ut in Cholera, in Colica, & Dysenteria biliosa, in Ictero chronico, aliisque simi-

li-

libus illæ rarissime, aut numquam observentur? Illud tamen non prætermittendum est, homines vel sanissimos, & bene valentes cujusque ætatis, & temperamenti, in aere, & loco a febribus intermittentibus quam maxime libero degentes, si in regionem, in qua epidemicæ aut endemicæ ipsæ existant, se repente transferant, aerique præsertim vespertino, nempe noxiis halitibus referto corpus temere objiciant, citissime in easdem incidere; quemadmodum id pluries nobis experientia innotuit. Num, amabo, probabile est, bilem tam brevi, aut augeri, aut depravari, aut corrumpi ita posse, ut febrim confestim procreet? Num loca palustria, & frequentes imbres, aut aquarum inundationes, quarum in sinu intermittentes febres quasi propria in sede aluntur, & foventur, bilem uberiorem gignunt, aut depravant? An vero potius aliquod miasma putridum, aut tetram nescio quam mephitim (*) exhalant, qua cito inficiamur, aut ita corpus nostrum male afficiunt, ut peculiare quoddam vitii genus in humoribus evolvatur, febri excitandæ accommodatum?

Hoffmanni opinio.

§. LXXXIX. Itaque mirum non est, si FRIDERICUS HOFFMANNUS aliorum nequaquam acquiescens hypothesibus, caussam harum febrium, ut ipse vocat, *fundamentalem* ponendam duxerit in spastica universi generis nervosi, & fibrosi affectione, quæ speciatim a spinali medulla incipiat, atque ab exterioribus ad interiora paullatim progrediatur. Id enim docuit pluribus verbis in dissertatione *De vera motuum febrilium indole, & sede*. Ibi ostendere

(*) *Vid. infra* §. 98. *not.* (*).

re tentavit, hanc suam opinionem confirmari egregie ab omnibus invadentis febris phænomenis, dolore nimirum dorsi, & lumborum, horrore, rigore, & frigore extremarum præsertim partium, livore unguium, vasorum omnium manus, & pedes perreptantium exilitate, atque occultatione, cutis ariditate, & corrugatione, pallore quodam tetro, lividoque faciei, oscitatione, crebra membrorum extensione, tremula cordis palpitatione, præcordiorum anxietate, difficili respiratione, inquietudine, corporis jactatione, pulsu contracto, parvo, & debili, nausea, vomitione, alvi, & perspirationis suppressione cum urina tenui, & aquosa, sensuque ebullientis veluti sanguinis ad interiora. Atque ex his ut spasticam affectionem luculentissime apparere, tamquam caussam *fundamentalem*, sive *formalem* febrium intermittentium sibi persuasit, sic ea omnia, quæ nervosas partes irritare, & convellere possent; uti sunt animi motus, validiora cathartica, acria cum cibis, aut aere ingesta, caustica, venenata intro suscepta, aut extrinsecus applicata, aut a succis primarum viarum depravatis, aut corruptis subministrata, item fortiora adstringentia, frigida nervis inimica; cum ad ciendam febrem, tum, si cessaverit, revocandam caussæ materialis, aut procatarcticæ instar plurimum conferre opinatus est.

Quid Boerhaavius senserit.

§. XC. Aliquid etiam vitii in nerveo succo, quem cerebrum, cerbellumque ad cordis fibras transmittere credunt, sibi visus est deprehendisse Cl. BOERHAAVIUS; inertiam scilicet, tarditatemque quamdam, ex qua præcipua harum febrium phænomena

&

& intelligi, & explicari possent (*a*). Hanc deinde Cl. Præceptoris sententiam illustrare omni cura, & studio, confirmareque non destitit celeberrimus SWIETENIUS. Hic enim asseverat, omnia quæ in primo febris accedentis insultu accidunt, talia profecto esse, quæ facili negotio demonstrent, turbari solitum, æquabilemque spirituum animalium in musculos influxum. Ea autem sunt lassitudo, debilitas, tremor, *pandiculatio*, oscitatio, atque alia hujus generis. Hinc consequi putat, ut sanguis nec debita copia, nec vi propellatur ad extrema usque corporis vasa; imo ibi lentescat, atque hæreat; uti elucescit ex frigore, horrore, rigore, pallore, cordis palpitatione, pulsuum parvitate, aliisque, quæ ineunte febre æger patitur. Quare non sine veri similitudine concludit, caussam proximam istiusmodi febrium statui cum BOHERHAAVIO posse *viscositatem liquidi arteriosi, forte & nervosi tam cerebri, quam cerebelli cordi destinati inertiam* (*b*).

Pro Boerhaavio quæ afferat Swietenius.

§. XCI. Multa deinde alia vir doctissimus profert, quibus illud comprobet, firmetque. Dum enim initio accessionis, inquit, videmus impedimentum quoddam nasci, quo sanguis arteriosus debita copia, & vi ad extrema usque corporis progredi inhibeatur, facile conjectura prospicimus, hoc fieri vel ob nimium lentorem liquoris trajiciendi, vel ob auctam canalium resistendi potentiam, vel ob virium moventium defectum. At quartana laborans homo paucis *minutis* ante incipientem accessionem sanissimus sibi videtur, & vana spe lactatur sæpis-

(a) *De cognosc. & curand. morb.* §. 755.
(b) Ibid. *In comment.*

pissime, non amplius redituram esse febrim. Paullo tamen post magno horrore totum corpus concutitur, & febris inopinato reversa ægrum protinus admonet vanissimæ spei, in qua versabatur. Vix autem mente concipi potest sanguinis tam subita mutatio, qua uno quasi momento lentescat, nequeatque minima vascula permeare. Quod sane quantum hujusmodi hypotheseos, cujus BELLINIUS olim & inventor, & propugnator fuit, imbecillitatem patefaciat, quisque per se facile perspicit. Sed admisso etiam sanguinis lentore periodice recurrente, & abeunte, ut in ea poni solet, quomodo inde explicaveris phænomena febris *diaphoreticæ*, *dysentericæ*, *atrabilaris*, aliarumque similium *perniciosarum*? Quid de illis dixeris, quæ sine ullo frigoris, horroris, rigorisve indicio invadunt? Numquid eas a lentore sanguinis derivaveris? Quid discriminis erit inter alias febres, quæ a lentore sanguinis pendere omnino judicantur, rheumaticas, catarrhales, arthriticas, cachecticas, aut ab obstructionibus ortas, cortici peruviano nequaquam obtemperantes, & illas intermittentes, aut remittentes, quæ cortice certissime fugantur?

Pergit Swietenius suam caussam defendere.

§. XCII. Multo minus, prosequitur Cl. SWIETENIUS *(a)*, credibile est, tantam repente solidis partibus accedere rigiditatem, & duritiem, ut liquores omnes repellant. Tempore enim, nec exiguo, eget hujusmodi fibrarum, tunicarumque perversio. Ergo superest, ut in potentiis moventibus tam subitæ mutationis caussa tantummodo quæratur, sive in Hippocratico illo principio, *impetum faciente*, quod mo-

(a) *Ib. in comment.*

mobilissimum, & levissimis de caussis excandescens esse reputatur. Hinc se vidisse narrat sanissimam virginem, cum glire conspecto contremisceret, illico primam accessionem passam esse quartanæ, quæ totam hiemem duravit, nec soluta est prius, quam ver adventaret; cumque jam binos menses a febre immunis fuisset, mala fortuna iterum a petulanti puero, qui glirem mortuum ante ejus vestes projecit, perterritam in aliquot quartanæ accessiones recidisse. Item juniores sæpenumero observavit convelli ut plurimum eo tempore, quo vernæ tertianæ licet salutares incipiunt, non obscuro indicio, a mutata conditione subtilissimi humoris totum systema nervosum perturbari, & commoveri. Vidit in medio ptyalismo, solutis mercurio fere omnibus humoribus, ideoque nullo lentore præsente, tertianam verno tempore obortam (*), quæ non nisi post quartam accessionem evanuit.

Provocat ad chinam chinam.

§. XCIII. Tandem nos provocat ad corticem peruvianum, efficacissimum omnium intermittentium febrium antidotum, qui hystericis, atque hypochondriacis a nimia systematis nervosi mobilitate, & spirituum *ataxia* ortis affectionibus, præclare, ut SYDENHAMIUS testatur, succurrit. Parem ergo in utrisque morbis, ac in febribus intermittentibus caussarum esse rationem. Imo hinc fortasse caussam deducendam esse, cur febres pertinacius inhæreant corporibus hisce mobilioribus, vixque curari queant, nisi adhibito cortice peruviano, qui etiam ro-

(*) Id sæpius supervenit litu mercuriali utentibus, sic, ut intermitti curatio debeat, donec febris desinat, aut cortici peruviano sistatur.

roborandi virtute tunc mirifice prodest. Præterea advertit, insignes, insolitosque animi motus, in primis ex iis, qui totam mentem occupant, & diu detinent, quandoque febres hujusmodi dispulisse; dum per eos tollebatur, vel corrigebatur illa inertia subtilissimi liquoris, a qua accessionis febrilis exordium videtur haberi. Sic QUINCTUM FABIUM MAXIMUM Consulem Romanum commisso prælio cum Allobrogibus, Avernisque a febre quartana in acie fuisse liberatum.

Allata argumenta refelluntur.

§. XCIV. Atque hæc quidem auctoritate viri ingenio, doctrina, usu, nominis celebritate, si quis alius, spectatissimi nituntur. Quo minus tamen omni ex parte præpropere recipiantur, pauca quædam obstare videntur. Et primum summa me subit admiratio duos æque claros, æque sapientes, & experientissimos Medicos, HOFFMANNUM videlicet unum, alterum SWIETENIUM ab eisdem omnino febris phænomenis, quæ uterque eorum ad examen revocavit, in duas prorsus oppositas sententias impulsos fuisse. HOFFMANNUS auctum in nervos spirituum influxum, auctamque solidarum partium resistendi potentiam ex iisdem prope auguratus est symptomatibus, ex quibus contra SWIETENIUS cum eorumdem spirituum imminutionem, atque inertiam, tum vasorum, & fibrarum laxitatem, atoniamque suspicatus est. Adeo magna sæpe ingenia in caussis morborum, quæ plerumque obscurissimæ sunt, eruendis inter se discrepant, atque in contraria ruunt! Deinde nequaquam mirum SWIETENIO videri debuisset, solidas partes momento fere temporis ita rigescere, ut liquori minima vasa perfluenti nimium resisterent; dummodo eas spasmo affici, & sic contraniti repente posse, meminisset.

Iner-

Inertia succi nervei dubia.

§. XCV. Ceterum si nervei succi inertia, & inopia pro caussa febris intermittentis proxima, & perpetua habenda esset, atque ab eadem lassitudo, debilitas, tremor, & reliqua symptomata, quæ invadentem febrem comitantur, permanarent; quomodo (liceat argumentum retorquere) inertia ista spirituum in cerebro, & cerebello tam repente locum habeat, nulla facultatum animalium læsione præcedente? Quare, ubi jam spiritus inertia laborant, antequam motus in toto corpore deficiant, aut depraventur, mentis etiam functiones non læduntur? Neque quispiam reponat, liquorem cerebri, & cerebelli, qui cordi tantum impenditur, tunc vitio aliquo torpescere, & minui, quasi non is, sed alius esset, qui mentis functionibus dicaretur; nondum enim certo demonstratum est, duplicem hunc spiritum, aut duplex nervorum genus dari, animalibus alterum, alterum vitalibus facultatibus addictum. Quid porro dixeris de febribus intermittentibus, aut remittentibus, quæ sine frigore, sine rigore, aliisque imminutarum virium vitalium signis accenduntur, quæque tamen cortice peruviano sistuntur? Num harum quoque origo spirituum vitalium inertiæ attribuenda erit, dum interim nullum ejus præseferunt indicium ex illis, quorum seriem ex SWIETENII mente recensuimus?

Alia argumenta infirmantur.

§. XCVI. Quod attinet ad tertianam medio in ptyalismo obortam, an hæc fortasse, dum lentori Belliniano videtur opponi, spirituum inertiam, lentoremque comprobat evidentius? Terror porro, ex quo virginem in quartanam incidisse, memoriæ pro-

di-

didit, an forte spirituum motum inhibet, & coercet? Nonne potius eos perturbat, agitat, incitat, & commovet? Quid item in suæ hypotheseos confirmationem advocat corticem peruvianum? Teste eodem, quem excitat, SYDENHAMIO cortex inordinatum spirituum motum compescit, & sistit; non incitat, non allicit. Neque, quod juniores viderit tempore verno epilepticis motibus obnoxios, sequitur, ut febres intermittentes, quæ tunc accedunt, a cerebro nervisque affectis oriri dicantur. Namque cur non alii item vernales morbi eamdem caussam agnoscunt? cur etiam epileptici puerorum insultus autumno, quo intermittentium febrium numerus increbrescit, frequentiores & ipsi non observantur?

Nec pluris fiunt reliqua.

§. XCVII. Neque hystericorum malorum cum intermittentibus jactata similitudo quidquam magis probaverit; nam nec cortex hystericos affectus facile, ut fertur, domat, & vincit, nec iisdem obnoxiæ mulieres in intermittentes procliviores sunt, uti alias esse deberent. Utinam profecto essent; motu enim febrili spasmos sæpe tolli vetus observatio est; sed non solæ intermittentes id præstant. Incassum tandem objicitur Q. Fabii maximi casus. Quis eum dixerit assiduis mentis contentionibus quartanam a se propulsavisse? nihil vero validiori corporis exercitio, sudorique ubertim inde promoto, nihil aeris mutationi, in qua summa febribus ejusmodi medendi potestas, tribuendum putet?

De Caussa proxima conjecturæ probabiliores.

§. XCVIII. In tanta igitur rerum obscuritate, opinionumque dissensione cum integrum minime sit, quidquam certi statuere; illud plane repetendum arbitror, quod SWIETENIUS ipse jam docuit his ver-

verbis: *præstat in morborum caussis indagandis progredi tantum, quousque per fidelia observata, & cognitam humani corporis fabricam licet; & in reliquis ignorantiam fateri, quam fictis hypothesibus quantumlibet etiam ingeniosis ludere* (a). Si quis tamen conjecturis locus conceditur, id unum fortasse probabile est, intermittentium febrium, quæ, si primariæ, & legitimæ sint, ut corticis unius viribus obtemperant, sic caussam proximam unam esse (*), soloque gradu potentiæ differre, pro ut vel sporadica est, vel endemica, vel epidemica, vel plus minus maligna, ideoque varia, & diversa phænomena inferre: aliam vero, atque aliam in iis febribus, quæ

(a) *Comment. in Boerhaav. §. eod. Tom. 3. P. 1. p. 93. ed. Venet.*

(*) In historia epidemicæ febrem Intermittentium constitutionis anni 1765., quam ego Libro inscripto *Saggi di Medicina Pratica ec. P. 1. p. 37.* adjeci, a miasmatis, quæ e palustri solo, corruptisque aquis erumpebant, earum originem derivandam duxi. Nolui tamen de peculiari illorum miasmatum natura quidquam pronuntiare, ne ad hypotheses confugere, a quibus quam maxime me temperare debeo, cogerer. Hanc ipsam sententiam aliis placuisse, (*vid. Comm. Med. e Filosof. d' una Comp. de' Med. d' Edimb. T. 1. P. 1. cap. 5.*) novi, qui tamen & ipsi veram miasmatum horum indolem se ignorare fatentur. Auctor anonymus (*ib.*) ab hac caussa omnes intermittentes oriri credit; neque discrimen ullum esse inter intermittentes & continuas putridas, sive ut ipse appellat nervosas, nisi varietatem miasmatum, quæ eas gignunt. Putridæ naturæ miasma hoc esse, credidit PRINGLIUS (*Malattie d' Armata P. 3. cap. 4. §. 3.*); venenatæ, & putredinis non expertis naturæ SENACIUS (*L. C. l. 1. cap. 5. & l. 3. cap. 3.*); MORTONUS (*De Feb. exercit. 1. cap. 3.*) venenum hoc esse ait, sed incognitæ indolis spiritibus, sive nervis infensum.

quæ etsi intermittunt, cortice tamen non depelluntur. Fomitem autem febrilem modo uni, modo alteri loco magis insidere, aut certe infestiorem esse; quod morbi periodici, & febres topicæ, larvatæque (§. LXVI.) uti hemicraniæ, colici dolores, pleuritides, hæmoptyses, epilepsiæ, uteri hæmorrhagiæ atque alia periodica mala, videntur ostendere, in quibus æque feliciter cortex peruvianus curationem absolvit. Neque vim suam fortasse exserere hujusmodi febrilem fomitem, nisi tum solum, cum ad primaria circulationis organa pervenerit, nervosque proximius afficiat, in primis eos, qui e spinali medulla egrediuntur, aut qui ad abdominis viscera speciatim pertinent. At quoniam hæc non ultra indagari se sinunt, & captum fere nostrum excedere videntur, satius erit eas febrium intermittentium caussas enumerare, quæ manifestæ, quia sensibus perviæ, vocantur.

Caussæ manifestæ.

§. XCIX. Hæ autem sunt quæcumque viscidam, lentam, aut aliter pravam in primis viis materiam cumulare possunt, uti alimenta concoctu difficilia, aut crassiora nimis, aut facile corrumpenda; vina immatura, & fæculenta, aut vapida; quæcumque stomachi cruditates, aut succorum abdominis vitia; vita deses; aër squallidus, & paluster; item quæcumque alia animalem œconomiam evertunt, uti animi curæ graviores, consuetarum evacuationum suppressio, imprudens corporis refrigeratio, viscerum, & glandularum lymphaticarum infarctus, halitus, & vapores putridi, inspirati, aliaque his affinia.

DIA-

Diagnosis.

Signa. In primis perniciosarum, quæ comitatæ dicuntur.

§. C. De caussis satis, ni etiam plus, quam par erat. Modo quædam de signis. Communia signa jam supra proposita fuere; singularum propria alibi tradentur suis locis. *Perniciosarum* tamen, sive malignarum, quas *comitatas* dixit TORTIUS, diagnosis innititur, ut dictum est (LXIX. LXX.) ferali Symptomate, a quo febris & nomen, & perniciosam naturam acquirit. Illud autem scire oportet initio quidem mitius apparere, at morbo progrediente gravius fieri, & periculosius. Quare cum nondum ad intensiorem gradum pervenerit, ad alia etiam signa, ut pernicies ejus innotescat, sedulo respiciendum est. In primis absoluta accessione, quam suspectam reddiderat symptoma aliquod grave, inquirere diligenter oportet, utrum die intermissionis supersit linguæ siccitas, aut scabrities, aut insolita ægri, licet nec febricitantis, nec de ulla re dolentis jactatio, inquietudo, vel frequens ad levamen captandum suspiriorum emissio, vel inanis, nullaque occasione identidem rediens vomituritio, vel alvi dejectio sincera, vel intempestiva in somnum propensio, vel alia ejusmodi; tunc enim aliquid malitiæ subesse suspicabimur.

Quomodo prænoscantur.

§. CI. Quo in casu nisi hypochondriaci mali, aut alius caussæ manifestæ symptomata, aut effecta illa sint, metuendum sane est, ne proxima accessione vera cardialgia, aut affectio cholerica, aut lethargus inexpugnabilis, vel aliud ejusmodi symptoma gravissimum palam hominem corripiat. Præ-

ceteris autem nihil magis symptomatis patefacit suspectam, atque insidiosam naturam, quam pulsus; si de primis sex *perniciosarum* febrium speciebus loquamur. Septima enim non a pulsu, sed potius a respiratione, quæ difficilis, inæqualis, & stertorosa esse consuevit, imo a simplici, & solitario symptomate, videlicet sopore dignoscitur. In illis autem pulsus toto tempore, quo symptoma urget, itemque illo transacto, insigniter plus minus deprimitur pro majore, vel minore symptomatis perniciosi intensione. Ex adverso, ubi symptoma, etsi alioquin grave, & non spernendum, malignitatis tamen expers est, arteria, quæ manu explorari solet, valide renititur, compressaque statim resilit, & vibrat. Itaque quo magis afficitur pulsus, & languet præsente symptomate, quo minus, eo superato, & discusso, relevatur, resurgitque, & quo plus roboris, & vitium amisit, tanto perniciosius symptoma illud habendum est. Plena vero pulsus defectio summum, atque extremum perniciei gradum designabit, eamque sequetur totius corporis, præsertim extremorum, refrigeratio, aut livor, facies Hippocratica, demumque mors.

Signa subcontinuarum.

§. CII. Superest genus *Subcontinuarum*. Hæc, quamquam ex intermittentibus paullo diutius protractis coalescant, non tamen eamdem accessionum manifestam naturam retinent, sed obscurato paullatim frigore, & horrore, eodem ferme modo, quo veræ continuæ, suum circuitum obeunt, donec ad declinationem perveniant; quæ licet sudore interdum, ut antea, stipetur, numquam tamen ad integritatem perducitur. Nec ullo quidem insueto peculiari symptomate, sed variis, præter continuitatem, & virium paullo majorem defectum, timorem in-

incutiunt ; tanto graviorem , quanto longius ab intermittentium periodo , & symptomatibus aberrant. Contra *Subintrantes* eodem prope ordine, quo prius incedunt, etsi non plene intermittant, & non multo ægrius feruntur , quam ferebantur , cum adhuc intermissione gauderent.

PROGNOSIS.

§. CIII. Quod attinet ad prognosim, extat apud HIPPOCRATEM hujusmodi aphorismus : *Febres quocumque modo intermiserint , periculum abesse , significatur* (a). Qui tamen universim acceptus experientia refellitur ; nam perniciosæ , quæ HIPPOCRATI , si genuina ejus scripta consulantur , ignotæ fuisse videntur, quantum periculi afferant , etsi intermittunt , jam supra traditum est. Vera igitur loquitur Medicinæ parens , si de benignis , & legitimis intermittentibus sermo sit , aut de iis , quæ, amissa continuitate , intermissionem acquisiverint. Nam benignæ, & legitimæ generatim periculo vacant , imo salutares interdum a quibusdam habentur, hominemque ad longævitatem præparare dicuntur: contra malignæ , & spuriæ (*) ; præsertim , quæ in acutas continuas degeneraverint. Quod auctor *libri septimi epidemicorum*, qui ad HIPPOCRATEM vere non pertinet , jam monuit , dicens : *Cholerica præcipue in æstates , & febres intermittentes , & quibus rigores accedunt , hæ aliquando malignæ fiunt , & ad morbos acutos perveniunt ; sed cavere oportet . Maxime autem tales morbos arguit quinta , septima , aut no-*

 na;

(a) *Sect.* 4. *aph.* 43.

(*) Quæ legitimæ, aut spuriæ sint , ubi speciatim de his agetur , patebit.

na ; melius autem usque ad decimam quartam observare (*b*).

Prognostica aliæ.

§. CIV. Ad tutius vero, & certius instituendum judicium plurimum facit tum febris, tum modi, quo invadit, progreditur, & decedit, tum ejus, quem occupat, regiminis item, tempestatis, constitutionis, atque aliarum hujusmodi rerum accuratissima consideratio. Nam generatim quotidiana diuturnior esse solet, quam tertiana, non ita tamen, ut quartana, quæ ad menses, imo ad annos interdum, nisi cortex peruvianus opem ferat, producitur, sic ut, ante inventum hoc pene divinum auxilium, opprobrium medicorum passim vocaretur. Intermittentes, quæ verno tempore prodeunt, citius desinunt, quam quæ autumno. Viscerum robur; excretiones per superiora, aut inferiora opportuno tempore, & coctione peracta, si coctioni locus est, contingentes; sudor moderatus morbum levans; non crassus, non viscidus, non frigidus, universo e corpore profluens, neque nimium protractus breviorem morbum efficiunt: contrariæ his notæ; sanguinis acritudo vel præsens, vel imminens; cacochimia, solidarum partium debilitas diuturnitatem præsagiunt, vel aliorum morborum successionem, nempe viscerum obstructionum, tumorum varii generis (*), œdematum, cachexiæ, ascitis, hydrotho-

(b) *N.* 40.

(*) Triplex genus tumorum ex HAENII fide, atque auctoritate (*Rat. med. P.* XI. *cap.* I.) febribus intermittentibus supervenit. Primum genus faciunt lien prædurus, & magnus, pedumque œdemata. Lienis tumor, teste SYDENHAMIO, sæpe febrim fugat, maxime in pue-

thoracis, anasarcæ, icteri, aliorumque malorum, in quæ febres illæ, quas supra (§. LXVIII.) *corruptivas* nominavimus, præsertim terminantur.

Alia ad Prognosim spectantia.

§. CV. Errores quoque in diæta commissi, catharticorum, aut phlebotomiæ abusus diuturniores, pertinacioresque has febres reddunt, præsertim quartanas, quarum diuturnitatem etiam appetitus præter morem auctus prænunciare solet. Notatu digna sunt, quæ auctor *coacarum prænotionum* (*a*) apposite habet. En verba: *Qui per febres intermittentes, inæqualiter incalescentes, alvum habent flatibus distentam, pauca transmittentem, iis post judicationem lumborum dolore suborto, alvi prorumpunt. Qui autem ad manus contactum exardescunt, torpore, siti, ac corporis incontinenti jactatione vexantur, ii alvo intercepta gravati exsolvuntur. Interdum etiam prærubra in pedibus ambusta eadem denunciant.* Item huc spectat illud Hippocraticum (*b*): *Intermittens vero febris, eademque errabunda in quartanam mutabitur, præcipue si autumnus proximus est.* Reliqua singulis harum febrium generibus magis propria alibi.

pueris, ut ſæpe evenit; ideoque ſalutaris dicitur, quamquam, ut ego arbitror, non ſemper. Œdemata vel ſponte, vel leni frictione evaneſcere, idem HAENIUS aſſerit. Sed id quoque minime perpetuum eſt; ſæpe internis auxiliis indigent. Alterum genus thoracis, & abdominis viſcera afficit; hinc hydrops, icterus, rachitis. Hæc difficillima curatu ſunt. Tertium complectitur ſcirrhos, & cancros ab obſtructionibus viſcerum ortos, quibus aſcites & hydrops ſaccatus accedunt: mala item, ut liquet, vix ſpem ullam relinquentia.

(a) *N.* 158.
(b) *Præsag. l.* 2. *n.* 28.

CURATIO.

Monita generalia.

§. CVI. Alia esse debet in benignis, & *depurativis*, alia in *perniciosis*, & *corruptivis* (§. LXVIII. LXIX.) curandi ratio. Benignæ, exquisitæ, & *depurativæ* vix medici opera egent. In his enim materia morbifica solis naturæ viribus subigitur, singulisque accessionibus difflatur, aut sensibili aliqua evacuatione sic excernitur, ut paullatim sanitas redeat. Contrarium evenit in reliquis, quæ non, nisi arte, & medicamentis feliciter expugnantur, cortice in primis peruviano adhibito. In universum caussa materialis, sive fomes febrilis corrigi, atque expelli debet. Regendus præterea febris motus est, ut etiam ejus ope id consequamur. Demum symptomatibus, atque aliis malis, quæ hisce febribus interdum superveniunt, mature, prudenterque occurrendum. Si materialis caussa latet, aut corrigi, expellique non facile potest, aut ejus indolis est, quæ naturæ vires superet, ut in perniciosis, & malignis, aut corruptivis usuvenit, tota curatio cortici peruviano committenda est, qui mirabili quadam virtute omnes intermittentes, dummodo primariæ, & legitimæ sint, non vero symptomaticæ aut spuriæ, cito, tuto, & jucunde vincit, & depellit.

In primis ad caussas manifestas respiciendum. Quid si a bile? Quid si a cruditate acida.

§. CVII. Advertere in primis animum oportet ad caussas remotas, & manifestas, quæ febri occasionem dederunt. Ubi ab animi pathemate, veluti ira, vehementi terrore, cupiditate, similibusque orta febris videatur, tunc vero simile est, nullum aliud vitium corpori inesse, si tamen caussam ejus-

modi

modi sufficere crediderimus, quin humoribus aliquid labis illatum sit. Itaque ut ipsa tollatur, aut consopiatur, sufficit animi quies, tempore, aut somno procuranda, vel aliud pathema excitatum, quo prioris effectus quodammodo deleatur, quemadmodum singultui, aut leviori hæmorrhagiæ incussum terrorem remedio esse sæpe videmus. Si vero a frigore, aut a cohibita transpiratione inducta fuerit febris, probabile est, lentorem sanguinis inde natum per motum febrilem resolutum iri, & perspirabile retentum per sudores exiturum. Cum primæ viæ peregrinis succis, aut inquinamentis scatent, febrimque alunt, ideoque nausea, lingua sordida, halitus fœtens, anorexia, epigastrii, hypochondriorumque tensio, aut gravitas morbum comitantur, aut antecesserunt, aut similia cacochyliæ gastricæ indicia adsunt; emeticis, catharticis, clysteribus, potu largo, saponaceo, incidenti, salito, atque abstinentia utendum est, ut sordes omnes expurgentur radicitus. Id autem in juvenilibus corporibus, & sanguine plenis, præmissa venæ sectione, promptius, tutius, feliciusque perficitur. Turgente bile, ut sæpe in biliosis temperamentis, æstivoque tempore, quo febres ardentium naturam facile induunt, turgere consuevit, præter ea, quæ leniter sursum, aut deorsum ejiciunt, subacida quoque in usum veniant utpote quæ alkalescenti, aut putrescenti humori obsistunt, quidquid contra obmurmurent si qui adhuc sunt sylvianæ hypotheseos sectatores. Fieri tamen aliquando potest, ut cruditas acida primas vias oppleat; febribusque contumacioribus caussam suppeditet. Id vitii cognoscitur ex victu farinaceo, crudo, vegetabili, acido jam, vel ad acescendum prono, ructibus acidis, facie pallida, ventre tumido, excrementis viridibus, acidumve spirantibus, ætate, aut sexu ad acidum spontaneum pro-

procliviori. Tunc profecto absorbentia, acidumque emendantia cum eccoproticis rhabarbarinis felicissime cedunt. Hinc magnesiæ albæ, pulveris ostrearum in calcem redactarum, saliumque alkalinorum fixorum ad intermittentes quasdam febres fugandas celebrata virtus.

Quid si cum sanguine phlogistico? Aut muco inerti?

§. CVIII. Interdum sanguis diathesi inflammatoria, sive lentore calido, aut copia, aut acrimonia biliosa, aut prava alia simili qualitate a naturali statu deflectit, quod præcipue in continuis jam ab initio, aut ad continuitatem pronis non rarum est; tunc sanguinis missio, & diæta severior requiritur, præter ea, quæ diluunt, refrigerant, & acritudinem notam emendant. In diuturnioribus intermittentibus febribus nonnumquam lentor humorum frigidus, sive mucus iners, vix acer, difficulter putrescens occurrit, qui ultima arteriarum, venarumque reticula, aut circumpositas cellulas, in quibus tardior circulationis motus esse videtur, infarcit, ac lentescendo obstruit. Hujusmodi vitium plerumque comitem habet solidarum partium atoniam, imo sæpe ab hac, ut caussa, dimanat. Tunc solvendus mucosus humor est amaris, salinis, acribus, calefacientibus, & leniter excitandus viscerum, vasorumque omnium tonus, firmandusque corroborantium usu.

Quid si a noxiis halitibus? Curatio secundariæ aut symptomaticæ.

§. CIX. Si vero noxia effluvia, putridi paludum vapores, miasmata epidemica, aut simile quidpiam veneni instar febrim genuisse videantur, ad antiseptica, quorum latissima supellex est, confugere il-

illico oportet; sed ceteris omnibus antecellit cortex peruvianus, dummodo optimæ notæ sit, & liberali manu, ut opus est, adhibeatur. Si febris demum intermittens, secundaria, aut symptomatica esse cognoscatur, ut ea est, quæ a strumis, a scorbuto, a lue venerea, ab hysterica, aut hypochondriaca passione, a catarrho, a rheumate, a tuberculis, a phthisi pulmonari, aut alio morbo primario, ut symptoma, interdum pendet; omisso tum cortice, utpote inefficaci, & febri, licet intermissionibus distinctæ, tollendæ impari, transeundum ad ea remedia, quæ primario morbo accommodata sunt, diuque in iis persistendum est.

Monita circa sanguinis missionem.

§. CX. Hæc generatim dicta ob oculos semper habeat, oportet, quicumque febribus intermittentibus curandis manum rite admovere cupit. Præterea quædam ei scitu necessaria supersunt de recta sanguinis missionem, aliasque evacuationes instituendi ratione, ut fax aliqua Tyroni quasi præluceat, cujus ductu syrtes, scopulosque in dubio certamine, incertisque rebus ad rationis; experientiæque normam vitare possit. Et primum quod ad sanguinis missionem attinet, hæc communi fere omnium opinione reprobatur in intermittentibus præsertim epidemicis, etiam vernalibus, quia per eam, uti SYDENHAMIUS testatur (*a*), sæpe efficitur, ut perniciosiores reddantur, longiusque tempus perdurent, adscitis interea gravissimis symptomatibus non sine vitæ ipsius periculo. SYDENHAMIO accedit TORTIUS qui eamdem omnino observationem adducit, affirmatque eadem die, qua sanguis e vena missus est,

(a) *Observ. med. sect. 1. cap. V.*

est, sæpe febrem e simplici duplicem (*) fieri: Fatetur tamen id ipsum sponte, & sine hujusmodi caussà pluries evenire; tumque illud a venæ sectione præstitum esse, cum eam in febribus æstivis sine prudenti rerum omnium consideratione adhibitam viderit.

Qua ratione Medicus se gerere debeat in sanguinis missione deliberanda.

§. CXI. Itaque ratio, & cum ratione conjuncta experientia suadent, hic distinctione aliqua opus esse, nimirum neque semper sanguinis missionem in hisce febribus pertimescendam, neque certe in omnibus indiscriminatim & effuse administrandam. Nam & anni tempus, & febris naturam, atque ægri ætatem, temperiemque considerare oportet, antequam quidpiam deliberetur. Verno tempore, quo corpora turgent sanguine, humores rarescunt, & expanduntur, & quodammodo ad se se defæcandum propendent, si febres eo vergant, ut plerumque solent; si ætas, & temperamentum, & reliqua consentiant, cur non poterit utiliter humorum copia per venæ sectionem minui, spatium majus in vasis parari, ut naturæ motus expeditiores facti, citius, & facilius fine suo potiantur? Quid? si etiam paullo acutior sit, morbus, & pulsus vehementior, pleniorque? Nonne in tanta vasorum plenitudine, sanguinisque concitatiori motu inflammationes viscerum, congestiones, canaliumque ruptiones liceat

(*) Nocuam sanguinis missionem repetitam, atque reduplicari inde febres vidit RAMAZZINIUS in *Constitutione epidemica rurali an.* 1690., in qua febres intermittentes ob pluvias immodicas, & annonæ caritatem, in primis *corruptivæ* grassabantur. Vid. l. c. §. 9. & 41.

ceat per sanguinis missionem præcavere, atque avertere?

Æstate, & Autumno S. M. minus convenit.

§. CXII. At vero æstate, cum parcior sit sanguinis quantitas ob subtiliorem partem in vapores resolutam; cum humores omnes ad liquescendum inclinent; cum summa se ubique prodat eorum ad alkalescentiam, & corruptionem proclivitas; cum bilis copiosior, & fervidior prævaleat, non temere vena secanda est; nimirum non, nisi in majore sanguinis æstu, in diathesi inflammatoria, vasorum, habitusque plenitudine, atque aliis hujusce generis conditionibus. Multo minus autumno sanguinis missioni locum esse, plerique scriptores arbitrantur, quia dispersa subtiliori humorum parte, vapidam, quæ remanet, atque effœtam credunt. Quare eo tempore febres profecto lentæ, & diuturnæ plerumque videntur, sicut crassos, lentos, inertesque liquores decet. Attamen quandoque incidit, ut in tempestatibus etiam, quæ minus sanguini mittendo opportunæ habentur, ejusdem constitutio ob aliquam intercedentem caussam ad inflammationes pronissima sit, aliterque de venæ sectione sentiendum jubeat.

Quando febris per se S. M. postulat.

§. CXIII. Præ ceteris febris ipsa, ejusque symptomata animadversionem merentur. Vehemens ejus gradus, aut ad continuitatem magna proclivitas venæ sectionem exposcit, item grave aliquod symptoma, uti coma, delirium, pleuriticus dolor, sanguinis sputum, summa spirandi difficultas, eamdem exigunt, modo cetera non adversentur. Neque sola sanguinis missio, sed cucurbitulæ etiam, atque alia revellentia præsidia optime tunc adhibentur.

Ve-

Verum hæc, ut cuilibet manifestum est, non ratione febris tantummodo, sed adjunctorum symptomatum caussa conveniunt; neque in benignis, atque exquisitis semper, sed potius in perniciosis, aut corruptivis opportuna vere sunt.

Tempus, quo mitti sanguis potest.

§. CXIV. Aliquid etiam dicendum est de tempore, quo mitti sanguis potest. Apud Gallos in summo æstu febrili mitti solet, nec aliter faciunt plerique Italorum. Apud alios vero, & præcipue Galeni, veterumque sectatores die intermissionis, aut saltem febre ad finem properante tantum. Sed si necessitas urget, quovis febris tempore recte mittitur, excepto primo accessionis stadio, quo certe hominem venæ sectio jugulare potest; quidquid contra aut agant, aut judicent nonnulli, quos novandi cupiditas audaces reddit, aut temeritas adjuvat.

De purgandi ratione.

§ CXV. Quæ de sanguinis missione ex SYDENHAMIO, & TORTIO retulimus, eadem illi habent de purgatione, affirmantes, similes omnino effectus, quos viderunt a venæ sectione, etiam purgationem, præsertim in constitutione epidemica, subsequi. Minus tamen noxiam purgationem, & vomitionem fuisse in memorata rurali constitutione (§. CX.) Mutinensi deprehendit RAMAZZINIUS, dummodo prudenter, atque intra moderationis limites adhiberentur. Alias morbum pertinaciorem reddebant, deterioremque. Imo MATHAEUS GEORGI (*Art. piccol. di medicar. p.* 61.) narrat in Dertonensi ditione quodam autumno *febres tertiano typo recurrentes frequenti purgatione tractatas lethales evasisse*; omissa autem purgatione ex consilio *eximii Medici* MO-

RO

RO fere omnes sanatas. Ceterum non pauci vomitionem laudant, in quartanæ potissimum initio, & interdum, prout res postulat, repetitam. Ea enim materiam quæ morbum facit, prompte, & celeriter tam e primis viis, quam e remotioribus locis educi, aut characterem, ut vocant, quem in nervis tamquam febris proximam caussam, aut potius proegumenam (*) ponunt, tolli, & deleri, & sic contumaciores febres extirpari asserunt. Alii contra cane pejus, & angue emetica reformidant, aut inutiliter adhibita non semel fuisse narrant, exemplis in medium allatis. At nobis media via incedendum esse videtur; nimirum emeticis tum utendum quando magna putridæ, aut viscidæ saburræ copia ventriculum gravat, aut bilioso humore depravato turget cystis fellea, hepar, & duodenum. Id autem indicant caussæ antecedentes, & procatarcticæ; sapor amarus; nausea, stomachi pondus, de quibus ægri,

(*) In omnibus morbis solent Pathologi ponere caussam proegumenam, sive prædisponentem, cui si superveniat caussa procatarctica, sive occasionalis, ex utriusque confluxu dicunt oriri caussam morbi proximam. Cl. SWIETENIUS (*Comment. ad* §. 755.) in febrium intermittentium ætiologia hanc ipsam sequitur doctrinam, agnoscitque in nervis quamdam mutationem, sive characterem, quo præsente, uti caussa proegumena, facile ex levi quacunque occasione febris excitatur. Hunc characterem etiam sufficere sine humore ullo, sive fermento, sive fomite, ad febrim statis horis revocandam, non dubitat. Quare febrili fomiti videtur ipse quodammodo adversari. Ejus opinionem amplexus est ALBRECTUS THEAR (*De actione system. nervosi in febribus*. *Goetting.* 1774.) aliique nuperiores. Sed quæ de hujusmodi hypothesi in in utramque partem dici possunt, videantur apud TKNKA *Hist. Febrium intermit. vol.* I. *a* §. 37. *usque ad* §. 52.

ægri, dum mane evigilant, in primis queruntur; flavus oculorum, faciei, aut urinarum color; appetitus dejectus; hypochondria, aut epigastrium tumidum. Interdum etiam hoc purgationis genus a sola febris diuturnitate, & pertinacia, aut ab autumnali tempore exposcitur, quasi vehementiore quadam concussione opus sit, ut fomes febrilis ab interioribus viscerum latibulis excutiatur. Sed antequam emetica adhibeantur, temperamentum, ætatem, vires, vitæ genus, pectoris, & capitis conformationem, morbos antecedentes, aliaque perpendere oportet, utrum consentiant. Lenia item apud nos eligantur, atque ubi vasorum aliqua plenitudo appareat, non nisi post ea per venæ sectionem depleta propinentur (**). De tempore, quo dari debeant, opportuniore, disceptatur inter auctores. Alii tempus ab accessione remotissimum; alii quam proximum ante accessionem præferendum existimant; atque his suum quoque calculum addit HAENIUS (*a*). At spasmi, & turbæ, quæ incipientem accessionem comitantur, ab emetico ita augeri possunt, ut Medicum deinde pœniteat temeritatis.

Damna validioris purgationis. Laudatur blanda & circumspecta purgatio.

§. CXVI. Validiorem alvi ductionem complures TORTIUM secuti damnant; damnaverat etiam SYDENHAMIUS modo laudatus, nec immerito: nam quod

(**) Neglecta hujusmodi cautione non modo pulmonum vasa lacerari possunt, verum etiam cerebri. Internam cerebri hæmorrhagiam inveni in cadavere hominis, qui post emeticum stupidus factus intra viginti quatuor horas gravissima ex apoplexia periit.

(a) *Rat. med. T. XI. cap. I.*

quod purgationis amatores sibi proponunt; primas nimirum vias & viscera à pravis succis, obstructionibusque liberare, vix umquam assequuntur. Vires potius prosternunt, tonum viscerum labefactant, cruditatem augent, febresque reddunt diuturniores, imo periculosiores, in primis, si corruptivæ, aut perniciosæ indolis erant. Quamquam vero exercitatissimus TORTIUS iteratis experimentis id didicit, non tamen is est, qui omnem purgandi rationem rejiciat; blandam videlicet, lenem, & circumspectam. Licet igitur, ubi purgandi indicatio non desit, lenibus medicamentis, & pro humorum peccantium, anni temporis, ætatis, temperamenti, consuetudinis, vitæ generis ratione diversis alvum ducere. In biliosa constitutione, fervidiori anni tempore, similibusque casibus Lactis serum aut simplex, aut ex Tamarindis decoctum, aut cremore Tartari imbutum sufficiet. Cremor item Tartari unciæ pondere in aquæ fontanæ ferventis duabus, vel tribus libris solutus, & potui datus blandissime repurgat. Si acres, & tenues succi ventriculum ad inanem vomitionem, aut intestina ad dejiciendum frustra prorirent, nec materia turgeat, oleo vel olivarum dulci, vel amygdalino recenter sine ignis ope expresso, & ad tres, vel quatuor uncias ex jure tenui propinato molestiæ hujusmodi egregie sedantur. Quod si paulo crassior, aut copiosior materia in primis viis hæreat, & tempestas autumnalis, temperamentum pituitosum, aliaque hujus generis concurrant, lenientium virtus augeri poterit. Hinc vel sales medii, & amari cathartici, vel cassia, vel manna, vel conserva florum persici, vel electuarium lenitivum, vel Rhabarbarum, vel species Hieræ simplicis Galeni erunt convenientissima. Cl. BECCARIO de me, auditore olim suo, optime merito in usu erat bolus, qui recipit florum

cassiæ & conservæ malvæ, utriusque drachmas duas, & Rhabarbari electi drachmam semis; quem suavissime purgare ipse ajebat. Interdum solis clysteribus notatum finem consequimur, qui tutissimi sunt, &, quoties opus est, sine ullo ægrotantis incommodo iterantur.

Febrifuga varia.

§. CXVII. Expiatis primis viis utiliter usurpari solent quædam ex iis, quæ peculiari humorum, aut solidarum partium vitio cognito opponuntur, & veluti remotas caussas emendant, quæque febrifuga vulgo etiam appellantur, quia interdum febrem & ipsa tollunt. Primum locum obtinet serum lactis simplex, vel incoctis herbis amaricantibus alteratum, & per aliquot dies jejuno stomacho sumendum. Deinde veniunt plantæ quædam, uti Cichoreum, Taraxacum, Fumaria, Agrimonia, Carduus Benedictus, Camædrys, Centaurium minus, Absinthium, Ruta, Murrubium album, Cardiaca, Pentaphyllon, Securidiaca; item flores Chamæmeli (*a*), Tanaceti, Aggerati (*b*), Arnicæ montanæ (*c*), sicuti etiam radices Pruni silvestris, mali persicæ, Serpentariæ virginianæ, Lappæ majoris, Gentianæ, aut cortex Nucis arboris (*d*), secundum Fra-

(a) Chamæmelum celebratum primum fuit a NECHEPPO, ab AETIO, deinde a MORTONO, a PITCARNIO, a CARTHEUSERO, a LANGEO, aliisque. Vid. LANGE *Misc. veritat. fasc.* 1. *p.* 79.

(b) Vid. *Saggi di Med. di P. Paolo dall' Arme P.* 2. *p.* 202. *nella nota.*

(c) COLLIN. *Arnicæ in febribus vires, sive observat. P. V.*

(d) FEBURE *in not. ad Grantium de febrib.*

Fraxini, Hippocastani (e), Salicis (*), Aurantio-

 rum,

(e) Vid. Cl. ANT. TURRÆ *Lettera, ed alcune osservazioni sulla febbrifuga facoltà dell' Ippocastano*, quo in libro historia hujusce remedii, quod primus MISTICHELLIUS commendavit, usque ad nostra tempora comprehenditur; novisque periculis excellens ejusdem vis asseritur, & vindicatur. Anno vero superiore 1782. prodiit Commentarius JO. FRANCISCI ZURLATTI Cephaleni, ANGELI doctissimi viri filii, quo ornatissimus adolescens duodecim medicas periclitationes remedii hujus vires explorandi caussa in Nosocomio Patavino diligentissime institutas profert, quarum eventus Cl. TURRÆ observatis omnino adversatur. Nec rarum est, in hujusmodi experimentis, ex levissimis quandoque caussis, medicos quamplurimum inter se diffidere. Verum si *Hippocastano* locum inter febrifuga denegat suis experimentis ZULATTUS, auctoritate tamen Cl. JO. MARSILII Botanices Professoris Patavini, & periculis compluribus cum Patavii, tum Parmæ factis permotus, alio febrifugo ditandam medicinam contendit, Datisca videlicet cannabina, cujus egregiam adversus febres intermittentes facultatem concelebrare non dubitat. Vid. ejus *Osservaz. sopra la facoltà febbrifuga dell' Ippocastano. Firenze* 1782. *p.* 17. Antifebrilium quoque medicamentorum classem adaugere studuit Cl. RUDULPHUS BUCHAAVE. Is enim Hafniæ ann. 1781. suas *observationes circa radicis Gei Urbani, sive Caryophyllatæ vires in febribus præcipue intermittentibus, aliisque morbis institutas* evulgavit. Centum & viginti tribus medicis historiis præsentissimas novi hujus remedii vires demonstrare annisus est. Si experimentorum numerus, si auctoris fides, si confidentia, quam ubique ostentat, considerentur; nullus profecto de antifebrili Caryophyllatæ virtute dubitaverit. Sed nescio, quo adverso fato fiat, ut sæpe quæ alibi remedia laudibus extolluntur, brevi apud nos in Italia celebritatem omnem amittant. Id ipsum vehementer doleo contigisse Geo urbano, quod a nostris avide receptum, & multiplici ratione tentatum votis nequaquam satisfecerit. Excipio tamen Cl. FELIC. ASTIUM

R.

rum, Cascarillæ, Lignum Quassi, sive ejusdem radix (f), Baccæ Cupressi, & plantæ omnes antiscorbuticæ in primis Trifolium fibrinum, ex quibus decocta (**), diluta, succi, extracta, tincturæ, pul-

R. Protophysicum Mantuanum, qui miram hujus remedii facultatem antifebrilem expertus est in febribus intermittentibus diuturnis, & admodum recidivis chinæ chinæ non amplius ausculantibus. Vid. ejus *Mem. epist. intorno le Malattie corse in Mantova nel* 1782. insert. *Volum. VII. Opuscul. med. Prat. p.* 98.

(*) Species salicis, cujus corticem adhibendum volunt, est *salix vulgaris alba*. Decerpitur cortex ex ramis minoribus trium, vel quatuor annorum, qui crassitiem ab uno ad quatuor pollices habent, siccatusque in pulverem redigitur. Hujus autem pulveris scrupulum unum, vel duo dari debent quarta quaque hora tempore integritatis. Sic quinquaginta ægros, & ultra, sine ulla noxa perfecte a se sanatos asserit ETMUNDUS STONE. Idem in pertinacibus quartanis, aliisque morbis, qui difficulter remediis auscultabant, pulveri corticis salicis addidit quintam chinæ chinæ partem, qua ita ejus vires augentur, ut ægri repente convalescant. Neque ulla præparatione ante hujus remedii usum opus esse dicitur. *Philosoph. Transactions. Vol. LIII. p.* 195.

(f) Vid. *Sebastiani Severii*, auditoris olim nostri, *Commentarius, in quo medicatæ Quassiæ vires expenduntur. Ticini* 1776. Sed exiguas omnino Quassiæ vires antifebriles esse, suis experimentis ostendit Auctor.

(**) Cr. HAENIUS ad curandas febres intermittentes commendat sequens decoctum: ℞. *rad. gramin.*
Taraxaci an. lib. j. ss.
Minut. concis. & contus. indantur in aq. pura qu. s.
Decoq. per bihorium.
Colatur. prælo express. lib. iij. add.
Oxymel. simplic. lib. sem.
Sal. Polychrest. drachm. vj.
M. detur uncia quovis bihorio.
Vid. *Rat. medend. Part. XI. cap.* 1.

pulveres, electuaria, pilulæ, mixturæ varii generis parantur.

Sales medii. Riverii & Crollii Specificum. Specificum Mortoni. Sal ammoniacum. Pastinacæ semina. Febrifugum Audonii.

§. CXVIII. His, prout e re fore videtur, adjici possunt *sales digestivi* dicti, tartari, absinthii, tartarus vitriolatus; polychrestus, de duobus, sive arcanum duplicatum, nitrum vitriolatum, digestivus SYLVII, mirabilis GLAUBERI, tartarus solubilis, similesque alii. Multa alia commendantur ab Auctoribus, quorum singula persequi longum nimis esset. Non tamen silentio præteriri pauca quædam debent, utpote usitatiora, & longa experientia apud multos veluti comprobata. Tale est illud CROLLII & RIVERII ex sale alkalino fixo, & acido vitriolico (*) conflatum, aut illud aliud, cui nomen *Specificum* MORTONI, ex floribus chamæmeli, sale absinthii, & antimonio diaphoretico constans (**), quo Au-

 ctor

(*) Sic paratur. ℞. *aq. cichor. unc. iij, Sal. absinth. alcal. drach. sem. spirit. sulph. aut vitriol. gutt. XII. vel scrup. j. M. hauriatur duabus horis ante accessionem.*

(**) Specificum Mortoni sic describitur ab auctore suo (*De febr. intermitt. cap. VI. exercit.* 1. *p.* 50.)

℞. *Flor. chamæmel. subtiliss. pulv.* (*plus minus pro ætate*) *scrup. j.*

Antimon. diaphor.

Sal. absynt. an. scrupul. sem.

M. f. pulv. sumendus in haustu cujuscunque julapii temperati; aut in formam boli, aut pil. cum mucilag. gumm. tragacanth. redactus, sexta quaque hora per biduum vel triduum repetendus. Historias hoc remedio curatarum febrium videsis apud eumdem *l. c. cap. IX. p.* 115. *& seq.*

ctor eas intermittentes vicisse narrat; quæ cortici peruviano restiterant, quæ secundariæ, aut symptomaticæ, & spuriæ fortasse fuerunt. Laudantur quoque Sal ammoniacum ad drachmas duas bihorio ante accessionem datum (***), Camphora collo appensa, aut intrinsecus sumpta, semina Pastinacæ ad drachmam unam, itemque testæ ovorum in calcem igne redactæ ad drachmam semis bis, aut ter in die adhibitæ, quarum SAUVAGESIUS (*a*), aliique testantur utilitatem. In Hispania frequenti usu commendatissimum est AUDONII Febrifugum ex Fabarum *Caffee* saturatiore decocto, & citrei mali succo compositum (****).

Quædam alia celebrantur.

§. CXIX. WERLOFIUS (*a*) *non spernendum* remedium testatur *oleum animale* DIPPELII ad guttas quinque, & viginti haustum, eoque tertianam fugasse refert LINNÆUS (*b*). Sulphur quoque *minerale* a drachma dimidia ad unam aliquoties ante accessionem ingestum ab ETTMULLERO, RULANDO, RIVERIO, aliisque (*c*) inter antifebrilia recense-

(***) Nocet calidiori temperamento præditis, & facile intermittentes in continuas commutat,; quod non semel vidi egomet ipsi, videruntque alii.

(a) *Nosolog. cl. 2. Feb. interm. ord. 3.*

(****) AUDONII *Febrifugum* sic habet:

℞. *Caffee tost.*, *& trit. drachm sex, coq. in aquæ unciis tribus ad dimidias. Resid. decant. add. succi citri uncias binas. M. calide propinatur ægro jejuno apyrexiæ tempore. Alvum, & sudorem movere dicitur.*

(a) *Observ. de febr. section. 2. §. 3.*

(b) *Dissertat. de morb. adven. in America vexantib. §. 85.*

(c) TRNKA *l. c. P. 2. sect. 2. cap. V. §. e.*

setur. Inter hæc locum aliquem invenit pariter *Kermes minerale*, cujus semigranum infantibus febre intermittente laborantibus bis, ter, quaterve in die ingestum summopere prodesse, auctor est GEOFFROYUS (c*). Adstringentia etiam extolluntur. Decoctum Plantaginis post DIOSCORIDEM, & GERBEZIUM SENACIUS adhibuit ad febres contumaciores (d). Gallas a drachma semis ad unam omni quadrihorio RENEAULMIUS (e). Alumen crudum a dimidio scrupulo ad unum ex decocto centaurei minoris quinque horis ante febris ingressum datum summopere concelebrant HARTMANNUS, GRUNLINGIUS, ETTMULLERUS, atque alii (f). A stypticis autem hujusmodi remediis consultius putaverim omnino abstinere. Nec tuta, nec innocua omnino esse, suadet ratio. Denique Aqua sola affatim per biduum, aut triduum sine alio alimento a veteribus primum, nunc a SENACIO (g) & DIDELOTIO (h) tamquam certissimum *antipyreticon* proponitur. Opium etiam nonnulli (*), & Theriacam

 ante

(c*) *Mat. Med. T. 1. p. 126.*
(d) TRNKA *l. c. cap. VIII. §. a.*
(e) *Acad. Roy. des Scienc. de Paris an. 1711.*
(f) TRNKA *l. c. §. f. p.* 508.
(g) *L. c. lib. 3 cap.* 8.
(h) *Avis aux Gens de la campag. chap.* 20. *p.* 155.
(*) Cl. BERRYAT quia verosimilius putat, a spasmis intermittentes oriri, quam ab obstructionibus, præsertim quando magno cum horrore invadunt, idcirco medicamentum ex opio, quo spasmi tollantur, præbet. Utitur autem laudano liquido SYDENHAMII, in infantibus ad guttas sex, in adultis ad viginti, ex diluto centaurei minoris, hora una ante accessum horroris. Sudorem promovet, si æger lectulo se contineat. Ipse tertianas se curasse ait, quæ corticem chinæ spreverant. Vid. *Comment. Lips. Vol. VI. P. 3. p.* 517. 518. At neque hoc tutum reme-

ante accessionem dandam jubent, nec desunt, qui venena, & in primis arsenicum, ut FRICCIUS, nucem vomicam, cicutam, fabam sancti Ignatii, araneas, aliaque aut absurda, aut nauseosa, uti urinam humanam, aut vaccinam, pulverem pyrium, piper, suadeant. Sed pleraque ex his aut noxia, aut futilia factis periculis deprehensa sunt, præ primis arsenicum, a quo Cl. viri HAENIUS, STORCKIUS Archiator. Cæsareor. comes, & QUARINIUS plurima, & ferme incurabilia mala profecta (1) testantur.

Topica sive Epicarpia antifebrilia.

§. CXX. Præterea a nonnullis topica quædam & proponuntur, & magno in pretio habentur. Duo tantum *epicarpia* hic commemorabo, quæ MORTONUS tamquam usu comprobata describit. Alterum ex Terebinthinæ venetæ, & pulveris Olibani æquis partibus constat; alterum vero ex Chelidonio majore, & Ruta cum fuliginis, saponis veneti, & salis marini idonea quantitate contusis, atque aceto acerrimo subactis. Utrumque carpis manuum admoveri solet bihorio ante novam febrim. Neque reticendum est, nuperos quosdam non infimæ notæ medicos præcipere, ut totum corpus pannis calidis aliquo ante accessum febrilem tempore perfricetur, & deinde decoctum aliquod sudoriferum præbeatur, ut pro-

remedium est. Nata inde novi lethalia, & vix superanda symptomata. MORISOTUS, etiam DESLANDES multorum experientia annorum edoctus memoratam BERRYATI methodum nuper vituperavit, & rejecit. Vid. *Journal de Méd. Janvier* 1781. *p.* 23.

(1) HAEN. *Rat. med. T.* XI. *p.* 64. 65. STORCKIUS *Ann. med.* I. *p.* 79. 80. QUARIN. *febr. medend. cap. XII.* p. 138.

provocato sic sudore frigus arceatur. Id bis felicissime tentavit Cl. STORCKIUS (*a*).

Regimen in quavis accessione.

§. CXXI. Demum magni interest, quomodo ægri in quavis accessione gerere se debeant. Initio accessionis, quo frigus se exserit, *maturius veste multa æger tegendus est*; admovendaque *sicca & calida fomenta* partibus, quæ majori frigore afficiuntur, sic tamen, *ut ne statim*, ut ait CELSUS, *vehementissimi calores incipiant, sed paullatim increscant* (*a*). A potu, quoad fieri potest, abstinendum esse docent plerique clinicorum, quamquam eo tempore sitis quam ardentissima ad bibendum solicitet. A potu enim, præsertim frigido, & copioso non modo frigus molestius, diuturniusque redditur, verum etiam nausea, vomitus, anxietas, & turbationes internæ invalescunt. Nihilo tamen minus, ubi sitis intolerabilis est, potus calidiusculus concedi poterit, sed exigua, & parciori manu; quo fauces humectentur, morbifica materies diluatur, faciliusque properet ad excretionem, & spasticæ interiorum, exteriorumque partium contractiones relaxantur. Quo etiam tendere videntur linimenta nervina, & aromatica, quibus scrobiculus cordis, & spina dorsi calide inungi possunt. Oleum nucistæ, Balsamum peruvianum, oleum stillatitium ceræ, succini, terebinthinæ, lavendulæ, atque alia ejusdem generis ad id opportuna esse solent. Intrinsecus vero ea minime dentur, quæ calefaciunt nimis; nam sæpe febrim exasperant. Calore autem diffundi cœpto, licet largiori potu uti, sed acidulus

(a) *Ann. med.* 2. *p.* 161. *& seq.*
(a) *De Med. l.* 3. cap. *XI.*

lus sit oportet, temperans, atque antiphlogisticus; præsertim si vehementer æstuet corpus. Quod si post aliquot horas sudor non erumpat; aut lente prodeat, neque calidus potus eum satis proliciat; adjuvandus tandem est infusis, aut incoctis potioni floribus Chamæmeli, Sambuci, Tiliæ, Arnicæ, aut summitatibus Cardui benedicti, Centaurei minoris, Chamædryos, similiumque.

Victus ratio.

§. CXXII. Nec minus refert, qua ratione febricitantes nutriendi sunt. Generatim eo tenuior victus esse debet, quo breviora integritatis intervalla; paullo liberalior, quo longiora. Nihil cibi dandum est prope accessionem, & multo minus in ipsa accessione. Alioquin vomitus, anxietas, aut febris vehementior, & longior subsequitur. Neque eo tempore somno indulgere licet, sed quam longissime ab eo, atque in remissionibus tantum. Remittente febre, aut jam finita accessione, quod tutius est, nostri juscula concedunt, ovaque sorbilia. Quando vero diuturnior est morbi continuatio, aliquid etiam carnium & vini dilutioris dant diebus a febre vacuis. Experientia enim docuit, in hisce febribus tenuiorem victus rationem, quando trahuntur, viribus maxime noxiam esse. Diebus item, quibus accessiones non fiunt, leniter exerceri corpus expedit, in primis ante cibum, aut frictionibus uti, ut ne vires, & solidarum partium, viscerumque robur penitus elangueant.

Quando in benignis cortice opus sit. De corticis usu.

§. CXXIII. Hac prope ratione benignæ intermittentes, & *depuratoriæ* curantur, quin imo solo diætetico sæpe regimine adhibito, plerumque exactis ali-

aliquot circuitibus primum mitescere, deinde penitus desinere consueverunt. Ni vero hoc eveniat, diuque trahantur; aut in utero gerentes, aut in puerperas cadant; aut contra si febres de *corruptivarum*, aut *perniciosarum* genere se prodant, cortice chinæ chinæ, qui omnibus quibuscumque aliis remediis virtute antipyretica antecellit, mox supprimendæ sunt. Itaque aliquid de ejus usu ad sistendas febres dicere nunc convenit. Primis illis temporibus, quibus divinum hoc remedium innotuit, infundebantur ejus bene in pulverem attenuati binæ drachmæ in uncias aliquot vini meracioris, & deinde una cum vino propinabantur duabus horis ante accessionem, & quidem graviorem, si febris duplex erat. Illa accessio non cohibebatur, sed futura, quæ ei respondebat. Bis aut ter ad summum repetitum remedium, si optimæ notæ esset, quascumque accessiones avertebat. Sin minus, augenda erat dosis, ut qualitas quantitate suppleretur. Hinc iteratis periclitationibus compertum est, corticem, ut suam vim exerceat, egere tempore, quod non minus sit viginti quatuor horis. Quam ob rem non prope ipsam accessionem, quo in casu vomitu sæpe rejicitur, sed quam longissime a ventura accessione dari optimo consilio cœptus est: ut nimirum tantum temporis corpori adhæreat, quantum ad suam vim exercendam opus habet.

Ejus adulteratio. Varia eum adhibendi ratio.

§. CXXIV. Paullatim autem cortex tanta celebritate inclaruit, ut per totum ferme terrarum orbem non modo ad febres, verum ad alios etiam morbos curandos adhiberetur. Hinc ejus copia & bonitas minui cœpit; deinde etiam fieri non potuit, quin a Mercatoribus lucri percupidis variis mixtionibus, & artificiis adulteraretur; hinc vires ejus medicæ a pri-

prisca illa, atque admiranda efficacitate non parum defecerunt. Necesse igitur fuit sensim remedii dosim adaugere, ut quantitate efficacitatis defectus compensaretur. Imo nostris temporibus ea ipsa remedii quantitas, quam TORTIUS ad febres perniciosas vincendas necessariam summo cum generis humani beneficio invenit, & palam fecit, etsi satis amplior & validior (si cum vetere, & communi illa, quæ adhiberi solita erat, comparetur) non raro ob remedii adulterati, aut effœti imbecillitatem, atque inertiam vix expectationi respondet. Quare hodie adeo varia, multiplexque chinam chinam adhibendi ratio est, ut non facile duo Medici reperiantur, qui in una, eademque conveniant.

Hodie quænam ejus dosis in benignis.

§. CXXV. Apud plerosque tamen id unum ratum, fixumque videtur, ad benignam febrim sistendam tres, aut quatuor remedii drachmas, quod summum est, tres quartas unciæ partes sufficere, in plures vices non valde dissitas, opportune, & prudenter divisas. Sed præstat in benignis quoque febribus bis saltem quolibet die tantum chinæ chinæ præbere, donec uncia, aut sesquiuncia absumpta ejus sit. Et quoniam hujusmodi febres, postquam desierint, facile revertuntur, id præcaveri oportet, continuato ejus usu, & data per dies aliquot drachma semis, vel una, donec alia nimirum uncia absolvatur. Neque alienum est, justis intervallis eamdem medendi rationem repetere ad dies usque quadraginta; quibus præterlapsis vix umquam recidivæ fiunt. At, ubi febris non solum benigna est, sed etiam exigua & lenis, & sola tantum diuturnitate molesta, tunc cortex minori admodum dosi, & fere in modum alterantis dari potest, ut penitus ea extinguatur.

In

In corruptivis quæ dosis esse debeat. Largior adhuc in perniciosis. Generatim quomodo cortice utendum.

§. CXXVI. *Corruptivæ* vero febres largiorem dosim (*) postulant, ideoque toto remissionis, intermissionisque intervallo quarta unciæ pars bis, vel ter sumenda est, quousque febris decesserit. Febri omnino cohibita, drachmam unam bis in die, mane nimirum, & vespere adhuc sumere expedit, donec ad duarum unciarum pondus perventum sit. In perniciosis demum, atque ad acutas vergentibus major adhuc remedii vis pro qualibet vice adhibenda est; quæ tamen sic definiri haud potest, ut omnibus, & singulis casibus accommodetur; sed pro rerum, & casuum ratione variari debet. Universim tamen scire licet, in perniciosis comitatis (§. LXIX. LXX.) unciam chinæ chinæ requiri, ut accessio proxima, quæ exitum afferre potest, avertatur, nec interdum eam satis esse, cum sæpe experientia ostenderit, ad accessionem, febrimque omnino tollendam amplius sesquiuncia opus esse. Pro vario autem intervallo, quod inter unam, atque alteram accessionem intercedit, breviori videlicet, aut longiori, ut TORTIUS accuratissime docuit,

(*) Cl. RAMAZZINIUS in *rurali constitutione epidemica* ann. 1690. narrat corticem peruvianum non satis proſpere ceſſiſſe. Febres autem illæ de genere *corruptivarum* erant, & cum primarum viarum cacochylia complicabantur. Si Cl. vir primas vias rite prius repurgaſſet, deinde largius & diutius corticem cito dediſſet, quemadmodum *corruptivarum* natura poſtulat, fortaſſe cauſſam non habuiſſet, cur corticis dati eum pœniteret. Id ego expertus ſum in epidemia quam ſimillima, atque ab eiſdem omnino cauſſis profecta.

cuit, diverse etiam totum remedium partiri, & dividi debet. Ubi brevius intervallum est, primo etatim remissionis tempore uncia dimidia, imo in graviori metu drachmæ sex corticis uno haustu propinandæ sunt, quatuor deinde aliæ, aut sex divisim reliquo, quod superest, spatio, sive remissionis, sive intermissionis illud sit; ita, ut singulæ doses sensim decrescant, atque earum minima postremo loco detur, nempe aliquot ante horis, quam febris accedat. Quando autem longius integritatis intervallum est, tunc potest remedium in plures adhuc partes dividi, & majus inter unamquamque partem spatium relinqui; ut prima & altera assumptio tres drachmas non excedat, reliquæ vero drachmas duas æquent. Etenim tota artis providentia in eo consistit, ut sex illæ drachmæ, aut uncia, aut sesquiuncia, quæ ad febrem perniciosam comitatam arcendam opus sunt, ita dividantur, ut ante exitialem accessionem, quæ expectatur, & præcaveri debet, ex toto absumantur, hac tamen cautione, ut prima corticis pars assumenda omnium reliquarum sit maxima. Nam, si contrario modo fieret, optato fine non potiretur medicamentum, quia prima ejus dosis impar est febri sistendæ, etsi temporis, quo agat, conditio ei non deficiat; posteriores vero sero nimis superveniunt, ut febrili caussæ obsistere possint.

In subcontinuis quo modo dandus cortex.

§. CXXVII. Eodem ferme modo variatur corticis adhibendi ratio in eo perniciosarum febrium genere, quæ, quia continuitatem, acutamque indolem assumunt, *subcontinuæ* vocantur. Nam, prout celerior, aut tardior est earum ad continuitatem acutam progressio, sic largior, aut parcior esse debet ejus oblatio; quam etiam pro re nata præcedant opor-

oportet sanguinis missiones iteratæ, aliaque generaliora auxilia, ut supra (§. CVI. &c.) traditum est. Itaque si ex calore, & siticula, aliisque signis (§. LXXI. CII.) jam memoratis, intermissionis die superstitibus, si ex frigoris diminutione, accessionum productione, & gravitate cognoscamus, febrem jam *subcontinuam* esse factam, circuitu nondum ex toto tamen obscurato, quod earum proprium ert; protinus mane diei, quæ vacua fuisset, dentur drachmæ binæ, vesperi tantumdem, die vero venturæ accessionis, horis aliquot ante, drachma una, aut paullo amplius; accessione demum remittente iterum duæ drachmæ, & sic porro, donec unciarum duarum pondus insumptum sit, febrisque discussa. Minime vero ex vino tunc corticem dare convenit, sed ex aqua quacumque, morbo acuto magis accommodata. Quod si continuitas jam invaluerit, obscurioresque circuitus facti fuerint, accedentibus insuper gravioribus symptomatibus, videlicet artuum tremoribus, motibus convulsivis, subdelirio, urinis subjugalibus, voce tremula, singultu, aliisque id genus, validiori forma his obviam eundum est. Tum prima corticis dosis sit trium, vel quatuor drachmarum, altera duarum, deinde sesquidrachmæ mane, & vesperi, demum drachmæ unius, & sic paullatim imminuenda, donec uncia, aut sesquiuncia consumpta fuerit.

Febre sublata continuandus corticis usus. Quomodo dandus in subintrantibus.

§. CXXVIII. Sublata per corticem febre non statim ab ejus usu desistere oportet, sed in eo adhuc per aliquot dies continuandum est, imminuta paullatim dosi, ut omnis febrilis fomes penitus extinguatur. Quamdiu autem id fieri debeat, prudentis medici, & singula attente perpendentis esto decerne-

nere. In universum tantum corticis ad febrem præcavendam, nam facile revertitur, dari debet, quantum ad sistendam adhibitum fuit. Istum autem præstat in quatuor partes dividere, quarum una nono & decimo quovis die in minores aliquot doses partita, & justis intervallis tributa sumatur. Nec dissimili ratione (§. CXXVII.) cortex adhibendus est iis febribus, quæ ob anticipantes accessiones continuæ fiunt, & peculiari nomine, ut a *subcontinuis* proprie dictis discriminentur, *subintrantes* (§.LXXI.) appellari solent.

An parca manu datus præferri debeat? Quid agendum, si alvum laxet?

§. CXXIX. In more medicorum positum est apud quasdam nationes chinam chinam parca manu, sed brevibus intervallis repetitam, adhibere, ad drachmam unam nimirum tertia, vel quarta quaque hora, donec febris cesset, vel ad idem pondus singulis diebus per aliquot hebdomadas, ut febris reversio arceatur (*). Sed experientia docuit, utilius certiusque largiori eam dosi pro qualibet vice, quamquam longioribus intervallis, adhiberi. Priori enim modo, cum febrili fomiti supprimendo non valeat, aut febrim non sistit, aut sub ipsomet remedii usu, quando desierit, eam repullulare & recidivam fieri, nequaquam impedit. Accedit præterea, quod somni molestissime interrumpantur, capiendique cibi hora difficilius inveniatur. Quæ omnia, altero, quem dixi, modo, commodissime evitantur. At ubi ampliori utimur corticis dosi, sæpe accidit, ut alvus laxe-

(*) Hæc methodus, si unquam locum habet, in pueris, morosisque fœminis, & nauseantibus ægris tantummodo tentari poterit.

tur. Si hoc post primas tantum doses, ut plerumque fit, eveniat, sinere oportet: sin vero ulterius alvi fluxus producatur, aut ingravescat, tum *Diascordio Fracastorii*, aut *Theriaca Andromachi*, aut *Laudano liquido Sydenhamii* seorsum datis, vel chinæ chinæ prudenter adjectis cohiberi debet; fluente enim alvo, cortex prius descenderet, prodiretque, quam morbi caussam emendasset.

Cortex cum catharticis non debet commisceri.

§. CXXX. Pessime igitur consulunt suis ægrotantibus, qui corticem cum alvum ducentibus, conjungendum proponunt, aut eo maximam curam dirigunt, ut confestim alvo demittatur. SYDENHAMIUS (*a*), & TORTIUS (*b*), multique alii (*c*) observarunt febrim jam cohibitam dato cathartico, quin etiam emetico iterum exsuscitari, id negant alii, aut felicius catharticis admixtis, quæ depravatos humores educant, aut obstructiones, nescio quas, reserent, aut mala quæ a ligneo, & styptico medicamento sibi confingunt, avertant, febrem tolli contendunt. Ego vero priorum, experientia ductus, sequor rationem, & si purgandi indicationes adsint, alvum blande, & repetitis vicibus ut supra (§. CXV. CXVI.) posui, expiare soleo, antequam ad corticem deveniam. Dum a carthartici cis ægros prohibeo, itemque ab iis omnibus, quæ alvum alxare possunt, fructibus nempe, oleribus, bellariis similibusque. Quod si alvus præter modum adstricta molliri quandoque debeat, soli clysteres, aut

(a) *Epist. 1. responsor. p.* 331.
(b) *L. c.*
(c) GEOFFROY *Mat. med. T.* 1. *p.* 280. SWIETEN. §. 757. GORTER *comp. med. Tr.* 52. §. 33.

aut rhabarbari grana aliquot innoxie id præstabunt. Non omittam tamen cum SYDENHAMIO (*d*) & SWIETENIO (*e*) advertere, febres autumnales, postquam china china suppressæ fuerint, catharsim sæpe requirere; nam ea neglecta, vel recidivæ fiunt, vel alii morbi succedunt, ut arbitrantur. Purgationem autem hanc post quadragesimam a febre finita diem instituendam solum monet SYDENHAMIUS dandumque vesperi paregoricum, ne catharseos irritatione febris revocetur. Cavendum præterea a nimia ciborum repletione est, atque ab aëre frigidiore ad aliquot hebdomadas, ne depravata digestio, aut inhibita traspiratio caussam præbeat, cur febris recidiva repullulet.

Pulvis cuicumque præparationi præstat. Quando alia forma dandus cortex.

§. CXXXI. Præsentissimum Chinæ Chinæ præsidium, quocunque modo usurpetur, sive diluti, sive decocti, sive tincturæ, extracti, elixyrii, sirupi, electuarii, pilularum, aut pulveris forma, tam ore sumptum, quam ano injectum miros semper effectus præstat. Fidissimis tamen ex observationibus constat, nullam præparationem simplici ejus pulvere, dummodo recens (*) ex optimo, & tenuiori cortice pe-

(d) *Ib.*
(e) *Ibid.* §. 766.
(*) Pulvis chinæ chinæ, licet in pyxide, aut vasculis clausis servetur, plurimum deperdit suarum virium. Oportet igitur eam in pulverem tum solum contundi, & redigi, cum eadem uti volumus. JO. FRID. MAUTTII *Dissert. de Cortice peruviano* extat in *Thesauro Dissertation. Programmat. &c.* EDUARDI SANDIFORTII *Vol.* 1. *p.* 277. *Roterodami* 1778. *in* 4. in qua diligentissime traditur historia corticis hujus botanica, chymica, &

peruviano sit confectus, efficaciorem, aut præstantiorem esse, peculiares vero circumstantiæ interdum faciunt, ut una potius forma, quam alia ægrotantibus commodior, jucundiorque existat, ideoque altera alteri præferatur. Et quamquam ore assumptum & glutitum valentius procul dubio agat, non tamen

 ef-

& medica cum notis bonitatis ejusdem. Notæ bonitatis sunt hujusmodi: exterius cortex peruvianus esse debet scaber, asper, fuscus, pallidis punctis hinc illinc maculatus, musco quandoque canescens, interius lævis, politus, colore cinnamomi, sed paullo obscuriori, & ferrugineo; in frustra diffractus, & soli adversus ostendat puncta splendentia, ac si inesset nitrum crystallinum; odore sit mucido, & leviter aromatico, sapore aromatice amaro, leviter styptico; dentibus friabilis, non viscidus, non glutinosus, non ligneus. Addi potest, oportere, ut sit e ramis minoribus, junioribusque decerptus. Contra suspecta est exterior facies alba, aut plane flava, quam flavedinem inducere solent curcumæ radice adulteratores lucri caussa, ut quoscumque alios cortices peruviano similes reddant. Si sapor ejus sit nimium amarus, tum indicium est, corticem succo aloes fuisse imbutum, ne effoetus appareret. Rejiciendus omnino est vetus, vermibus exesus, corruptus, crassus nimis, & nimis lignosus, itemque illo qui jamdiu in pulverem redactus obsoleverit. De variis ejus speciebus, & adulterationibus, itemque viribus, usibusque consulatur Cl. MURRAYUS, *Apparat. Medicamin. Vol.* 1. sub nomine *Cinchonæ officinalis Linn.*, sive *Chinchinæ n.* 201, *pag.* 546. nam ibi locupletissima auctorum series opportune invenietur commemorata. Legi quoque debent ea, quæ de variis chinæ chinæ speciebus, earum analysi, & viribus traduntur in *vol.* 3. *pro ann.* 1779. *Reg. Soc. part. historic. p.* 252. *&* *seqq.* ubi præstantior corticis species quædam rubri coloris celebratur, quæ olim adhiberi solita fuit, sed rarior facta apud nos deinde desuevit. Nunc iterum in Anglia in usum revocatur, postquam SAUNDERSIUS ejus laudes typis vulgavit.

effectu caret, sed lentiori, etiam clysteris ope subter datum. Tum decoctum salutarius, aut extractum in aqua, aut lacte solutum magis huic usui accommodatum est, & pueris in primis, qui a remediis etiam edulcatis, atque elegantioribus interdum invicte abhorrent, adultisque, quos vomitus perpetuus, aut ex morbo, aut ex medicamento vexat, non parum proficuum.

Innoxium remedium est.

§. CXXXII. Non ergo audiendi sunt imperiti quidam homines, qui multis de caussis præstantissimum hocce remedium criminantur, neque fides habenda vituperationibus quorumdam Medicorum, qui ex præconceptis opinionibus de eo judicium tulerunt, quorum tamen hodie exiguus adeo est numerus etiam apud Germanos, & Gallos, apud quos olim male audire solebat, ut ejus osoribus silentium jam imposuisse optimam magistram experientiam, dicendum sit. Non obstructiones, non infarctus progignit, & si qui a febre ipsa, in primis diuturniore geniti fuerint, eos paullatim resolvit, & reserat; non ventriculum infensum est, cum potius exceptis paucis casibus (*), eum firmet, & recreat, nec febrim sopit tantummodo, sed penitus extinguit, dummodo satis valida manu, & quamdiu opus est, adhibeatur, & crises, quas promovere certo solet (**), non impediantur neglectu diætetici regiminis.

Fe-

(*) Interdum tanta est ventriculi sensibilitas, aut talis ejus idiosyncrasia, ut revera ferri id remedium non possit, nisi arte quodammodo contemperetur. Tum vel infusi, vel extracti forma, vel cum mucilaginosis, aut demulcentibus junctum sæpe tutius assumitur.

(**) Modo hanc, modo illam excretionem promovet, sed præcipue & semper perspirationem auget. ALBER-

Febris reversio communis est cum aliis antidotis. Caussæ recidivarum.

§. CXXXIII. At inquis, eo curati sæpe in febrem relabuntur. Hoc vero nec perpetuum est, nec solius corticis peruviani vitium, cum aliis quoque medicamentis, quæ febres intermittentes propulsant; commune id esse soleat. Sed quando post febres, eo sublatas, relapsus hujusmodi contingit, non ideo inefficax, aut infida ejus virtus illico dicenda est. Plerumque aut medici culpa, qui effœtum nimis remedium, aut nimis parca manu, aut non satis diu dederit (*a*), aut ægroti, qui diætetica præcepta neglexerit, revocari febrim crediderim. Sæpissime etiam id fieri verosimilimum est, quod caussæ remotæ, a quibus febris primum orta est, vitia aëris, regionisque constitutio, aut cibi, & potus deterior indoles, aut humorum cacohymia, aut vetus viscerum prima labes perseverant; nec mirum proinde est, si ut primum, sic iterum, & tertio, & quarto febrim non revocent modo, sed etiam excitent, atque inducant. Quare sæpissime accidit, ut ægri non per-

BERTIN. *Comment. Acad. Bonon. T.* 1. *p.* 405. GORTER *Comp. med. Tr.* 52. §. 27.

(a) GORTERIUS *Compend. med.* Tract. 52. §. 32. inquit: *cortex si magna copia detur, febrim sistit sine recidiva.* Verum id eſse, pluries, & pluries comperi. Confirmatur id obſervatione, & experientia Cl. GUSMANI GALEATII, qui (*Comment. Instit. Scient. Bonon. T. V. P.* 2. 224.) in quibuſdam febribus perdifficilibus ad quinque, ſex, & ultra unciarum quantitatem aſcendere debuit, ut eas infringeret, & cohiberet. Hac eadem quantitate opus fuit in epidemica conſtitutione ann. 1765. quam alibi (*Sagg. di Med. Prat. di P. P. Dall' Arm. P.* 1. *p.* 37.) deſcripſi.

perfecte reconvalescant, nisi & aërem, & regionem, & victum, & potum cum salubriore commutent, peregrinentur, equitent, vehantur, & antiqua vitia, quæ morbum fovent, aperientibus, antiscorbuticis, martialibus, aut antivenereis medicamentis oppugnent. Hinc fortasse ratio petenda est, cur contumacissimas interdum febres intermittentes, tam periodicas, quam erraticas, & vagas, aut recidivas, aut chronicas devictas narrent Clinicorum non pauci, adjectis cortici succis antiscorbuticis, salibus mediis, chalybe, mercurio (*) dulci, aliisque alioquin

(*) Mercurium dulcem præter RIVERIUM, laudant adversus febres intermittentes SCHULZIUS, VOGELIUS, BUCHNERUS, LUDWIGIUS aliique; sed præcipue tum mirifice prodesse, ait FRIDERICUS CASIMIRUS MEDICUS, cum labes venerea simul subsit. Nec Mercurius crudus sua laude fraudandus est. Cl. JOSEPH BENVENUTUS in quadam epidemica constitutione febrium perniciosarum, quæ in continuas petechiales facillime degenerabant, corticem solum imparem iis subigendis deprehendisse narrat; efficacissimum vero factum additione hydrargyri. Addebat autem Hydrargyri scrupulum cuilibet corticis drachmæ, sicque ejus vim novo, & felici experimento auctam summopere fuisse testatur. Videatur ejus *Dissertatio historico-epistolaris ad Cl. virum Bartholomæum Beccarium, qua epidemicæ febres in Lucensis Dominii quibusdam pagis grassantes describuntur &c. Lucæ* 1754. Aliquot ante annis DUMONIUS cœpit chinæ chinæ adjicere magnam Tartari emetici dosim, nempe singulis chinæ chinæ unciis grana quindecim, aut viginti, aut etiam viginti quinque Tartari emetici, ut quartanas contumaciores expugnaret. Ejus exemplum secuti sunt alii non paucis deinceps. Mirabantur autem omnes, tam magnam Tartari emetici dosim nec vomitum, nec catharsim movere. Sed scire convenit, corticem ipsum, ut styptica reliqua, resolvere, sive, ut ajunt, decomponere tartarum emeticum, & præcipitare ejus partem regulinam ab ample

quin nullo modo necessariis (b). Aquis quoque medicatis tam salsis, & catharticis, quam acidulis, & ferratis febres hujusmodi extinctas novi. Semestrem tertianam aqua *S. Christophori* in Æmilia, quæ salsis adnumeratur, potui largiter data radicitus sustuli. Neque rarum est, ruricolas a febribus æstivis ad autumnum protensis solo continuato, & largo usu uvarum, mane rore adhuc madentium, e vitibus recens decerptarum quibusdam in regionibus convalescere solitos esse.

Nulla eget plerumque additione.

§. CXXXIV. Nulla enim per se indiget additione, si febres puræ, simplices, primariæ, non complicatæ sint; ægrique aut venæ sectione, aut purgatione, aut aliis præsidiis rite ad ejus usum præparati, ut decet, fuerint. Amplius triginta annis hoc pene divino remedii genere usus sum, nec umquam vidi in hisce, quos memoravi, casibus aut effectu caruisse, aut mala post se reliquisse, quorum fal-

plexu acidi tartarei dejectam. Experimenta, quæ id ostendunt, a Cl. CORNETTO referuntur in *vol. 3 Reg. Soc. Med. Paris. in part. historic. p.* 249. Hinc Tartari emetici vis emetica omnino destruitur; ut destruitur, si cum magnesia alba, aliisve absorbentibus probe misceatur.

(b) GORTER l. c. §. ead. *cortici nihil addendum, nisi symptoma aliter exigat*. Symptomata autem sæpe aliter exigunt, quorum ni ratio habeatur, sæpe cortex ipse effectu caret. His igitur medendum quandoque est idoneis medicamentis, aut hæc cortici adjicienda sunt, ut votis respondeat. Hoc etiam animadvertitur a Cl. GALEATIO loco supra citato; quod in tertiana dysenterica & sanguinis missionem, & cascarillam, & paregorica adhibere debuerit, præter chinam chinam, ut morbum depelleret, quamquam dysenteria fortasse tum complicata potius cum tertiana, quam ejus symptoma dicenda fuit.

so insimulatur. Neque ejus laudibus quidquam detrahit, quod minime notum sit, qua ratione febres istas profliget; nam sive acido sale, sive alkalino, sive utroque, sive gummoso, aut resinoso principio, quo scatet, illud agere velis, sive antiseptica vi, sive styptica, sive nervina, sive stomachica, sive uno modo, sive alio malueris, nobis perinde videtur. Id unum certe novimus, quamquam modum, quo agit, sapientiores se ignorare fateantur, tutissimum, efficacissimumque in manu exercitati, et periti medici esse, & nostra hac ætate ab ignari vulgi calumniis satis, superque per doctissimos viros (*) vindicatum.

QUO-

(*) Innumeri fere ſcriptores extant, qui de corticis peruviani viribus, rectoque uſu non modo in febribus, verum in aliis etiam morbis plæclariſſimas obſervationes ediderunt. Sed pro millenis profecto erit I. H. RAHN M. D., qui *Volumen primum*, quod inſcribitur *Adversaria Medico Practica*, Turici an. 1779. editum impendit, ut abſolutiſſima eruditione undique conquiſita, & interpoſito ubique æquiſſimo judicio oſtendatur *usus Corticis Peruviani salutaris*, & *noxius*. Sciendum tamen eſt hoc eodem volumine, quod paginis 408. in 8. conſtat, contineri tantum priorem partem, quæ ſiſtit *Corticis Peruviani usum in Febribus* tam intermittentibus, quam continuis cujuſque generis; alteràm avidiſſime a nobis expectari, qua de ejus uſu in aliis morbis Cl. Auctor, ut ſperamus, differens, parem doctrinæ ubertatem communi omnium bono nobiſcum communicet.

QUOTIDIANA INTERMITTENS.

Quotidianæ differentiæ.

§. CXXXV. QUotidiana intermittens (*) quodnam febris genus sit, vel nomen ipsum statim significat. Est autem febris, quæ singulis diebus easdem similesque habet accessiones, & decessiones. Distingui solet in *veram*, sive *exquisitam*, & in *spuriam*, sive *notham*. Utraque a tempore diei, quo invadit, videtur indicari; sed hac de re non satis convenit inter Auctores. Quidam enim, inter quos veterum plerique, illam horis pomeridianis, vespertinis, aut nocturnis suos circuitus obire tradunt; alii contra, in primis neoterici *exquisitam* vocant eam, quæ matutinis horis, *spuriam*, quæ vespertinis accedit, & decedit. Rectius fortasse illam *diurnam*, hanc *vespertinam*, & *nocturnam*, cum HIPPOCRATE dicerent. Attamen, quoniam quæ vespere, aut noctu accedunt, plerumque longiores esse solent, quam *matutinæ*, sive *diurnæ*, & non parum a reliquarum intermittentium indole, si communia spectentur symptomata, discrepant; ideo hæ, sive vespertinæ frequentius *spuriarum* nomen, illæ, sive diurnæ *exquisitarum* mereri videntur.

§. CXXXVI. Quotidiana item vel est *simplex* vel *duplex*, & fortasse interdum *triplex*, prout nempe se-

(*) Negant nonnulli ſcriptores quotidianam intermittentem vere inveniri; quod ipſi eam non viderint. Sed accurata aliorum, noſtraque obſervatio eos deceptos fuiſse evincit.

semel, bis, aut ter intra unius diei naturalis spatium, sive nycthemerum recurrit. Duplicem, sive reduplicatam egomet ipse pluries observavi. Scire autem licet, raro in hac inter unam, atque alteram accessionem veram intercedere integritatem. Præterea huic quoque febri communes sunt reliquarum intermittentium differentiæ; atque adeo *benigna* esse potest, vel *perniciosa* (*), & *maligna*; vel

(*) Perniciosæ quotidianæ mirum exemplum prostat in *Diario Medico ann.* 1757. *mens. Aug. p.* 98. Ipsemet Diarii Auctor VANDERMONDIUS eam memoriæ prodidit. En brevem morbi historiam. Juvenis quidam viginti annorum ceterum sanus, primum aliquot febris quartanæ accessiones passus est, quæ deinde in tertianam transmutata est. Sanguinis missione, emesi, catharsi, & demum cortice peruviano febris depulsa siluit per binos, vel tres dies. Sed ei mox supervenit quotidiana continua, vesperi quotidie accessiones habens a delirio vehementi comitata, & calore magno. Mane, id est, in remissionibus æger immobilis, & stupidus, fere aphonus videbatur. Toto corpore rigebat, nisi quod subinde tendinum subsultibus convellebatur. Nullus in toto corporis habitu calor erat præter naturam; pulsus debilis, parvus, & celerrimus; abdomen planum, & rigidum, penis tentus, ut chorda, sed sine tumore; obtutus defixus; verba interrupta, mutilata, incongrua; querelæ de difficultate mingendi; os siccum, aridumque; lingua, cum vellet eam exserere, tremula, & motibus variis impedita; alvus clausa; lotium paucum, & rarissime emissum; & jam ob aliquot diebus hæc eum conflictabant. Enematibus blandis, & laxantibus, potu aqueo temperanti, sale sedativo Hombergii, & corticis peruviani usu largiore in remissionibus adhibito febris, quæ ab intermittenti originem ducebat, cum omnibus pravis ejus symptomatibus profligata est. Hanc speciem *Amphimerinam spasmodicam* nominavit SAUVAGESIUS. Mihi videtur fuisse *quotidiana subcontinua perniciosa* tam ob continuitatem, quam ob deli-

vel *corruptiva ; primaria* , vel *secundaria*; vel *symptomatica* ; *periodica* ; *erratica* ; *larvata* ; *partialis* ; *sporadica*; *endemica* ; *epidemica* ; & sic porro .

CAUS-

lirium, & ſpaſmos , a quibus ſtipabatur . *Quotidianam* pariter *perniciosam*, ſpaſmis, & convulſionibus *comitatam*, extenſam , & *subintrantem* vidit CASIMIRUS MEDICUS . Vid. *Comm. Lipſ. Supplem.* 2. *ad Decad.* 2. *pag.* 204. *& seq.* Ante hunc vero GALEATIUS deſcripſit miram quotidianam febrem cum ſopore , & convulſiva quadam, & ſpaſmodica affectione conjunctam , comitatis perniciofis adnumerandam , & propera corticis uberioris exhibitione curavit . Vid. ejus deſcriptio in *Vol. V. part.* 2. *Comm. Acad. Bonon. p.* 220. Novum genus *quotidianæ perniciosæ* albo cutis tumore *comitatæ* a Cl. STORCKIO (*Ann. Med.* 2. *p.* 163.) deſcriptum hic addam . Quotidie eadem hora ægri per omnia membra primo formicationis ſenſum percipiunt, deinde dolorem tenſivum , dilacerantem . Huic ſuccedit totius cutis tumor albus, ſed mollis , & flaccidus cum magna pectoris anxietate , ſiti ingenti , pulſu parvo , inæquali , intermittenti . Increſcente acceſſione anxium delirium , & continua membrorum jactatio ſuperveniunt . Hæc plerumque quinque , vel ſex horas perdurant ; poſtea ſomnus, & quies ſponte obrepit , ſudor copioſus emanat , & tumor univerſæ cutis cum ipſa febre evaneſcit . Poſt ſomnum ægri valde debiles remanent, cum pulſu lento , & parvo , & appetitu languido . Saturata infuſa amaricantia abſinthii , centaurei minoris, chamædryos, fumariæ , cardui benedicti , radicum helenii , pyrethri , gentianæ pleriſque remedio eſſe teſtatur auctor . Quibus vero poſt paucos paroxyſmos vires dejici vidit , cortice peruviano opus fuiſſe fatetur , *qui tantos illico præstitit effectus* , *ut non tantum febris cessaverit* , *sed & omnis tumor disparuerit* , *& brevi redierint vires* , *& sanitas* . Notandum eſt , frictiones in paroxyſmo auxiſſe febrem , & anxietatem , extra paroxyſmum vero ad reliquias tumoris reſolvendas multum contuliſſe .

CAUSSÆ ET SYMPTOMATA.

§. CXXXVII. Caussæ, & symptomata non differunt a generalibus iis, quæ de intermittentibus universim loquentes enumeravimus. Speciatim vero in hac frigus tenue est, ut IODOCI LOMMII verbis utar; nempe sine rigore, aut exiguo tantum horrore incipit; calor segnius, & magis inæqualiter se exserit, & mitior, humidiorque apparet, licet aliquam acrimoniam manui tangenti exhibeat. Febrilis motus plerumque lento passu progreditur; sæpe ad horas octodecim, & ultra protrahitur, antequam desinat. Id vero nequaquam, ut perpetuum, accipi debet; nam extant apud clinicos exempla quotidianarum, quæ brevissimis circuitibus continebantur. Phlegmatici, torpidiores, cacochymici, pueri, fœminæ frequentius in eam incidere dicuntur, præsertim autumnali, atque hyberno tempore, aut tempestate præhumida. Neque rarum est, quotidianam ab aliis intermittentium generibus per successionem & quamdam periodi mutationem derivari. Sudor, si *legitima*, & *exquisita* fuerit, licet non multus, ea tamen remittente erumpit; nullus vero, aut ferme nullus, si *spuria*, & *notha*. Urina pariter post remissionem in illa prodit pauca, subjugalis, lateritia; in hac vero multa, alba, tenuis & minime subsidens.

Secundariæ duplex genus.

§. CXXXVIII. Ad spurias in primis spectare videntur *Quotidianæ secundariæ*, & *symptomaticæ*, quæ frequentissimæ omnium clinicos exercent. Harum duplex genus constitui potest, alterum, quod a morbo totum corpus afficiente, alterum, quod ab alicujus tantum partis vitio fit. Morbi totum corpus afficientes speciatim sunt hypochondriaca, hy-

hysterica, scorbutica passio, aut similis alia totius corporis affectio, ut cachexia, cacochymia, lues venerea, arthritis. Qui vero ab alicujus tantum partis labe pendent, atque huc referri possunt, hi in obscuris præcipue, & latentibus quibusdam pulmonum, aut viscerum abdominalium affectibus consistunt, unde hujusmodi febres & oriuntur, & foventur.

Quotidianæ hystericæ & hypochondriacæ signa.

§. CXXXIX. Quotidiana ab hypochondriaca, aut hysterica affectione proficiscens, frequentissime occurrit. Eam plerumque antecedunt graviora animi pathemata, in primis mœror, & tristitia, & tœdium, dyspepsia, viscerum imi ventris obstructiones, alvi adstrictio, interdum immodicæ hæmorrhoidum, uteri, alvi evacuationes, spastici, & convulsivi affectus, aliquando etiam epileptici; sæpissime vero catameniorum suppressio, aut difficilis, & parcior eorumdem fluxus. Initio accessionis pedes frigent; caput calet, & dolet; frequens oscitatio, & mingendi necessitas est; urinæ tenues & percolatæ, sæpe magna copia, redduntur; cor palpitat; pulsus inæqualiter subsilit, & crebrius solito micat; tussicula sicca interdum vexat; respiratio quodammodo arctatur, sensus quidam quasi globi œsophago infixi percipitur; ventriculi regio tenditur, atque intumescit, & quasi insolito pondere gravatur. Post aliquot horas omnia remittunt, & paullatim febris sine ulla sensibili evacuatione solvitur. Comitantur eam vigiliæ, appetitus dejectio, pravus oris sapor, sitis, & totius corporis languor. Virgines, in primis vestales, hystericæ, & vitæ genus, cui addictæ sunt, jamdiu pertæsæ, præ ceteris ea corripiuntur. Sæpe eam post vehementes motus convulsivos, aut post sanguinis missionem

vidit

vidit antiqua amicitia mihi conjunctus, & doctrina medica olim præstantissimus PETRUS PAULUS DALLARMIUS (a).

Quotidianæ scorbuticæ diagnosis.

§. CXL. Similia quotidiana laborantibus a scorbutica affectione eveniunt, sed in his præterea maculæ, suggillationes, ecchymoses corpus deturpant; membra, in primis crura, doloribus vagis, & punctionibus conflictantur; halitus oris fœtet; gingivæ flaccescunt, turgent, nigricant, aut intensius rubent, sanguinem facile fundunt; dentes vacillant, sæpe carie exeduntur, aut deciduut; urinæ rubent, cito perturbantur, sedimentum rubrum, interdum arenulas lucentes demittunt, & superficiem exhibent colore variegatam, & quasi pellicula quadam pingui, aut salinis crystallis conspersam. Major in his quoque crurum imbecillitas, & torpor, palpitatio, pulsuum inæqualitas, & debilitas, & ad quemvis corporis motum anhelatio est.

Aliæ secundariæ ut cognoscantur.

§. CXLI. Si a cachexia, aut cacochymia, a lue venerea, ab arthritica labe, aut alia lymphæ universæ dyscrasia profluat; externus habitus, color cutis, œdematosi tumores, rheumaticæ affectiones, dolores articulorum, modo unam, modo alteram partem occupantes, fluxiones, ut vocant, & distillationes catarrhales, glandularum conglobatarum obstructiones, indurationesque; aut, cum virus venereum caussam præbet, gonorrhœa, ulcera penis, bubones prægressi, dolores artuum in primis noctu in-

(a) Vid. *Saggi di Medicina Pratica P. 2. p.* 108. a me edit. cum additam. *Faenza in* 4. 1768.

ingravescentes, pustulæ crustosæ faciem, & caput præcipue multantes, tophi, gummata, exostoses, aliaque syphilitica symptomata diagnosim attentiori, & sagaciori Medico commonstrant.

Notæ quotidianæ pulmoniacæ.

§. CXLII. Paullo difficilior cognitu est ea, quam pulmonum abdita vitia, uti tubercula cruda, incipientia, strumosa, aut phthisica alia quæcumque diathesis fovent. Tussicula sicca, & respiratio aliquanto impeditior signa haberi solent hujus magis propria. Sed hæc quoque in *hysterica*, atque *hypochondriaca* (§. CXXXXIX.) præsto esse solent. Si tamen hystericæ, aut hypochondriacæ, spasmodicæve alius affectionis signa deficiant; si habitus corporis tenuior, & gracilior sit; si collum longum, pectus depressum, atque angustum contra observetur; si hereditariæ labis timor aliquis adsit; si morbi antecedentes pectori præcipue vim intulerint; si tussicula, & respirandi difficultas etiam extra febrim ægrotantem non deserant, aut ad quemvis corporis citatiorem motum excitentur, aut intendantur; si decubitus in alterutro latere tussim magis moveat, aut respirationem lædat; si sputa glutinosa, aut salsa, aut dulcia, aut striis sanguineis tincta interdum prodeant; si demum febris erratico, & vago typo suos circuitus obeat, si macies corpus extenuet; si hæc, inquam, omnia, aut plura concurrant, de pulmonum abdito quodam vitio, a quo quotidiana febris symptomatica (*) oriatur, jure, & merito erit judicandum.

Se-

(*) Ad hanc ſpeciem pertinet *febris intermittens pectoralis*, quam vidit deſcripſitque Cl. STORCKIUS (*Ann. med. 2. p. 167. edit. nov. Amstelodam.*). In hac

Secundariæ a visceribus imi ventris.

§. CXLIII. Abdominis viscera, quando ab his quotidiana est, plerumque antiquis infarctibus, atque obstructionibus laborant. Hepar, pancreas, lien, mesenterium frequentius hujusmodi vitiis obnoxia videntur. Deteguntur aut manus exploratione, aut functionum noxa, & læsione. Si igitur alicubi manus offendat aut tumorem, aut duritiem, aut dolorem, aut inflationem; ibi sedem habere morbum, facile patet. Sin autem nihil horum manui objicitur, aut ambiguum negotium videtur, prospiciendum est, utrum ciborum concoctio, chylificatio, bilis secretio, fœcum egestio, urinæ color, murmura ventris aliquid vitii præseferant, quod viscerum illorum oppilationi tribui possit. Luridus quoque faciei color, aut subflavus, aut subviridis, abdomen undequaque tumidum, urinæ paucitas, prava victus ratio præcedens, aquarum palustrium potus, glutinosorum ciborum abusus, regio, atque aër ipse, in quo æger degit, non parum lucis afferent.

PROGNOSIS.

Diversarum specierum prognosis.

§. CXLIV. Omnis quotidiana febris diuturnitatem, & longitudinem affectat; sed præ primis symptomatica, & secundaria. Hinc facile in continuam lentam, aut hecticam degenerat, nisi, cum pura, & primaria est, ejus progressionem intercipere artis adju-

hac pulmones muco viscido, & glutinoso obstruebantur; isque erant morbus primarius; febris vero symptomatica. Nil mirum ergo, si cortex frustra datus fuit.

adjumento enitamur. *Hysterica*, *hypochondriaca*, aut *spasmodica* (§. CXXXIX.) contumacior est, magisque medicamentis obsistit, faciliusque, si aliquando substiterit, revertitur, ad magnas speciatim anni temporum mutationes. *Scorbutica*, etsi pertinax & ipsa, & diuturna sit, minus tamen periculi habet, dummodo sanguinis dyscrasia nondum confirmati scorbuti naturam attigerit. Ceterum hæc quoque, uti & ea, quæ a viscerum abdominalium vitiis (§. CXLIII.) gignitur, non raro in hydropem, aut alia exitiosiora mala, acutas nimirum febres, inflammatorias, suppurationes, abscessusve terminatur. In phthisim vero sæpius, aut tabem *pulmonica* (§. CXLII.) *syphilitica*, *rheumatica*, *arthritica*, & *cacochymica* (§. CXXXVIII. CXLI.) transeunt.

CURATIO.

§. CXLV. Primaria, simplex, pura curari debet, quemadmodum in curatione generali febrium intermittentium (§. CVI.) præceptum est. Lenium tamen purgantium, & salium neutrorum usum hæc magis exposcit, & bene fert, quia plerumque primarum viarum pituitosa saburra eam, nisi gignat, certe alit, & fovet. Sæpe his solis extirpatur, aut saltem ita mitescit, ut cortici peruviano confestim cedat. *Maligna*, & *perniciosa*, aut *corruptiva* continuo post venæsectionem, aut purgationem, si indicentur, antidoto supprimenda est. *Spuria*, etsi primaria, catharsim adhuc magis requirit, at per epicrasim, & quandoque, quia cum lymphæ vitiis conjungitur, aut ab his originem trahit, anticatarrhalia, & sudorifera remedia etiam expostulat. In secundariis, & in symptomaticis ad morbos primarios animum advertere oportet. Quæ pulmonum in-

farctus, catarrhum, rheuma, aut cruda & lymphatica tubercula pro caussa agnoscit, (§. CXLII.) chinæ chinæ vim aspernatur, imo ab ejus usu intenditur, atque ingravescit. In hac contra proficuum plane est, sanguinem parce, sed iteratis vicibus & per intervalla mittere; bechicis oleosis, mucilagineis, & demulcentibus tussim lenire; congestiones, concretionesque lymphaticas sero lactis, decoctis herbarum pectoralium leniter aperientium, atque attenuantium, sapone veneto, asellorum pulvere cum succo fumariæ, aut hederæ terrestris subacto resolvere. Interdum jura tenuia ranarum & cancrorum fluviatilium, quibus succus nasturtii ad aliquot cochlearia adjectus sit; alias lac dilutum, & radicis chinæ, aut arundinis montanæ decocta magis profuisse visa sunt.

Hystericæ, & hypochondriacæ curatio.

§. CXLVI. Quotidianæ hystericæ, aut hypochondriacæ (§. CXXXIX.) caussa cum multiplex sit, pro ejus varietate curandi etiam ratio differat, necesse est. Quando a nervorum systemate nimium mobili, atque ad spasmos prono ea fit, neque febrilis fomes valde multus, neque valde conspicuus arguitur, utpote animo potius affecto, quam corpore, tunc *spasmodica*, *sive convulsiva*, *sive nervosa* vulgo nominari consuevit, curarique debet animi quiete, atque hilaritate, anthystericis, & nervinis, uti castoreo, camphora, moscho, succino, galbano, & præcipue opio ante accessiones dato. Mox ab initio SELLIUS (a) suadet usum corticis peruviani cum cardiacis, & chalybeatis copulati. Verum hocce remedium vix aliquid præstat boni

(a) *Rudim. Pyretolog. method. p. mihi* 315.

boni in febre hujus speciei, quæ cortice plerumque nequaquam tollitur; & si quando cardiaca, & chalybeata dari debent, tum solum debent, cum malo corporis habitu, chlorosi, viscerum atonia stipatur, aut diuturnitate corpus universum fregerit. Horis a febre vacuis ut extra lectum ægri maneant, & deambulent, quoad fieri potest, imperandum est. Sic enim viribus prospicitur, & febris paullatim temperatur, observante DALLARMIO. At si nimiæ evacuationes morbo occasionem dederint, tum debilitati inde natæ, humorumque acritudini occurrendum est analepticis, corroborantibus, & euchymis alimentis. Contra ubi consuetæ evacuationes deficiunt, aut imminutæ sunt, aut viscera obstructa videntur, omni cura illæ revocentur, hæc vero reserentur aperientibus, saponaceis, gummosis, & tonicis. Hic purgantia, ni mitissima fuerint, summopere noxia esse solent. In casu pertinaciore aëris mutatio, vectio, rusticatio, animi quævis oblectamenta omnibus reliquis artis præsidiis antecellunt, sensimque febrem arcent.

Scorbuticæ quæ conveniant, & reliquis speciebus. Quotidianæ ab obstructionibus.

§. CXLVII. *Scorbuticæ* (§. CXL.) succi recentes, aut concreti herbarum cichorei, beccabungæ, acetosæ, nasturtii aquatici, cochleariæ, raphani rusticani, trifolii fibrini, similiumque temperamento ægrotantium accommodati, potus acidulati, fructus maturi, victus vegetabilis, peregrinatio, aquæ thermales, lactis serum, lac ipsum egregie prosunt. Succos plantarum antiscorbuticarum cum china china subactos summis laudibus efferunt adversus diuturnas, rebellesque febres; ideo fortasse quod sæpe a scorbutica labe ortæ, aut complicatæ chinæ chinæ puræ, & soli renituntur, nisi ejus vis additione an-

tiscorbuticorum acuatur. *Rheumaticam*, *arthriticam*, *cacochymicam*, sive *veneream*, *syphiliticam* tollunt ea, quæ morbis primariis tollendis idonea sunt. Demum de quotidiana dicam, quam viscerum abdominalium obstructiones (§.CXXXVIII. CXLIII.) antecedunt, non subsequuntur; quámque ideo ad symptomaticas retulimus. In hac obstructiones, ut ejus caussa, prius auferendæ sunt salibus neutris, rhabarbaro, extractis amaris, decoctis aperientibus; deinde cortice peruviano utendum, & ferro. Raro sanguinis missione opus est. Interdum tamen si febris vehementior videatur, & timorem inflammationis incutiat, nec quidquam aliud contra indicet, sanguis tum e brachio, tum e venis hæmorrhoidalibus mitti potest. Sin vero sanguinem educi omnino vetent res ægrotantis in summo discrimine positæ, tunc antiphlogistica, atque enemata fervorem, æstumque febris, SYDENHAMIO observante, mirifice compescunt. Ceterum quando obstructiones febri superveniunt, ut ejus symptomata; inutiliter deterenda viscera non sunt, neque catharticis, neque aperientibus, sed ad corticem illico properare expedit. Eo enim non solum febris, sed etiam ejus effecta protinus evanescunt; quod millies expertus sum. Lienes prægrandes, qui in accessionibus enormiter intumescebant, detumescebant vero non parum finita accessione, solo cortice peruviano, quo febris sistebatur, continuato ad pristinam molem, & sedem sæpissime redegi.

TER-

TERTIANA INTERMITTENS.

Tertiana simplex & duplex. Quomodo differat quotidiana.

§. CXLVIII. IN hoc febris genere accessio tertio quoque die, sive alternis redit, deceditque, sic, ut inter unam, alteramque dies integer excurrat a febre vacuus. Hinc *tertiana intermittens simplex* tunc ei nomen est. Si vero accessiones quotidie fiant, & quotidie eas integritas, sive intermissio subsequatur, ita tamen, ut alternis solum diebus tam hora invasionis, quam circuitus gradu, & duratione similes inter se reperiantur, atque adamussim sibi respondeant; non simplex, sed *duplex tertiana intermittens* habetur. Hæc autem duplex tertiana, etsi quotidianum typum, sive ordinem servet, differt tamen a Quotidiana (§. CXXXV.), in qua accessiones quotidie quidem recurrunt, sed non alterne, uti in illa, sibi invicem respondent.

Tertiana duplicata. Triplex.

§. CXLIX. Interdum in ea, qua tertianæ simplicis accessio redire deberet, unius loco binæ contingunt accessiones, intermedia die libera relicta. Hanc SAUVAGESIUS (*a*) ut a tertiana duplici, de qua supra, distingueret, *tertianam duplicatam* vocavit. *Triplex* vero *tertiana* esse dicitur, quando alterno quovis die binæ accessiones, uti in *duplicata* redeunt, intermedio vero una, ut in *simplici*. Talem

(a) *Nosolog. method. cl.* 2. *O.* 3. *G.* 1. *sp.* XV.

lem descripsit SCHENCKIUS, & BRENDELIUS, quos excitat idem SAUVAGESIUS.

Legitima & notha.

§. CL. Animadversione præ ceteris digna est Tertianæ febris communissima distinctio in *legitimam*, sive *exquisitam*, sive *puram*, ut alii vocant, & in *notham*, sive *spuriam*, sive *extensam*, quam IUNCKERO placuit etiam *subcontinuam* appellare. *Tertiana* igitur *legitima* ea existit, quæ sex, vel octo horis accessiones singulas absolvit, vel saltem non ultra duodecim horas producit, nullisque pravis symptomatibus stipatur. Hæc verno, & æstivo tempore frequentius corripit; atque his fere signis se prodit:

TERTIANA LEGITIMA.

Signa tertianæ legitimæ.

§. CLI. Protinus ab initio, sicque deinceps, alternis diebus, modo nocturno tempore, modo diurno accedit cum rigore, vel frigore brevi, quod toti corpori punctionum quarumdam sensum affert. Rigor interdum tantus est, ut ægri non modo contremiscant, verum etiam dentes dentibus allidant, & membris omnibus, speciatim toto dorsi, & spinæ tractu vehementer doleant. Sæpe frigoris tempore quædam constrictionis, anxietatisque species a dorso ad scrobiculum cordis usque protenditur, respirationisque adimit libertatem. Interdum frigus refrigerationi similius est; quod potissimum incidit, ubi levior morbus tenet. Sub rigoris finem plerumque nausea movetur, aut vomitus biliosus; aut solvitur alvus, bile fortasse copiosius in duodenum per febrilem spasmum expressa. Tum calor per totum corpus, exteriores præsertim partes se diffundere

dere incipit, & paullatim ita increscit, acerque fit, ut æger ob æstum, quo exuritur, stragula, & membra quaquaversum incondite projiciat. Hinc sequitur respiratio frequens, ingens sitis, dolor capitis pervigilium; & quandoque vaniloquentia, & levis mentis aberratio. Pulsus ingruente accessione est parvus, contractus, obscurus, sæpe rarus; mox magnus, vehemens, elatus, frequens evadit, non tamen inæqualis, aut certe parum. Post aliquot horas laxatur universa cutis; arteriæ placidius micant, atque oborto sudore febris cum suis symptomatibus se se remittit, deinde penitus desinit. Quod intra memoratum octo, vel duodecim horarum spatium accidit. Tum æger bene se habet, viribus solum aliquanto languidior.

Quæ urinæ sint & quæ magis ejus propria.

§. CLII. Tempore frigoris, sive in primo stadio urinæ prodeunt tenues, decolores & aqueæ; in altero, & tertio, sive augmenti, & remissionis subflavæ, aut rubræ, paucissimæ, maleque olentes, sed non ita croceæ, ut in aliis tertianæ speciebus. Neque adeo fœdatur lingua bilioso glutine, neque stomachus valde subvertitur. Peculiare vero, & fere proprium huic febri est, qualibet accessione, post primas, breviorem & mitiorem paullatim fieri; juvenes ut plurimum, sanguineos, biliososve, alioquin sanos, & nulla sanguinis aut viscerum alia labe affectos corripere; horis matutinis potius, quam vespertinis exacerbari, noctemque futuræ accessioni præviam, insomnem reddere, atque irrequietam. Quod etiam cognoverat Auctor libri sexti Epidemiorum, ubi scriptum est; *quæ febres propius ad tertianæ naturam accedunt, his nox ante accessionem implacida est*. Hinc qui duplici tertiana laborant, noctes plerumque insomnes transigunt, si horis an-

temeridianis accessiones habeant : sin vero pomeridianis, cum potior noctis pars a febris ingressu longius absit, in eamque cadat remissio, aut integritas, majorem noctu quietem obtinent, & placido somno reficiuntur.

Prognosis.

§. CLIII. Hippocrates (*a*) *Tertiana*, inquit, *exquisita in septem ad summum circuitibus judicatur*. Item Auctor Goacarum (*b*) *Tertiana exquisita quinto, aut septimo, aut ad summum nono circuitu terminatur*. Hippocraticis oraculis adstipulatur Sydenhamius, qui non solum quatuordecim diebus hanc febrim sponte solvi testatur, sed etiam salutarem esse pronunciat (*c*). Id ipsum docuerat antea Lommius (*d*), & nuper Senacius, qui scriptum reliquit, his *quandoque* tolli *stagnationes*, aperiri *vasa minima quibus imminebat obstructio*, addi *robur partibus, & imprimis vitalium functionum organis*: eliminari *per sudoris spiracula noxios humores*: *liquidis remanentibus novam* induci *crasim*, *seu totum* immutari *corporis habitum* (*e*). Morbi solutionem ex urinis ominabatur Galenus (*f*); si rubræ essent, aut flavescentes cum enæoremate, post quartum circuitum eam expectabat; si rubræ tantummodo prodirent, post septimum; & post tertium futuram, si prima die dejicerent sedimentum le-

(a) *Aph. 59. sect. IV.*
(b) *N.* 148.
(c) *Oper. p.* 89.
(d) *Med. Observ. l.* 1. *p.* 118.
(e) *De recondit. febr. intermitt. &c. l.* 1. *cap.* 20. *p.* 126. 127.
(f) SENAC *l. c. l.* 1. *cap.* 10. *p.* 64. *&* 65.

leve, & æquale. Verum incerta hæc omnino esse solent; neque melius ex urinis febrim solutum iri, noscitur, nisi tum, cum copiosiores fluunt, & ad naturaliorem statum redeunt. Frequentius criseos imminentis indicium pustulæ, vel scissuræ circa labia apparentes. Quandoque in summo febris ardore maculæ ad cutim erumpunt, *morbillos*, aut *purpuram urticatam* æmulantes, aut *peticulis* similes; sed minime hæ terrere debent, nam sudore manante, remittenteque febrili motu evanescunt, nec quidquam mali portendunt in tertiana legitima, a qua alias malignitatis notas, quibus eæ suspectæ reddantur, abesse pro certo habemus.

CURATIO TERTIANÆ EXQUISITÆ.

§. CLIV. Plerumque sola quiete, potu aqueo, acidulo, resolventi, victuque tenui curatur. Reliquum suis viribus, motibusque præstat natura. In plethoricis sanguinis missio; in aliis, si saburra, aut biliosa colluvies primas vias inquinet, purgatio lenis naturæ conatus feliciter adjuvat. Interdum utraque opus est. Raro corticem peruvianum postulat; & tunc solum, cum febris moras nectit, & diutius, quam solet, trahitur, aut cum e simplici in duplicem commutatur: SAUVAGESIUS ejus drachmam quarta quaque hora, integritatis tempore, die, noctuque sumendam jubet, donec accessiones non amplius redeant; deinde per dies septem bis quotidie, & tandem semel per septem alios. Verum, quod supra (§. CXXIX.) monitum est, incommoda, & tædii plena hæc corticis adhibendi ratio est. Rectius binæ drachmæ mane & vesperi, die intermissionis, dantur, donec sesquiuncia, aut unciæ duæ duæ captæ sint, & simul abacta febris; deinde alia uncia in octo partes tributa prophylaxeos caussa.

TER-

TERTIANA NOTHA.

Signa tertianæ nothæ.

§. CLV. Absoluto de tertiana exquisita sermone, superest, ut de *notha* dicamus. Habet hæc, ut illa accessiones alternis diebus, sed longiores; calorem vero, ardoremque, si plerisque scriptoribus credere velimus, minorem. Sin JUNCKERO aures præbeantur (*a*), calor major, & diuturnior in *notha* est, quam in *exquisita*. Id vero fortasse evenit in ea, quæ ad ardentis naturam accedit, ut quandoque fieri posse arbitramur. Sudor etiam in *notha* citius erumpit, sed minori copia, & parum levans; interdum nullus. Nullus item anticipantium, aut cunctantium accessionum certus ordo observatur, nec rigor valde magnus est; diutius vero protrahitur; non tamen æqualiter universum corpus affligit. Quilibet circuitus ad decem & octo horas, interdum ultra extenditur. Nunquam septimo, raro quartodecimo, sæpius primo & vigesimo circuitu finitur. Circa vesperas ut plurimum adoritur; noctu invalescit, & somnum sæpe aufert.

§. CLVI. Non solum lingua muco flavo obducta cernitur, verum etiam tota facies flavescit quasi, ut in ictericis. Exserto calore, concitatus quidem pulsus, & frequens deprehenditur, non vero magnus, ut in exquisita. Crocea magis urina apparet, & sedimentum lateri contuso simile deponit. Cibi præterea fastidium, amarus oris sapor, & stomachi dolor, sive gastrodynia, imo cardialgia ipsa ægros per-

(a) *Conspect. med. Theoretic. Practic. Tab.* 80. n. 2.

persæpe discruciant. Addit JUNCKERUS, tussim quoque adesse, & post quamlibet accessionem ægros conqueri de languore superstite; de lassitudine artuum, vertiginosa capitis gravitate, siti, calore, stomachi debilitate, agrypnia, aut somno interrupto, & perturbato. Quæ si quando incidant, me quidem judice, de perniciosa natura suspicari liceret. SAUVAGESIUS meminit de aliis etiam symptomatibus, tamquam huic febri propriis; nempe de linguæ siccitate, dolore capitis, & facili typi permutatione. Sæpe enim post quatuor, aut quinque circuitus eam continuam remittentem, hoc est, tritæophyam fieri, scribit; quam mutationem, ubi imminet, indicari a brevissima intermissione, sive apyrexia, sudoris defectu in remissionibus, nulloque levamine, quo æger ad residendum alliciatur.

PROGNOSIS.

Prognostica Tertianæ Nothæ.

§. CLVII. Rarissimum tamen est, eam in continuam mutari, quousque simplicis tertianæ ordinem servat; frequentissimum vero, ubi duplex facta fuerit. *Perniciosa* etiam ratione symptomatum, videlicet vomitus, cardialgiæ, alvi fluxus dysenterici, delirii, aliorumque, quæ eidem interdum superveniunt, fieri potest: at tum non *spuriæ* solum, sed etiam malignæ, & *perniciosæ comitatæ* naturam induit. Communiter *tertiana notha* e corruptivarum genere est; ideoque diutissime protrahitur, & pluries, si quando suppressa fuit, revertitur, & recrudescit. Hinc sæpissime, postquam diu ipsa vexaverit, tonusque viscerum labefactatus ab ea sit; hepar, lien, pancreas, mesenterium infarciuntur, intumescunt, indurantur sic, ut deinde cachexia, hydrops, & febres lentæ subsequantur. Non semper ta-

tamen obstructiones ejusmodi habendæ sunt pro effectis, quæ ejus diuturnitati debentur, ac succedunt. Interdum enim eam antecedunt, & comitantur; & tunc ab his flavus ille faciei, totiusque corporis color, quem in ea observari supra adnotavimus, repeti fortasse potest; quamquam is ut plurimum a spasmis abdominalium viscerum, & duodeni imprimis, qui choledochi ostium claudunt, bilemque refluere in hepar, venasque cogunt, proficisci (*) videatur; nisi etiam malueris interdum id vitii in pituitosam, viscidamque saburram, quæ in ventriculo non minus, quam in duodeno collecta sit, choledochique orificium obstruat, transferre; vel in ipsam bilem, quæ copia & lentore, præter naturam peccet, atque in biliferis canalibus congesta restitet, hæreatque. Quemadmodum enim in tertiana *legitima*, ut ejus concitatior motus, calorque acrior ostendit, acrimoniam quamdam calidam, biliosamque sic in *notha* pituitam potius, crassosque humores, & bilis inertiam præpollere, verosimile est.

CURATIO TERTIANÆ NOTHÆ.

§. CLVIII. Quare si ex antecedentibus pateat, jam pridem obstructa viscera esse, si temperamentum, corporis habitus, vitæ genus, victus ratio, ætas, anni tempus cruditatibus congerendis, lentisque humoribus accumulandis, & condensandæ, coacervandæ-

(*) Quando ictericus color ab ejusmodi caussa, ut febris symptoma tantum est, in qualibet accessione ipse apparet, aut in ea intensior evadit, & contra in intermissionis intervallo evanescit, vel saltem multum diluitur; sicque cum ipsa febre accedit, receditque.

dæque bili accommodata videantur; illico prospiciendum est, ut plenitudine primum vasorum, si qua est, per venæ sectionem ablata, aut symptomatibus, quæ eam postulent, per eamdem mitigatis, saburra primarum viarum deturbetur; pituitosi & viscidi humores, nec non amurcosa bilis attenuentur, solvantur, & foras emittantur; atque obstructa viscera liberentur. Itaque id præstari oportet aut emetico, si ætas, temperamentum, anni tempus æstivum, aut autumnale, & reliqua ferant, aut cathartico, etiam iterato; quod semper tutius est; & saponaceis, incidentibus, amaris, atque in primis salibus neutris apte, prudenter, ordinateque ut alibi præceptum est, adhibitis. Si his quamdiu opus visum fuerit, usurpatis febris neque decedat, neque mitescat, mature ad corticem peruvianum transeundum est, ut ea quantocius desinat. Neque expedit expectare donec obstructiones omnino sublatæ sint; nam quæ remanserint, postea commodius, & tutius aperientibus medicamentis, atque amaris, in quorum usu diu perseverandum est, auferentur; & contra quæ diuturniori morbo supervenire possunt, sic optime præcaveri poterunt.

§. CLIX. Cum vero flavus faciei, corporis, aut urinarum color (§. CLVII.), rebus omnibus bene perpensis, a bile ob spasmos regurgitare coacta, aut a febrili fomite hepar (§. LXXXVI.) aggrediente (*) potius, quam a lenta bile, crassisque ob-

(*) Mos vulgarium est medicorum, simul ac vident aurigine corripi febri intermittente laborantes, a cortice peruviano eos prohibere, & solis purgantibus, atque aperientibus addicere. Interim febris in dies fit gravior, aut pertinacior, & non modo morbus regius, ejus sympto-

obstruentibus humoribus oriri videatur, cortice item audacter febris oppugnanda illico est; quo non modo febris, sed etiam ejus symptoma ictericum evanescunt. Quod si perniciosarum *comitatarum*, aut *subcontinuarum* graviori aliquo graviori symptomate, aut continuitate similitudinem præseferat, sine ulla cunctatione vel in ipsis initiis ad corticem pariter confugere oportet; quo nihil ad perniciosum, venenatumque principium, quod morbum facit, si-
ve

ptoma, altiores radices figit, ut ex periodico, qualis ab initio erat, assiduus, perpetuusque evadat, verum etiam hepar obstruitur, atque intumescit, & quæ fortasse prius aberant mala, vere accedunt. Quæ omnia evitari sine molestia, & sine noxa potuissent, dato propere antipyretico; quod centies mihi feliciter cessit. Non me tamen latet, viros doctissimos, experientissimosque docuisse, sæpe in febribus hujusce generis, præsertim autumnalibus, ictericum hunc colorem levioris, occultæque hepatitidis, quam lentus, crassus, inersque sanguis venas portarum opplens inducit, indicium esse; tuncque datum corticem exasperare malum, perniciemque afferre. Ego vero arbitror disquirendum esse, utrum ista hepatitis, sive levis, sive gravis fuerit, primaria dicenda sit, an symptomatica? Si primaria videatur, profecto tunc nocet cortex peruvianus, utpote qui febrim, quæ hepatis inflammationis eo in casu symptoma est, nullo modo fugare queat; augeat vero ipsam inflammationem. Sed tum febris continua potius esse solet, neque verum tertianæ intermittentis typum, atque ordinem tenet. Sin autem febris primarius morbus est, hepatitis vero symptoma, tolle febrim cortice peruviano, & tolletur quoque hepatitis. Quo vero certius vim suam cortex exerceat, necesse prius est, ut sanguis semel, iterumque mittatur, quemadmodum in *tertiana pleuritica* fieri oportet, de qua infra opportunius. Diathesis enim inflammatoria, nisi cura antiphlogistica, & præcipue sanguinis missione imminuatur, corcicis antifebrilem facultatem irritam facit.

ve emendandum, sive expellendum valentius, nihil præstantius, nihil innoxius. At febris hæc sæpe recidiva revertitur, præsertim autumnali tempore. Tum lenia purgantia, incidentia, & amara iteranda sunt, & demum, ni decedat, china china diu, liberaliterque adhibenda; cui tandem cedat, necesse est; modo diæteticum regimen ejus usum frustraneum non reddiderit, aut infirmaverit.

TERTIANA CHOLERICA.

§. CLX. Ex perniciosis febribus comitatis TORTII pleræque typum tertianæ servant. Ergo de his, ut earum diagnosis, tum curatio recte institui possit, agam singillatim initio a *Tertiana cholerica* facto. Hæc circa accessionis ingressum, in quo de more vomitum biliosum, interdum etiam copiosum, & similem alvi dejectionem cieri, supra (§. C. CI.) præmonui, vehementi stipatur, & simultanea sursum, deorsumque excretione humorum tam qualitate, quam quantitate peccantium, qui modo *synceri* sunt, modo *variegati*, *& bile ut plurimum prasina, vel æruginosa referti*. His *vomitibus*, & *dejectionibus copiosis & crebris* nonnumquam *adjungitur* singultus, *vox rauca*, & quasi clangori similis, oculorum depressio, *angor stomachi*, *sudatiuncula circa frontem*, *pulsus exilis*, *extremorum perfrigeratio*, aut lividus color, cuncta scilicet, quæ propria sunt choleræ morbi, a qua tamen distingui debent, quia symptomata hæc febris solito gravioris effecta sunt, eamque sequuntur; ea vero remittente paullatim cessant, neque redeunt, nisi nova ejus accessione periodice redeunte (*a*).

CU-

(a) TORTII *Therap. Special. l. 3. cap. 1.*

CURATIO.

Curatio Tertianæ cholericæ.

§. CLXI. Hæc igitur, quocumque tempore apparent, quamquam neque omnia una concurrant, neque semper ejus, quam diximus, intensionis sint, sequenti tamen circuitu intensiora fiunt, & mortem minantur, nisi eodem, proximo non evitandam, *intermedia quiete* nequidquam juvante. Quare protinus, ac cholerica hujusmodi affectio si prodit, non solum eam cardiacis, alexipharmacis, & paregoricis compescere oportet, verum, absoluta accessione, cortice validissimo modo (§. CXXVI.) adhibere, ut proxima accessio, fortasse exitium allatura avertatur, aut saltem ita infringatur, ut tempus deinde suppetat ad subsequentem aliam penitus inhibendam. Præstat vero hoc in casu corticem ex vino porrigere, aut in bolos syrupo quodam gratiore redactum; sic enim facilius remedium retinetur, & fertur, ut optatum effectum consequamur. Quod multo certius evenit, si aliquid etiam cortici adjiciatur Theriacæ, aut Diascordii FRACASTORII, ut quæ remanet ad vomendum, & egerendum propensio consopiatur.

TERTIANA DYSENTERICA.

Quo differat a cholerica.

§. CLXII. Tertianæ cholericæ valde affinis est *affectio, fere dixerim, semidysenterica potius, quam cholerica*, in qua nimirum qualibet accessione, *humores in primis biliosi, & alius etiam naturæ tam acres ac erodentes excernuntur, ut post ipsos mucus cruentus exeat tam sursum, quam deorsum cum tenesmo, & torminibus, stomachique dolore, perinde*, ac si

si *illius membranæ divellerentur*, atque erosionem subirent; & revera œsophagus ab *humoris excreti transitu*, & *vomendi conatu* erodi videtur. Hæc tamen cruenta, & dolorifica excretio *minus* habet *periculi*, quam cholerica ipsa, modo descripta (*a*). Febris enim etsi intensior videatur, & *singultum*, & *jactationem irrequietam*, & croceum *urinarum* colorem, & *linguæ ariditatem*, & *scabritiem* secum trahat; ab ea tamen abest *funesta illa extremorum perfrigeratio*, angor, & sudatiuncula, quarum in descriptione cholericæ mentionem fecimus; & pulsus magis, quam in illa, expanduntur. Quoniam vero facile ex simplici in duplicem, & ex duplici in continuam migrat, aut inflammationem aliquam infert, non parum & ipsa discriminis continet, atque eamdem omnino (§. CLXI.) medelam requirit. Cl. GALEATIUS (*b*) duas observationes habet, in quibus utiliter cortici peruviano admiscuit cascarillam. Sine hac additione cortex mitiorem quidem febrim reddere visus est, non vero dysenteriam sistere. Hinc Cl. vir in eam sententiam vergit, interdum non satis ipsam Chinamchinam valere ad perniciosas febres penitus subigendas. Sed animadvertere oportet, febrem istam, de qua ille scribit, fuisse continuam remittentem, & fortasse proportionatam, sic, ut non mirum videatur, si morbus cortici ex toto non obtemperarit, nisi multo serius, quam in vere intermittentibus, & simplicibus evenire soleat.

TER-

(a) TORTIUS *l. c.*
(b) *Comment. Acad. Bonon. T. V. P. 2. p.* 221. & 222.

TERTIANA SUBCRUENTA, vel ATRABILARIS.

§. CLXIII. Aliud symptoma perniciosum, quod Tertianæ comitatæ speciem constituit, est quidam alvi fluxus aquæ, in qua caro lota sit, persimilis, *qualem* nimirum *Veteres fluxum hepaticum* dixerunt. Hinc febris *subcruenta* appellatur. *Solet* autem *nonnumquam vel invadente*, vel *etiam declinante accessione* placide, & frequenter laxari alvus, tantaque serosæ, & subcruentæ materiæ copia dejici, ut *intra paucas horas nullo fere sensibili ægrotantis incommodo* eum *nil tale* primo *timentem* ad *summam* tandem deducat *virium imbecillitatem*. Tunc pulsus fit minutus, & exilis; extrema insigniter frigescunt; vox gracilescit; oculique veluti incavantur. Interea nulla *sitis molestat*, mens viget; *nec de alia re* æger *conqueritur*, *nisi de summa virium prostratione*, *ac proclivitate in lipothymiam*, sive animi defectionem, *quæ facile quoque* vel e lectulo surgere volentem corripit. Decedente febri *sensim sedatur tumultus*, *qui raro ad diem intermissionis* producitur. At si producatur, *væ* ægro *die sequenti*, in quam cadit proxima accessio. Recurrente igitur cum accessionibus pernicioso hujusmodi alvi fluxu, & vires cum febris augmento acquirente, brevi, hoc est, *intra duos, vel tres ab invasione symptomatis* circuitus æger certissimo exitio succumbit. Interdum tamen in obesis hominibus, non adeo exitiale malum deprehenditur; sed, primo morbi impetu quodammodo superato, potius in diuturnitatem desinit. Verum si loco serosi, & subcruenti fluxus, sanguis ater & nigricans, modo concretus, modo diffluens, modo ex utroque genere coalescens copiose, & ad libras aliquot dejiciatur; tunc febris *atrabilaris* dici potest; & certius, citiusque sub placidæ cujusdam defectio-

ctionis specie mortem accersit (*a*). Utraque autem species cortice adhibito (§. CLXI.) felicissime, & prodigii instar curatur.

TERTIANA CARDIACA. (*)

§. CLXIV. *Cardiacæ*, sive potius *cardialgiæ* nomen, & lethalitatem accipit tertiana a cardialgia, quæ eam comitatur. Initio enim accessionis, rigente, aut horrescente adhuc ægro, aut incalescere jam incipiente *acerrimus oris ventriculi morsus*, sive stomachi color exoritur, cum exigua *ut plurimum aut inani* vomendi cupiditate. Si cum eodem frequens animi deliquium, pulsus exilis, facies Hippocratica, luctuosa suspiria conjungantur; *sitque dolor ille, seu mordicatio tam ferox*, *ut quandoque pro expiratione reddantur clangores*, *& ululatus* (nam sic vera cardialgia a simplici gastrodynia distinguitur); vitæ periculum imminet, eo certius, & propinquius, quo longius symptomata hæc protrahuntur, & contra. Quacumque autem in accessione, sive secunda, sive tertia (nam raro in prima id accidit) hæc insurgant, *metuendum est*, *ne uno adhuc*, *vel altero ingruente* circuitu *de vita sit actum* (*a*). Vix enim quintam accessionem tale symptoma attingit, quin interficiat. Scire autem licet, quando enarrata phænomena una concurrunt, *legiti-*

(a) TORT. *l. c. ib.*

(*) Ad hanc fortasse speciem referenda est illa, quam describit MORTONUS *exercitat.* I. *de proteiform. febr. intermitt. gen. cap. IX. histor.* 13. etsi a spasmo diaphragmatis, & partium respirationis inservientium eam appellet.

(a) *Id. ibid.*

timam esse *tertianam cardiacam*; quando pauciora, & leviora *spuriam*.

TERTIANA EMETICA SAUVAGESII.

Curatio.

§. CLXV. Huc referenda videtur *Tertiana emetica* SAUVAGESII, in qua sub accessionis initium ingens vomitus bilis flavæ, & viridis, aut mucosæ pituitæ cietur cum non levi cardialgia, calore, atque intensissima siti per plures horas graviter affligentibus. In *Cardiaca* æque, ac in *Emetica* vitentur omnia, quæ vomitum, aut alvum movent, exceptis tantummodo diluentibus potionibus, atque enematibus blandissimis. Solo Cortice peruviano, omissis aliis inutilibus, quibus frustra usos esse interdum medicos observatione constitit, curatio tentetur. Sanguinis missio nonnumquam in febrilis accessionis augmento, si pulsus validi, & vehementes sint, si inflammationis, in primis ventriculum occupantis suspicio urgeat, locum habere potest. Non raro enim ventriculum in hujusmodi febribus inflammari vidi, *Lypiriamque* morbum æmulari; quo in casu ante corticis usum venam semel, aut bis secari in brachio oportet.

TERTIANA DIAPHORETICA.

§. CLXVI. Fraudulentior, & cognitu difficilior est febris *tertiana diaphoretica*, utpote quæ *nullo præcedente pravitatis indicio* tertianæ benignæ instar *invadit cum horrore*, *& rigore*, *& frigore*, *cui deinde* solitus calor succedit. At *statim sudor aliquantum certe præcox erumpit*, quo febris primum sublevari videtur, licet postea reapse intendatur. Intenditur vero, quo uberior sudor manaverit. Postea sudor re-

refrigescit, id quod fraudem in primis detegit. *Sudat enim perpetuo ægrotans & diffluit undequaque frigido sudore perfusus, sicque perpetuo algens, & sudans sicut cera liquatur, dissolvitur, & deficit.* Interim *pulsus celer est, minutus, ac debilis; respiratio fit anhelosa & frequens*; vires universæ exsolvuntur; *sola mens lucidissima* perstat, & *sentit homo se paullatim mori*. Quod nisi in *illa ipsa accessione* mors accedat, in proxima certissime expectanda est. Nonnumquam diaphoresis non ita mature apparet, sed tantum circa accessionis remissionem. Quod etsi rarum, non minus tamen perniciei, & malignitatis recondit. Nam, fere tota feliciter transacta accessione, & jam ad *tempus declinationi proximum* perducta, incipit æger minuto, pauco, viscido; & frigido *sudore perfundi*, inalgescitque totus, ut marmor, & morte, quam facies Hippocratica præmonstrat, declinationis loco succedente de medio tollitur (*a*). At tantam perniciem sola china china præpropere adhibita potest avertere.

Tertiana Syncopalis.

§. CLXVII. Syncope vera, simplex, & solitaria, nimirum nec cardialgiæ comes, nec diaphoresim subsequens, sæpe se perniciosæ tertianæ accessionibus adjungit. *Syncopalem* tunc febrim vocant. Qui tali febre corripitur, licet nullo dolore conflictatur, *frequenter* tamen, *graviter*, & *absque caussa manifesta languet*, *exsolvitur*, & *animo deficit*, dum præcipue se de latere in latus convertit, vel *brachium*, vel *manum* tantummodo tentat *loco movere*. Pulsum præterea exhibet languidum, parvum, celerem, ob-

(a) TORT. *l. c.*

scurum ; subinde deficientem ; sudore tenui circa collum , & frontem madet : oculis est cavis , & caligantibus ; atque ita viribus omnibus destituitur , ut odoramentis , cardiacisque perpetuo indigeat , quibus reficiatur , recreetur , & , quoad fieri potest , deliquium imminens , quo tamen crebro afficitur , præcaveat . Si hæc durante febris augmento , aut statu persistant , etsi deinde omnino cessent , & tranquilla integritas subsequatur ; ni tamen futuræ accessioni dato largius cortice prospiciatur , fortasse ultima instabit vitæ dies :

Tertiana Algida .

§. CLXVIII. Frigus etiam quoddam mortiferum ab initio ad finem usque accessionum quasdam tertianas comitatur . Hinc *algidæ* appellantur . In his nec corpus , ut solet , recalescit , nec pulsus attollitur . Sitis ingens interea urget ; anxietas summa angit ; & facies cadaveris imaginem refert . Si in ipsa accessione , qua ferale istud symptoma se primum sistit , febricitans non pereat , ægre postea , & post longum tempus incipit pauxillum calefieri , & pulsus , qui antea erat depressus , se se non nihil expedit , ita tamen , ut parum naturali frequentior , humidior , celeriorque percipiatur , cum *miti* ad manum *calore* , voce paululum rauca , *lingua nonnumquam scabra* , *urina* aut *copiosa* , & *tenui* , aut *pauca* , & intensius *rubra* . In eodem ferme statu totum integritatis tempus perseverat alioquin satis tranquillus ; at redeunte novo circuitu , ut plurimum fatis concedit . Interdum algor nec valde protrahitur , nec pulsus adeo subit , nec desideratur quædam vaporosi caloris redintegratio . Quando hæc fiunt , diuturniorem potius fore morbum , quam lethiferum , quan-

quandoque significant. Quam citissime ergo huic quoque per corticem peruvianum eo, quem diximus, efficaciori modo occurrendum est.

TERTIANA LETHARGICA.

Descriptio.

§. CLXIX. Gravium denique symptomatum, quibus perniciosæ febres TORTII stipantur, agmen claudit soporosus affectus, *comatis* somnolenti, modo *lethargi*, modo *Cari*, imo interdum *apoplexiæ*, *hemiplegiæ*, affinium morborum speciem referens: qui non uni solum tertianæ, sed omnibus aliis intermittentibus febribus supervenire consuevit. Hinc febris *comatosa*, *lethargica*, *carotica*, *apoplectica*, *hemiplegiaca*, aut simpliciter *soporosa* pro diverso ejus symptomatis gradu apud Auctores nominatur. Perniciosum hoc symptoma incidit tam in initio, quam in augmento accessionis, & cum eadem proportionate increscit, donec, remittente ea, paullatim & ipsum discutitur. Non evanescit tamen ex toto, cum etiam intermissionis tempore ut plurimum aliqua in somnum propensio remaneat; *quæ*, ubi id contingit, *affectum paullatim* radices agere, atque in *idiopathicum tendere satis admonet*. Quapropter, *si negligatur*, lethargus *una vel altera accessione* lethalis, nullaque arte superandus, *fortis apoplexiæ instar*, evadet, in primis si ægri, ut WERLHOFIUS (*a*) animadvertit, senes jam sint.

Soporis diversa ratio. Curatio. Observatio.

§. CLXX. Soporosus autem hujusmodi affectus quan-

(a) *Observation. de Febrib. præcipue intermittent., & ex earum genere continuis. Sect.* I. §. 3.

quando incipit, æger quidem ab eo facile excitatur primum, sed mox in eumdem recidit; paullo post magna oblivione rerum omnium ante gestarum tenetur sic, ut si quid aut dixerit, aut petierit, non amplius recordetur, interim dormitans, & nonnumquam obloquens, aut balbutiens, & verba mutilans, aut unum pro alio proferens, *non secus ac si levi apoplexia in linguæ paralysim degenerante foret detentus*. Tandem sic veterno opprimitur, ut supinus jaceat, & naribus stertat, nec ulla voce, aut arte, aut vellicatione excitari queat, aut, si aliquantulum excuti videatur, iterum statim profundiori sopore occupetur, donec remittente accessione paullatim mens, & sensus redeant. *Quod si una, vel altera vice* reviviscat, id *semper paullo difficilius* fit, & serius, aut si sopori accedat singultus, tum *tertia ad summum, vel quarta accessione*, certissimam fere mortem, ni cortice antevertatur (*a*), occumbit. In ipso autem soporis tempore ea omnia in usum vocari possunt, quæ lethargo, aut apoplexiæ opportuna sunt, nimirum sanguinis missiones, cucurbitulæ, epispastica, frictiones, clysmata acria, atque odoramenta naribus admovenda. Hæc tamen nequaquam impediunt, quo minus proxima acessione teterrimus affectus revertatur. His igitur omnibus, quæ symptomati aliquo modo levando serviunt, curatio per corticem superaddi debet, ut febris symptomatis illius caussa removeatur. Hic vero non prætermittam, seniores hac febre correptos, quamquam admirabili hoc remedio semel, iterumque servati fuerint, interdum tamen post aliquod tempus in eamdem relabi, & præcipiti apoplexia rapi, quin antidoto uti liceat, vel lenta & con-

(a) TORT. L. c.

continua febri consumi, quemadmodum mihi pluries observare contigit. Credibile enim est, cerebrum tantam labem a gravissimo hujusmodi symptomate accepisse, ut deinde levi negotio idiopathice afficiatur, sine ulla salutis spe.

TERTIANA CATARRHALIS MORANDII (*).

§. CLXXI. Atque hæ sunt præcipuæ, & frequentiores *comitatarum* species, quas TORTIUS observavit, & posterorum memoriæ concredendas duxit: quamquam non negarit, alias, atque alias esse, quas cum LUDOVICUS MERCATUS, tum RICHARDUS MORTONUS commemorarunt. Ex his totidem, ac habet TORTIUS, deprompsit MORANDUS MORANDIUS, quarum quatuor propria experientia illustravit, etsi ab aliis jam visas; tres vero ipse primus omnium protulit, illisque addidit (*a*). Harum igitur prima est *tertiana*, ut ipse vocat, *catarrhalis*, quia catarrho quasi suffocativo stipatur. Accidit enim quandoque, ut, ineunte tertianæ febris accessione aliqua, pulmones veluti catarrhali colluvie obrui vi-

(*) Ad hanc ſpectat tertiana perniciosa *catarrhalis*, & *asthmatica* BONETI, (*Polyalth. T.* I *p.* 250.) quando nimirum catarrhus, vel aſthma eam comitatur, & perniciosam efficit. Aſthmaticæ pariter ab aſthmate comitante perniciosæ binas hiſtorias refert GALEATIUS) *l. c. p.* 217.) in quibus corticem peruvianum utiliter adhibuit. Sed in his febris non intermittebat, ſed remittebat tantum. TORTIUS quoque de ejuſmodi perniciosæ ſpecie mentionem facit, ſed ex MERCATI tantum & CORGHII medici Mantuani experientia, a quorum altero miram *asthmaticæ* febris hyſtoriam mutuatus eſt.

(a) *De quibusdam tertianis perniciosis commentatio, cap.* 3.

videantur; sive id vere a seroso, mucosoque humore in pulmones irruente, sive a spasmodica tantum pectoris oppressione pendeat. Hinc sensim *respiratio fit perdifficilis* cum intus quasi ebullientis, & spumantis materiæ sibilo, & strepitu. Huic sensim *juxta febris motum* adjungitur *pectoris plenitudo, & jactatio irrequieta*; *vox humide rauca*; *facies turgida*; *oculi fulgentes*; *sudores circa frontem, & pectus; pulsus exilis*; & demum *virium defectus* tam ad extussiendum, quam ad excreandum; ita ut *catarrhum suffocativum* præsentem diceres. Remittente, atque evanescente accessione omnia ista symptomata sedantur; redeunte vero, iterum resurgunt, atque exacerbantur, ut jure metui possit, ne intra quatuor, aut quinque circuitus, ex quo primum apparuerunt, exitium inevitabile afferant. Remedio vero est cortex mature, & valide datus, quemadmodum supra præscriptum est; aut infra dicetur, ubi cl. Auctoris eo utendi rationem exponemus. Non tamen durante accessione negligenda ea sunt, quæ catarrho suffocativo mederi solent, uti venæ sectio; balnea pedum tepida; frictiones artuum, vapores aquæ calentis inspirati; bechica incidentia, oxymel scilliticum, spiritus fuliginis, gummi ammoniacum, diluta herbarum resolventium, & similia.

Tertiana Colica.

Descriptio. Curatio.

§. CLXXII. Interdum tertiana, inchoante accessione, uterum, vel intestina speciatim aggreditur; atque hinc dolores vehementes earum partium cum sensu *modo torsionis*, modo molestissimæ *tensionis*, modo *fremitus cujusdam & tremoris*, pulsu parvo, an-

anxietate summa, spasmis, convolutionibusque internis, vomituritione, vagis corporis exterioris vicissitudinibus, sudore nonnumquam frigido, siti, & linguæ ariditate ingenti eam comitantur. Hæc vero non semper omnia, sed modo plura, modo pauciora conveniunt, & prout febris decedit, revertiturque, abeunt & ipsa; & redeunt. Dolores autem hujusmodi semper magnum periculum portendunt, & tum potissimum, cum obscurato accessionum typo, assidui cum ipsa febre facti ex symptomate in morbum *essentialem* transeunt, brevi lethalem futurum. MORTONUS *colicas* hujusmodi sæpe cum immodico vomitu, lipothymiis, extremorumque algore conjungi vidit (*a*), interdum etiam cum aphthis tum oris, tum faucium. Tempore accessionum nihil utilius videtur, enematatibus, fomentis, jure pulli copiose hausto, theriaca, laudano, aliisque spasmis laxandis idoneis; & si timor inflammationis subsit, pulsusque, & vires consentiant, sanguinis missione. Soluta vero accessione; statim cortici tota salus committatur: Interdum post fugatam ope corticis febrem oculorum ophthalmia succedere visa est (*b*), quæ phlebotomiis, & catharticis de more curanda est, atque iterum; si febris redeat, cortice, quod sine noxa deinde fieri solet, expugnanda.

TERTIANA ARTHRITICA.

Descriptio. Curatio.

§. CLXXIII. Perniciosam quoque febris indolem indicant dolores, universum corpus infestantes, rheuma-

(a) *De proteiform. febr. interm. genio*, *Hist.* 16. 17. 18.

(b) *Id. ib.*

matismi, aut arthritidis instar, & febrilium accessionum circuitum sequentes. Initio hi *tensivi*, *gravativi*, *pressorii* sunt, & liberum membrorum motum impediunt; deinde *vibratiles*, *lancinantes*, *vellicantesque* fiunt. Ad hos accedunt *æstus modo volatici*, *modo ardentes*, *circa febris statum præcordiorum anxietates*, *pulsus depressio*, *virium collapsus*, & *sitis inexplebilis*. Solent dolores isti cum febre evanescere, iterumque cum ea redire periodice. Sed si, finita accessione, aliquid eorum superest; nova redeunte, ita increscunt, ut *facile in spasmum desinant universalem*. Præterea interdum accessiones diutius protrahuntur, & continuitatem affectant; obscuriori quotidie earum typo reddito. Quo in casu periculosa circa abdominalia viscera symptomata enascuntur: *unde hepatis*, *lienis*, *aut ventriculi inflammatio* imminet, vel *saltem febri lentæ*, & *habituali splenica pathemata* superveniunt. Hæc omnia data tempore china china avertit, febrimque de more jugulat. Sub ipsis autem dolorum, & spasmorum cruciatibus in hac febris specie, quæ dolorem universalem Rheumatismo spasmodico similem inducit, ut ait MORTONUS (*a*), ipse non timet venæsectione, emeticis, *vesicatoriis*, & paregoricis; in primis laudano liquido eum mitigare, & demulcere.

TERTIANA PLEURITICA.

Descriptio. Curatio.

§. CLXXIV. Nec minus perniciosa est tertiana, quacum dolor pleuritidem adamussim referens consociatur. Accessiones ut plurimum antecedit vertigi-

(a) *L. c. Histor.* 12. & 22.

ginosa capitis perturbatio ; deinde horror incipit, qui magis, magisque increscit, usquedum nauseam, cardialgiam, & vomitum excitet. Interim paullo infra mamillam, aut circa eam dolor acutus, & pungens, quandoque obtusus tantum, & gravans, sed jugis, interdum cum ardoris sensu conjunctus, plerumque inspiratione recrudescens supervenit, quem reliqua pleuritidis signa non deficiunt, uti pulsus celer, durus, non raro inæqualis, respiratio parva, frequens, difficilis, erecto capite, tussis molestissima, sitis fere inextinguibilis, cum oris non dubia amaritudine. *Circa febris statum* ægri vehementer æstuant, delirant, sputa excernunt varie colorata, cruenta, & puri similia, urinasque emittunt crassas, turbidas, quales jumentorum. Nec rarum est, adeo malum augeri, ut peripneumoniam suffocantem cum exteriorum partium perfrigeratione imitetur (*a*). Quando hæc febris ipsius vices subeunt, ideoque ejus symptomata haberi debent, non solum corticis citum usum postulant, ut in aliarum curatione febrium, perniciem minitantium, verum ea quoque omnia, quæ veræ pleuritidi conveniunt, atque in primis iteratam sanguinis missionem; quæ adeo necessaria est, ut sæpe ipse viderim, febrem cortici non obtemperasse, nisi sanguine prius largiter misso, hoc est diathesi inflammatoria per sectionem venæ quodammodo retusa. Nec quidquam metuendum tum est ab remedio, quod alias in inflammationibus vulgo male audit. Tutissime, atque saluberrime tunc adhiberi, certissima observata evicere.

TER-

(a) MORT. *l. c. Histor.* 21.

TERTIANA COECA MORANDII.

Descriptio. Curatio.

§. CLXXV. Tres, quæ sequuntur, tertianæ species, *cæca*, *scorbutica*, & *petechizans* a MORANDIO primum, ut ipse *sine arrogantia* contendit (*a*), & observatæ, & curatæ fuerunt (*). Et primum, quod ad *cæcam* pertinet, hæc incipit a lassitudine, debilitate, oscitatione frequenti, *pandiculatione*; deinde se exerit *horrore*, *rigore*, *tremore*, *pallore extremorum*, *anxietate*, *nausea*, *dolore capitis gravativo*, *obtuso*, *vomitu*, *pulsu depresso*, *citato*, *duro*, *aliquaque vertiginosa affectione visionem aliquantisper hebetante*. Calore, & febre invalescente, succedunt inquies, garrulitas, oblivio, visus obfuscatio, sitis, sopor, linguæ tarditas, delirium, cæcitas, facies luctuosa, urina sedimentum habens lateritium. Simul ac vero remittit febris, paullatim visus restituitur, objectorum imagines primum confuse, mox clare, & distincte cernuntur; mens redit, & resipiscit, superstite aliqua in soporem modo, modo in garrulitatem propensione: quæ, ubi remanet, superestque, opportune admonet, non omnem e cerebro caussam excussam esse, sed ibi figi, a stabiliri; remediaque *illico*, *vel saltem ante quartam* opportune exposcere, ne sera nimis pœnitentia nos subeat. Necesse ergo est continuo alvum lenire, venam secare, alioque epispasticis revellere, & corticem validissime propinare. Cœcitatem ex hu-

(a) MORAND. *l. c. cap.* 3.

(*) Nempe jam ab anno 1729., quo epidemicæ cuidam febrium perniciosarum constitutioni ipse interfuit, multosque servavit.

hujusmodi caussa in quodam medico ætate, atque ingenio florente, patria Cæsenate ortam, & post febrem discussam corticis ope, diu adhuc permanentem solo continuato antidoti hujus usu tandem curatam perfecte lætus memini.

TERTIANA SCORBUTICA EJUSDEM. (*)

Descriptio. Curatio.

§. CLXXVI. Hæc a *scorbuto*, cujus symptomata præsefert, nomen habet: sed *perniciosa* ut dici possit, (nam maculæ *regularis figuræ*, *colorisque rubescentis*, quæ remittente accessione evanescunt, a legitima, & benigna tertiana sæpe non absunt) hisce se debet patefacere symptomatibus. Initium accessionis facit sensus quidam spasticus perfrigerationis, qui a regione lumborum orsus, sensim juxta totius *dorsi longitudinem* ad *scrobiculum cordis* usque porrigitur, cum *vomendi conatu*, *cum rigoribus toto accessionis tempore inordinatis*, *& in statu exasperatis*, *cum angustiis & anxietatibus præcordiorum*, *difficili respiratione*, *cum deliriis*, *aut somni profunditate*, *cum parvitate pulsus*, *ac depressione*,

cum

(*) Tertianæ scorbuticæ meminit quoque ETTMULLERUS, quem deinde sequutus est SAUVAGESIUS. Verum Tertiana scorbutica ETTMULLERI maxime differt a tertiana scorbutica MORANDII. Illa scorbuti symptoma est, benigna plerumque, sæpe spuria, pertinacissima, diuturna, facile recidiva, solis antiscorbuticis curanda, raro chinæ chinæ obtemperans. Vid. ETTMULL. *Colleg. Pract. sect. XV. cap.* 2. *oper. T* 2. *pag.* mihi 324. *& seq.* Contra hæc MORANDII primaria est, perniciosa; brevi exitium afferens, cortice illico fuganda, cujus symptoma, non caussa, scorbutus apparet. Vid. supra §. CXL. CXLVII.

cum urinis nimium crassis, cum maculis irregularibus, latis, violaceis, parumque in die quietis evanescentibus. Ubi febris hanc sequitur symptomatum rationem, non temere fidendum est; nam versus *quintam* accessionem *hæmorrhagia narium vel intestinorum* occidet, *vel post septimam*, si non occiderit, *in alium* ipsa *morbum*, *& præcipue in tabem*, *vel hydropem* migrabit. Salus hic quoque a china china (**) expectari debet, quamquam non me latet, non defuisse olim medicos, & quidem non ignobiles, qui ejus usu viam Scorbuto parari crediderint, idque posteros etiam, atque etiam monuerint, ut caverent. Sed hodie, postquam compertum est, scorbuto quoque chinam chinam remedio esse, vix fidem ullam amplius obtinent. Grassabatur hieme ann. 1765. Faventiæ scorbutus epidemicus, & gravissime grassabatur. Omnes ab eo immunes extitere, quibus cortex peruvianus ob prægressas febres autumnales perniciosissimas, & summopere recidivas diu, & liberali manu (*a*) datus fuerat.

Tertiana petechizans ejusdem.

Descriptio.

§. CLXXVII. Horror in hujus febris accessionibus dimidiam circiter horam, aliquando integram, raro diutius ægrum pertinaciter concutit; interimque doloribus torquetur dorsum, ut inquiunt, *tensivis*, re-

(**) Si quis tamen eodem tempore antiscorbuticis putridæ dissolutioni occurrat, & præcipue acidis mineralibus, eo felicior erit eventus.

(a) *Sagg. di Medic. Prat. di Pietro Paolo Dall' Armi P. 1. p. 37. Giunta*; nempe historia epidemicæ constitutionis ann. 1765. a me addita.

repente viribus exsolutis, & crebris lipothymiis intercedentibus. Calor horrori mox succedit, nunc satis quidem tolerabilis, nunc ingens, sed semper cum præcordiorum anxietate conjunctus. Pulsus esse solet parvus, celer, depressus; somni imminuti; caput imbecillum, *parumque dolens*; urina aurantio colore tincta, crassum sedimentum exhibens. *Tertio*, aut *octavo*, quod tardissimum est, *febris circuitu efflorescunt peticulæ rubicundæ, vel livescentes, & circa collum, pectus, humeros copiosæ, cum insigni animi angore, delirioque febris statum præmonstrantibus*. Quæ omnia intermissionis tempore mitescunt quidem, nova vero accessione resurgunt, atque exacerbantur, exceptis peticulis, quæ etiam intermissionis tempore assiduæ perstant. Quamquam hæc febris, teste MORANDIO, ut plurimum prospere finiatur (*), interdum tamen exitium vitæ comminatur. Quare ab eodem monemur, caute prognosim tamdiu differendam esse, donec certa boni, aut mali exitus indicia se præbeant. Bonum augurari licet in primis ex periculis, si post *septimam* eruperint, atque ex pulsu, si magnus, si validus, si æqualis fuerit; contra malum ex iis *circa*

(*) Peticulæ enim quandoque benignæ sunt, nec perniciem aut malignitatem recondunt. Tales fuere in tertiana petechiali MARCELLI DONATI *de med. histor. lib.* 3. *cap.* 14. quem excitat SAUVAGESIUS. Sed tertiana ejusmodi non erat perniciosa, ut ea, quæ a MORANDIO *petechizans* vocatur. *Petechizanti* vero huic propius accedit *tertiana epidemica petechialis*, quam observavit an. 1652. in Dania BARTHOLINUS. Vid. *Bonet. Polyalth.* T. 1. *p.* 252. Igitur, ut dignoscamus, utrum peticulæ symptoma perniciosum exhibeant, nec ne, reliqua etiam symptomata ad examen vocentur, ne errore implicemur.

ta tertiam prodeuntibus, & pulsu parvo, inordinato, & inæquali, & imbecillo. Præstabit ergo, si quid judico, in tam ancipiti rei eventu ad corticem (**), ut ad sacram anchoram, confugere; quandoquidem tutissimum, & certissimum est istiusmodi præsidium.

Ter-

(**) MORANDIUS (*l. c. cap.* 4.) hanc proponit corticis peruviani adhibendi rationem *adversus singulas*, de quibus egit, *intermittentium febrium species*, plus minus efficacem pro majore, vel minore periculi proximitate. Cum citius ad exitium properent *catarrhalis*, *colica*, *pleuritica*, & *cæca*, sic validiore methodo indigent: contra leniore *arthritica*, *scorbutica*, & *petechizans*, quia hæ lentiore passu vitam adimere solent. Itaque si prava symptomata, quæ antecedentes omnes accessiones, præcipue postremam, comitata sunt, ita intensa visa sint, ut in celerem mortem tendere morbum significent, totis viribus futurus accessus illico arcendus est. Cum primum igitur febris accessio præsens remittere inceperit, mox chinæ chinæ drachmæ sex uno haustu porrigantur, deinde aliæ tres post tres circiter horas; iterumque eadem quantitas post alias tres horas: & demum post quatuor iterum eadem dosis. Profligata sic certissime proxima accessione, detur drachma una quotidie per octiduum, deinde alternis diebus usque ad vigesimam diem. Tum quinque vel sex sine cortice transactis diebus, iterentur drachmæ duæ, & demum quinto quoque die semidrachma per tres alias vices. Cum vero non adeo proximum urget periculum, leniorique modo agere licet, tunc prima vice quatuor corticis drachmas dare satis est, deinde binas alias post quatuor horas, & unam non modo quotidie per sex dies, verum etiam postea alternis diebus ad vigesimum usque; demum quinto quoque die semidrachmam ad diem usque quadragesimum.

Tertiana urticata scarlatina &c. Miliaris. Error Sauvagesii & Cullenii.

§. CLXXVIII. Huc fortasse spectat *tertiana urticata* PLANCHONII (*a*), in cujus quavis accessione apparebat purpura urticata; & decedebat, febre sudoribus evanescente. Curatur hæc quoque cortice peruviano, diluentibus, & blandis eccoproticis. Fortasse quæ a WEDELIO visa, & *scorbutica tertiana* (*b*) appellata fuit, aut ad *urticatam*, aut ad *petechizantem* referenda est. In quovis enim ejus circuitu erumpebant maculæ *instar petechiarum*. Curata autem fuit jure viperino. Symptoma *purpuram scarlatinam* referens tertianis addi posse, non est, cur dubitemus; nam *quotidianam* cum hujusmodi exanthemate conjunctam, & mali moris, vidit MORTONUS (*c*). Exanthemata quoque *miliaria* non raro intermittentibus superveniunt (*d*), nec semper sudori, & regimini calefacienti debentur. Quidni ergo & tertianis? Ego equidem quibusdam in constitutionibus pluries vidi sine regimine calefaciente, imo cum refrigerante, tertianis intermittentibus supervenire pustulas miliares, papulas urticatas, peticulas, aliasque exanthematum species. SAUVAGESIUS, & CULLENIUS speciebus tertianarum adnumerant *Tertianam Miliarem* WALTHIERI (*e*), sed per-

S 2 pe-

(a) *Journal. de Medec. Tom.* 17. *pag.* 75.
(b) *Medicina Septentrion.* BONETI T. 2. *p.* 552. *obs.* 22. *sub. finem*.
(c) *De proteif. febr. intermitt. genio exercit.* 1. *cap.* 9. *histor.* 24.
(d) GASTELLIER *Essai sur la fievre miliaire. Introduct. p.* 21.
(e) *Nosol. meth. class.* 2. *ord.* 3. *Gen.* 10. *spec.*21. CULL.

peram : nam WALTHIERIUS veram febrem miliarem eo, quo citatur, loco descripsit, non tertianam comitatam exanthemate miliari : nec obstat, ab initio febrem illam primis diebus sub tertianæ intermittentis specie lusisse ; cum hoc sæpe eidem solemne sit, nec ideo cortici obtemperare soleat, nisi tum, cum revera intermittens sua natura fuerit, exanthema vero symptomaticum (f).

Aliæ comitatis febribus addi possunt. Quæ excludi debeant.

§. CLXXIX. *Comitatis* accenseri debent non paucæ aliæ tertianæ, etsi non semper, neque adeo, ut superius expositæ, perniciosæ, neque valde frequentes, quarum tamen aliquam mentionem faciunt Nosologi. Interdum accessiones vel hysterismum, vel suffocationem, vel flatus immodicos, & borborygmos, vel motus convulsivos, vel spasmum, vel epilepsiam periodice comitem habent. Hinc tertianam hujusmodi symptomate comitatam vocant *hystericam* (a), *hypochondriacam* (b), *convulsivam* (c), *spas-*

CULL. *Gen. morb. cl.* 1. *Sec.* 1. *Gen.* 1. *Tertiana efflorescentia cutis stipata* 1.

(f) *Vid.* RONCALLI *Europ. Medicin. p.* 151. ubi *Walthieri epistola*.

(a) WEDELIUS *A. N. C. Dec.* 1. *A.* 2. *obs.*193. & *Medic. sept.* BONETI *P.* 2. *lib.* 7. *Paraleipom. obs.* 22. *p.* 552.

(b) DUCAN-BAINE *Essais de Med. d' Edimb. T.* 5. *P.* 2. *p.* 137.

(c) WEDEL. *l. c.* Quotidie recurrebat febris cum motibus convulsivis & spasmis. An tertiana duplex?

spasmodicam (*d*), *epilepticam* (*e*). Nec desunt, qui *lyngoden*, nempe singultum excitantem (*f*) viderint, quam alii *verminosam*, utpote a vermibus ventriculum irritantibus ortam, licet non satis id compertum esset (*), vocare maluerint (g). Quæ autem *syphilitica* a DEIDIERIO (*h*), aut *scabiosa* a JUNCKERO (*i*), aut *scorbutica* ab ETTMULLERO (*l*), & BARTHOLINO (*m*) dicuntur, similesque aliæ, aut *symptomaticæ* tantum sunt, aut *complicatæ*, sic ut ad comitatas minime pertineant.

Quæ ratione curandæ sint.

§. CLXXX. Singultus hisce *comitatis* (§.CLXXIX.)

S 3 va-

(d) *Beobacht.* 1. *Band.* *p.* 24. FR. CASIMIR. MEDIC. *T.* 1. *vid. Comm. Lipsiens. suppl.* 2. *ad decad.* 2. *p.* 204. & seq. ubi tamen Auctor observationes habet de *quotidiana* spasmis, & convulsionibus *comitata*, extensa, & subintrante, *maligna*; nisi fortasse mavis, eam fuisse tertianam duplicem perniciosam, communicantem, convulsionibus, & spasmis stipatam.

(e) CALDERA *Trib. med. p.* 225. LAUTTER *Hist. med. bienn. cap.* 11. *cas.* 2.

(f) RAMAZZINIUS *l. c.* §. *XI. p.* 14.

(*) RAMAZZINIUS enimvero, eo quod in illa epidemica constitutione sæpe vermes complicari viderat, facile conjecturam fecit, singultum, quo febris tertiana simplex stipabatur, a vermibus excitatum esse; Sed quonam remedio eum sedatum fuisse credis? Febre nimirum per corticem sublata. Ni ergo singultus febris symptoma fuisset, cortici non certe obtemperasset. Quæ enim ei tribuitur vis anthelminthica, incerta valde, si non fictitia, est. Nec ex ejusmodi felici curatione, meo quidem judicio, magis ea evincitur, aut elucescit.

(g) SAUVAG. *l. c. spec.* 18. CULLEN. *l. c.* 4.

(h) *De morb. ven. sect.* 4.

(i) *Tab.* 80. HOFFM. II. *p.* 12.

(l) *L. c.*

(m) *L. c.*

varia pro symptomatum ratione adhibenda quidem curatio est, qualem nempe hysterismus, hypochondriasis, convulsiones, motusve epileptici alias poscunt, & præ ceteris antispasmodica, nervina, atque antepileptica, præter generales evacuationes, quæ a plethora, aut cacochylia indicantur. Sed cortex peruvianus his quoque necessarius est, qui eas vel solus, vel aliis, quæ modo memoravi, remediis admixtus certissime discutit. *Symptomaticæ* vero iis curantur, quibus morbi primarii; quorum symptomata sunt; vel si *complicatæ* fuerint, mixta curatione opus est, febri nimirum, & morbo, quocum copulatur, accommodata. Hinc *syphiliticæ*, *scorbuticæ*, *verminosæ* antivenerea, in primis mercurialia, antiscorbutica, anthelminthica, & sic porro, opem afferunt præstantissimam.

QUARTANA INTERMITTENS.

Descriptio.

§. CLXXXI. Cum accessiones quarto quovis die ordinate fiunt, & vacuum duorum dierum intervallum relinquunt, tunc febris *Quartana intermittens* est. Hæc autumno præsertim, atque hieme insolescit: horisque ut plurimum pomeridianis suos habet circuitus. A frigore ingenti, dolorifico, delassante, atque ossa ipsa quasi frangente, sive osteocopo incipit. Post primam accessionem, in qua plerumque ægri non admodum rigent, tantus in subsequentibus rigor, & tremor est, ut dentes interdum, etiam satis firmi inter se collisi e suis alveolis ejiciantur. Solet frigoris tempus ad duas, tres, aut plures horas protendi, diutiusque affligere, quam in quotidiana, & tertiana. Calor succedens

dens frigoris intensioni nequaquam respondet, sed levior est, quam in tertiana, major tamen, quam in quotidiana, saltem ut plurimum, atque ad quinque, vel sex horas cum aliqua capitis molestia, & gravitate protrahitur. Deinde sensim remittit, & sudore exiguo, interdum etiam nullo, solvitur accessio. Pulsuum micatus inchoante frigore, imo toto ejus curriculo parvi, profundi, inæquales, tardi, & rari existunt, neque, accedente calore, quamquam celeriores, aut crebriores fiant, ad eum unquam gradum perveniunt celeritatis, & frequentiæ, qui in tertianæ vigore deprehendi solet. Vomitus, atque alvi solutio plerumque abest, quemadmodum ex SYDENHAMIO animadvertit SAUVAGESIUS. Attamen ante eos aliter visum est GALENO (a), qui copiosiores excretiones Quartanæ attribuit, quam Quotidianæ, vomitus in primis pituitosos, urinas tenues, aquosas, & albas. Intermissio vero nunc perfecta consequitur, nunc imperfecta, prout sudor manaverit, vel defuerit.

DIFFERENTIÆ.

§. CLXXXII. Atque hæc de *Quartana legitima* intelligantur: nam in ea, quam *spuriam* sive *notham* dicunt, cuncta symptomata; præsertim calor, sitis, pervigilium, vehementius urgent, accessiones diutius trahuntur, & sæpenumero ad perfectam apyrexiam nequaquam pertingunt. Præterea utplurimum hæc aliis febribus tam continuis, quam intermittentibus succedere consuevit. Quartana item alia *simplex* est, qualem supra (§. CLXXXI.) posui, alia du-

(a) *Differ. febr. l. 2. cap. 5. de Typ. cap. 5. De cris. l. 2. cap. 4. ex* TRNKA *l. 6. P. 1. cap. 4. f.*

duplex, *duplicata*, *triplex*, & *triplicata*. In *duplici* accessiones duobus primis diebus revertuntur, tertio libero manente, sic tamen, ut accessioni primæ diei accessio quarta die rediens; secundæ vero ea, quæ quinta die recurrit, similis sit, atque adamussim respondeat. Si quarto quovis die non semel, sed bis accedat febris, recedatque intermedio biduo libero, *duplicata* dicitur. *Triplex* autem ea est, in qua singulis diebus quotidianæ in modum accessiones habentur, sed primæ quarta, secundæ quinta, tertiæ sexta æquari debent. *Triplicata* demum vocatur, quæ quarto quolibet die tantummodo corripit, sed tres habet intra idem nychthemerum accessiones. Hac per sex menses conflictatum fuisse FEOVIUM narrat SAUVAGESIUS (*a*), tandem ope chinæ chinæ cum salibus alkalinis fixis commixtæ curatum.

§. CLXXXIII. Quartana insuper, ut de quotidiana, & tertiana dictum est, communibus illis differentiis, toties jam inculcatis subjicitur. Quare & ipsa distinguatur necesse est, in *benignam*, *perniciosam*, *comitatam*, *primariam*, *secundariam*, *symptomaticam*, *complicatam*, & sic porro. Quartanam *catalepticam* vide sis apud BONETUM (*a*), *comatosam* apud CAROLUM PISONEM (*b*), *epilepticam* apud SCHOLZIUM (*c*), *hystericam* apud MORTONUM (*d*), ne-

(a) *Nosol. cl.* 2. *g.* 11. *spec.* 16.

(a) *Polyalt. vol.* 1. *p.* 805. & SAUVAG. *Nosol. method. Cl. VI. ord. V. gen. XXIV. catalepsis*, *spec.* 7.

(b) *Observ. de morb. a colluv. seros. obs.* 167. 168. & *seq. ad* 174.

(c) *Conf.* 379. 380.

(d) *Pyretol. exerc.* 1. *cap. IX. h. X.* & *XI.*

nephralgicam apud LEMERYUM (*e*), *amentem* apud SYDENHAMIUM (*f*), *spleneticam* apud SENNERTUM (*g*), & ETTMULLERUM (*h*), *arthriticam* apud MUSGRAVIUM (*i*), *syphiliticam* apud MONROUM (*l*), & BALLONIUM (*m*), & PLATERUM (*n*), *scorbuticam* apud BARTHOLINUM (*o*), & TIMÆUM (*p*); quod SAUVAGESIUS, & CULLENIUS erudite advertunt.

PROGNOSIS.

§. CLXXXIV. Quartana alias omnes febres diuturnitate longe superat, excepta fortasse quotidianæ specie aliqua, ac in primis symptomatica, & spuria, quibus conveniunt ea, quæ passim memoriæ prodita sunt de ejus pertinacissima natura. Plerumque autumno incipit, & tota hieme, si sibi ipsi relinquatur, prosequitur, donec vere adventante paullatim desinat. *Æstiva*, & *spuria* breviores esse solent; ideoque scripsit HIPPOCRATES (*a*): *Quartanæ æstivæ plerumque fiunt breves; autumnales vero longæ, & maxime quæ prope hiemem incidunt*. Raro ultra annum producitur; quamquam plurium etiam anorum quartanæ contumaciores, interdum visæ fuerunt.

(e) *Sauvag. sp. 9. qui* citat *Diar. erudit.*
(f) *De morb. acut. cap. V.*
(g) *De febr.*
(h) *Colleg. Consult. cas. 25.*
(i) *De arthrit. symptom. cap. IX. hist. 3. & 5.*
(l) *Ess. d' Edimburg. vol. VI. art. 47. obs. 9.*
(m) *Epid. l. 2. p. 131.*
(n) *Observ. l. III. p. 676.*
(o) *De med. Danic. Diss. IV.*
(p) *Lib. VIII. cas. 18.*
(a) *Aphor. 25. sect. 2.*

runt. Insolita, & vix credenda diuturnæ quartanæ exempla, per octodecim scilicet, triginta tres, & quadraginta etiam octo annos affligentis extant apud JO. WIERUM, & WOLPHANGUM GABELCOVERUM, aliosque mirabilia sectantes (*b*). At non audiendus omnino est HIPPOCRATES, ubi inquit (*c*), *omnium febrium* tutissimam, & placidissimam esse quartanam; neque tanti GALENI locus, in quo eam periculi expertem pronunciat (*d*), faciendus est, ut obliviscamur alterius (*e*), in quo graviter eam etiam vexare, & in lethalem hydropem interdum desinere fatetur, experientia quotidiana id confirmante.

Quartana interdum maligna & mortifera. Limitandæ laudes Quartanæ. Si quid boni a Quartana expectatur, id commune cum quavis intermittente alia febre.

§. CLXXXV. Imo quandoque epidemicas, & malignas, mortiferasque esse quartanas, præsertim senibus, qui plerumque in ipso frigoris stadio enecantur, non modo FORESTUS (*a*), atque alii multi (*b*) asserunt, verum etiam nos ipsi pluries observavimus. Quare ad *benignas*, *legitimas*, *depurativasque* coarctanda sunt ea, quæ a BOERHAAVIO (*c*), HOFFMANNO (*d*), aliisque dicuntur de Quartanæ salubri-

(b) Vid. hæc fusius allata a Cl. TRNKA *in Historia Febr. Intermittent. omnis ævi Vol.* 1. *P.* 1. *cap.* 9. §. *LXXIV. & seq.*
(c) *Epid.* 1. *III.* 17.
(d) *De art. curand. ad Glauconem l.* 1. *c.* 8.
(e) *Comment. III. in Hipp. Epid. l.* 1. *n.* 4.
(a) *L. III. observ.* 32. *schol. &* 35.
(b) Vid. TRNKA *l. c.*
(c) *De cognosc. & curand. morb.* §. 745.
(d) *Med. Syst. T. IV. P. I. sect. l. I. c.* 2. *Thes. patholog.* §. *IX.*

britate, & de longævitate ab eadem expectanda. Limitandæ item sunt laudes, quas ei impertit HIPPOCRATES hisce verbis: *A quartana correpti non admodum convulsionibus capiuntur; si vero prius capiantur, & quartana supervenerit, liberantur* (e). Nam non modo epilepticos insultus cum ea conjungi, supra indicatum est; verum etiam alios spasticos nervorum affectus ab eadem natos non raro vidimus. Neque universim, & absolute vera sunt, quæ habet auctor *sexti libri epidemiorum* (f), sic loquens: *Qui quartana vexantur non ullo magno aliquo morbo corripiuntur. Quod si aliquo corripiuntur, quartana succedente, liberantur.* Utrumque enim sæpe falsum experientia demonstravit. Extant apud clinicos observationes, ex quibus discimus, quartanæ, præsertim hibernæ pleuritidem, aut alios morbos acutos non raro supervenire, neque ab eadem eos, qui jam erant, semper depelli. Noverunt id vel antiquissimi (g) Medicorum. Neque quidquam boni est fortasse a quartana profluxurum, quod ab aliis febribus tam continuis, quam intermittentibus expectari, aut haberi non possit, ut variis in locis HIPPOCRATES (h) spopondit.

Re-

(e) *Aphor. 70. sect. V.*
(f) *Sect. VI. n. 9.*
(g) *Coac.* 159.
(h) *Aph. 5. sect. V. 57. sect. IV. Coac. 354. aphor. 51. sect. VI. 52. sect. VII. Coac. 449. aph. 40. sect. VI. 44. sect. VI. Coac. 475. 222. 477. 479.*

Recidiva valde est. Qui semel ea laboravit, iterum in eam potest incidere. In gravidis pertinax. Quibus evacuationibus solvatur. Sanguinis fluxus quinam noxius?

§. CLXXXVI. Recidiva autem valde est quartana; sed qualibet vice mitior, minusque pertinax sensim evadit, & plerumque post aliquot tum circuitus facile, aut sponte decedit. Vetus etiam opinio obtinuit, eum qui semel hac febre laborarit, nunquam in eamdem relabi. Verum id a SENNERTI. HAVERMANNI, MARC. DONATI, GASP. a REIES, WIERII, MADAI, BENIVENIIque observatis (a) omnino refellitur. Ut tertiana, & quotidiana sæpe in quartanam mutantur, sic quartana in tertianam, aut quotidianam vicissim degenerat; imo interdum in continuam, & lentam; quod minus tutum est. Gravidas ad partum usque comitari ea dicitur; posthac cessare, sed in infantem natum transfundi, qua deinde hic conflictetur. Non solum sudoribus & temperie verna, ut aliæ intermittentes, solvitur, sed etiam non raro scabie (*) purpura, hæmorroidum fluxu, ptyalismo, ulcusculis labiorum, urinis nigris (a*) supervenientibus. Interdum furunculo in buccis nato ex VOGELII testimonio (b) amandatur, itemque abdominis tumore, aut diarrhœa. Contra si quartana affectis *sanguis ex naribus flu-*

(a) Vid. loca apud TRNKA *l. c.*

(*) Sed non solum Quartanæ scabie solvi visæ sunt; verum etiam aliæ febres intermittentes, maxime recidivæ. Hac excretione intermittentes recidivas autumnales anni 1765. verno tempore vidi judicatas.

(a*) HAEN. *Rat. med. continuat. T. 3. p. 174.*

(b) *De cogn. & curand. morb. §. XIX.*

fluxerit, malum (*c*) portentit; & multo perniciosius adhuc est, eum concretum magna copia ano dejici; postridie enim mortem subsecutam, testis est HEURNIUS (*d*).

Curatio.

§. CLXXXVII. Isthæc febris, antequam cortex peruvianus cognosceretur, opprobrium medicorum passim habebatur, quod ut plurimum quævis artis adjumenta aspernaretur. Hodie vero non item; nam ejus ope æque, ac reliquæ intermittentes, facile subjugari consuevit. Paranda tamen eidem via sæpe est sanguinis missione (*); qua sola in manu instituta diuturnas quandoque quartanas devictas perhibent; emeticis, catharticis, salibus tam *fixis*, quam neutris, atque aperientibus, amarisque medicamentis, prudenter, & opportune adhibitis. At le-

(c) HIPP. *aph.* 3. *sect. VIII.*
(d) *In Hipp. aph.* 23. *sect. IV.*
(*) Cl. STORCHIUS (*Ann. Med.* 2. *p.* 164. *ed. Amstelod.* 1779.) binos ex quartana laborantes habuit, quibus pulſus tempore apyrexiæ erat fortis, æqualis; appetitus bonus, & vires validæ. Febris qualibet acceſſione nullo ſudore ſolvebatur. Cum febris vehemens progrederetur & vires infringeret, maciemque induceret, dedit corticem, ſed incaſſum. Uncia ejus data neque mitiorem reddidit febrim, neque frigus imminuit, ſed longe majus, & moleſtius factum eſt. Altero integritatis intervallo auxit doſim remedii ad unciam cum dimidia; ſed fruſtra. Tum extractum adhibuit eadem doſi, eodemque effectu; nec mirum cum extractum minus efficax eſt. Multa tentavit, & quidem ſudorifera; tandem frictiones in frigoris ſtadio ad ſpinam dorſi, & os ſacrum pannis laneis vapore camphoræ impregnatis adhibuit, totumque dorſum, & corpus iiſdem, ſtraguliſque tegendos curavit. Sic ſudore elicito ambos reſtituit. Nullam mentionem fecit de purgatione,

lectissimus, nec effœtus sit, oportet, ut votis omni ex parte respondeat; dandusque est liberaliori, quam alias solet, manu, ne optato effectu careat. Compertum enim habemus, sub parciore ejus usu febrem aut nihilo minus invictam progredi, aut, si victa eo fuerit, facile post aliquod tempus recidivam fieri, quæ iterum largiori, & validiori remedii sumptioni cedere solet. Si igitur febrim, quando ea vehementior urget, largius datus cortex supprimit, cur non eodem modo sumptus ejus reversionem avertat? Augenda igitur ejus dosis ita est, ut caussæ, quæ quartanam efficit, fovetque, sive majori, sive difficiliori subigendæ sufficiat. Quod non semel expertus sum ego, exemplo a perniciosarum curatione ducto, expertique sunt alii exercitatissimi viri (a).

Quæ cortici utiliter adjici interdum possint.

§. CLXXXVIII. Non diffiteor tamen, interdum peculiaria quædam humorum, aut viscerum vitia cum caussa febrim efficiente consociari, quæ non mo-

tione, nullam de sanguinis missione. Pulsus etiam apyrexiæ tempore erant validi. Num depletis vasis, expiatisque primis viis cortex irritus fuisset? Num sesquiuncia, aut binæ etiam unciæ cum dimidia corticis summa est dosis, qua data, in quartanis generosiorem fere dosim postulantibus ejus inutilitas appareat?

(a) TRNKA *l. c. P.* 1. *sect.* 2. *cap. X.* quod totum legendum est, quia omnium auctorum de chinæ chinæ usu sententiæ ibi afferuntur. Sed nullibi plura, quæ ad corticis delectum, & præparationem, & vires spectant, reperies, quam apud RAHNIUM *Adv. Med. Pract. Vol.* 1. *sect.* 1. neque saniora consilia, quæ ad ejusdem usum respiciunt, quam in sect. 2., in qua recte & vere de aliorum observationibus sententiisque judicium fertur.

modo, ut cortici pertinacius reluctetur, sed etiam ut levissima de caussa reviviscat, præter morem faciunt. Quamobrem interdum maxime proficuum est cortici adjicere modo salem ammoniacum, modo radicem gentianæ, modo succos concretos plantarum amaricantium, aut antiscorbuticarum, modo extractum Cicutæ (*), modo mercurium dulcem septies, aut novies sublimatum (*a*), modo chalybem. Hinc

(*) Qui Cl. Ant. STORCKII Archiatror. Cæsarior. Comitis *libellum de Cicuta* cum adjectis aliorum obſervationibus, *Vindobonæ. ann.* 1761. recuſum perlegerit, cognoveritque ejus vires medicas multis in morbis, non mirabitur, Cicutæ extractum corticis facultatem in pertinaciſſimis quartanis augere poſſit. Narravit mihi Medicus præſtantiſſimus, amiciſſimuſque FRAMBAGLIA, ſe in quadam epidemica febrium intermittentium conſtitutione, quando viſcera abdominis obſtructa reperiebat, uſum feliciſſime extracto Cicutæ eſſe, & quandoque hoc ſolo febres pertinaciores ſuperaſſe.

(a) Calomelanon TURQUETI RIVERIUS vocabat, ut videre eſt in ejus obſervationibus medicis. Hoc intermittentibus diuturnis, & rebellibus feliciter medebatur. Imo celebratiſſimum ejus ſpecificum *antiquarium*, quo quartanas chronicas cito tollebat, *calomelano* potiorem ſuam vim debere, veroſimillimum eſt; etſi vera ejus compoſitio nunquam innotuerit. Si vero conjecturis locus detur, inter varias, quæ de *Antiquartio* RIVERII extant opiniones, Cl. TRNKAE in primis videtur probanda, qui illud conſtare autumat ex *Mercurio vitæ*, ſive rectius *præcipitato antimonii*, in patina terrea vitreata ad ignem exſiccato, donec non amplius fumet, *Calomelano Turqueti*, & *Diagrydio*. Vid. TRNKA *l. c. P.* 2. *sect.* 2. *cap.* 3. §. *XCII. b.* Sequens etiam compoſitio a quibuſdam habetur pro vero RIVERII Antiquartio. ℞. *Merc. dulc. gr. XII.*, *Mart. diaphor. gr. XV.*, *sulph. aurat. antim. gr. IV. M. f. pulv. Detur quatuor horis ante accessionem; & repetatur deinceps ad tertiam vicem*. Sed RIVERIUS ne-

Hinc innumerabiles apud auctores compositionum hujusmodi formulæ inveniuntur, & summis laudibus ad quartanas in primis contumaciores curandas (*b*) extolluntur. His addenda quoque est via electrica, qua sola Quartanam jam ab aliquot mensibus affligentem media in hieme in Clerico fugavi. Post quamlibet electricitatis applicationem sudor largus manabat. Sic paucos intra dies febris omnino discussa est.

Mercurii dulcis vis febrifuga.

§. CLXXXIX. Mercurii autem dulcis, aut calomelani egregia vis ad quartanas eradicandas merito celebratur, præsertim si luis venereæ, sive syphilidis aliquid subsit, quod eam alat. Verum etiam extra hujusmodi suspicionem miros sæpe effectus præstat, tam solus, quam cortici adjunctus, non modo *cathartici*, sed etiam *alterantis* in modum. Utor ego feliciter ad quatuor, vel sex grana in singulos dies, quæ cortici admisceo, diuque ejus usum produco, sic tamen, ut etiam minori dosi contentus interdum sim, aut etiam subinde intermittam, si ptyalismum moveat, aut alvum nimium laxet. Cl. HOFFMANNUS (*a*) commendat pulverem, ut efficа-

negat, se unquam antimoniatis remediis usum esse. Debet etiam consuli JO. HENR. SCHULZII *Dissert. de Mercurialium usu in febre quartana curanda.*

(b) Vid. TRNKA *l. c. XI. de Febrifugis compositis* §. *CXXVIII.*, ubi speciatim varii generis formulæ ex clarioribus scriptoribus depromptæ adducuntur.

(a) *Med. Rat. sistemat. T. IV. P.* 1. *sec.* 1. *c.* 2. *method. med.* §. *VIII.* Pulvis autem est hujusmodi : ℞. *Pulv. cortic. peruv. drachm. iij. Regul. antim. medicin.*, *drachm. ij. Mercur. dulc. rite parat.*, *croc. Mart. tenuiss. Ar-*

ficacissimum adversus quartanam, in cujus compositionem ingreditur Mercurius dulcis. Idem quoque celebrat *electuarium* quoddam (*b*), nec non *Infusum vinosum* miræ efficaciæ (*c*), ad quorum exemplum qui-

Arcan. duplicat. MYNSICHT. *an. drachm. j. ol. destilat. Menth. gutt. iv. M. f. pulv.*

NB. Mercurius non terendus cum pulvere, sed cuspide tantum cultelli permiscendus est.

Dosis pulveris est a drach. sem. ad drachm. j. cum Roob Sambuci, vel juleb. rosar. in elect. form. redact. D. mane & vesperi tempore apyrexiæ. Recens debet parari, ne noceat; sed non detur, nisi robustis, servata opportuna victus ratione. Laudatur etiam ab aliis.

(b) *L. c. sect.* 1. *cap.* 1. §. *IX.*

Electuarium antifebrile Hoffman.

℞. *Roob. Sambuc. unc. sem. Pulv. cortic. peruvian. drachm. vi. pulv. flor. chamom. vulgaris drachm. ij. Extract. cent. min., pulv. caryophyll. an. drachm. sem., syr. acetos. citri unc. j. & semis. M. f. elect.*

NB. addi quandoque potest antim. diaphor., Theriac., vel sal etiam ammoniaci drach. sem. Finito paroxysmo altera quaque hora detur drach. sem.

Pro iis vero, qui sunt tenerioris texturæ, & stomachum habent imbecilliorem, parari potest remedium in forma liquida sic:

℞. *Cortic. chin. unc. j. cascarill., cinnam. acuti, sal. tartari an. drach. j. Aqu. flor. chamom. vulg. lib. j. vini tantumdem. Digerentur leni calore. Colat. add. syr. cortic. aurant. unc. sem.*

Dos. unc. j. quovis bihorio, vel *unc. ij.*

(c) *L. c.* §. *VII.*

Infusum vinosum Hoffm.

℞. *Fibrar. hellebor. nigr., rad. polypod. querni, fol.*

quilibet alia, atque alia pro varia indicationum, & circumstantiarum ratione poterit sibi componere, & comparare.

Quando chalybis usus locum habet.

§. CXC. Chalybe vero nihil præstantius est, ubi febres intermittentes cujuscumque typi diuturnitate solidarum partium tonum, fluidarumque crasim pessundederint, sic, ut non solum malus corporis habitus, verum virium languor, & coctionum depravatio consequantur. Tunc enim tonica corticis vis impar est ad corpus firmandum, atque ad febris, etsi eo cohibita subinde sit, reversionem impediendam. Hinc corticis adaugenda virtus est vel chalybis adjectione, vel interposito opportune ejus usu. Hunc in finem ALLENIUS (*a*) *decoctum nigrum* (*) commendat, cui interdum pro delicatulis adjiciendam

senn. s. s. an. unc. j. herb. absynt., centaur. minor, card. bened., trifol. fibrini an. m. sem. Rasur. ligni Colubrin., cortic. chin., aurant. recent. an. drach. iij. Limatur. Mart. unc. sem. Tart. Tartarizati tantumdem. Cont. contund. irrorentur drachmis duabus spirit. sal. amm. urinos. Misceantur, & duabus vini mensuris infundantur.

Omnibus indicationibus curatoriis satisfacit; de quo matutino tempore quotidie liberalis haustus sumatur.

(a) *Synops. univers. med. pract. cap.* I. *artic.* 48.

Decoctum nigrum.

(*) ℞. *Cortic. Peruvian. pulv. unc. ij. chalyb. cum tart. præp. unc. j. coq. in aq. font. lib. iij. lento igne ad lib. j. & sem. addend. sub finem coction. cinnamom. acutiss. drachm. ij. Colatur. add. aq. absynth. magis composit. lib. sem. M.*

dam suadet *Tincturam Burgundicam* (**). Ego quoque non semel ALLENII auctoritate ductus corticem cum chalybe conjunctum forma liquida ad præcavendos febrium recursus (*b*) summo cum ægrotantium emolumento adhibui, assertasque medicamenti hujusmodi vires comprobavi.

Œdemata, hydrops, obstructiones quartanæ supervenientes cortice tolluntur.

§. CXCI. Si œdemata, aut aqua intercus, aut obstructiones a diuturniori præsertim quartana, super-

(**) *Tinctura Burgundica.*

℞. *Cortic. peruv. pulv. drach. x.*
Calam. aromatic.
Cinnam. an. drach. j.
Cortic. aurant. drachm. ij.
Cochinell. drach. sem.
Macera per biduum in vin. alb. Ulissyponens. lib. ij. & sem. filtretur &c.
Dos. cocl. n. iij. vel iv.

(b) HAMILTONIUS (*de Prax. regul. & febr. miliari c. 9.*) præstantissimum prædicat salem absynthii ad præcavendas febris reversiones. Formula vero qua ego corticem, & chalybem conjungere soleo, differt aliquantum ab illa ALLENII modo descripta. Est autem hujusmodi.

℞. *Cortic. peruvian. contus. unc. ij.*
Limatur. Martis unc. sem.
Tartari albiss. unc. j.
Aq. flor. chamom.
Vini albi an. lib. j. sem.
Decoq. ad tertiæ partis consumpt. Colat. unc. iij. vel iv. dentur quotid. mane, & repet. per dies XXX., vel XL. Edulcari potest additione syrupi alicujus gratioris prout libuerit.

veniat, sola china china diu usurpata cum ipsa febre tolluntur; in primis si æger non modo a febris diuturnitate, verum etiam repetitis catharticis fuerit enervatus. Demum chalybis usu firmandus est (*). Œdemata præcipue discuti dicuntur sale Tartari ad grana xv vel xx singulis diebus mane per hebdomadam dato, feliciusque id obtineri ajunt, si ex diluto Baccarum Juniperi contusarum sal istud præ-

(*) Laborabat quartana intermittenti ab aliquot mensibus illustris quidam Jurisconsultus Alexandrinus ætate florens, & bono alioquin corporis habitu præditus: ex qua non solum ei magno œdemate pedes, crura, & femora intumuerant, verum etiam urinæ substiterant, & quæ parcissime fluebant, rubræ erant, crassæ, & lateritiæ cum ejusdem generis sedimento. Nec deerat molesta sitis. Faciei, totiusque cutis color ad pallidum, flavumque vergebat. Abdomen flatibus distendebatur. Languebant vires. Appetitus erat pene dejectus. Hinc non sine caussa vehementer timebat ascitem sibi imminentem. Hactenus catharticis pluries iteratis, salibus neutris magna copia sumptis, & diu continuatis, decoctis amaris, atque aperientibus febrem depellere tentaverat, nec salem essentialem Chinæ Chinæ, quem magni, licet immerito faciebat, experiri neglexerat; sed incassum hercle. A china china in pollinem redacta, & valido modo sumenda, cane pejus, & angue sibi caverat. Diuturnitate morbi pene fractus se Ticinum transferendum curavit, quamquam jam hiems ingruerat, ut opem suis malis, si qua esset, quæreret. Febris quartanæ adhuc regularis typum servabat, ad continuitatem tamen assumendam propendens. Cuncta coram diligenter scrutatus in eam sententiam veni, morbum principem quartanam adhuc esse, cetera incommoda ut ejus symptomata habenda, originemque suam debere nimiæ solidarum partium atoniæ, fluidarum vero aquosæ dissolutioni, & tenuitati. Auctor igitur fui, ut dimissis quibuscumque aliis medicamentis, extemplo solum chinæ chinæ pulverem optimæ notæ, & largiori manu sumeret, con-

præbeatur (*a*). Qui hisce (§. CLXXXVII. ad CXCI) opportune uti noverit, omnibus aliis arcanis, atque antidotis, quæ passim ab auctoribus celebrantur, facile carebit.

Febres longiora intervalla habentes.

§. CXCII. Quod ad reliquas intermittentes longioribus intervallis distinctas (§. LXIV. LXV.) spectat, cum hæ neque natura differant, neque quidquam habeant, quod curandi rationem variari jubeat, nisi per se sensim omnino desinant, iisdem propemodum artis auxiliis, quæ in curatione generali febrium intermittentium (§. CVI.) proposuimus, & demum cortici peruviano & ipsæ libentissimæ obediunt. Idem dicito de febribus *larvatis*, & *topicis* (§. LXVII.), sive potius de morbis periodice revertentibus sine manifesta pulsuum mutatione; nam non quidem aliud postulant curationis genus, quam quod

conſideretque, eo ſolo febrim non modo deſituram, ſed reliqua etiam ſymptomata continuato ejus uſui profligatum iri. Ita enimvero factum. Hinc illico febris deceſſit, nec amplius reverſa eſt; œdemata paullatim diſcuſſa; urinæ ubertim fluere, appetitus reviviſcere, vires inſtaurari, uno verbo priſtina valetudo redire. Poſt quadrageſimam ab incepto, continuatoque remedio diem bene valens domum repetiit. Ad corpus vero etiam atque etiam firmandum proximo vere, quod adventabat, ei ſuaſi, ut diu tinctura martis vinoſa Boerhaavii uteretur, ſeque moderato motu pedes, aut vectus exerceret. Quo factum eſt, ut priſtinum robur, firmitatemque recuperaret. Aliquot jam anni exacti ſunt, ex quo convaluit. Nuper cl. virum, qui me peramanter convenit, ita proſpera utentem valetudine vidi, ut qui nunquam ægrotaverit.

(a) LANGE *Miscel. veritat. Fasc.* 1. *p.* 68.

quod febres intermittentes, quarum naturam sequuntur.

SUBCONTINUA, ET SUBINTRANS.

§. CXCIII. Quæ febris *subcontinua*, quæ *subintrans* (§. LXIX. LXXI. CXXVII.) a nobis dicatur, jam supra explicatum est. In eas migrare, & verti potest quæcumque febris intermittens sive quotidiana, sive tertiana, sive quartana fuerit. Quando id evenit, protinus post generales evacuationes (§. CVIII. ad CXXVII.) ad corticem eo quem tradidimus modo (§. CXXVII. CXXVIII.) deveniendum est. Naturam enim intermittentium, etsi non amplius intermittant, adhuc tamen retinent.

IN-

INDEX CAPITUM.

FINIS TOMI PRIMI .

Creator-inessarily